

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

**GENÇ YETİŞKİNLİKTE KİŞİLERARASI İLİŞKİLERİN
CİNSİYET, CİNSİYET ROLLERİ VE YALNIZLIK ALGISI
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Doktora Tezi

SEVAL İMAMOĞLU

İSTANBUL, 2008

T.C.
Marmara Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

**GENÇ YETİŞKİNLİKTE KİŞİLERARASI İLİŞKİLERİN
CİNSİYET, CİNSİYET ROLLERİ VE YALNIZLIK ALGISI
AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Doktora Tezi

SEVAL İMAMOĞLU

Danışman: Prof. Dr. Betül AYDIN

İSTANBUL, 2008

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK BİLİM DALI

SEVAL İMAMOĞLU tarafından hazırlanan "GENÇ YETİŞKİNLİKTE KİŞİLERARASI İLİŞKİLERİN CİNSİYET, CİNSİYET ROLLERİ VE YALNIZLIK ALGISI AÇISINDAN İNCELENMESİ" başlıklı bu çalışma 22.05.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından DOKTORA tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZALAR

Danışman : Prof. Dr. Betül AYDIN

Üye : Prof. Dr. Haluk YAVUZER

Üye : Prof. Dr. A. Esra ASLAN

Üye : Prof. Dr. Adnan KULAKSİZOĞLU

Üye : Doç. Dr. Yıldız GÜVEN

The image shows five handwritten signatures in blue ink, each written on a horizontal dotted line. The signatures are: 1. Prof. Dr. Betül AYDIN, 2. Prof. Dr. Haluk YAVUZER, 3. Prof. Dr. A. Esra ASLAN, 4. Prof. Dr. Adnan KULAKSİZOĞLU, and 5. Doç. Dr. Yıldız GÜVEN.

“Neyi arıyorsan sen o’sundur !”

Mevlana

Aradığım baharı getiren, içimin gülen yüzüne;

Sırtımı dayadığım çınarıma,

Kızım Duru Öykü’ye ...

ÖZET

GENÇ YETİŞKİNLİKTE KİŞİLERARASI İLİŞKİLERİN CİNSİYET, CİNSİYET ROLLERİ VE YALNIZLIK ALGISI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Bu çalışmada genç yetişkinlerin kişilerarası ilişkilerinde kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrollerinin cinsiyet, cinsiyet rolleri ve yalnızlık algıları açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu temel değişkenlerin yanı sıra yaş, eğitim düzeyi ve medeni durum değişkenlerine göre de kişilerarası ilişkiler incelenmiştir. Araştırma kapsamında, temel değişken olan kişilerarası ilişkilerin incelenmesi için Türkiye koşullarına uygun Kişilerarası İlişki Boyutu Ölçeği (KİBÖ) geliştirilmiştir.

Araştırmaya İstanbul'da yaşayan 20–40 yaşları arasında 570 genç yetişkin (354 kadın, 216 erkek) katılmıştır. Araştırmacı tarafından geliştirilen Kişilerarası İlişki Boyutu Ölçeği (KİBÖ)'nin yanı sıra UCLA Yalnızlık Ölçeği, BEM Cinsiyet Rollerı Envanteri ve Kişisel Bilgi Formu veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Ölçeğin geliştirilmesinde ilgili literatür ve benzer ölçeklerin yanı sıra, içerik analizi tekniğinden yararlanılmıştır. 440 kişi ile gerçekleştirilen geçerlik ve güvenilirlik analizlerinin ardından ölçek kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü olmak üzere dört alt boyutlu bir ölçek halini almıştır.

Kişilerarası ilişkilerin cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre incelenmesinde, İki Faktörlü ANOVA analizinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular, kişilerarası bağlılık puanlarının cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre, empati puanlarının da cinsiyet rollerine göre istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığını göstermektedir. Başkalarına güven ve duygu kontrolü açısından, cinsiyet ve cinsiyet rollerinin bir farklılık yaratmadığı görülmüştür. Cinsiyet ve cinsiyet rollerinin birlikte, etkileşimsel olarak kişilerarası ilişki boyutlarında bir farklılık yaratmadığı sonucu elde edilmiştir.

Araştırma doğrultusunda genç yetişkinlerin kişilerarası ilişkilerin, algılanan yalnızlık düzeylerine göre farklılaşp farklılaşmadığı tek yönlü Varyans Analizi ile incelenmiştir. Sonuçlar kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarının, bireylerin algıladıkları yalnızlık düzeylerine göre farklılaştığını göstermektedir.

Demografik değişkenler açısından kişilerarası ilişkiler incelendiğinde ise şu sonuçlar elde edilmiştir: Yaş değişkeni kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarında anlamlı farklılık oluşturmazken; eğitim düzeyi, genç yetişkinlerin kişilerarası bağlılık, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarında farklılık yaratmıştır. Son olarak medeni durum değişkeni kişilerarası bağlılık, empati ve başkalarına güven alt boyutlarında bir farklılığa neden olmazken; duygu kontrolü boyutunda farklılaşma oluşmuştur.

Anahtar Sözcükler: Genç Yetişkinlik, Kişilerarası İlişki, Cinsiyet, Cinsiyet Rolü, Yalnızlık

ABSTRACT

EXAMINATION OF INTERPERSONAL RELATIONSHIPS IN YOUNG ADULTHOOD IN TERMS OF GENDER, SEX-ROLE, AND LONELINESS

In this study, interpersonal relationships of young adults were investigated in terms of gender, sex role, and loneliness perception. Beside to main variables, age, educational level, and marital status of the young adults were taken into consideration. Parallel with the aim, to examine the interpersonal relationships, Scale of Interpersonal Relationship Dimensions (KİBÖ) was developed.

In the study, 570 young adults (354 female, 216 male) participated. They live in İstanbul and their age ranges were between 20 and 40. In addition to Interpersonal Relationships and Dimensions Scale (KİBÖ), UCLA Loneliness Scale, BEM Sex-Role Inventory, and Personal Information Sheet were used as measurements. Development of “Interpersonal Relationships and Dimensions Scale” (KİBÖ) was based on content analysis, besides literature review and other similar scales. After the reliability and validity studies, done with 440 young adults, the scale has four subscales. These are interpersonal attachment, empathy, interpersonal trust, and emotional control.

Two factorial ANOVA techniques were used to examine interpersonal relationships in terms of gender and sex-role. Results indicated that interpersonal attachment differentiated in terms of gender and sex-role; empathy scores also differentiated in terms of sex-role. Gender and sex-role did not yield any difference on interpersonal trust, and emotional control. Interaction of gender and sex-role did not lead to a significant difference on subscales of the scale.

With the aim of the study, interpersonal relationships were also examined in terms of perceived loneliness levels by using one way ANOVA technique. Results showed that interpersonal attachment, empathy, interpersonal trust,

and emotional control scores were significantly different according to perceived loneliness.

The effect of demographical variables on interpersonal relationships as followed: Age did not lead to any difference on interpersonal attachment, empathy, interpersonal trust, and emotional control. In terms of educational level, the variable yielded significant differences on interpersonal attachment, interpersonal trust, and emotional control; whereas it did not impact on empathy. Finally, marital status did not result in any difference on interpersonal attachment, empathy, and trust others but it lead to significantly differences on emotional control scores.

Key Words: Young Adulthood, Interpersonal Relationships, Gender, Sex-Role, Loneliness.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
SUMMARY	iii
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii

1. GİRİŞ

1.1. PROBLEM.....	1
1.2. AMAÇ	11
1.3. ÖNEM.....	11
1.4. SAYILTILAR	13
1.5. SINIRLILIKLAR.....	13
1.6. TANIMLAR.....	14

2. İLGİLİ ALANYAZIN .....

2.1. KİŞİLERARASI İLİŞKİLER	16
2.1.1. Kişilerarası İlişkilerin Sınıflandırılması.....	18
2.1.2. Kişilerarası İlişkilerle İlgili Kuramsal Yaklaşımlar	21
2.1.2.1. Psikanalitik Teoride Kişilerarası İlişkiler	21
2.1.2.2. Sullivan'ın Kişilerarası İlişkiler Teorisi	22
2.1.2.3. Çağdaş Kişilerarası Teoriler	24
2.1.2.4. Bağlanma Teorisinde Kişilerarası İlişkiler.....	26
2.1.2.5. Sosyal Psikoloji Yaklaşımlarında Kişilerarası İlişkiler.....	29
2.1.2.5.1. Yükleme Kuramı	31
2.1.2.5.2. Sosyal Mübadele Kuramı	33
2.1.2.5.3. Karşılıklı Bağımlılık Kuramı	33
2.1.2.5.4. Yatırım Modeli	34
2.1.2.5.5. Eşitlik Teorisi	35
2.1.2.5.6. Sembolik Etkileşim Kuramı	36

2.1.2.6.	Bilişsel Yaklaşımlarında Kişilerarası İlişkiler	36
2.1.2.6.1.	Sosyal Bilişsel Yaklaşımlar	37
2.1.2.6.2.	Kendini Algılama Teorisi	39
2.1.2.7.	İlişkisel Algılama Teorisi	40
2.1.2.8.	İlişkisel Diyaloglar Modeli	41
2.1.3.	Gelişimsel Süreç Olarak Kişilerarası İlişkiler	42
2.1.4.	Kişilerarası İlişkilerde Etkili Olan Faktörler.....	50
2.1.4.1.	Bireyle İlişkili Faktörler	51
2.1.4.2.	Ortam ve Diğerleri Açısından Bireyle Dolaylı Olarak İlişkili Faktörler.....	66
2.2.	CİNSİYET ROLLERİ.....	72
2.2.1.	Cinsiyet Rollerini ve İlişkili Kavramlar	72
2.2.2.	Cinsiyet Rollerini ile İlgili Kuramsal Yaklaşımlar	76
2.2.2.1.	Psikanalitik Kuram	76
2.2.2.2.	Sosyal Öğrenme Kuramı	76
2.2.2.3.	Bilişsel Gelişimsel Kuram.	77
2.2.2.4.	Cinsiyet Şema Kuramı	78
2.2.3.	Cinsiyet Rollerinin Gelişimi	79
2.2.4.	Cinsiyet Rollerinin Gelişiminde Etkili Olan Faktörler	80
2.2.5.	Cinsiyet Rollerini ve Kişilerarası İlişkiler.....	85
2.3.	YALNIZLIK	90
2.3.1.	Yalnızlık Tanımları	90
2.3.2.	Yalnızlık Sınıflamaları	91
2.3.3.	Yalnızlık ile İlişkili Kavramlar	92
2.3.4.	Kuramsal Yaklaşımlara Göre Yalnızlık.....	94
2.3.4.1.	Psikanalitik Kuram.....	94
2.3.4.2.	Bağlanma Teorisi	95
2.3.4.3.	Varoluşçu Yaklaşım	97
2.3.4.4.	Bilişsel Yaklaşım	97
2.3.4.5.	Etkileşimsel Yaklaşım.....	98
2.3.5.	Yalnızlık ile İlişkili Değişkenler	99

2.3.6. Yalnızlık ve Kişilerarası İlişkiler	105
2.4. KİŞİLERARASI İLİŞKİLER, CİNSİYET ROLLERİ	
VE YALNIZLIK İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR	107
2.4.1. Kişilerarası İlişkiler İle İlgili Çalışmalar	107
2.4.2. Cinsiyet Rollerine İle İlgili Çalışmalar	130
2.4.3. Yalnızlık İle İlgili Çalışmalar.....	140
3. YÖNTEM.....	148
3.1. ARAŞTIRMA MODELİ.....	148
3.2. EVREN VE ÖRNEKLEM.....	149
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	149
3.3.1. Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)	150
3.3.1.1. Geçerlik Analizi	151
3.3.1.1.1. Kapsam Geçerliği	152
3.3.1.1.2. Yapı Geçerliği	153
3.3.1.1.3. Ölçüt-Bağımlı Geçerlik	168
3.3.1.2. Güvenilirlik Analizi	173
3.3.2. Bem Cinsiyet Rollerine Envanteri	187
3.3.3. UCLA Yalnızlık Ölçeği	188
3.3.4. Kişisel Bilgi Formu	189
3.4. UYGULAMA	188
3.5. VERİLERİ ÇÖZÜMLEME YÖNTEMLERİ	189
4. BULGULAR.....	192
5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	228
5.1. Kişilerarası İlişkilerdeki Belirleyicilerin, Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar	230
5.2. Kişilerarası İlişkilerde Belirleyici Faktörlerin, Bazı Demografik Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Sonuçlar	243
5.3. Öneriler	250

KAYNAKLAR 251

EKLER..... 294

Ek 1. Bireylerin Cevapları..... 295

Ek 2. Uzman Görüşleri Formu 296

Ek 3. Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) 298

Ek 4. BEM Cinsiyet Rollerı Envanteri..... 299

Ek 5. UCLA Yalnızlık Ölçeği..... 300

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.	25 Ülkeye Göre Toplumsal Cinsiyet Stereotipleri	131
Tablo 2.	Kaiser-Mayer-Olkin Sonuçları	155
Tablo 3.	Faktör Analizi Sonuçları	155
Tablo 4.	Faktör Analizi Sonuçlarına Göre Faktörler ve Faktör Yükleri	156
Tablo 5.	Faktör Analizi Sonucunda Belirlenen Alt Boyutlar, Maddeler ve İsimleri	158
Tablo 6.	Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) İle Sosyal Beğenirlik Ölçeği Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Pearson Moment Korelasyon Katsayısı Sonuçları.....	167
Tablo 7.	Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeğinin (KİBÖ) Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Pearson Moment Korelasyon Katsayısı Sonuçları	168
Tablo 8.	Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) İle Ergenlerin Sosyal Becerilerini Değerlendirme Ölçeği (İKE) Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Pearson Moment Korelasyon Katsayısı Sonuçları	170
Tablo 9.	Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) İle Ergenlerin Sosyal Kaygı Ölçeği Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Pearson Moment Korelasyon Katsayısı Sonuçları	171
Tablo 10.	Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) İle Ergenlerin İletişim Becerileri Envanteri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Pearson Moment Korelasyon Katsayısı Sonuçları.....	172
Tablo 11.	Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeğinin (KİBÖ) Alt Ölçekler Bazında Test-Tekrar-Test Sonuçları	174
Tablo 12.	Kişilerarası İlişkiler Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları	176
Tablo 13.	Madde Analizi Sonuçları.....	176
Tablo 14.	Ölçek Maddelerinin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	178
Tablo 15.	Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeğinin (KİBÖ) Bütününe İlişkin Betimsel İstatistikler.....	180
Tablo 16.	Kişilerarası Bağlılık Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları	181

Tablo 17. Kişilerarası Bağlılık Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları	182
Tablo 18. Bağlılık Alt Ölçeğinin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları	182
Tablo 19. Empati Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları	182
Tablo 20. Empati Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları	183
Tablo 21. Empati Alt Ölçeğinin Ölçek Maddelerinin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları	183
Tablo 22. Başkalarına Güven Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları	184
Tablo 23. Başkalarına Güven Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları	184
Tablo 24. Başkalarına Güven Alt Ölçeğinin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları	185
Tablo 25. Duygu Kontrolü Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları.....	185
Tablo 26. Duygu Kontrolü Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları	186
Tablo 27. Duygu Kontrolü Alt Ölçeğinin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları	187
Tablo 28. Örneklem Grubunun Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı	192
Tablo 29. Örneklem Grubunun Yaş Değişkenine Göre Dağılımı	193
Tablo 30. Örneklem Grubunun Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Dağılımı.....	193
Tablo 31. Örneklem Grubunun Medeni Durum Değişkenine Göre Dağılımı.....	194
Tablo 32. Genç Yetişkinlerin Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ), Cinsiyet Rollerini Envanteri ve UCLA Yalnızlık Ölçeği'nden Aldıkları Puanların Kişi Sayısı Aritmetik Ortalama, Aritmetik Ortalamanın Standart Hatası ve Standart Sapması.....	195
Tablo 33. Genç Yetişkinlerin Cinsiyetlerine Göre Cinsiyet Rollerini Dağılımları ...	196
Tablo 34. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları.....	197
Tablo 35. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İki Faktörlü ANOVA Analizi ile Karşılaştırılması	198
Tablo 36. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Cinsiyet Rollerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları	199

Tablo 37. Empati Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları.....	200
Tablo 38. Empati Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İki Faktörlü ANOVA Analizi ile Karşılaştırılması	200
Tablo 39. Empati Puanlarının Cinsiyet Rollerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları	201
Tablo 40. Başkalarına Güven Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları.....	202
Tablo 41. Başkalarına Güven Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İki Faktörlü ANOVA Analizi ile Karşılaştırılması	203
Tablo 42. Duygu Kontrolü Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları.....	204
Tablo 43. Duygu Kontrolü Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İki Faktörlü ANOVA Analizi ile Karşılaştırılması	204
Tablo 44. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları	205
Tablo 45. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması	206
Tablo 46. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları	206
Tablo 47. Empati Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları	207
Tablo 48. Empati Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması	208
Tablo 49. Empati Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları	208
Tablo 50. Başkalarına Güven Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları.....	209

Tablo 51. Başkalarına Güven Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması.....	209
Tablo 52. Başkalarına Güven Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	210
Tablo 53. Duygu Kontrolü Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları.....	211
Tablo 54. Duygu Kontrolü Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması.....	211
Tablo 55. Duygu Kontrolü Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları.....	212
Tablo 56. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları.....	213
Tablo 57. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması.....	214
Tablo 58. Empati Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları.....	214
Tablo 59. Empati Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması.....	215
Tablo 60. Başkalarına Güven Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları.....	215
Tablo 61. Başkalarına Güven Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması.....	216
Tablo 62. Duygu Kontrolü Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları.....	216
Tablo 63. Duygu Kontrolü Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması.....	217
Tablo 64. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları.....	218
Tablo 65. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması.....	218

Tablo 66. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Eğitim Düzeylerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları	219
Tablo 67. Empati Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları.....	220
Tablo 68. Empati Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması.....	220
Tablo 69. Başkalarına Güven Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları.....	221
Tablo 70. Başkalarına Güven Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması	221
Tablo 71. Başkalarına Güven Puanlarının Eğitim Düzeylerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Tamhane Testi Sonuçları	222
Tablo 72. Genç Yetişkinlerin Duygu Kontrolü Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları	223
Tablo 73. Duygu Kontrolü Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması	223
Tablo 74. Duygu Kontrolü Puanlarının Eğitim Düzeylerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları	224
Tablo 75. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre Bağımsız Grup t-Testi ile Karşılaştırılması.....	225
Tablo 76. Empati Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre Bağımsız Grup t-Testi ile Karşılaştırılması.....	225
Tablo 77. Başkalarına Güven Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre Bağımsız Grup t-Testi ile Karşılaştırılması	226
Tablo 78. Duygu Kontrolü Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre Bağımsız Grup t-Testi ile Karşılaştırılması	227

ŞEKİLLER

Şekil 1.	Kişilerarası Bağımlılığın Bilişsel/Etkileşimsel Modeli.....	70
----------	---	----

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. PROBLEM

En ilkel yaşam dönemlerini kapsayan tarih öncesi çağlarda bile insanoğlunun birbiri ile ilişkisi merak konusu olmuştur. Çevresini etkileyen ve çevresinden etkilenen insanoğlu, geliştirdiği ilişkiler ile varlığını sürdürme ve temel ihtiyaçlarını karşılama olanağı bulmaktadır. Bu nedendir ki, kişilerarası ilişkilerde temel olan anahtar kelime “ihtiyaç”tır ve bu doğrultuda kişilerarası ilişkiler incelenirken de, ihtiyaçlar ile ilişkiler birlikte ele alınmıştır.

Plutchik (1997) tarafından, “bireylerin diğer kişilerle olan ilişkilerinde yaşadıkları duygu, düşünme ve davranış stilleri” olarak tanımlanan kişilerarası ilişki kavramı, “iki ya da daha fazla insan arasında gelişen, farklı ihtiyaçlardan kaynağını alan, tanışıklıktan samimiyete kadar farklı yoğunlukta yaşanan, karşılıklı duygusal etkileşim ve davranımlar” olarak tanımlanabilir. Duygu, düşünce ve davranışının tutumu oluşturan örüntüler olduğu kabul edildiğinde, kişilerarası ilişkilerin duygu, düşünce ve davranış boyutlarını içeren bir kavram olacağı da kabul edilecektir.

Leary, kişilerarası ilişki kavramını açıklarken, kişilerarası davranış kavramı üzerinde odaklanmıştır. Ona göre kişilerarası davranış, “bir insanın bir diğerine yönelik açık, bilinçli, etik ya da sembolik davranışları” olarak tanımlanmaktadır (Leary, 1957, s.4).

McAdams (1989) insanoğlunun diğerleri ile olmasını gerektiren dört eğilime sahip olduğunu savunur. Bunlar; *duygusallık* (öfke, korku ve kin gibi olumsuz duyguları ifade etme eğilimi), *aktivite* (bireyin tipik olarak gösterdiği fiziksel hareketlerin derecesi), *dürtüsellik* (bireyin kasıtlı olmadan, bir hareketten diğerine geçme ve kendini kontrol etmede güçlük yaşama derecesi) ve *sosyallik* (dışa dönük ve

arkadaşça davranışlar sergileme ve diğerleri ile birlikte olmaktan hoşlanma eğilimi)'dir.

Başlarda biyolojik ihtiyaçları ve baskıları nedeniyle diğerleri ile etkileşime geçen insanoğlu, daha sonraları şefkat, güvenlik, doyum gibi ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar ile yakınlık kurma ihtiyacını devam ettirmektedir. Büyüme ve gelişme ile bağımlılık, yerini hem özerklik kazanma hem de bireyselleşme gereksinimine bırakmaya başlamakta, kişilerarası ilişkiler de farklı nitelik kazanmaya başlamaktadır. Başkalarının daha farklı anlam kazandığı ergenlik döneminden itibaren, kimlik bunalımının da aşılması ile alıcı, tek taraflı ihtiyaç giderme amacına hizmet eden bağımlı nitelikteki ilişkiler, artık karşılıklılığın ve seçerek paylaşımın söz konusu olduğu ilişkiler olmaya başlamaktadır. Bu süreçten itibaren, iletişimde bulunulan kişi ya da kişiler, seçilen ve arzu edilen kişidir.

Genç yetişkinlik dönemi, kişilerarası ilişkilerin yaşamda odak olduğu, daha yakın ve samimi ilişkilerin kurulduğu gelişim dönemi olarak görülmektedir. Geç ergenlik döneminden başlayarak, orta yaşa kadar gelen, 20–45 yaşları arasındaki yaşam dönemini kapsayan bu dönem genç yetişkinlik dönemi işe başlama, eş seçimi, eşle yaşamayı öğrenme, toplum içinde makul bir kuruma girme ve bulunduğu ortamlarda diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilme gibi gelişim görevlerini barındırmaktadır (Aydın, 2002). Kişilerarası ilişkilerin önemli bir yer tuttuğu bireyin kişisel özelliklerine, donanımlarına, koşullarına, kültürel yapılar ve eğitimine göre başlangıcı ve bitişi belirlenen bu dönemde, diğerleri ile yakınlığın sağlıklı şekilde kurulması gelişim görevlerinin başarı ile tamamlanması anlamına gelmektedir. Aksi durumun söz konusu olması, sağlıklı ilişkilerin kurulamaması ise bireyin sosyal çevresinden yalıtılmış yaşamasına, yalnızlık algısı geliştirmesine neden olmaktadır (Erikson, 1982).

Başkalarıyla sağlıklı ilişkiler kurmaya çalışan genç yetiştikenden, farklı sosyal ortamlarda farklı yoğunlukta kişilerarası ilişkiler kurması beklenmektedir. Farklı düzeylerde yaşanan ilişkilerden bazıları yakın ilişki niteliğinde derinleşirken, bazı ilişkiler de yüzeysel şekilde yaşamda yer almaktadır. LaFollette (1997), ilişkileri

“*kişisel*” olan ve “*kişisel olmayan*” ilişkiler şeklinde kategorize etmektedir. Tanışıklık düzeyinden başlayıp, yakınlığa doğru ilerleyen kişilerarası ilişkileri sürekli bir düzlemsel yapı içerisinde ele alan LaFollette (1997)’e göre “*kişisel*” olan ilişkiler, düzlemin yakınlık boyutunda yer alan, özel ilişkiler olarak nitelerken; *kişisel olmayanları* da tanışıklık boyutunda yer alan ve özel olmayan ilişkiler olarak tanımlamıştır.

Martin ve Thomas (2000), tanışıklıktan yakın ilişkiye kadar tüm ilişkilerde, farklı davranış ve duygu derecelerinde işleyen beş temel yapının etkili olduğuna dikkati çekmektedirler. Bunlar; kişilerarası beceriler, ilgi (concern), etkileşim, güven ve bilme (knowing) olarak isimlendirilmektedir.

Beceri ile kişinin diğerleri ile ilişki kurmasını sağlayan temel sosyal becerileri ifade edilmektedir. Tanıdık biri ile kurulan sosyal beceri selam verme, ilişkiyi başlatma adına saygı ve kibarlığı içerirken, yakın ilişkilere doğru ilerlendikçe paylaşım, kendini ortaya koyma, etkin dinleme gibi daha derin ve anlamlı becerilere dönüşmektedir. Böylece taraflar kendine yeterlilik duyguları yaşama şansı elde etmektedir. *İlgi*, çekicilik, işbirliği ve önemseme (caring) öğelerini kapsamaktadır. Bireysel çekicilik, ilginin oluşmasını sağlayan temel faktördür. Çekicilik sadece fiziksel özelliklerden kaynaklanmayıp, benzer ilgilere sahip olma, benzer çalışma koşulları, iş yaşantısı, geçmiş, değerler, tutum ve ihtiyaçlarının benzerliğinden kaynaklanmaktadır. Çekiciliğin ardından gerçek anlamda ilginin oluşması için, bağlılığın, taahhüdün (commitment) oluşması gerekir. Tanışıklıkta düşük düzeyde olan taahhüt, yakınlık arttıkça daha derinleşmekte, duygusal bağlanma daha da güçlenmektedir. Bağlılığın oluşmasından sonra, tarafların birbirlerinin ihtiyaçlarını, isteklerini göz önüne alarak birbirini önemsemeye ve birbirini duygusal olarak desteklemeye başlamaktadırlar. Kişilerarası ilişkilerin bir diğer ögesi, *etkileşimdir*. Etkileşim bireylerin birbiri ile kurduğu ilişkinin düzeyini ve türünü belirtmektedir. Tanışıklık boyutunda daha sınırlı ve derin olmayan, yüzeysel ancak güven hissini de veren resmi etkileşim varken, yakın ilişkiyi doğru bu etkileşimde yakınlık, samimiyet ve derinlik ön plana çıkmaktadır. *Güven* yapısı ise, başlarda korku, endişe, heyecan ile karakterize olmakla birlikte, gizemli ve belirsiz bir yapı niteliğinde iken; ilişkinin

derinliği arttıka karşılıklılık, birbirinin davranışlarında yankı bulmaya dđnüşmektedir. Ve zamanla “biz” duygusu gelişmektedir. Son olarak *bilme* (knowing) ya da haberdar olma boyutu, kişilerarası ilişkilerde tanışıklık boyutunda akılcı, gerçekçi ve nesnel bilgiyi içerirken, ilişkinin derecesi ve yoğunluğunun artması ile sezgisel ve öznel niteliğe bürünmektedir (Martin ve Thomas, 2000).

Tanışıklıktan samimiyete kadar kişisel ve kişisel olmayan ilişkilerin kurulduğu genç yetişkinlik dđneminde birey, hem diğerleri ile ilişki kurma hem de bireyselliğini koruma çabası içine girmektedir. Kiesler (1996), ortaya çıkan bu durumun iki temel güdüden kaynaklandığını savunmaktadır. Bunlar statü ihtiyacı (kontrol, güç) ve sevgi ihtiyacı (duygusal yakınlık, birliktelik ve yakın ilişki)’dir.

Horowitz (1979) ise, kişilerarası ilişkilerde ilişkilerin başlamasında ve sürdürülmesinde başka belirleyicilerin de etkili olduğunu savunmaktadır. Bunları;

1. Katılım derecesi (Girişkene karşın kaçınan),
2. Katılımın doğası (Dostaya karşın dđřmanca tutum) ve
3. Katılım niyeti (Baskınlığa karşın boyun eğicilik) olarak isimlendiren

Horowitz (1979)’e göre kişilerarası ilişkide sosyallik boyutu son derece önemlidir. *Katılım derecesi* olarak nitelendirilen bu boyut, tarafların birbirine bilişsel ve duygusal olarak ne derece yaklaştıklarını ve ilişkiye ne oranda katıldıklarını yansıtır. Kişilerarası ilişkilerde sergilenen dostça yaklaşım ya da dđřmanca tutumlar ise “kişilerarası hassasiyeti” işaret etmekte ve ilişkiye *katılımın doğası* olarak görülmektedir. Son olarak “katılımın niyeti” olarak ifade edilen boyutta diğerlerin etkileme, değiştirme ve kontrol etme isteğini yer almaktadır. Bu boyut, “baskınlık” boyutunu temsil etmektedir.

Kişilerarası ilişkilerin başlamasında, sürdürülmesinde ve sonlandırılmasında hem ilişkiyi birebir yaşayan kişinin (perceiver) hem ilişkinin diğer tarafının (other) seçim ve nitelikleri belirleyici faktörleri oluştururken, ortamsal faktörler de kişilerarası ilişkilerde etkili diğer değişkenler olarak göz önüne alınmaktadır (Graham ve Lafollette, 1989).

Kişilerarası ilişkilerin kurulmasında, etkili olan en temel değişken erken dönem yaşantıdır. Bağlanma teorisi ve kişilerarası şema kuramlarında açıklandığı gibi erken dönem ilişkileri, bireyin kendine ve diğerlerine ilişkin olumlu ya da olumsuz zihinsel modeller geliştirmesine neden olmakta ve bu modeller yaşam boyu diğer tüm ilişkilerde etkili olmaktadır. Bowlby (1980)'nin zihinsel modeller olarak isimlendirdiği bu modeller, bilişin arabuluculuk fonksiyonu ile benlik şemaları (Markus,1977) ve kişilerarası şemalar (Safran, 1990) halinde kodlanarak, bireyin kendini ve yeni gelen sosyal bilgileri nasıl algılayacağına ve nasıl yorumlayacağına etki etmektedir. Bununla beraber bu bilişsel yapılar, bireyin başkalarına olan davranış biçimleri üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir (Baldwin,1992).

Erken dönem ilişkilerinin yanı sıra benlik kavramı, kişilerarası bağlılık ve bağımlılık, bağımsız ya da uygucu yapı, mükemmeliyetçilik, kendini kontrol, düşünce tarzı, düşüncede katılık, diğer insanlara duyarlılık, diğerlerini kontrol etme eğilimi, duyguları kontrol etme becerisi, güvenli davranabilme, sosyal beceriler, yardım etme ve destek verme isteği, empati becerisi, sosyallik, dikkatleri üzerinde toplama isteği, vicdan ve prensiplere bağlılık gibi kişilik özellikleri kişilerarası ilişkilerde bireyle doğrudan ilişkili faktörler olarak sıralanmaktadır (Leary, 1957; Youniss ve Lorr, 1972; Baxter ve Montgomery, 1996; Hill ve Zrull, 1997; Alberti ve Emmons,1998; Carver ve Scheier, 1998; Smart ve Sanson, 2001; Davis ve Rusbult, 2001; Tangney, Baumeister, ve Bone, 2004).

Kişilerarası ilişkilerde, ilişkiyi yaşayan kişinin yanı sıra karşı tarafta yer alan kişi ya da kişilerin ve ortamın özellikleri de ilişkiyi belirleyici nitelik taşımaktadır. Bireylerin benzerliği, ortak yaşantıların olması ve diğer tarafın sahip olduğu özellikler, kişilerarası çekiciliğin oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Hartz, Watson, ve Noyes, 2005). Karşılıklı etkileşim ile oluşan güven, ilişkinin gelişmesinde ve devam etmesinde etkili olan bir faktör olarak işlev görmektedir. “Korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat” olarak tanımlanan güvende karşılıklılık söz konusudur (TDK, 2004).

Ana-baba tutumları, çocuk yetiştirme tarzları, aile ortamı ve aile içi ilişkiler kişilerarası ilişkileri belirleyen diğer değişkenler arasında yer almaktadır. Ana-baba tutumları bireyin özerkleşmesini, sağlıklı şekilde bireyselleşmesini ve ayrılaşmasını etkilerken, bireyin daha sonra ilişkilerinde bağıllık ya da bağımlılık geliştirmesine de neden olmaktadır (Bornstein, 1992). Aile içi ilişkiler, özellikle ebeveynin birbiri ile ilişkisi de bireyin daha sonraki ilişkilerinde rehber olmaktadır.

Kişilerarası ilişkiler sosyal çevre ve sosyal bağlam içerisinde ele alındığında, sosyal ağ, sosyal yapı, kültürel ve tarihsel geçmişin kişilerarası ilişkilere etkisi de son derece önem kazanmaktadır. Daha bireyselci batı toplumlarında kimlik kazanma ve kişilerarası ilişkilerde bağımsızlığa vurgu yapılmakta ve bağımlılık psikolojik uyumsuzluk olarak algılanmaktadır (Bornstein, 1992; Baxter ve Montgomery, 1996).

Kağıtçıbaşı (1990), ayrışma ve bireyselleşmeye ilişkin sınırların evrensel insan olguları olarak görülmemesi gerektiğini, toplumlara hatta toplum içindeki alt kültürlere göre bile farklılaşmaların oluşabileceğini savunmaktadır. Bağıllık kültürünün yaygın olduğu, komün yaşam ve aile bağlarının halen etkili olduğu kültürümüzde, hem özerk olma hem de bağımlı olma ihtiyaçlarına doyum aranmaya çalışıldığı görülmektedir. Çocuğun aileye bağımlılığı ve sonra ana-babanın yetişkin evlada bağımlılığı şekline dönüşen ilişkilerden kaynağını alan bu ihtiyaç, karşılıklı dayanışma değerlerinin toplumsallaşmasına zemin hazırlamaktadır. Karşılıklı bağımlılığın, zaman içerisinde yön değiştirerek yaşam boyu devam ettiğini belirten Kağıtçıbaşı (1990)'na göre bağımlılık, psikolojide kazandığı olumsuz anlamından ziyade olumlu anlam taşımaktadır. Bu nedenle kültürel olarak ilişkilerimizde, bağımsızlıktan ziyade “bağımlılığın” oluşması arzu edilmektedir.

Kişilerarası ilişkilerde etkili olan bir diğer değişken cinsiyet ve cinsiyet rolleridir. Bireyin kız ya da erkek çocuk olarak dünyaya gelmesi, beraberinde birtakım kalıp yargıları kazanması ve beklentileri karşılama zorunluluğunu da getirmektedir. Cinsiyet, kız veya erkek oluştan öte, cinsiyetine uygun cinsiyet rolleri sergilemesi açısından bireyin kendini, diğerlerini ve ilişkilerini algılamalarında etkili olmaktadır.

Cinsiyet rolleri kadının ve erkeğin sosyal olarak tanımlanmış cinsiyet özelliklerine göre toplum içinde üstlenmesi beklenen roller, sahip olması istenen davranışlar, tutumlar ve özellikler olarak tanımlanmaktadır (Bem, 1984).

Kişilerarası ilişkilerde kadınların ve erkeklerin farklı tutum ve davranışlar sergilemeleri başlarda biyolojik yapı ile açıklanırken; daha sonraları bu farklılığın biyolojik yapıdan öte kadının ve erkeğin üstlendiği rollerden kaynaklandığı görüşü ile açıklanmıştır. Kadınsılığın ve erkeksiliğin tek bir boyutun iki ucundaki, birbiriyle ters ilişkili özellikler olmadığı aksine kadınsılık ve erkeksiliğin iki uçlu model olduğunu ve bireylerin bu iki ucun özelliklerine birden sahip olabileceklerini öne süren Bem (1974), bireyleri sadece kadınsı ya da sadece erkeksi özelliklere sahip olmanın dışında, hem kadınsılık hem de erkeksilik özelliklerine sahip olma (androjen) ya da her iki özelliği sahip olmama (belirsiz) durumuna göre kategorize etmiştir.

Bu sınıflamaya göre geleneksel kadınsı özelliklerin ağır bastığı kadınsılık (feminen) cinsiyet rolü, anlayışlı, tutarlı, namuslu, sadık, sevecen, merhametli, hassas, kadınsı, sıkılgan, tatlı dilli, yumuşak, nazik ve boyun eğen gibi özellikler ile karakterize iken; erkeksilik (masculin) cinsiyet rolleri de sorumlu, baskın, cömert, duygularını açığa vurmayan, erkeksi, etkileyici, güçlü, girişken, gözü pek, atılgan, idealist, kendi ihtiyaçlarını savunan, kendine güvenen, kuralcı, katı, lider gibi davranan, mantıklı, saldırgan gibi özelliklerin daha baskın olduğu cinsiyet rolü olarak nitelendirilmektedir. Kadınsılık ve erkeksilik cinsiyet rollerini içeren özelliklerin belli derecelerde de olsa birlikte bulunduğu “androjen cinsiyet rolü”, erkeksi ve kadınsı özelliklerin dengede olduğu cinsiyet rolüdür (Bem, 1975).

Gözlem, model alma, taklit, özdeşim kurma yolları ile kazanılan cinsiyet rollerinde biliş önemli bir görevi üstlenmektedir. Bem (1984)’e göre birey şemaları aracılığıyla, cinsiyeti ile ilgili bilgileri işleme ve anımsamanın yanı sıra, kendinin ve başkalarının cinsiyetleri için hangi davranışların uygun olduğuna karar vermektedir. Cinsel kimliğin fark edilmesi ile başlayan, daha sonra cinselliğin devamlılığı ve cinsiyet

tutarlılığına dair inançların gelişmesi ile çocuk cinsiyetin zaman ve koşullara göre değişmeyeceğini öğrenir ve böylece cinsiyet rolleri kazanılmış olur (Aydın, 2004).

Cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde aile, önemli yer tutmaktadır. Ebeveyn hem çocuğa cinsiyet rol modeli olma hem de çocukları ile sağlıklı ilişkiler kurma yolu ile cinsiyet rollerinin sağlıklı şekilde gelişmesine etki etmektedirler. Anne- babanın kendi cinsiyet rollerine karşı tutumları ve birbiriyle etkileşimlerinin yanı sıra, teşvik ettikleri faaliyetlerle ve çocuğun cinsiyetine uygun olduğunu ya da olmadığını düşündüğünü belirten davranış tepkileriyle de çocuğun rolleri algılayışını ve isimlendirmesini etkilemektedir.

Cinsiyet rollerinin oluşumunda, içinde yaşanan toplumun o cinsiyete ve cinsiyetin rollerine ilişkin atıfları ve beklentileri önemli derecede belirleyici olmaktadır. Her toplum kendi kültürüne göre erkeklik ve kadınlık değerlerini yaratır ve bunları kavramlaştırır. Cinsiyet rolleri standartları olarak nitelenen bu davranışlara göre kadın ya da erkek, içinde yaşadığı toplumsal cinsiyet standartlarına uygun davranışlarla cinsiyet rollerini sergiler (Winstead ve Derlega, 1993).

Sosyalleşme süreci boyunca kız çocuklara yüklenen roller uysal, yumuşak ve özverili; erkek çocuklarına yüklenen roller ise yarışmacı, atak ve girişken olma yönündeki davranışlar ile karakterizedir. Aile ve yakın sosyal çevrenin yanı sıra, eğitim sürecinde de bu pekiştirme devam etmektedir. Türk toplumunda kadının sosyal statüsünün erkeğinkinden daha aşağıda olduğu, eğitilmiş kadınların bile “kadının yerinin evi” ve “asli görevinin ev işi yaparak kocasına ve çocuklarına bakmak olduğu”na dair inanç geliştirdikleri, kitaplarda ve medyada bile kadın ile evin, erkek ile gücün eşleştirildiği pek çok çalışmada ortaya konmuştur (Kağıtçıbaşı, 1982a; Kandiyoti, 1982; Balkır, 1989; İmamoğlu ve Yasak-Gültekin, 1993; Esen ve Bağlı, 2003).

Değişen yaşam koşulları, sanayileşme ve kadının çalışması roller arasındaki keskinliği azaltmakla birlikte, ülkemizde yapılan çalışmalar kızların geleneksel kadınsı değerlerin egemen olduğu tavır ve davranışları eksiksiz sergilemeye devam

ettiğini, ancak erkeklerin de, aynı oranda olmasa bile, kadını sayılan değerleri, erkeksi değerlerden daha önde tuttukları ortaya koymaktadır (Sargut, 2001).

Kişilerarası ilişkileri etkileyen diğer değişken ise, bireyin yalnızlık algısıdır. Kişinin sosyal ilişkilerinde niceliksel ya da niteliksel olarak bir şekilde ortaya çıkan, hoş olmayan psikolojik durum olarak tanımlanan yalnızlık, kişinin var olan sosyal ilişkisi ile arzuladığı sosyal ilişki arasındaki niceliksel ya da niteliksel farklılıklar sonucunda oluşmaktadır (Peplau ve Perlman, 1982a).

Yalnızlık duygusu, genellikle durumsaldır ve kısa sürelidir. Ancak, bazı kişiler yalnızlığı farklı oluşumlar içerisinde ve sık sık hissetmekte, zaman içerisinde bu duygulanım kişiliklerinin bir özelliği haline gelmektedir. Peplau ve Perlman (1982a), “insanların, tek başına ancak yalnızlık hissetmeden ya da kalabalık içerisinde ancak yalnız yaşabileceklerine” dikkati çekerler ve yalnızlığın “öznel bir yaşantı olduğunu ve sosyal yalıtım ile aynı anlama gelmediğini” de vurgularlar. Bilişsel, duyuşsal ve davranışsal öğeleri de barındıran bir duygu durumu olan yalnızlık, kişinin algılamaları ile ilişkili olarak gelişmektedir (Ernest ve Cacioppo, 1999).

Sullivan (1953)’a göre yalnızlık; kişinin yakınlık ihtiyacının karşılanmadığı durumunda ortaya çıkan, tüm insan yaşantılarının en acı verenidir. Kökleri erken döneme, çocukluğa dayanan yalnızlık algısı, bireyin davranışlarının çevreyle etkileşim sonucu ortaya çıkmaktadır. Öncelikle bakım veren kişi ile yaşanan ilişkiler ve daha sonra diğer sosyal ortamlarda yaşananlar, bireyin yalnızlık algısının gelişmesine neden olmaktadır (Bowlby, 1977; Erikson, 1982). Etkileşimlere ve geribildirimlere paralel olarak birey, davranışlarının yönünü değiştirerek, diğerlerine yaklaşır, uzaklaşır ya da karşıt davranışlar geliştirir. Sevildiğini ve kabul edildiğini hissederse, kendisiyle baş başa kalabilir ancak yalnızlık hissetmez çünkü diğerlerinin desteğine güvenebileceğini ve bıraktığı yerde bulabileceğini bilir. Buna karşın eğer birey kendini reddedilmiş hissederse, güvenliğini sağlamak amacıyla davranışlarının sadece yönünü değil niteliğini de değiştirmek zorunda kalır. Diğerlerine güvenmediği ve destek alamadığı için yalnızlık ve çaresizlik yaşar (Horney, 1998).

Yalnızlık algısının gelişmesinde biliş, sosyal ilişkilerdeki yetersizlik ile yalnızlık yaşantısı arasında “arabulucu bir faktör” rolü üstlenir. Bireyin bakış açısı ve bilişsel süreçleri, yalnızlık yaşantısının ortaya çıkmasında temel etkindir. Bireyin ilişkilerine dair değerlendirmeleri, geçmiş yaşantıları ve başkalarının deneyimlerine dayanan çıkarımlar gibi öznel değerlendirmeleri yalnızlık algısını etkiler. Bilişsel yaklaşıma göre bu değerlendirmeler gerçek dışı olabilmektedir. Kişi öznel değerlendirmelerinden yola çıkarak, kendine ve ilişkilerine dair negatif, içsel ve durağan yüklemelerde bulunup, gerçek dışı, mantıksız inançlar geliştiren birey, yoğun yalnızlık algısı geliştirmekte ve daha sonraki ilişkilerini de bu algılamaya çerçevesinde şekillendirmektedir (Peplau ve Perlman, 1982; Rook, 1984).

Yalnızlık algısının gelişmesinde ebeveynle ile erken dönem ilişkilerinin yanı sıra aile içi ilişkiler, toplum, kültür ve sosyal çevre etkili de olmaktadır. Ayrıca utangaçlık, düşük öz saygı, zayıf sosyal beceriler gibi kişilik özellikleri; depresyon, anksiyete, nörotiklik, düşmanlık, dışsal denetim odağı; kişilere, yaşama ve topluma karşı karamsar bakış ile cinsiyeti ve cinsiyet rolleri de yalnızlık algısı ile ilişkili değişkenler olarak sıralanmaktadır (Russell ve ark, 1980; Russell, 1982; Jones, Carpenter ve Quinnata, 1985; Demir, 1990; Karadayı, 1994; Russell, 1996; McWhirter, 1997; Neto ve Barros, 2000; Aydın ve Öztütüncü, 2001; Pincus ve Wilson, 2001; Flett ve Davis, 2003; Uruk ve Demir, 2003).

Yakın ilişki kurma, eş seçme, işe başlama, eşle yaşamayı öğrenme, toplum içinde makul bir kuruma girme ve bulunduğu ortamlarda diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilme gibi gelişim görevlerini barındıran genç yetişkinlik döneminde, algılanan yalnızlık bireyin kişilerarası ilişkileri olumsuz şekilde etkilemekte ve yakın ilişkiler kurma yerine soyutlanma, sosyal izolasyonun ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Erikson, 1982; Aydın, 2002).

Tüm bu bilgilerin ışığı altında, bu çalışmada genç yetişkinlerin kişilerarası ilişkilerinde kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü becerilerinin cinsiyet ve cinsiyet rolleri ile yalnızlık algıları açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

1.2. AMAÇ

Bu araştırma birbirini tamamlayan iki farklı çalışmadan oluşmaktadır. İlk çalışmanın amacı Türkiye koşullarına uygun, kişilerarası ilişkileri yordayan ve ilişki boyutlarını saptayan, geçerli ve güvenilir bir ölçeğin geliştirilmesi; ikinci çalışmanın amacı ise, bireylerin kişilerarası ilişkilerinin, cinsiyet ile cinsiyet rolleri ve yalnızlık yaşantıları açısından incelenmesidir. Bunun yanı sıra kişilerarası ilişkilerde kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolünün bireylerin yaşı, eğitim durumları ve medeni durumları değişkenleri açısından da incelenmiştir. Bu amaçlar çerçevesinde araştırmada şu sorulara cevap aranacaktır:

1.1.1. Alt Problemler

Bu çalışmada bireylerin kişilerarası ilişkilerinin cinsiyet, cinsiyet rolleri ile yalnızlık algıları açısından incelenmesinin yanı sıra, bu değişkenlerin bazı sosyo-demografik değişkenlerle olan ilişkileri de incelenmiştir. Araştırmanın ikinci bölümünü oluşturan bu çalışma çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır:

1. Genç yetişkinlerin kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanları cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre farklılaşmakta mıdır?
2. Genç yetişkinlerin kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanları yalnızlık algılarına göre farklılaşmakta mıdır?
3. Genç yetişkinlerin kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanları,
  - 3.1. Yaş değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
  - 3.2. Eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?
  - 3.3. Medeni durum değişkenine göre farklılaşmakta mıdır?

1.3. ÖNEM

Kişilerarası ilişkiler, bireyin yaşamını ve yaşam kalitesini etkileyen temel unsurlardan biridir. Genç yetişkinlik döneminde bireylerin sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurması temel gelişim görevleri arasında sıralanmaktadır.

Genç yetişkinlik dönemi, yaşam dönemleri arasında en hızlı değişimlerin yaşandığı bir gelişim dönemi olarak değerlendirilmektedir. Bu dönemde birey bir iş bulma, işe yerleşme, eş seçme, eşle yaşamayı öğrenme, farklı sosyal gruplar ile yaşama ve her sosyal ortamda farklı insanlarla ilişki kurma gibi yaşamını etkileyen temel yapıları inşa etmek durumunda kalmaktadır.

Ergenlik ve yetişkinlik dönemi arasına sıkışmış, tam olarak başlangıç ve bitişine dair sınırların olmadığı, yaşanan kültürden kültüre ve bireyin sahip olduğu koşullara göre dönemin sınırlarının değiştiği bu gelişim döneminde birey, ilişkileri ile kendini bulmakta ve geliştirme fırsatı yakalamaktadır.

Etkileyen ve etkilenen olabilen insanoğlu, sağlıklılığı ile ilişkilerini, ilişkileri ile de sağlıklılığını sağlayabilmektedir. Sağlıklı ilişkiler kurabilen birey, kendini olumlu şekilde algılamakta, diğerlerine güvenmekte, başkalarını anlayabilme becerisi sergilemektedir. Tüm bunlar bireyin kendini ve duygularını sağlıklı şekilde ifade etme ve gerektiğinde kontrol etme becerisi de kazandırmaktadır. İlişkiler, bireyin sağlıklılığını belirlerken; bireyin sağlıklılığı da aynı şekilde ilişkileri belirlemektedir. Bireyin kişilik yapısı, kişisel geçmişi gibi öznel yaşantılarının yanı sıra içinde yaşadığı toplum da bireylerin sağlıklılığını ve ilişkilerini belirlemektedir. Bu noktada kişilerarası ilişkiler; bireylerin düşüncelerinin, duygularının ve davranışlarının, karşı tarafta yer alan diğer insanları doğrudan ya da dolaylı olarak nasıl etkilediğini anlama ve açıklama çabaları içinde ele alınmıştır. Bu çalışma, kişilerarası davranış ve ilişkiler kültürel yapı içinde inceleme olanağı sunması açısından önem taşımaktadır.

Kişilerarası ilişkiler incelenirken veri toplama aracı olarak kullanılan ölçek ve envanterler incelendiğinde, kullanılan ölçüm araçlarının bir kısmının Batı toplumlarında geliştirilen ölçeklerin adaptasyonundan oluştuğu görülmüştür. Kişilerarası ilişkilerde toplumsal değer yargılarının ve kalıp yargıların belirleyici olduğu göz önüne alındığında evrensel ölçeklerin elde edilmeyeceği kabul edilmektedir. Bu durumda kullanılan ölçeklerin, kültürel faktörler ile uyum gösteremediği ve gerçek durumu yansıtmadığı gibi sorunlar ile karşı karşıya

kalmaktadır. Ülkemizde kişilerarası ilişkileri incelemek üzere hazırlanan ölçeklere bakıldığında ise, ölçeklerin ya kişilerarası iletişim becerilerini ölçmek ya da kişilerarası ilişkileri sınıflandırmak amacına yönelik oldukları gözlenmiştir. Bu çalışmada geliştirilen ölçek, genç yetişkinlerin kişilerarası ilişkilerinde temel olan faktörlerin neler olduğuna dair, genç yetişkinlerin verdikleri cevaplardan yola çıkarak içerik analizi sonunda, kuramsal temellerden yararlanılarak oluşturulmuş bir ölçek olması nedeniyle yeni bir araç sunması açısından katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada ölçek geliştirmenin yanı sıra, kişilerarası ilişkilerde cinsiyetin ve cinsiyet rolleri ile bireyin algıladığı yalnızlık düzeyinin ilişkilere etkisi de incelenmiştir. Elde edilen bulgular ilişkilerde, cinsiyetten öte cinsiyet rollerinin etkili olduğunu ve bireyin kendini yalnız algılayıp algılamayışının farklılık yarattığını göstermektedir. Bulguların, daha sonraki çalışmalar için veri sağlayacağına inanılmaktadır.

1.4. SAYILTILAR

1. Araştırmanın çalışma grubu, evreni temsil etmektedir.
2. Bireyler kullanılacak ölçme araçlarındaki sorulara içten ve yansız olarak cevap vermişlerdir.
3. Kullanılan ölçme araçları ölçtükleri özellikler bakımından geçerli ve güvenilirlerdir.

1.5. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma;

1. 20-40 yaşları arasında eğitimine devam eden ve/veya çalışma hayatında yer alan 570 genç yetişkin ile sınırlıdır.
2. Araştırma amaçlardaki sorular ile sınırlıdır.
3. Araştırma, örneklem grubunun veri toplama araçları kapsamındaki ölçeklere verdikleri yanıtlarla sınırlıdır.

1.6. TANIMLAR

Genç Yetişkinlik: Ergenlik döneminin sonundan başlayarak, orta yaşa kadar gelen, 20–45 yaşları arasındaki yaşam dönemini kapsayan işe başlama, eş seçimi, eşle yaşamayı öğrenme, toplum içinde makul bir kuruma girme ve bulunduğu ortamlarda diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilme gibi gelişim görevlerini barındıran gelişim dönemidir (Aydın, 2002).

Kişilerarası İlişki: Bireylerin diğer kişilerle olan ilişkilerinde yaşadıkları duygu, düşünme ve davranış stillerini ifade etmektedir (Plutchik, 1997). Genel olarak “iki ya da daha fazla insan arasında gelişen, farklı ihtiyaçlardan kaynağını alıp, tanışıklıktan samimiyete kadar farklı yoğunlukta yaşanan, karşılıklı duygusal etkileşim ve davranımlar” olarak tanımlanabilmektedir.

Kişilerarası Davranış: “Bir insanın bir diğerine yönelik açık, bilinçli, etik ya da sembolik davranışları” olarak tanımlanmaktadır (Leary, 1957).

Cinsiyet Rolü: “Bireyin kendisini kadın ya da erkek olarak tanımladıktan sonra, kendi cinsiyet özelliklerine göre toplum içinde üstlenmesi beklenen roller, sahip olması istenen davranışlar, tutumlar ve özelliklere uygun şekilde davranması” olarak tanımlanmaktadır (Bem, 1984).

Cinsel Kimlik: Bireyin kendi bedenini ve benliğini belli bir cinsellik içinde algılayışı, kabullenışı; duygu ve davranışlarında buna uygun yönelişler geliştirmesi (Öztürk, 1983).

Toplumsal Cinsiyet /Cinse Bağlı Kimlik: Biyolojik yapıdan ziyade kişinin kendisini kadın ya da erkek olarak algılamasıdır.

Cinsiyet Rolü Yönelimi: Belli bir kültürde kadın ve erkekler için uygun kabul edilen kişisel özelliklerin birey tarafından kabullenişini ifade etmektedir (Winstead ve Derlega, 1993).

Cinsiyet Rollerini Kalıp Yargıları: Bireyin erkek ya da kadın olmasından dolayı belli şekilde davranması ya da belli özelliklere sahip olması yönündeki beklenti ve genelleştirilmiş inançları kapsamaktadır (William ve Best, 1990; Atkinson, Atkinson ve Hilgard, 1995).

Yalnızlık: “Kişinin sosyal ilişkilerinde niceliksel ya da niteliksel olarak bir şekilde ortaya çıkan, hoş olmayan psikolojik durum” olarak tanımlanmaktadır (Peplau ve Perlman, 1982).

BÖLÜM II

İLGİLİ ALANYAZIN

Bu bölümde, öncelikle kişilerarası ilişkiler, cinsiyet rolleri ve yalnızlık ile ilgili kuramsal, tanımlayıcı bilgilere; daha sonra bu değişkenlerle ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

2. 1. KİŞİLERARASI İLİŞKİLER

Sözlük tanımına bakıldığında kişilerarası ilişki kavramı, “iki ya da daha fazla insan arasında oluşan, farklı yakınlık ve paylaşım derecelerinde, paylaşımların odak olduğu sosyal bağ, ilişki ve yakınlaşma” olarak tanımlanmaktadır ([http: www. wikipedia](http://www.wikipedia)).

Plutchik (1997), kişilerarası ilişkileri genel anlamıyla, bireylerin diğer kişilerle olan ilişkilerinde yaşadıkları duygu, düşünme ve davranış stilleri olarak tanımlamaktadır. Kişilerarası ilişki kavramı tanımlarken, kişilerarası ilişki ve iletişim birlikte ele alınmakta ve bu kavram kişilerarası ilişki bağlamında tanımlanmaktadır. Güney (2000, s.300) kişilerarası iletişimi, kaynağını ve hedefini insanların oluşturduğu iletişimler olarak tanımlarken; kişilerarası ilişkileri de bu iletişimde kişilerin kullandığı yöntemler olarak tanımlamıştır.

Tanımlara bakıldığında kişilerarası ilişkilerin iletişimin yanı sıra, duygu, düşünce ve davranış bileşenlerini içeren bir kavram olduğu; duyguların ve karşılıklılığın kavramın temel parçaları olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak kişilerarası ilişki, “iki ya da daha fazla insan arasında gelişen, farklı ihtiyaçlardan kaynağını alan, tanışıklıktan samimiyete kadar farklı yoğunlukta yaşanan, karşılıklı duygusal etkileşim ve davranımlar” olarak tanımlanabilmektedir.

Kişilerarası Kuram'daki en temel nokta, ilişki kavramıdır. İlişki, bir kişinin diğer bir kişiye ya da kişilere karşı sergilediği davranımların bütünüdür (Leary, 1957). İlişkideki en önemli nokta, karşıdaki kişinin farkında olmak, onu kabul etmeye çalışmaktır. Kişilerarası ilişkiler; bireylerin düşüncelerinin, duygularının ve davranışlarının, karşı tarafta yer alan diğer insanları doğrudan ya da dolaylı olarak nasıl etkilediğini anlama ve açıklama çabaları içinde ele alınmıştır. Bu doğrultuda kişilerarası davranış ve ilişkiler incelenmiştir.

Leary (1957) kişilerarası ilişkiler davranışı, “bir insanın bir diğerine yönelik açık, bilinçli, etik ya da sembolik davranışları” olarak tanımlar. Kişilerarası teorinin temel taşı, insanoğlunun doğumdan ölüme kadar temel ihtiyaçlar, gelişimi ve güvenlik için diğerleri ile etkileşimde olmak zorunda olduğudur. Diğerlerine olan bu bağımlılıktan dolayı kişilerarası davranış, kişilik ve psikopatolojiyi büyük oranda açıklayan anahtar rolü oynamaktadır.

İnsanlar arası etkileşimin doğasında şu varsayımlar temel alınmıştır: İlki sosyal etkileşim ve ilişkilerin birbiriyle ayrılamayacak şekilde bağlantılı olduğudur. Bu varsayım şu olgular ile açıklanır. İnsan doğuştan itibaren bir grup insanla bir şekilde bağlantılıdır. Akranları ile eğitim görür, sevgilisi ya da eşi ile cinsellik yaşar, iş arkadaşları ile birlikte çalışır, komşusu ile etkileşim halindedir ve yaşamının sonuna kadar diğerleri ile ilişki içerisinde olur, hatta ölünce bile başkaları tarafından cenaze merasimi yapılır. İkinci varsayım ise, sosyal psikolojik süreçlerin belli ilişkiler ve o ilişkilerin niteliği ile şekillendiği yönündedir. Örneğin, tanıdık kişilere yönelik saldırgan davranışlar ile yabancılara yönelik saldırgan davranışlar aynı süreçleri kapsamaz. Bir başka örnek, birey patronu ile farklı yakın arkadaşı ile farklı şeyler yaşar ve bu ilişkilere farklı yüklemeler yapar. Üçüncüsü, kişisel yaşam alanının (personal space) ilişki ile birlikte “çift alanı” (pair space) şekline dönüştüğüdür. Birebir özel ilişkilerde bu alan partnerlerin birlikte hareket ettikleri alan iken, grup içerisinde o grubun alanı haline gelmekte, kişisel alanlar söz konusu olmamaktadır. Böylece birey “ben” yerine “biz” duygusu ile yeni bir kimlik kazanmaktadır (McAdams, 1989, Felmlee ve Sprecher, 2000).

2.1.1. Kişilerarası İlişkilerin Sınıflandırılması

Kişilerarası ilişkiler, özel olan ve olmayan ilişkiler ya da yakın ve yüzeysel ilişkiler şeklinde sınıflandırılmaktadır (LaFollette, 1997). Bu sınıflamanın yapılmasında karşılıklılık, paylaşım ve duygusal yakınlık anahtar rol oynamaktadır. Ancak bir ilişkinin kişisel ya da kişisel olmayan olarak isimlendirilmesi için tarafların belli bir süre birlikte olmaları ve ilişkinin tanışıklıktan yakınlığa doğru belli aşamalardan geçmesi gerekmektedir.

Kişilerarası ilişki sürecinde ilk aşama *kontak kurmadır*. Göz kontağı, tanışma, konuşmanın başlaması ile ilk kontağın kurulmasından sonra, beden dilinin çözülmesi gibi algılama süreçleri işlemeye başlamaktadır. Göz kontağının devamı ya da konuşmanın derinleşmesi gibi etkileşimsel ipuçları ile ilişkiyi devam ettirecek etkileşim ve paylaşımlar ortaya konur. Bu aşamada eğer taraflar birbirinden hoşlanmaz ve ilişkiyi başlatmak yerine bu noktada sonlandırmak isterlerse, geri durma, göz kontağından kaçınma, beden dili gibi ifadeler ile kaçınma stratejileri sergilenir. Aksi durum söz konusu olursa, ilişkide ikinci aşama, *ilgi/alakanın (involvement) gelişmesi* aşamasına geçilir. Bu aşamada taraflar birbiriyle ilgilenmekte, birbiri hakkında daha fazla şey öğrenmeye başlamaktadır. Artık sosyal ve duygusal ilişki başlamıştır. Taraflar diğeri ile kendi için önemli olan şeyleri paylaşmaya başlamakta, ortak yaşantılar ve ortak çevre oluşturulma çabası içine girmektedirler. İlginin ardından, üçüncü aşama *yakınlık* aşaması oluşmaktadır. İlişkinin bir müddet devam etmesi ardından daha yakın, daha özel paylaşımlar ortaya çıkmaktadır. Tanışıklık artık yakınlığa dönüşmüştür. Duygusal yakınlık ve duygudaşlık, karşılıklılık söz konusudur artık. Kişilerarası ilişkilerin gelişmesinde son aşama ya yakınlık devam etmekle birlikte daha köklü paylaşımların ortaya çıkması ya da paylaşımların ve dikkatlerin daha azalması şeklinde devam eder. Bu aşama ilişkinin doyumuna göre belirlenir (Graham ve Lafollette, 1989).

Verderber ve Verderber (1995) *tanışıklığı*, ismini bildiğimiz, fırsat bulduğumuzda konuştuğumuz, ancak derin ve duygusal paylaşımın olmadığı, etkileşiminin sınırlı olduğu ilişkiler olarak tanımlarken; *yakın arkadaşlığı ise* işbirliği, güven, yakınlık,

paylaşım, kendini açma ve özel yaşantıların yoğun olarak paylaşıldığı ilişkiler olarak tanımlamaktadırlar (Akt: Martin ve Thomas, 2000).

LaFollette (1997), tanışıklıktan yakınlık boyutuna doğru ilerleyen kişilerarası ilişkileri bir uçta kişisel ilişkiler, diğerinde de kişisel olmayan ilişkilerin yer aldığı sürekli bir dizi olarak kavramsallaştırmıştır. Sürekli bir dizin olan ilişkilerin yukarı ucuna yakın olan, özel ilişkileri “*kişisel*”, aşağı ucuna yakın da “*kişisel olmayan*” şeklinde tanımlamıştır.

Bu bakış açısına göre gerçek anlamda hemen hiçbir ilişki, kişisel niteliklerden bağımsız değildir. Ancak, ilişkide taraflardan biri, yalnızca diğerinin bir rolü yerine getirdiği ya da bir ihtiyacı doyurduğu için ilişki içindeyse, bu özel olmayan ilişkidir. Bu ilişkide, taraflar rolü kimin taşıdığı ya da ihtiyacı kimin giderdiği konusu ile ilgilenmez. Tek önemli olan nokta, bu işi birinin yapıyor olması ve işin iyi şekilde yapılıyor olmasıdır. Bu anlamda, sosyal yaşamda yer alan diğerleri (bakkal, iş arkadaşı, komşu vs.) ile olan yüzeysel ilişkiler, kişisel olmayan ilişki olarak nitelendirilmektedir. Öte yandan bireyin diğeriyle benzersiz bir birey olarak kurduğu ilişki, o düzeyde kişiseldir. Bu ilişkide, bir taraf diğeri için sadece bir rolü üstlenmez ya da bir ihtiyacı doyurmaz. Karşılıklılık ve içten gerçek paylaşım, ilişkiyi belirleyici unsurlardır (LaFollette, 1997).

Tüm ilişkilerde insan, gerek ihtiyaçların karşılanması gerekse rollerin üstlenmesi ya da birlikte paylaşımların gerçekleşmesi adına şu ya da bu şekilde, birbirine bağlanır ancak yakın ilişki her durumda söz konusu değildir. Bir ilişkinin yakın ilişki olarak nitelendirilmesinde en temel kriter, tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin çıkarlarını kollama ve onu mutlu etme isteğidir. Karşılıklılık ve gönüllülük yakın ilişkinin esaslarıdır. Yakın ilişkiler, her insanın diğerinin çıkarını, kendininkiyle eşdeğer tuttuğu ilişkilerdir (Graham ve LaFollette, 1989; LaFollette, 1997).

Kişilerarası ilişkilerin yakın ve kişisel şeklinde nitelendirilmesini sağlayan temel kavramlardan biri samimiyettir. *Samimiyet*, temelini güven kavramından alan bu kavram, bir insanın bir başka insana kendi hakkında önemli bir sır vermesi ya da

başkaları ile pek paylaşmadığı kişisel bir bilgiyi o insanla paylaşması durumunda yaşanan dostluk alışverişi olarak nitelendirilmektedir (Freedman, Sears ve Carlsmith, 1993, LaFollette, 1997).

LaFollette (1997), samimiyetin yalnızca kişisel bilgileri açığa vurma olmadığı aynı zamanda mahremiyeti de içerdiğine dikkati çeker. Ona göre mahremiyet, samimiyeti sırf açıklıktan ayırmaya yardımcı olur. Kişilerarası ilişkilerde samimiyet söz konusu olduğunda kendini açan kişi, karşı tarafın bu mahremiyete saygı duyacağına, kendisine zarar vermeyeceğine ya da esenlik ve refahını sömürmeyeceğine ilişkin güven duyar. Bu anlamda mahremiyet, samimiyeti belirleyen en temel faktör olarak görülmektedir.

Samimiyet, sağlıklı kişilerarası ilişkilerin bir sonucu olarak hem toplumsal ve duygusal anlamda kazanım sağlarken hem de bireyin kendini tanıma yolundaki bilgilerine de olumlu katkı sağlamaktadır. Kişi, güven ve samimiyet doğrultusunda karşı taraf ile bir şeyler paylaşır. Bu paylaşımlara ilişkin aldığı samimi ve güvenilir geri bildirimler ile kendine ilişkin yeni ve güvenilir bilgi edinir.

Kişilerarası samimi ilişkilerde karşılıklılık söz konudur. Karşılıklılığın oluşması için iki temel neden öne sürülür. Bunlardan ilki, samimiyetin duyarlılık ve güvenin bir ifadesi olmasından kaynaklanır. Eğer, karşı taraf birey ile bir şey paylaşırsa, birey bu durumda ona güvenildiğini ve paylaşan kişiye karşı duyarlı davranması gerektiği sonucunu çıkarır. Böylece birey, samimi davranış geliştirmeye eğilimli olur. İkinci neden ise, ödüllendiricilik ilkesi ile paralel olarak kişi, samimiyeti ödüllendirme çabası içine girer ve karşı tarafa samimi davranışlar sergiler. Aksi durumda, samimiyetin söz konusu olmadığına, tamamlayıcı şekilde karşı taraf da samimi davranışta bulunmayacak ve duygusal yakınlık oluşmayacaktır (LaFollette, 1997; Freedman, Sears, ve Carlsmith, 1993).

2.1.2. Kişilerarası İlişkilerle İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

2.1.2.1. Psikanalitik Teoride Kişilerarası İlişkiler

Psikanalitik teoride kişilerarası ilişkiler, Freud'un psikoseksüel gelişim dönemleri içerisinde, kişilik gelişimi açıklanırken dolaylı şekilde ele alınmaktadır. Kurama göre psikoseksüel gelişim dönemlerinin başarı ile sağlıklı şekilde aşılması ya da aşılamaması durumu, bireyin kişilik gelişimini, dolayısıyla kişilerarası ilişkilerini etkilemektedir. Bu etkiler, içinde bulunulan gelişim döneminin özelliğine göre şekillenmektedir.

İlk dönem olan oral dönemde, anneye bağımlı olan bebeğin ihtiyaçlarının gerektiği gibi karşılanması, annesi ile arasında sıcak, sevecen ve güven verici bir ilişkinin kurulması, bebeğin dış dünyaya karşı güven duygusu geliştirmesi zemin hazırlamaktadır. Bu dönemde yaşanan sorunların, bireyin yaşam boyu tüm ilişkilerini etkilediği varsayılmaktadır. Kurama göre oral ihtiyaçların yeterince karşılanamaması ya da aşırı oranlarda doyurulması, bireyin o döneme saplantılı kişilik özelliğine sahip olmasına neden olmaktadır. Abartılı iyimserlik, özseverlik, diğer insanlardan çok fazla şey bekleme, kişilerarası bağımlılık, diğer insanların yargılarına göre kendine saygı duyma ya da duymama, ilişkilerde kazanç elde etmek için bir şeyler yapma gibi kişilerarası davranışlar bu dönemdeki saplantılara birer örnek olarak verilmektedir.

Bir yanda bağımlılık diğer yanda ayrılma, bireyselleşme ve bağımsızlaşma gibi karşıt duyguların birlikte yaşandığı anal dönemde ise, dönemin gelişim görevlerinin başarı ile tamamlanması özerklik duygusunun gelişmesine, bireyin ilişkilerinde aşırı ödünler vermeden diğer insanlarla işbirliği yapabilme gibi karakteristiklere sahip olmasına yol açarken; bu dönemde yaşanan sorunlar suçluluk, utanç, öfke, kızgınlık gibi olumsuz duygulanımların yanı sıra titizlik, obsessif-kompulsif eğilimler, düşüncede katılık, sevgi-nefret gibi karşıt duyguların bir arada yaşanmasına ve yalnızlık algısının gelişmesine neden olmaktadır. Cinsel ihtiyaç ve uyarılmaların ön plana çıktığı fallik dönemde kişilerarası ilişkilerden ziyade hem cinsi ile olan ilişkilere vurgu yapılmaktadır. Gizil dönemde çocuk artık diğerleri ile de özdeşimler

kurmaya başlamakta ve diğerleri ile birlikte olmaktan doyum almaya başlamaktadır. Genital dönemde ise, karşı cinsle etkileşimin yanı sıra toplumsallaşma, grup etkinliklerine katılma gibi kişilerarası birliktelikler önem kazanmaktadır. Ergenlik yıllarına denk gelen bu dönemde kişilerarası ilişkiler, kimlik bunalımının aşılmasında temel faktör olarak rol oynamaktadır (Akt: Geçtan, 1993).

Freud'un yanı sıra Adler, Horney (1937) ve Sullivan (1940) daha önceki bilgilerin üzerine çevresel ve kültürel faktörleri de koyarak konuya yeni bir bakış açısı getirmişlerdir.

Yeni Freud'cu akım içerisinde yer alan Erikson, geliştirdiği psiko-sosyal gelişim kuramında genç yetişkinlik dönemine denk gelen “*yakın ilişkilere karşın soyutlanma*” aşamasında kişilerarası ilişkilere dair açıklamalara yer vermektedir. Erikson'a göre bu dönemde birey, artık kimlik sorununu çözmüş, kendi kimliğini yitirmekten korkmadan diğer insanlarla yakın ilişkiler kurabilmektedir. İlişkilerde kendi kimlik bütünlüğünü korumada sıkıntının yaşanması durumunda birey, diğer insanlarla yakın ilişki kurmaktan kaçabilmekte ve içinde yer aldığı toplumsal gruplardan soyutlanmaktadır (Erikson, 1982).

Psikanalitik kuramın uzantısı olarak ele alınan nesne ilişkileri kuramında ise başta anne olmak üzere diğer insanlar birey için sosyal obje olarak değerlendirilmektedir. Teori bireyin, sosyal objelerle ilişkilerini kullanarak içsel amaçlarına ulaştığını varsayar. Bu bağlamda kişilerarası ilişkiler, bireyin ihtiyaçlarını gidermek için diğerlerine bağımlı olmasından dolayı kurulur ve ihtiyaçları ile paralel şekilde gelişir (Akt: Hirschfeld, Klerman, Gough, Korchin ve Chodoff, 1977).

2.1.2.2. Sullivan'ın Kişilerarası İlişkiler Teorisi

Kökleri psikodinamik kurama dayanan teori, çeşitli ortam ve alanlarda kişilerarası ilişkilerdeki davranışlara, reflekslere, karşılıklı kişilerarası etkileşimlere ve kişinin genel iyilik haline vurgu yapmaktadır.

Sullivan (1953)'a göre kişilik varsayımsal bir yapıdır ve ilişki durumları dışında incelenemez. İncelenenin insan değil, davranışları olduğunu savunan Sullivan, kişiyi

anlamanın ve tanımanın en iyi yolunun, kişinin davranışlarını incelemek olduğunu söylemektedir. Ona göre kişilik, erken dönemde yaşanan ilişkilerin içsel temsili sonucu gelişir ve bu ilişkiler, diğerlerini tanımlama ve temsil etme aracı olarak kullanılır.

Sullivan (1953), fizyolojik ihtiyaçların kolayca kişilerarası ihtiyaçlara dönüşebildiğini ve bebeğin bile tepkilerini diğer insanlardan gelecek davranışlara göre şekillendirdiğini savunur. Bu savını açıklarken sevgi ihtiyacı, güvenlik ihtiyacı, yakınlık ihtiyacı, eşit ilişki ihtiyacı gibi örüntülerin tanımını yapan Sullivan'a göre bu örüntüler, insanda başkaları ile ilişkiye geçme eğiliminin var olması nedeniyle kolayca oluşmakta ve evrensel nitelik taşımaktadır.

Kişilerarası ilişkiler teorisi (interpersonal theory), kişinin diğerleri ile kurduğu her ilişkinin kişinin benlik saygısı oluşturma, devam ettirmenin yanı sıra kaygıdan kaçınma çabalarını da yansıttığını kabul etmektedir. Kişinin bu amaçlara ulaşma yollarının kişisel karakteristikleri, "güvenlik işlemleri" (*security operations*) ya da "kişilerarası refleksler" (*interpersonal reflexes*) olarak tanımlanır. Kişilerarası ilişkiler teorisinde bu refleksler, kişiliği oluşturan ana temalar olarak tanımlanmaktadır (Sullivan, 1953).

Sullivan'a göre kişilerarası davranışlar, benlik tanımlanmasında bir araç olarak kullanılmakta ve kişinin tepki davranışlarının ranjını da belirlemektedir. Yaşam boyu insanoğlu, kendi ya da diğerlerin tarafından reddedilme korkusundan kaynaklanan kaygıdan kaçınmaya güdülenmiştir. Bu kaçış örüntüleri, bireyin kullandığı kişilerarası davranışlarını sınırlar ve şekillendirir. (Sullivan, 1953).

Sullivan kişilerarası teorisine göre bireyler, benlik kavramına uygun dönütler alabilmek ve benlik tanımlamalarını pekiştirebilmek için çeşitli yollarla kendilerini başkalarına tanıtmaya çalışırlar (Sullivan, 1953).

Sullivan'a göre, her kişilerarası davranış, iki grup değişkenin birlikte işlev görmesi ile tanımlanmaktadır. Bunlardan ilki, birlikte olma (affiliation), sevgi, dostluk ve

düşmanlık; diğeri de kontrol, güçlülük ve pasiflik boyutlarıdır. Bu boyutlar, daha sonraki kişilerarası teorilerin anahtar kavramları olarak işlev görmüştür.

2.1.2.3. Çağdaş Kişilerarası Teorileri

Sullivan'ın çalışmalarının bir uzantısı olarak Leary (1957), kişilerarası tepkilere dayanan kişilik teşhis sistemini (system of personality diagnosis) geliştirerek, kişilerarası ilişkileri incelemiştir. Kişiliğin Kişilerarası Tanısı (Interpersonal Diagnosis of Personality) adlı eserinde Leary (1957), kişiliği ve ilişkileri psiko-analitik görüşün ötesinde ele almış, kişilerarası etkileşimlerin döngüsel modelini geliştirmiştir.

Kişilerarası döngüsel modelde (Interpersonal Circumplex Model- ICM), kişilerarası davranışların içeriğinin, evrensel olduğu, belli bir yapısal modelde, bireylerin aynı yönde davranış geliştirdiği varsayılır. Değişkenlerin birbiri ile benzerliklerine göre dairesel sırada yer aldığı döngüsel modelde kişilerarası ilişkiler, döngü ve tamamlayıcılık özellikleri ile açıklanmaya çalışılmıştır (Leary, 1957).

Leary (1957) teorisinde, kişilerarası davranışı yöneten iki temel boyut üzerinde durmaktadır. Bunlardan yatay boyut, arkadaşlık-düşmanlık; dikey boyut ise baskınlık/ boyun eğicilik boyutu olarak isimlendirmiştir. Bu boyutlar grafiksel olarak, yatay ve dikey iki aksisin birleşimini göstermektedir.

Leary (1957, s.15) kişilerarası döngü içerisinde kişiliği, “bireyin ifade ettiği kişilerarası tepkilerin (açık, bilinçli ya da ilkel düzeyde) çoklu düzeydeki örüntüleri” olarak tanımlanmaktadır. Teoride, normal ve anormal kişilik arasındaki sürekliliğe (continuum) dikkat çekilmekte, normallik ve anormallik tanımlamaları yapılırken de davranışların ortalamaya karşın şiddetinin; yoğunluk ve esnekliğe karşın katılığının göz önüne alınması gerektiği savunulmaktadır. Buradan yola çıkarak, ortalama ve/veya esnek kişilerarası davranışlar “uyum sağlayıcı”; şiddetli, yoğun ve katı kişilerarası davranışlar da “uyum sağlayıcı olmayan” davranışlar şeklinde tanımlanır. Döngü içerisinde normal ve anormal davranışlar arasındaki süreklilik ve kişilerarası davranışların şiddeti, merkezden uzaklık ile gösterilmektedir. Buna göre, uyum

sağlayıcı ve ortalama davranışlar merkezde; uyum sağlayıcı olmayan, yoğun davranışlar ise periferde yer almaktadır (Leary, 1957).

“Kişilerarası Döngü” (Interpersonal Circle), Sullivan’ın hoşlanma ve gücün, temel kişilerarası ihtiyaçları temsil ettiği fikri ile paralellik göstermektedir. Teorinin sınanması ve kişilerarası ilişkilerin belirlenmesinde, bu boyutların yani kişilerarası ilişkiler çemberinin ölçülmesi esas alınır (Benjamin, 1996).

Kiesler (1983), Leary’nin kişilerarası teori ve kişilerarası döngü çalışmalarını geliştirerek sürdürmüş ve 1982’de “Kiesler Kişilerarası Döngü”sünü geliştirmiştir. Bu döngü, kişilerarası eğilimlerin geniş kapsamlı modelini ve kişilerarası davranışların taksonomisini sunmaktadır. Kiesler’de Leary gibi, anormal davranışları, kişilerarası davranışların yoğunluğu ve katılığına göre tanımlamış, kişilerarası stil ile uyum arasında doğrudan nedensel ilişki olduğuna dikkati çekmiştir. Bu hipoteze göre, yaşanan aşırı derecede stres ve kişilerarası problemler, ilişkilerde sürekli rekabetçiliğe, düşmanca davranışların ortaya çıkmasına ve yakın ilişkilerde bağlanma sorununun yaşanmasına neden olmaktadır. Bu tür kişilerarası davranışlar, uyum sağlayıcı olmayan davranışlar olarak nitelendirilirken; ortalama, ılımlı derecede yaşanan ilişkiler ve esnek davranışlar, bireylerin ılımlı, dostça ve sosyal olmasına yardımcı olacak uyum sağlayıcı davranışlar geliştirmesine neden olmaktadır (Kiesler, 1983).

Kişilerarası döngü modelinde kişilerarası ilişkiler açıklanırken *tamamlayıcılık* ilkesi kullanılır. Sullivan’ın karşılıklı duygu teoremine dayanan “tamamlayıcılık” ilkesinde, kişilerarası hareketlerin, etkileşimde olduğumuz insanlara uyarı gönderme ya da istenilen davranışı göstermeye davet etme, engelleme, itme, baştan çıkarma, cesaret verme gibi tepkilerini ortaya koyma amacı ile sergilendiğini varsaymaktadır (Kiesler, 1983).

Tamamlayıcılık ilkesine göre bir bireyin davranışları, başka bir kişide belirli düzey ve kategorilerde tepkiler ortaya çıkarır, anımsatır ya da bireyi tepki vermeye cesaretlendirir. Kişilerarası kuramcılar bahsi geçen bu tepkilerin rastlantısal olmayıp,

belirli bir genişlikte yordanabilir kişilerarası tepkiler olarak kabul etmektedir. Kiesler (1983), günlük yaşamda etkileşimde bulunan bireylerin birbirleri hakkında kimin daha az ya da daha fazla baskın/ kontrol edici olduğuna dair fikir geliştirdiklerini savunur. Bu bilgilere göre bireyler, birbirlerinin arkadaşlık ya da düşmanlık düzeylerinin ne olduğuna dair bir tanımlama yapmakta ve bu doğrultuda kişilerarası ilişkilerini sürdürmektedirler.

Kişilerarası döngü üzerinde tamamlayıcı davranışlar, iki ana eksen (kontrol-birliktelik) baz alınarak açıklanır. Tamamlayıcılık ilkesine göre kontrol boyutu kendi karşıt davranışlarıyla (örneğin; baskınlık pasiflikle, pasiflikte baskınlıkla) tamamlanırken, buna karşın birliktelik boyutu kendine benzer nitelikteki davranışlarla (örneğin; düşmanlık düşmanlıkla, dostluk dostlukla) tamamlanır. Bu nedenle tamamlayıcı ilişkiler dostça-baskın ve dostça-pasif ile düşmanca-baskın ve düşmanca-pasif boyutlarının birleşiminden meydana gelir. Eğer kişi, yatay ve dikey aksisi doğrultusunda tamamlayıcı tepki veremez ise, gerginlik yaşar. Bu gerginlik, tamamlayıcı olmayacak şekilde kişinin davranışlarına yansır ve sonunda kişi etkileşimden vazgeçer (Knight, 1991; Van Denburg ve Kiesler, 2002).

2.1.2.4. Bağlanma Teorisinde Kişilerarası İlişkiler

Bowlby (1980) tarafından geliştirilen bağlanma teorisine göre, çocuk ile bakımını veren kişi arasında kurulan duygusal bağ olarak tanımlanan bağlanma ilişkileri “beşikten mezara kadar” tüm yaşam boyu bireylerin kişilerarası ilişkilerini, duygusal yaşantılarını ve tepkilerini belirlemektedir.

Erken dönemde yenidoğanın kendine bakım sağlayan kişiyle (genellikle anneyle), kurduğu fiziksel yakınlık, ona kendini koruyacak, güvende hissedecek, etrafı keşfetmeye olanak sağlayacak, ortam ve koşulları elde etme fırsatı vermektedir. Teorik olarak kurulan bu yakınlık, çocuğun çevresini keşfetmede yararlanabileceği “güvenli bir temel”(secure base) ve tehlike anında korunabileceği “sağlam bir sığınak” işlevi görür (Bowlby, 1977).

Çocuk bebeklikten itibaren öncelikle bağlanma modeli (attachment figure) ile daha sonra diğerleri ile olan ilişkilerini içselleştirir. Tepkilere göre kendine ve dünyaya ait bilgiler edinmeye başlar. Bu bilgiler doğrultusunda “kendine”(self) ve “diğerlerine”(others) ait zihinsel şemalar geliştirir. Anne-çocuk arasındaki ilişkinin güven verici, kabul edici tarzda ve tutarlı olması, ihtiyaçları karşılaması; çocuğun, kendini değerli ve önemli hissetmesine yani “olumlu benlik” algısı geliştirmesine ve başkalarını da güvenilir, ulaşılır, tutarlı ve destekleyici olarak algıladığı “olumlu başkaları” modellerini geliştirmesine yol açar. Aksi durum söz konusu olduğunda yani; annenin reddedici tutumu, bakım konusunda aşırı ihmalkâr davranması, çocuğun zamanından önce bağımsız olmayı istemesi ve bağlanma nesnesinden kopmasına neden olacaktır. Bu stratejilerin sıklıkla kullanılması da “olumsuz benlik” modeline ve başkalarının güvenilirmez, tutarsız, soğuk olarak algılanıp “olumsuz başkaları” modeli geliştirilmesine neden olur (Main,1990).

Bartholomew ve Horowitz (1991) yetişkin bağlanma stillerini dört kategoriye ayırmış ve bu kategorilere göre kişilerarası ilişkilerin işleyişi şöyle ifade edilmiştir. *Güvenli* (secure) bağlanma stilindeki bireylerin kendini sevmeye değer, başkalarını güvenilir, destek veren, ulaşılabilir ve iyi niyetli olarak algıladıkları bu nedenle ilişkilerde hem kolaylıkla yakınlık kurabildikleri hem de özerk kalmayı başarabildikleri belirtilmiştir. “Olumsuz benlik” ve “olumlu başkaları” modelinin birleşiminden doğan *saplantılı* (preoccupied) bağlanma stilindeki bireyler, kendini değersiz hissetmekte ancak başkalarına ilişkin olumlu değerlendirmeler geliştirmektedirler. Bu nedenle yakın ilişkilerde kendini doğrulama ve kanıtlama eğilimi gösterirler. Buna karşın *korkulu* (fearful) bağlanma stilinde, kişi değersizlik duyguları ile başkalarının da güvenilirmez ve reddedici olduğuna ilişkin inanç geliştirir, yakınlıktan korkan ve sosyal açıdan kaçınan bir kişilik sergilerken; *kayıtsız* (dismissing) bağlanma stili geliştiren kişiler de, yakınlık duygularından yoksun kalma pahasına özerklik duygularını ve öz saygılarını koruma çabasına yönelmektedirler.

Bağlanma stillerinin, kişilerarası ilişkilere etkisi pek çok başka çalışmada incelenmiştir. Yapılan çalışmalarda (Kobak ve Sceery,1988; Mukulincer, Florian, ve Tolmacz,1990; Simpson, Rholes, ve Nelligan,1992; Kobak, Cole, Ferenz-Gillies,

Fleming ve Gamble, 1993; Cooper, Shaver ve Collins, 1998), *güvenli* bağlanma geliştiren ergen ve yetişkinlerin, yüksek benlik saygına sahip oldukları, ilişkilerde karşılıklı etkileşime girdikleri, duygusal durumlarında ani iniş-çıkışların olmadıkları, daha az kaygılı ve stresli, daha az düşmanca duygular taşıdıkları, negatif duygular ile daha yapıcı şekilde baş edebildikleri; *kaygılı/ kararsız* bağlanma stili içindeki bireylerin, sürekli öfke ve anksiyete duyguları yaşadıkları, kendine güvenlerinin olmadığı, reddedilme ve terk edilme korkularını yoğun olarak taşıdıkları, ilişkilerinde diğerlerine göre daha kıskanç oldukları; *kaçınan* bağlanma geliştiren bireylerin ise, sevgi ve sürekli ilişkilere inancı olmadığı, yakınlıktan kaçındığı için duygularla fazla ilgilenmeyen, uzun süreli duygusal ilişkilerden kaçınan ve sosyal becerileri düşük, öfkeli ve stresli, ancak bunu inkâr etmeyi ya da negatif duyguları bastırmayı öğrenmiş bireyler oldukları sonucu elde edilmiştir.

Kişilerarası problemlerin oluşması açısından bağlanma stilleri incelenmiş ve farklı bağlanma stillerinin, farklı kişilerarası problemlerin ortaya çıkmasına neden olduğu ortaya konmuştur. Yapılan araştırmalar (Hazan ve Shaver, 1987; Horowitz, Rosenberg, Bear, Ureno, ve Villasenor, 1988, Dozier, 1990; Bartholomew ve Horowitz, 1991), güvenli bağlanma geliştiren bireyler ilişkilerini mutlu, arkadaşça ve güven verici şekilde tarif ederlerken; kaçınan bireylerin ilişkilerinin yakınlıktan kaçınma, duygusal iniş çıkışlar yaşama ve kıskançlık ile karakterize olduğunu göstermektedir. Elde edilen bulgulara göre kararsız/ kaygılı bireyler ilişkilerini, karşılıklılık ve birlikte olma istekleri, duygusal iniş-çıkışlar, aşırı seksi çekicilik ve kıskançlık ile tanımlamaktadırlar. İçsel zihinsel modellerindeki farklılık, ilişkilerdeki beklentilerin farklılaşmasına yol açmaktadır. Ayrıca kayıtsız/kaçınan bağlanma stilindeki bireylerin, düşmanca baskın eğilimler gibi daha ciddi kişilerarası problemler yaşadıkları da saptanmıştır.

Bağlanma teorisinin varsayımları, kişilerarası ilişkiler teorisinde de kabul edilmiştir. Kişilerarası teori, bireylerin uyum sağlayıcı olmayan ve acı veren kişilerarası örüntülerinin erken dönemlerinde bağlanma figürleri ile geliştirdiği ilişki sonucu öğrendiklerini varsayar (Horowitz, 1996).

Bu doğrultuda yapılan çalışmalardan, Benjamin (1993), güvenli bağlanan bireylerin sevgi tarafında sorun yaşadığını ortaya koymuştur. Saplantılı grup, baskınlıkla ilgili; kaçınan grup soğukluk boyutunda sıkıntı yaşamışlardır. Korkulu grup ise, baskın olamama ve içe dönüklük problemi yaşadıklarını rapor etmişlerdir. Bu sonuçlar, farklı bağlanma stillerinin sistematik olarak farklı kişilerarası problemler yaşadıklarını göstermektedir.

Kişilerarası ilişkilerde, bağlanma stilleri ile tamamlayıcılık ilkesinin ilişkisi de incelenmiştir. Kobak ve Sceery (1988)'e göre, akran ilişkilerindeki düşmanlık; tatmin olmamış, hayal kırıklığı yaşanmasına neden olan bağlanma ihtiyaçlarından kaynaklanan yer değiştirmiş öfkenin bir ifadesidir. Karşılıklılık prensiplerine göre, kaçınan bağlanma geliştiren bireyin diğerlerinden düşmanca ve reddedilme şeklinde tamamlayıcı davranış görmesi beklenir. Bu çalışmada da kayıtsız bağlanma geliştiren lise öğrencilerinin akranları tarafından yüksek derecede düşmanca tutum içinde olduklarına yönelik puanlama elde edilmiştir.

2.1.2.5. Sosyal Psikoloji Yaklaşımlarında Kişilerarası İlişkiler

Sosyal psikoloji temelli ilk çalışmalarda kişilerarası ilişkiler ele alınırken yerleşim düzeni, tutum benzerliği gibi grup yaşamı ile ilgili konulara odaklanılmıştır (Festinger, Schacter ve Back, 1960). Zaman içerisinde dikkat grup süreçlerinden çok bireysel faktörlere kaymıştır. Fiziksel yakınlık, yaş, cinsiyet, tutum, inanç, fiziksel özellikler, eğitim, coğrafi bölge gibi faktörler kişilerarası ilişkilerin oluşmasında ve gelişmesinde etkili olan faktörler olarak değerlendirilmiş ve “kişilerarası çekicilik” kavramı ile kişilerarası ilişkiler açıklanmaya çalışılmıştır (Huston ve Levinger, 1978).

“Kişilerarası çekicilik” kavramı, zaman içerisinde “kişilerarası ilişkiler” (interpersonal relationship) kavramı şekline dönüşmüştür. Bu kavram ile ilişkide bulunan kişilerin özelliklerinin dışında ve üstünde, karşılıklı etkileşimden kaynaklanan özelliklerin olabileceğini ve bunların ilişkileri önemli derecede etkilediği görüşü önem kazanmıştır (Akt: Hortaçsu, 2003).

Modern sosyal psikoloji yaklaşımlarında kişilerarası ilişkiler incelenirken, birey hem kendi içinde bireysel süreçleri ile bir olgu (kişi içi-intrapersonal) hem de sosyal ilişkileri içerisinde kişilerarası olgu (kişilerarası ilişkiler- interpersonal) dâhilinde, etkileyen ve etkilenen faktör olarak ele alınmaktadır.

Birey-içi (intrapersonal phenomena) süreçler açısından kişilerarası ilişkiler incelenirken, tutumlar ön plana çıkmıştır. Kişilerarası uyumun, çekiciliğin, algılamanın ve önyargıların kaynağının bireyin sahip olduğu tutumlardan aldığı varsayılarak, ilişkiler incelenmiştir. “Eşleştirme hipotezi” (matching hypothesis) olarak isimlendirilen bu bakış açısına göre birey, teorik olarak, kendine uygun bireyler arar. Böylece birey, kendi sosyal istenirlik, arzu edilirlilik (desirability) düzeyine uygun ortak, arkadaş seçer. Bu seçimlerin yapılmasında kişisel çekicilik temel, belirleyici değişken olarak görülmektedir (Akt: Tajfel ve Turner, 1986).

Kişilerarası ilişkiler, sosyal ilişkiler bağlamında (interpersonal) ele alınırken, grup süreçleri ve grup üyelerinin birbiri üzerine etkileri incelenmiş ve buradan yola çıkarak kişilerarası ilişkilere dair atıflar yapılmıştır. Asch'in (1955) sosyal uyum, Milgram'ın (1975) sosyal etki, Muzaffer Sherif (1954)'in grup içi çatışma ve rekabet, Leon Festinger (Festinger ve Carlsmith, 1959)'in bilişsel çelişki ve Philip Zimbardo'nun ortamsal faktörlerin davranışa etkisini ölçen Stanford hapishane deneyleri (Haney, Banks, ve Zimbardo, 1973) gibi çalışmalar ile bireylerin birbiri üzerindeki etkileri incelenmiştir (Akt: Tajfel ve Turner, 1986).

Sosyal psikoloji yaklaşımlarına göre bireyin içinde yaşadığı toplum, ilişkide bulunduğu insanların niteliği ve bu kişilerle ilişkileri, tüm yaşamında etkili olmaktadır. Birey içinde bulunduğu grup ya da toplumdaki onay almak, reddedilip dışlanmamak ya da çatışma yaşamamak için uyum gösterme gibi normatif etkilenmenin yanı sıra; uyum sağlama yoluyla yararlı ve gerekli bilginin elde edilmesini içerecek şekilde bilgi sağlayıcı (informative) etkilenme ile sosyal kimlik kazanmaktadır (Tajfel ve Turner, 1986).

Yapılan çalışmalar, kişilerarası ilişkilerin gelişmesinde ve insanların birbiri üzerinde etki kurmasında statü, güç, tanışıklık, güven, işbirliği, birliktelik gibi değişkenlerin etkili olduğunu işaret etmektedir.

Kişisel çekicilik, kişilerarası ilişkilerde bireyler arasında karşılıklı çekicilik (interpersonal attraction) haline dönüşmektedir. Daha çok duygusal ilişkilerde altı çizilen kavram, duygusal (romantik) olmayan ilişkilerde de ilişkinin başlangıcında önemli bir belirleyici olarak görülmektedir. Yapılan çalışmalar mesafe olarak yakında bulunanların uzakta olanlara, tanıdık olanların ya da daha fazla paylaşımı olanların daha az tanıdık olanlara, benzer geçmişe ve özelliklere sahip olanların da daha az benzer olanlara göre çekici geldiğini ortaya koymuştur. Kişilerarası çekicilik arttıkça, birey için o kişi/kişiler daha arzu edilen kişiler olmaktadır.

Kişisel çekiciliğin yanı sıra hazır oluşluk ve ulaşılabilirlik, benzerlik, güven ve kişilerarası bağlılık, ilişkilerin oluşmasını ve devam etmesini etkileyen değişkenler olarak belirlenmektedir.

Güven, sosyal psikolojide kişilerarası ilişkileri etkileyen bir başka kavram olarak değerlendirilmektedir. Sözü söyleyenin, tutumu ve davranışı sergileyenin kişi olarak güvenilirliği, samimiyeti, konuya ilişkin bilgi düzeyi ve donanımı ilişkiyi etkileyen bir faktör olmaktadır. Ancak tüm bunların karşı tarafı etkileyebilmesi için, dinleyicinin ya da davranışa maruz kalan bireyin kişilik özelliklerine, ihtiyaçlarına ve tercihlerine uygunluğunun karşılanması gerekmektedir. Bireyin diğerlerine ilişkin sahip olduğu bilgiler, onlara ilişkin fikir ve algılamaları yani sosyal bilişi, sosyal psikolojide kişilerarası ilişkileri etkileyen bir diğer değişken olarak ele alınmaktadır.

Kişilerarası ilişkileri açıklayan Yükleme Kuramı, Sosyal Mücadele Kuramı, Karşılıklı Bağımlılık Kuramı, Yatırım Modeli, Eşitlik Teorisi ve Sembolik Etkileşim Kuramı köklerini sosyal psikoloji kaynaklı yaklaşımlardan aldıkları için, bu yaklaşımlar Sosyal Psikoloji Yaklaşımları başlığı altında ele alınmıştır.

2.1.2.5.1. Yükleme Kuramı

Sosyal psikoloji alanında önemli yer tutan yükleme kuramı, 1960'larda bilişsel akımlarla gelişmeye başlamış, 1970'lerde temel paradigma olarak literatürde yerini almıştır. Epistemiyoloji ile ilgilenen kuram, insanların nasıl bildikleri sorusuna odaklanmaktadır. Bunun için insanların nedensel çıkarımları nasıl yaptığına ilişkin fikirlerle uğraşılır. Kuramın insan görüşü, insanların rasyonel olduğu yönündedir. Kurama göre insanlar bilgi girdilerine bağlı olarak çıkarımlarda bulunurlar ve eylemleri de saf psikolojik inançlar tarafından yönlendirilir (Fiske ve Taylor, 1991).

İlk yükleme kuramcısı olarak bilinen Heider (1944) sağduyu psikolojisi görüşünü ortaya atmıştır. Buna göre insanlar içinde yaşadıkları çevreyi yordama ve kontrol etme isteğindedirler. Bunu yapabilmenin en iyi yolu davranışları anlamaktır ve ortalama her insan, diğer insanların davranışlarının nedenleri anlayabilecek genel donanıma sahiptir (Akt: Fiske ve Taylor, 1991; Freedman, Sears ve Carlsmith, 2003).

Heider'a göre bireylerin davranışlarının altında, kişisel özellikler ya da dışsal faktörler yatmaktadır. Davranışlar hem içsel hem de dışsal faktörlerin bir ürünüdür. Bu doğrultuda da birey, gözlemlediği olayları ve davranışları içsel ya da dışsal nedenlerden birine yükler. İçsel nedenler kişilik özellikleri, güdüler, tutumlar, yetenekler gibi bireye özgü, onun kontrolünde olan özellikler iken; dışsal nedenlerde çevre, norm, gelenek, hukuk, şans ve kader gibi bireyin dışındaki özelliklerden oluşmaktadır (Freedman ve ark., 2003).

Heider, bireylerin davranışların ya da olayların açıklanmasında nedensellik kadar sorumluluk algılarının da önemli bir belirleyici olduğunu savunmaktadır. Davranışa ya da olaya neyin yol açtığı kadar, olaydan kimin sorumlu olduğu da önemli bir veridir. Bir başka ifade ile bireyin davranışının altında yatan niyetin bilinmesi, kasıtlılık ya da olagelen bir davranış olup olmaması, bireyin diğerlerinin davranışını anlamak ve yordamak için kullandığı bilgilerden birisidir (Akt: Fiske ve Taylor, 1991; Freedman ve ark., 2003).

Bir başka yükleme kuramcısı, Kelly (1976)'de bireylerin davranışlarının kişisel ya da çevresel faktörlere yükleneceğini kabul etmekle birlikte, hangi koşullarda hangi faktöre atıf yapılacağı konusunda yeni açıklamalar getirmiştir. Kelly (1976)'ye göre, temel ilke değişmedir. Eğer bir davranış zaman içinde bir nedenle birlikte değişme gösteriyorsa, bu davranış o nedene yüklenir. Birlikte değişim olarak da nitelendirilen bu ilkeye göre nesnelere, kişiler ve zaman değişim faktörleridir. Bireyler olayları yordama ve kontrol etmekte kullandıkları bu üç boyut, küp kuramı olarak isimlendirilmektedir (Akt: Fiske ve Taylor, 1991; Freedman ve ark., 2003).

2.1.2.5.2. Sosyal Mübadele Kuramı

Birçok kurama temel oluşturan Sosyal Mübadele Kuramı'nın ve onu temel alan diğer kuramların kabul ettiği en önemli ortak sayıtlı, insanların haz veren ilişkilere yaklaşma; elem veren ilişkilerden de uzaklaşma güduları olduğudur. Bu sayılıya göre insanlar, kendilerine haz yani ödül sağlayan ilişkileri sürdürme; elem yani acı veren ilişkileri de sonlandırma çabası göstermektedirler. Kuramın bir diğer sayıtlısı, insanların en az çabayla en yüksek ödülü elde etme çabası içinde olduklarıdır (Levinger, 1994).

Teori sosyal ilişkilerin, akılcı seçimler ve fayda-maliyet analizinin yapıldığı kişisel seçimlerin sonucu oluştuğunu kabul etmektedir. Teoride anahtar niteliğindeki bir başka kavram "alternatiflerin kıyaslanma düzeyleri" (*comparison level of alternatives*)'dir. Buna göre insanlar, en yüksek oranda yarar sağlayacak kişileri ve onlarla ilişki kurmayı seçerler. Eğer taraflardan birisi ilişkisi için daha fazla bedel öderse ya da öyle hissederse, ilişkiyi noktalama eğilimi ile ya devam eder ya da daha iyi alternatifleri arar ve arzu ettiğini bulduğu anda ilişki sonlandırılır. Eğer her iki tarafın çıkarları ve beklentileri eşit şekilde karşılanıyorsa, ilişki eşit ilişki olarak tanımlanmaktadır (Befu, 1977).

2.1.2.5.3. Karşılıklı Bağımlılık Kuramı

Karşılıklı bağımlılık kuramı (theory of interdependence) bağımlılığın yapısını ve süreçlerini anlamak için geliştirilmiş kapsamlı bir kuramdır (Thibaut ve Kelley,

1959). Thibaut ve Kelley (1959) tarafından geliştirilen bu kuram, kaynağını sosyal mübadele kuramı ve sosyal öğrenme kuramı gibi önemli kuramlardan almaktadır.

Kuramda karşılıklı bağımlılık, etkileşim içindeki bireylerin birbirlerinin tercihlerini, güdülerini ve davranışlarını temel alarak birbirlerinin deneyimlerine göre ya da birbirlerinin deneyimlerini etkileyerek davranma tarzı olarak tanımlanır (Rusbult ve Arriage, 1997, s. 221).

Kişilerarası ilişkilerdeki karşılıklı etkileşime odaklanan kurama göre kişilerarası ilişkiler aslında birer etkileşimdir. Etkileşimler, yaşanan ilişkiden elde edilen ödül ve bedele göre şekillenir. Ödül, elde edilen doyum ve memnuniyet iken; bedel de ilişki için harcanan çaba, kaygı ve çatışmaları kapsamaktadır (Rusbult ve Buunk, 1993).

Karşılıklı bağımlılık kuramında ilişkilerde önemli bir belirleyici olarak görülen değişkenlerden biri de, bir ilişkideki ödül ve bedellerin kontrolü anlamına gelen “güç kontrolüdür” (power control). İlişkideki bireylerden birinin diğerinin davranışlarını kontrol altında tutması arttıkça, bu bireyin ilişkideki gücü de artmaktadır (Rusbult ve Arriage, 1997).

2.1.2.5.4. Yatırım Modeli

Rusbult (1980) tarafından geliştirilen, sosyal değişim teorisi ve karşılıklı bağımlılık teorisinden kaynağını alan bu model, kişilerarası ilişkilerde ilişkilerin kurulması, sürdürülmesi ve sonlandırılmasını açıklamaktadır. Karşılıklı bağımlılık kuramında olduğu gibi bu modelde de ilişkiler, bağlanım ve doyum, harcanan bedel ve kazanılan ödül açısından ele alınmıştır.

Rusbult (1980) “bağlanım”ı (commitment), bireyin ilişkisini devam ettirme niyeti ve o ilişkiye duygusal olarak bağlı kalması olarak tanımlanmıştır. Ona göre doyum, alternatiflerin kıyaslanması ve yatırım bağlanımı yordayan üç değişkendir.

Bu modele göre bireyin ilişkiye bağlanımı, ilişkiden elde ettiği doyuma göre belirlenmektedir. Doyum, ilişkiden elde edilen ile ölçülmektedir. Birey, mevcut

ilişkilerinin doyumlu olup-olmadığına karar verirken “karşılaştırma düzeyini”, ilişkiyi sürdürüp sürdürmeyeceklerine karar verirken de “seçenekler için karşılaştırma düzeyini” ölçüt olarak kullanır (Rusbult, 1980).

Teorik olarak eğer ilişki için bedelden çok kazanç ya da ödül elde ediliyor ise ve benzer ilişkilere kıyasla beklenenden daha fazla olumlu öznel duygular yaşıyorsa, o ilişki birey için doyum sağlayıcıdır. İlişkide beklenenden daha fazla ödül elde edilmesi ya da ödenen bedelin beklenenden daha az olması durumunda da doyum artmaktadır. Teoriye göre ilişkide istenilen doyum elde edilemiyor ise, birey benzer ilişkiler sağlayacak farklı alternatifleri aramaya başlayacak ve hâlihazırdaki alternatifleri kıyaslayarak, ilişkiye yatırım yapılıp yapılmayacağına, yapılacaksa yatırımın miktarına karar verecektir. Neden sonuç ilişkisinden ziyade karşılıklılık ve döngüsel bir süreç ile bu iki değişkenin etkileşimi devam ettirilecektir (Rusbult ve Buunk, 1993).

İlişkiye yatırım miktarı, ilişkinin önemi ve büyüklüğüne göre değişmektedir. Rusbult (1983) yatırımları, içsel ve dışsal şeklinde iki grupta ele almıştır. İçsel yatırımlar zaman ayırma, duygusal çaba ve kendini açma gibi doğrudan ilişkiye dönük yapılan yatırımlar iken; karşılıklı arkadaşlıklar, paylaşılmış anılar, maddi yatırımlar, ortak yaşantılar, etkinlikler ve nesnelere gibi ilişkiyle bağlantılı dışsal öğelerden oluşan yatırımlarda dışsal yatırımlar olarak belirtmiştir.

2.1.2.5.5. Eşitlik Teorisi

Adams (1965) tarafından geliştirilen teoriye göre, birey kendini eşit olmayan bir ilişki içinde bulduğunda ya da ilişkisinin eşit olmadığına ilişkin inanç geliştirdiği anda, stres yaşamaya başlamaktadır. Ne kadar çok eşitsizlik yaşıyor ya da öyle algılanıyorsa, o oranda da stres yaşantısı oluşmaktadır.

Eşitlik teorisine göre, ilişkide eşitlik ya da adil olma, tarafların birbirini kullanmamaları ve her iki tarafında ihtiyacının eşit şekilde giderilmesini işaret etmektedir. Böylece taraflar birbirine eşit oranda fayda sağlamaktadırlar. Taraflardan birinin diğerini kullanması ve ayrımcılık yapması, ilişkilerde eşitsizlik ya da

adaletsizlik algısının oluşmasına neden olmaktadır. Algılanmakta olan adaletsizlik, tarafları ilişkiden tatminsizlik duymaya itmekte, zaman içerisinde bu tatminsizlik, bireylerin bağlanımlarını olumsuz etkilemekte ve ilişkiler sonlandırılmaktadır (Sprecher, 1988).

Adams (1965)'in görüşleri daha sonra, Walster, Walster ve Traupman (1978) tarafından kadınlar ve erkeklerin yakın ilişkilerinde neler hissettiklerini ortaya koymayı amaçlayan bir çalışma ile sınanmıştır. Bulgular, ilişkisini eşitsizlik ya da kullanılma yönünde değerlendiren kadınların ve erkeklerin, diğerlerine göre daha yüksek stres ve olumsuz duygulanım puanları elde ettiklerini göstermektedir (Akt: Sprecher, 1986).

2.1.2.5.6. Sembolik Etkileşim Kuramı

1960'ların sonlarında George Herbert Mead ve Max Weber tarafından geliştirilen bu teori, geleneksel sosyolojik bakış açısına dayanmaktadır. Amerikan paradigmasından köklerini alan sembolik etkileşime göre, insan yaşamı bireyler arasındaki anlamlı etkileşimler ile yönlendirilmektedir. Bireyler arasındaki bu etkileşim, bir sosyal ürün olarak nitelendirilmekle birlikte, yaratıcı bir nitelik taşımaktadır.

Blumer (1969), Mead ve Weber'in görüşlerinden yola çıkarak, kuram daha da geniş şekilde ele almıştır. Ona göre, birey bir davranış sergiliyor ise, o davranış birey için bir anlam taşımaktadır. Bu anlam sosyal etkileşim ve insanların birbiri üzerindeki etkisinden kaynaklanmaktadır. Blumer ayrıca, insanların birbiriyle sadece tepki vererek etkileşime girmediklerini aynı zamanda birbirlerinin hareketlerini yorumlama ve tanımlama çabaları ile de etkileşime girdiklerini savunmaktadır (Blumer, 1969).

2.1.2.6. Bilişsel Yaklaşımlarında Kişilerarası İlişkiler

Bu yaklaşımlarda kişilerarası ilişkiler, bireyin sahip olduğu şemalar ile açıklanmaktadır. Şemaların kişilerarası ilişkilerde nasıl bir etki yarattığını anlamak için şema ve kişilerarası şemalar kavramları tanımlanmış ve bu işleyiş Sosyal Bilişsel

Yaklaşımlar başlığı altında ele alınmıştır. Bilişsel yaklaşımlar içerisinde ayrıca bireyin kendini algılamasına yönelik açıklama getiren Kendini Algılama Teorisi'ne de yer verilmiştir.

2.1.2.6.1. Sosyal Bilişsel Yaklaşımlar

Sosyal bilişsel yaklaşımlar, bireylerin sosyal bilgi işleme süreçleri ile ilgilendirir. Bu yaklaşıma göre sosyal ortamlardaki bilginin kodlanması, hatırlanması ve bilginin işlenmesi bilişsel şemalar aracılığıyla gerçekleşmektedir (Taylor, 1998).

Sosyal biliş kaynağını, bireylerin diğerlerine ilişkin sahip olduğu *şemalardan* almaktadır. Safran (1990) şema kavramını, “bir olgunun belli bir takım örneklerine maruz kalındığında zihnin bulup çıkardığı genel bilişsel temsiller” olarak tanımlamaktadır. Markus (1975) ise şemaları genel olarak “bireyin sosyal dünya hakkında bilgi edinmesini ve edindiği bu bilgileri örgütlemesine rehberlik eden sosyal uyaranlar (sosyal olaylar ve nesnelere) arasındaki ilişkilerinin kavramsal temsilleri” olarak tanımlamaktadır.

Şemalar “kodlama”, “depolama”, “geri çağırma” gibi temel bilişsel süreçleri olduğu kadar, “öğrenme”, “çıkarsama” ve “karar verme” gibi daha üst düzeydeki bilişsel süreçleri de etkilemektedir (Markus, 1975).

Safran (1990), insanların kişilerarası ilişkiyi sürdürmek için programlanmış bir eğilimi sahip olduğunu savunur. Erken dönem bağlanma ilişkilerinden kaynağını alan “benlik” ve “diğerleri” zihinsel modellerini, bilişsel kuram doğrultusunda ele alan Safran, kişilerarası yaklaşım ile bilişsel yaklaşımı bütünleştirmiştir.

Kişilerarası şema kavramı, ilişkinin sürdürülmesini etkileyen kurallar ve stratejilere yönelik açıklamalar yapmaktadır. Geliştirilen kişilerarası şemalara göre birey, ilişkide hem etkileyen hem de etkilenen şekilde ilişkinin içindedir. Karşılıklılık ilkesine göre, kişilerarası davranışlar döngüsel şekilde oluşan bu etkileşimlere göre ortaya çıkmaktadır. Diğerlerini düşman olarak algılayan bir bireyin, onlara karşı düşmanca davranış ve tepkiler sergilemesi ile gerçekten düşmanca tepkilerle karşılaşacak ve beklentisi pekişecektir. Safran (1990)'ın “bilişsel kişilerarası döngü”

(cognitive interpersonal cycle) olarak tanımladığı bu etkileşimsel döngü, bireyin kişilerarası dünyaya yönelik algılarıyla şekillenmektedir. Bu nedenle var olan şemalar, yeni durum ve kişiler ile yeni durumlara uyum sağlamada güçlük yaratabilirler.

Otomatik olarak kendiliğinden gelişen şemalar, kişilerarası ilişkilerde kişilere ya da gruplara ilişkin stereotipik davranış ve düşünce kalıplarının, önyarguların ve ayrımların oluşmasına neden olan yapılar niteliğinde de işlev görebilmektedirler. Ancak, her kişinin farklı şemalara sahip olduğu düşünüldüğünde, o anki duruma özgü beklenti ve tepkilerde farklılıklar ortaya çıkacaktır. Teoriye göre bireyler arasındaki bu farklar, kişilerarası ilişkilerde yaşanan sorunların bir açıklamasıdır. Yine bu yaklaşıma göre, kronik ve uyum sağlayıcı olmayan kişilerarası beklentiler, kişinin sahip olduğu kronik ve uyum sağlayıcı olmayan kişilerarası örüntülerden kaynaklanmaktadır (Anderson ve Chen, 2002; Baldwin, 1992).

Kişilerarası şemalar, bireyin yeni gelen sosyal bilgilerini nasıl algılayacağına ve nasıl yorumlayacağına etki etmektedir. Bununla beraber bu bilişsel yapılar, bireyin başkalarına olan davranış biçimleri üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Örneğin defalarca başkaları tarafından reddedilen ve manipüle edilen bir birey, büyük olasılıkla başkaları ile etkileşime girmekten kaçınma çabası ve başkalarının dikkatini çekmeme beklentisi içine girecektir. Bu tarz bir kişi, başarılı bir sosyal etkileşim kurabilen ve başkalarının ilgisini olumlu yönde çekebilen bireylere oranla, kendisini sosyal etkileşim içinde farklı davranan ve tepkilerde bulunan bir kişi olarak bulur. Bundan hareketle geçmiş etkileşim modellerinin şemalar içinde temsil edildiği varsayılmaktadır (Baldwin,1992).

Bireyin sahip olduğu/ geliştirdiği kişilerarası şemalar, daha sonraki ilişkilerini etkilemekle birlikte, diğerleri etkileşim içerisindeyken duygu durumunu da etkilemektedir. Örneğin, sürekli kandırılmış, aldatılmış olan bir birey, kendini koruma duygusu güdebilmekte ve diğerlerine güvenmekte zorluk çekmektedir. Öte yandan olumlu duygusal ilişkiler yaşayan ve karşılıklı besleyici paylaşımlarda bulunma şansı yakalamış birey, daha sonraki ilişkilerinde de bu tarz yaşantılar

yaşamak istemekte ve bu yönde motive olmaktadır. Böylece kişinin sahip olduğu kişilerarası şemaları, kişinin sosyal ortamları/durumları algılamalarını, diğerlerinden beklentilerini, diğerlerine karşı tutum ve davranışlarını etkilemektedir (Baldwin, 1992, Duck, 1983).

Safran (1990) bazı bireylerin diğer bireylere nazaran daha uygun nitelikte kişilerarası şemalara sahip olduklarını ifade etmiştir. Sosyal bağlam içinde daha esnek, daha ulaşılabilir ya da yaratılabilir ve daha kullanılabilir kişilerarası şemaların, katı ve belirli bir repertuar sınırının olduğu kişilerarası şemalara göre daha uyum sağlayıcı olduğu ileri sürülmüştür. Aynı şekilde Safran psikolojik olarak uyumlu olan bireylerin kendilerine daha geniş bir ranjda davranma olanağı tanıyan kişilerarası ilişkiler geliştirdiklerini, buna karşın psikolojik olarak uyumsuz olan bireylerin ise diğer bireyler hakkında olumsuz beklentilerinin daha fazla olduğunu ve davranış repertuarının dar olduğunu belirtmiştir (Safran, 1990).

2.1.2.6.2. Kendini Algılama Teorisi

1970'li yıllarda Bem tarafından formüle edilen bu teori (self-perception theory), bireylerin kendilerini daha iyi tanımayı nasıl öğrendiklerine odaklanmaktadır. Teori, kişilerarası ilişkilerde iki temel varsayıma dayanmaktadır. İlki, bireylerin kendi tutum, duygu ve benzeri içsel durumlarını, kendi davranışlarından ve bu davranışların içinde yer aldığı koşullardan hareketle yordadığı yönündedir. Diğeri ise, eğer içten gelen işaretler belirsiz, zayıf ve güç yordadır durumda ise birey, işlevsel olarak, tıpkı bir dış gözlemci gibi kendini ve davranışlarını gözlemleyerek, kendini tanıma çabasına girer. Buradan yola çıkarak bu teoriye göre insan, kendisini bir gözlem objesi gibi farz edip, kendi tepkilerine ve tutumlarına bakarak yorumda bulunan aktif bir organizma özelliği göstermektedir (Akt: Fenster-Kuehl, 1993).

Teori, bilişsel çelişki kavramı ve sergilenen tutumlara farklı açıklamalar getirir. Bem'e göre, bireyin tutumuna aykırı bir davranış sergilemesi, bilişsel çelişkiye yol açmaz çünkü birey, kendi davranışını ve onu buna iten koşulları irdeler ve düşüncesi doğrultusunda doğal olarak tutum değiştirebilir (Akt: Hickey, 2001).

2.1.2.7. İlişkisel Algılama Teorisi

Laing tarafından geliştirilen İlişkisel Algılama (Relational Perception) teorisinin odak noktasını, kişilerarası ilişkiler ve kişilerarası iletişim oluşturmaktadır. Teoriye göre, bireylerin karşılıklı beklentileri, aralarındaki ilişki örüntülerine göre belirlenir. Kişilerarası ilişkilerde ilişki örüntüleri ile ilgili dört temel varsayımda bulunulur. İlk varsayım, ilişkilerin daima iletişim ile bağlantılı olduğudur. Bu varsayıma göre iletişim olmadan ilişkinin olması söz konusu değildir. Diğer varsayımlar ise ilişkinin doğasının, tarafların iletişimlerine göre belirlendiği, ilişkilerin doğrudan çok dolaylı yollardan tanımlandığı ve ilişkilerin zaman içinde görüşme, paylaşma ile geliştiği yönündedir (Littlejohn, 1996).

Bu varsayımlardan da anlaşılacağı üzere kişilerarası ilişkilerdeki iletişim, tamamen bireyin ilişkiye dair algılamalarına göre gelişmektedir. Laing, kişilerarası ilişkilerde sergilenen davranış ile yaşantı arasındaki farka dikkat çekmektedir. Davranış, “nesnel şekilde ortaya konulan, diğerleri tarafından gözlenebilir her türlü hareket”; yaşantı (experience) ise “öznel olan içsel algılamalar ve duygular” olarak tanımlanmaktadır (Littlejohn, 1996, s.255).

Laing yaşantı ve algılamaların iki düzeyi içerdiğini savunur ve bunları “perspektifler” (perspectives) olarak isimlendirir. Bireyin, karşı tarafın davranışlarını gözlemlemesi ve yorumlaması “direkt perspektif”; diğerinin algılamalarından çıkarımlarda bulunmaya ya da yaşantısını anlamaya çalışması da “meta perspektif” olarak isimlendirilmiştir. Meta perspektifler çoğu zaman doğru çıkarımlar vermemekle birlikte, ilişkileri içsel ve davranışsal olarak tanımlarken sıklıkla kullanılmaktadır. Laing, bireyin yaşantısı ya da içsel duyumsamalarına ilişkin doğru olmayan ya da eksik olan varsayımların daha sonraki yanlış anlaşılmalara neden olacağına dikkati çeker. Bu oluşumu da “spiraller” şeklinde isimlendirir (Littlejohn, 1996).

Kişilerarası ilişkilerde algılamanın önemine işaret eden bu teori, kişilerarası ilişkilerin ve bireyin algılamalarının zaman içerisinde değişebileceğine dair bir açıklama getirmediği için eleştirilmektedir.

2.1.2.8. İlişkisel Diyaloglar Modeli

Kişilerarası iletişim başlığı altında ele alınan, Baxter tarafından ortaya atılan İlişkisel Diyaloglar Modeli (Relational Dialectics)'nde kişilerarası ilişkiler, ilişkilerde yaşanan çatışmalar doğrultusunda ele alınmıştır. Modele göre kişilerarası ilişkilerde yaşanan uzun süreli çatışmalar, hastalıklı (endemic) diyalogların yarattığı gerginliklerin sonuçları olarak nitelendirilmektedir. Gerginlikler, herhangi bir ilişkideki tarafların duygusal ihtiyaçlarının çatışması sonucu oluşmaktadır. İlişkisel diyaloglar, ilişkideki çatışan ihtiyaçlar arasında denge sağlamaktadır. Teorik olarak sağlıklı ilişki, tarafların hem kendi hem de karşı tarafın ihtiyaçları arasında kabul edilebilir denge kurmak ile mümkün olabilmektedir (Baxter ve Montgomery, 1996).

Modele göre, üç karşıt değer ilişkilerde gerginliğe neden olmaktadır. Bunlar; gizliliğe karşın saydamlık (privacy vs transparency), yeniye karşın yordanabilirlik (novelty vs. predictability), bağımsızlığa karşın birleşme (independence vs. consolidation). *Gizliliğe karşın saydamlık* (privacy vs transparency), bilginin ne oranda paylaşılacağı ile ilgilidir. Bilginin paylaşılması ile ilişkide yakınlık artmakta ve ilişki anlamlı hale gelmektedir. Ancak kendini açma ihtiyacı ile özeli koruma gereksinimi birbiri ile çelişmektedir. Bu çelişki, bireyler arasında paylaşımın nasıl ve nereye kadar olması gerektiği konusunda sıkıntı yaşanmasına ve gerginliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bir diğer karşıt değer, *yeniye karşın tahmin edilebilirlik* (novelty vs. predictability)'dir. Bir ilişkinin devam edebilmesi için bir yapı ve durağanlığın olması gerekmektedir. Var olan yapıyı korumak için durağanlığın sağlanmasına çalışılırken; ilişkiyi monotonluğa sürüklenmekte ve gerginlik de artmaktadır. *Bağımsızlığa karşın birleşme* (independence vs. consolidation) değerleri ise, insanoğlunun hem bağımsızlık ihtiyacının hem de diğerlerine bağlanma ihtiyacının aynı anda var olmasından kaynaklanmaktadır. Bu iki zıt ihtiyaç, gerginliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu üç zıt öge bireylerin yakınlık kurma, kendini açmağa, duygusal paylaşım, duygusal tutarlılık, diğerlerine güvenme ve bağımsızlık gibi kişilerarası ilişkilerde temel olan ihtiyaçların karşılanmasını etkilemektedir (Baxter ve Montgomery, 1996).

İlişkisel Diyaloglar Modeli dört temel kavram üzerinde durur. Bunlar; karşıtlık/ çelişki (contradictory), bütünlük (totality), süreç (process) ve uygulama (praxis). *Karşıtlık/ çelişki* (contradictory), iki eğilim ya da itici gücün bir araya geldiği her zaman, bu iki ihtiyacın karşı karşıya gelmesini işaret etmektedir. Yakınlık kurma ihtiyacına karşın uzaklığın korunmaya çalışılması, bu kavrama verilen bir örnektir. *Bütünlük* (totality), ilişkilerde karşıtlıkların bir bütünü olduğunu göstermektedir. Gerginliğe neden olan karşıt ihtiyaçlar hem birbirinden ayrılamaz hem de içgüdüsel olarak birbiri ile ilişkili şekilde işlev görmektedir. Bağımlılığa karşın bağımsızlık, açıklığa karşın özeli koruma eğilimi bütünlüğe verilen örneklerdir. *Sosyal süreçler* (process), ilişkisel diyalogların oluşmasında önemli olan bir diğer değişkendir. Hareket, aktivite, ortak paylaşım ve değişimin sosyal süreçler olarak fonksiyonel özellikler taşıdığı savunulmaktadır. Daha felsefi bir kavram olan *uygulama* (praxis), davranışın pratiği ya da pratiğin yaşanması anlamında kullanılmaktadır. Uygulamadaki gerginlikler, o aktiviteye katılma ve diğerleri ile etkileşime girmesi ile oluşur. Bireylerin kendi ihtiyaç ve değerlerin, diğerlerinininkiler ile çakışması sonucu ortaya çıkan gerginliklerin, bireyin kendi ihtiyaç ve değerlerinin farkında olması ile çözülebileceği savunulur (Baxter ve Montgomery, 1996; Miller, 2002).

İlişkisel diyaloglar modelinde; otonomiye karşın bağlantı, bireyselliğe karşın kolektivizm ve bağımlılığa karşın bağımsızlık kavramları da açıklanmaktadır. Bu kavramlar, ilişkilerdeki yakınlık ve kaçınma boyutunu temsil etmektedir (Duck, 1993).

2.1.3. Gelişimsel Süreç Olarak Kişilerarası İlişkiler

Kişilerarası ilişki yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bebeklik, çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik boyunca yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmakta, birey bu ihtiyaçları karşılamak ve karşılaştıkları güçlüklerle başa çıkabilmek için farklı stratejiler geliştirmeye başlamaktadır. Yaşamın her döneminde geliştirilen ilişkiler, daha sonraki aşamalardaki etkileşimler için prototip olarak işlev görmektedirler. Bu

nedenledir ki, ilişkilerin şekillenmesi yaşam boyu devam etmekle birlikte, daha sonraki ilişkileri ve kişiliği şekillendiren süreç olarak görülmektedir (Baldwin, 1992). İnsanoğlu genetik kodlaması nedeniyle diğerleriyle birlikte var olan bir canlı olarak değerlendirilmektedir. McAdams (1989) insanoğlunun diğerleri ile olmasını gerektiren dört eğilime sahip olduğunu savunur. Bunlar; duygusallık (öfke, korku ve kin gibi olumsuz duyguları ifade etme eğilimi), aktivite (bireyin tipik olarak gösterdiği fiziksel hareketlerin derecesi), dürtüsellik (bireyin kasıtlı olmadan, bir hareketten diğerine geçme ve kendini kontrol etmede güçlük yaşama derecesi) ve sosyallik (dışa dönük ve arkadaşça davranışlar sergileme ve diğerleri ile birlikte olmaktan hoşlanma eğilimi)'dir. Bu eğilimler bebeklikte kendini göstermeye başlamakta ve yaşam boyu farklı düzey ve yoğunlukta devam etmektedir. Sosyal çevrenin bu eğilimlere verdiği tepkiler, kişiliği ve ilişkileri şekillendirip, değiştirebilmekte, böylece kazanılan kalıp davranışlar, daha sonraki ilişkilerde belirleyici nitelik kazanmaktadır (McAdams, 1989).

Sullivan (1953b), kişilerarası ilişkilerin kaynağında “benlik sistemi” (self system)'nin yattığını savunur. Sullivan (1953b) göre benlik, karşılıklı duygu teorisine (teorem of reciprocal emotion) göre çocuğun bakım veren kişi ile geliştirdiği etkileşimin bir sonucu olarak gelişmektedir. Sullivan'ın da değindiği gibi, yenidoğan başlarda biyolojik ihtiyaçları ve baskıları nedeniyle diğerleri ile etkileşime geçmekte, daha sonraları şefkat, güvenlik, doyum gibi ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar ile yakınlık kurma ihtiyacını devam ettirmektedir. Diğerleri ile yakınlık kurma, başlarda tek taraflı ihtiyaç giderme amacına hizmet ederken daha sonra karşılıklılık göstermektedir. Kişilerarası durumlardaki karşılıklılık süreci 1)tamamlayıcı ihtiyaçların ortaya çıkması, 2) karşılıklılık örüntü aktivitelerinin gelişmesi, 3) benzer ihtiyaçların ortaya çıkmasında doyum elde etme ya da etmemeye ilişkin önceden tahminin geliştirilmesi şeklinde aşamalı olarak gelişir. Yaşam dönemlerine göre kişilerarası ilişkilerin gelişimi ise şöyledir:

- *Bebeklik ve Çocukluk Dönemlerinde Kişilerarası İlişkiler*

Sullivan (1953) bebeklikte başlayarak ergenlik dönemine kadar süren bu dönemde kişilerarası ilişkilerin, aşamalar halinde gelişen bir süreç olduğuna dikkati çekmektedir.

Birçok biyolojik ihtiyaç ile doğan, bakım veren kişiye bağımlı halde hayata başlayan yenidoğan, bebeklik döneminde biyolojik ihtiyaçlarının yanı sıra duygusal olarak yakınlık, güven ve sevgi ihtiyaçlarını gidermek için öncelikler anneye daha sonra diğerlerine yakınlaşmaya başlamaktadır. Kişilerarası ilişkilerin gelişimini bireyin benlik gelişimi içinde ele alan Sullivan (1953), bebeğin büyüme ihtiyacı ile doğduğunu, pratik yapma ve maksimum düzeyde gelişme kapasitesi olduğunu ileri sürmekte ve tüm bu ihtiyaçların da “güç” kazanmak için gerekli olduğunu savunmaktadır.

Bebeklik döneminde, benlik ile çevre (diğerleri), zaman ve mekân ayrımı yapılamamaktadır. Zihinde geçici olarak ortaya çıkan anlık imgeler ve duygular yaşamı yönlendirmektedir. “*Prototaksik yaşantı*” (prototaxic mod) olarak isimlendirilen bu aşama, daha sonradan gelişecek süreçler için gereklidir. Protaksik yaşantı sürecinden sonra bebeğin -dereceli olarak- kabaca algılama ve ileriye dönük kestirme kapasitesi gelişmeye başlamaktadır. Erken çocukluk dönemine gelindiğinde ise çocuk, artık yaşantılar içinde ilişkilerde birbiri ile benzerlikleri ve farklılıkları, uyum ve uyumsuzluklarına dair kısmen algılama becerileri geliştirmektedir. Bunlar da “*parataksik yaşantı*” (parataxic mod) olarak isimlendirilmektedir. Dil gelişimi ile birlikte, çocuk yaşantıların sembolize edildiği “*sentaktik süreç*” (syntactic mod)’e geçmektedir. (Sullivan, 1953).

Gelişimle birlikte sosyal yaşam içerisinde çocuk, diğer insanları yaşantının niteliğine göre kişiselleştirmeye (personafication) başlamaktadır. Sullivan (1953), *kişiselleştirme* kavramını “kişinin kendisine ya da diğerlerine ilişkin oluşturduğu zihinsel imgeler” olarak tanımlar. Kişiselleştirmeler, bireyin ihtiyaçlarının karşılanması ve/veya bireyin kaygı yaşamamasına neden olan yaşantılar sonucu oluşan bazı duygu, tutum ve kavramları içeren karmaşadır.

Bu dönemde, çocuk diğerlerini (öncelikle onun için özel olan insanları), paylaştığı yaşantılarına göre “iyi” ve “kötü” şeklinde sınıflandırmaya başlamaktadır. Benzer şekilde, çevreden aldığı tepkilere göre benliğine ilişkin de “iyi” ve “kötü” şeklinde algılama geliştirmeye başlayan çocuk için, “yansıtılan değer biçme” (reflected appraisals) olarak isimlendirilen süreç başlamış olur. Diğerleri ile yaşadıkları, ilişkileri, birey tarafından içselleştirilir ve daha sonra bireyin kendi kişilerarası tarzlarına yansır. Birey “kim” olduğu hakkındaki düşüncelerini, kendisi için önemli olan diğerleri ile kurduğu ilişki neticesinde oluşan “yansıtılmış değerlendirme” lere göre geliştirir. Kişilerarası gerilimden kaçınma ve kişilerarası etkileşimde güvenlik arayışı amacıyla başkaları ile kurulan ilk etkileşim, benliğin şekillenmesini sağlayan bir mekanizma gibi görev yapar (Sullivan, 1953).

Diğerlerini kişiselleştirme aşaması, benlik sisteminin dinamiklerini oluşturmaktadır. Çocuk diğerlerini kişiselleştirirken onların tavır ve davranışlarının kendininkilerle ya birleştirir (incorporation) ya da içe atar (introjection). Tüm bunlar gerçekleşirken çocuk benliği “iyi ben” (good-me), “kötü ben” (bad-me) ve “ben olmayan” (not-me) şeklinde kişiselleştirme çabasına girer. “İyi-ben” (good-me), çocuğun karşı taraf ile ilişkilerinden elde ettiği ödüller, geri bildirimler ile oluşan benlik yapısıdır. İyi-ben kişiselleştirmesi, bireyin hakkında iyi şeyler hissettiği, geçmişte ödüllendirilmiş olan, güvenlik duygusuyla bağdaştırdığı ya da kaygı duygusu yaşamadığı davranışlardır (Sullivan, 1953).

Çocuk annesinden olumlu geri bildirim almak için, onu memnun etmeye çalışmaktadır. Anksiyete içeren yaşantılarla ilişkili gelişen “kötü-ben” (bad-me) ise hoş olmayan duygular ya da ciddi kaygılar ile eşleşen yaşantılardan oluşmaktadır. Benliğin gelişimindeki bu aşamada çocuk, yetersizlik algılamaları ile anneye ve diğerlerine bağımlılık geliştirmektedir. Sullivan’ın kuramında iyi-ben ve kötü-ben kişileştirmeleri, büyük oranda bilinç düzeyinde yer almaktadır (Sullivan, 1953).

Sullivan (1953) bir diğer kişiselleştirmeyi “ben olmayan” (not-me) kişiselleştirme olarak isimlendirmiştir. Bu kişiselleştirme, tehdit edici olarak nitelendirilen yaşantıların, bireyin kendilik sisteminde *çözüştürdüğü* ve bilinçaltında sakladığı

yönlerini yansıtır. Bastırma gibi çözüştürme de, kabul edilemeyen düşünceleri bilinçten uzak tutmak için sürekli bir enerji harcamayı gerektirir.

Biliş ve dil gelişimi ile birlikte çocuk, yaşantıyı geçerli kılmak için diğerlerini aramaya başlamakta (consensual validation), artık anne ve benlik kişiselleştirmesi tam olarak yapmaktadır. İçselleştirmek yerine sadece kendi ve diğerleri şeklinde ayırım yapabilmektedir (Sullivan, 1953).

Bebeklik ve ilk çocukluk dönemlerindeki kişilerarası ilişkilerin temelini oluşturan bağımlılık, yerini hem özerklik kazanma hem de bireyselleşme gereksinimine bırakmaktadır. Çocuk gelişimle birlikte, yavaş yavaş ebeveyninden kopmaya başlamakta, akranları ile daha fazla etkileşimde olma eğilimi sergilemektedir. Böylece ebeveynin statüsüne meydan okuma da başlamaktadır. Okul yıllarında bu statülere paralel statülerde kişiler aranmaya başlanmakta, onlarla ilişki kurmaya çalışmaktadır. Bu dönemde en yakın arkadaşlar (the best friend) bağlanma modeli haline gelmeye başlamakta, fiziksel ve sosyal dünyayı keşfetme davranışı da yakın arkadaşlar ile devam etmektedir (Rice ve Cummins, 1996).

Aile dışındaki diğerleri (öğretmen, okul çevresi vs.) ve akranlarla gelişen ilişkilerle birlikte çocuğun kişilerarası ilişkileri farklı nitelik kazanmaya başlamaktadır. Alıcı ve bağımlı ilişkilerden öte, ilişkilerde artık karşılıklık ve seçerek paylaşım söz konusudur. İletişimde bulunulan kişi, seçilen ve arzu edilen kişidir.

Ebeveyn-çocuk ilişkisinin kalitesi, bu dönemde de ilişkileri etkileyen bir unsur olarak kendini göstermektedir. Bowlby (1980)'nin bağlanma teorisinde vurguladığı gibi, erken dönemdeki ilişkiler, daha sonraki ilişkilerin yönünü ve niteliğini belirlemektedir. Erken dönemdeki ilişkiler doğrultusunda gelişen kendine ve diğerlerine ait “zihinsel modeller” sayesinde birey, yeni ilişkiler kurmakta ve bu ilişkileri sürdürmektedir.

Ebeveyni ile etkileşimleri doğrultusunda kazanılan yeterlilik duygusu, çocuğun akranları ile olan ilişkilerine yansımakta, çocuk aile içinde gördüğü gibi sosyal ilişki kurabilmekte ve ilişkilerde problem çözme becerisi geliştirmektedir. McAdams

(1989), okulöncesi eğitim kurumlarında eğitim gören güvenli bağlanma geliştiren çocukların, öğretmenleri tarafından sosyal olarak daha yeterli ve popüler oldukları tanımlandıklarına dikkati çekmiştir. Bir başka çalışmada (Prager, 1995), laboratuvar çalışmasında, kendine güvenen ve kontrollü olan çocukların, ebeveyninin destekleyici oldukları ortaya konmuştur. Bu çocuklar akranları ile ilişkilerinde özerk, duyarlı, empatik eğilimli ve duygularını ifade edebilme becerisine sahip kişilerarası özellikler sergiledikleri gözlemlenmiştir.

- *Ergenlik Döneminde Kişilerarası İlişkiler*

Çocukluktan ergenliğe giren birey, yetişkin dünyasına adım atmakta ve yeni ihtiyaçlar baş göstermektedir. Bu dönemde önemli üç ihtiyaç belirginleşir. Bunlar: yakınlık, yeni cinsel ihtiyaçlar ve güvenliği devam ettirme ihtiyaçlarıdır. Bu ihtiyaçları giderme yolları aranırken, ebeveyn de ergenler için sınır koyan şekilde algılanmaya başlanır. Bu dönemde bireyin diğerleri ile olan ilişkilerin niteliği de değişmektedir (Graham ve Lafollette, 1989).

Ergenlikte birey, gelişim görevi olarak kimlik kazanma, ayrılma-bireyselleşme yani kişiliğini organize etmeye yönelik kişisel düzenlemeler yapmak durumundadır. Ancak, bu aileden tamamen kopma ile aynı anlama gelmemektedir. Birey, bireyselleşme ve bağlantılı olma (connectedness) arasında denge kurmak durumundadır. Bu nedenle sadece bireyselleşmeye odaklanmak yerine, bağlanma ve bireyselleşme iki uçlu, eşit önemde gelişim yolu olarak değerlendirilmelidir (Lopez, Watkins, Manus, ve Hunton-Shoup, 1992).

Her iki cins yaşlılarıyla yeni ve daha olgun ilişki kurabilmesi beklenen ergen, erken dönemde geliştirdiği zihinsel modelleri, akranlarla ilişkilerinde kullanmak üzere transfer eder. Aileden alınan bilgi ve desteğin artık ergenin istek ve gereksinimleri ile paralel olarak algılanmaması nedeniyle de destekleyici yeni ilişkilere ihtiyaç duyulmaktadır (Catterell, 1992). Bu nedenle bağlanma modeli akranlar ya da en iyi arkadaşdır. Ergenlikte, daha önceki simetrik ama karşılıklı (nonreciprocal) olmayan “en iyi arkadaş” (the best friend) ilişkisi, artık simetrik ve karşılıklı hale gelir. Ancak, Grenberg, Siegel ve Leitch (1983), aile ilişki geliştirilen bağlanmanın, akranlar ile

geliştirilen bağlanmaya kıyasla psikolojik sağlıklılık ile daha ilişkili olduğunu belirtmiştir. Son ergenliğin ortalarında ise, “en iyi arkadaş” artık karşı cinstendir, ergenin duygusal partneridir. Bu dönemde bağlanma ilişkisi yaşamsal değere sahiptir, çünkü yaşamda kalma ve üreme amacı doğrultusunda duygusal ilişki, eş bulmanın bir yoludur (Rice ve Cummins, 1996).

- *Genç Yetişkinlik Döneminde Kişilerarası İlişkiler*

Ergenlik döneminin sonundan başlayarak, orta yaşa kadar gelen, 20–45 yaşları arasındaki yaşam dönemini kapsayan bu dönem işe başlama, eş seçimi, eşle yaşamayı öğrenme, toplum içinde makul bir kuruma girme ve bulunduğu ortamlarda diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurabilme gibi gelişim görevlerini barındırmaktadır (Aydın, 2002).

Kişilerarası ilişkilerin önemli bir yer tuttuğu bu dönemde, gelişim görevlerini başarı ile tamamlanması diğerleri ile yakınlığın kurulmasına; aksi durumun olması ise bireyin sosyal çevresinden yalıtılmış yaşamasına neden olmaktadır (Erikson, 1982).

Eğitimin tamamlandığı ya da belli bir düzey eğitimin alındığı dönemde birey, yeni ortamlara girmeye ve ortama uygun yeni ilişkiler geliştirme başlamaktadır. Farklı sosyal ortamlar, farklı düzeylerde ve derinlikte kişilerarası ilişkilerin yaşanmasına sebep olmaktadır.

Birçok teoriye göre kişilerarası ilişki, iki temel güdüden hareketle gelişmektedir. Bunlar statü ihtiyacı (kontrol, güç) ve sevgi ihtiyacı (duygusal yakınlık, birliktelik ve yakın ilişki) olarak isimlendirilmektedir. Genç yetişkinlik döneminde bu iki temel güdü daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanoğlu dıştan gelen etkiler yerine, hayatını kendini kontrol etmek istemekte, diğerlerine karşı kendini savunmak istemekte aynı zamanda diğerlerine duygusal olarak bağlanma da geliştirme yollarını aramaktadır. Bu iki gereksinim arasında kurulması beklenen denge, kişilerarası ilişkiler açısından pek çok teoride incelenmiştir (Kiesler, 1996).

Olgunlaşma ile birey, bu dönemde daha yakın ve samimi ilişkiler kurmaya başlamaktadır. Daha özel ve derin olan ilişkilerde, birliktelik ve bağlılık ön plana çıkmaktadır.

İnsan yaşamında en çok arkadaşına sahip olunan bu dönemde arkadaşlık yakınlık, ego-gücü, karar alma sürecinde destek olma, üzüntünün paylaşımı, yalnızlıktan kurtuluş, destek olma gibi fonksiyonları içermekle birlikte, bireyin kimliğine katkı da sağlamaktadır. Arkadaşlık gibi ilişkilerin yanı sıra eş seçmeye olanak sağlayacak yakın ilişkiler bu dönemin gelişim görevleri arasında sıralanmaktadır (Aydın, 2002).

- *Orta Yetişkinlik Döneminde Kişilerarası İlişkiler*

Kırk ila altmış yaşlarını kapsayan bu dönemde birey, hem genç nesillere kültürel değerleri öğretme ve aktarma hem de yaşlıların sorumluluğunu üstlenmek durumunda kalmaktadır (Aydın, 2002). İki gelişim dönemi arasında köprü görevi gören bu yaşam döneminde, kişilerarası ilişkilerde nitelik değiştirmektedir.

Bu dönemde yakın kişilerarası ilişkiler daha da derinleşip, anlam kazanırken; yeni ilişkiler edinme oranı ergenlik ve genç yetişkinliğe göre daha azdır. Bu nedenle yetişkin yaşamında “birliktelik” önemli yer tutar. Eğer birey, eş ya da yakın arkadaşından duygusal destek bulamazsa, yalnızlık yaşantısını daha kolay oluşturur. Bir anlamda yalnızlık, destekleyici ilişkilerin olmamasının bir sonucudur (Rokach, 2003).

Aydın (2002)'in Fisher ve Philips (1982)'den aktardığına göre, genç yetişkinliğin sonlarına doğru özellikle de orta yaştan yaşlılığa doğru arkadaşlar ile teması geçme, görüşme sıklığı ve yakın ilişki içine girme daha az olmakta bu durum da yalnızlık duygusunun yaşanmasına neden olmaktadır.

- *Yaşlılık Döneminde Kişilerarası İlişkiler*

Fizyolojik değişimler sonucu hareket kısıtlılığı, sağlık sorunları gibi stres faktörlerinin yanı sıra, iş yapamama, verimsizlik ve işe yaramazlık duygularının yaşandığı bu

dönemde kişilerarası ilişkilerde azalma ve var olan ilişki sürdürmede sorunlar oluşmaya başlamaktadır.

Yaşlılık döneminde fizyolojik yapı, sağlık sorunları ve bilişsel süreçlerdeki değişikliklerin yanı sıra aile yapısındaki değişimler, eş- akran kaybı gibi yaşam olayları yaşlı bireyin sosyal olarak arzulanmadığına, istenmediğine dair düşünceler geliştirmesi ve yalnızlık duygusunu yaşamasına neden olmaktadır (Peplau ve Perlman, 1982a).

Tüm yaşamın muhakemesinin yapıldığı bu dönemde kişilerarası ilişkiler bireyin sağlık durumu, maddi olanakları ve eğitim düzeyi ile paralel olarak şekillenmektedir. Sosyo ekonomik seviyesi düşük olan, özellikle belli bir gelir düzeyinde olan bireyler, maddi olanaklar dolayısıyla ile belli bir yaşam sınırı içerisinde ve sadece yakın kişiler ile ilişki kurabilmekte, bu durum da yalnızlık duygusunun yaşanmasına neden olmaktadır. Aynı şekilde eğitim düzeyi düşük olan bireyler, daha az problem çözme bilgi ve becerilerine sahip olmaları dolayısıyla daha az etkili yollarla başa çıkma becerileri geliştirebilmektedirler. Bu nedenle, daha sınırlı kişilerarası etkileşime girme, daha fazla yalnızlık yaşama ya da yalnızlıkları ile daha zor baş edebilmektedirler (Nurmi ve Salmelo-Aro, 1997; Aydın, 2002).

2.1.4. Kişilerarası İlişkilerde Etkili Olan Faktörler

Kişilerarası ilişkiler incelenirken; sadece bireye özgü karakteristik yapılar değil, aynı zamanda bireyin etkileşime girdiği kişi/kişiler ve ortamsal faktörler de göz önüne alınmıştır. Bireyin tepkilerinin kişilerarası beklentilerinden, diğerlerinin ona yönelik tepkilerinden ve kişinin o ortamda diğerlerine verdiği tepkilerden etkilendiğini kabul edersek, hem ilişkiyi birebir yaşayan kişi (perceiver) hem ilişkinin diğer tarafının (other) seçim ve niteliklerinin yanı sıra ortamsal faktörlerinde etkili olduğu göz ardı edilmemelidir.

Bireyin kendisi ile ilgili olan ve kişilerarası ilişkilerin oluşumu, gelişimi, sürdürülmesi ve sonlandırılmasında etkili olan faktörlerden bazıları şunlardır:

2.1.4.1. Bireyle İlişkili Faktörler

Kişilik Özellikleri

Bireyin sahip olduğu *kişilik özellikleri* bireyin hem kendini hem de diğerlerini algılamasının yanı sıra ilişkiyi başlatma, devam ettirme ve sonlandırma becerilerini, yaşadığı ilişkiye dair yüklemelerini ve ilişkisinin niteliğini etkileyen temel değişken olarak rol oynamaktadır.

Youniss ve Lorr (1972) 457 yetişkin ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında, kişilerarası ilişkilerde etkili olan 14 kişilik özelliğini belirlemişler ve bunların Kişilerarası Stiller Envanteri (Interpersonal Style Inventory) ile yüksek ilişki gösterdiğini ortaya koymuşlardır. Boyutlar;

- Yönlendiriciye karşı Yönlendirici Olmayan: Bireyin, karşı tarafın davranış ve düşüncelerini yönlendirme ya da etkileme eğilimi,
- Dikkat Çekmeye karşı Dikkatten Uzaklaşma (Attention Seeking vs. Attention Avoiding): Bireyin şaşırtarak, hayran bırakarak, heyecanlandırarak, şok ederek ya da benzer yollarla diğerinin dikkatini çekme, dikkatleri üzerinde toplama eğilimi,
- Sosyal Olmaya karşı Bağlanamama (Detachment): Diğerleri ile işbirliğine girme, birlikte olma, gruba katılma gibi istekler ve bu yönde davranış eğilimi,
- Yardıma karşı Geri Durma (Helping vs. Withholdings): Diğerlerine yardım etme, öğüt verme ya da sempati ile yaklaşma eğilimi,
- Güvene karşı Şüphe (Trusting vs. Suspicion): Bireyin diğerlerinin iyi, güvenilir, yardımsever ve adaletli olduklarına dair inançlarının ve genellenmiş beklentinin gelişmiş olmasını ya da olmaması,
- Anlaşmaya Hazır Olmaya karşı Düşmanlık (Agreeable vs. Hostile): Kızdırıldığında ya da alay edildiğinde öfkesini kontrol edebilme ya da bunu açıkça, belirgin şekilde ifade etme yerine kaynakları göz ardı etme eğilimi,

- Vicdana karşım Çıkar (Conscientious vs Expedient): Diğer insanı kullanma ya da onun haklarını ihlal etme durumunda sıkıntı duyma, suçluluk hissetme ya da kanunlar doğrutusunda katı ve diğerlerinden yarar sağlama eğiliminde olma,
- Kurallara Bağlılığa karşım Kurallardan Bağımsız Olma (Rule Bound vs. Rule Free): Durumu algılama, durumun gerektirdiği şekilde davranma ve toplumun kurallarına sıkı sıkıya bağlı kalma ya da tüm bunları göz ardı etme eğilimi,
- Yönlendirilmeye karşım Bağımsızlık (Yielded vs. Independent): Karar verme ya da harekete geçmede başkalarının düşünce, beklentileri ve inançlarının etkisi altında kalmaya ya da tüm baskılara karşım kendi kararlarını verme ve davranışa geçmede serbest davranma,
- Yardım Aramaya karşım Yardım İstemededen Kaçınma (Help Seeking vs. Help Avoiding): Karar verme, bir davranışta bulunmada diğerlerinin yardım ve önerilerini arama ve psikolojik desteklerini elde etme ya da edememe eğilimi,
- Düzenliye karşım Düzensiz (Orderly vs. Disorderly): Bireyin yaşamda ve ilişkilerde, alışkanlıklarındaki düzen ve sistematiklik ya da düzensizlik,
- Bilinçliye karşım Dürtüsel (Deliberately vs. Impulsive): Bireyin karar vermede, ilişkilerinde ve tepkilerinde bilinçlilik, farkındalık sergileme ya da dürtüsel tepkisel verme eğilimi,
- Stabile karşım Nörotik (Stable vs. Neuretic): Nörotik, gergin, suçlu, cesaretsiz ve kolay bir şekilde demoralize olma ya da ise olaylar ve kişiler karşısında daha sağlam, başa çıkma becerileri konusunda daha başarılı olma,
- Tempo: Bireyin yaşamında ve faaliyetlerinde daha hızlı hareketleri seçmesi. Bahsedilen boyutlar, kişilerarası ilişkilerdeki etkilerine göre belli alt gruplar halinde kategorize edilmiştir.

Alt kategorilere göre “*Sosyal-Yönlendirici*” alt grubu sosyallik, kontrol etme eğilimi, dikkatleri üzerinde toplama isteği ve yardım etme davranışları ile karakterizedir. Ayrıca, bu kişiler güvenilir, duygusal tutarlılık sergileyen, başkalarının hak ve inançlarına önem veren kişiler olarak tanımlanmışlardır. “*Besleyici (nurturant)-Vicdanlı*” alt grubu, vicdan ve prensiplere bağlılık, yardım etme ve diğerlerine psikolojik destek verme özelliklerini barındırmaktadır. Bir diğer alt grup “*Uygucu*” olarak isimlendirilmiştir. Bu gruptaki bireyler, geleneksel tutum ve davranışları

benimsemiş, grubun görüş ve düşüncelerinden etkilenen, uyma davranışı gösteren bireyler olmalarına karşın güvenilemeyen, geleneksel düşünce dışına çıkamayan kişiler olarak nitelendirilmişlerdir.

“*Açık- Düzenli*” alt grubu ise, çoğunluğa uyan, geleneksel, düzenli, sistematik olma gibi özellikleri içermektedir. Ancak bu alt grubun uyma davranışı bir öncesi uygucu gruptan farklılık göstermektedir. Bu farklılık daha fazla düşmanca, güvenilmez davranışların yanı sıra diğerlerinden daha fazla uzak durma ve geri çekilme tepkileri ile açıklanmıştır. “*Düşmanca- İsyankâr*” olarak gruplanan alt boyut, belirgin şekilde kurallardan bağımsız, geleneksel olmayan, öfke ve rahatsızlık tepkilerini kolaylıkla diğerlerine yöneltebilen bireylerden oluşmaktadır. Bu kişiler kısmen güvenilmez, isteklerini elde etmek için her yola başvurabilen, düzensiz ve kaygılarını sık sık dile getirme eğiliminde olan insanlar olarak nitelendirilmişlerdir. Duygusal tutarlılığın olmayışı ile karakterize bir başka alt grup, “*Utangaç- Nörotik*” alt grubudur. Bu alt grup, arkadaş edinmede sıkıntı yaşama, sosyal aktivitelerden kaçınma, dikkatlerin odağı olmaktan hoşlanmama gibi özellikleri içermektedir. Bu grupta yer alan bireyler hareketlerini sergilerken bilinçli davranan, farkındalıkları yüksek, tedbirli buna karşın düşük tempoyu tercih eden bireylerdir. Son olarak, “*Pasif- Geri Çekilen*” alt grubunda yer alan bireyler duygusal tutarlılıkları düşük, sosyal olarak geri duran, dikkat çekmekten hoşlanmayan, karar vermede pasif davranan bireylerdir. Güven, düşmanlık ve dürtüsellik boyutlarında sınır puanlar alan bu bireylerin, organize olma yeteneklerinin düşük, sosyal olarak içe dönük, şizoid kişilik yapısına sahip oldukları da belirtilmiştir (Youniss ve Lorr, 1972).

Benlik Kavramı

Kişilerarası ilişkileri etkileyen, en temel değişken, bireyin sahip olduğu *benlik kavramı*dır. Kişinin kendisiyle ilgili genel kanaati olarak tanımlanan *benlik*, kişiliğin genel dokusunun bütünü temsil eder. Bu doğrultuda *benlik kavramı*, bireyin kendisine bakış açısı, kendisini zihninde temsil ediş biçimi, kendisiyle ilgili algılamalarının, kişisel atıfları, geçmiş yaşantıları ve gelecekle ilgili hedefleri, sosyal rollerinin kendi zihninde temsil edilişi ile zihninde oluşan “kavramsal ben” şeklinde tanımlanmaktadır (Aydın, 1996).

Kişilik dokusu içerisindeki daha öznel noktalar, düğümlerin benlikte var olan şemaları temsil ettiği varsayılır (Aydın, 1996). Bu şemalar bireyin diğerleri ile ilişkilerinde önemli bir faktör olarak rol oynar. Markus, “benlik şemasını” bireylerarası sosyal ilişkileri de içeren, benlikle ilgili bilgilerin örgütlendiği, yönlendirildiği, geçmiş deneyimlerden/yaşantılardan kaynaklanan bireyin kendi benliği hakkındaki bilişsel genellemeleri olarak tanımlamaktadır (Markus,1977).

Benlik şeması genel ve özgül temsillerden oluşmaktadır. Genel temsiller bireyin sahip olduğu karakteristik kişilik özellikleri olarak kavramsallaştırılırken; özgül temsiller ise bir durum ya da olaya bağlı olarak kavramsallaştırılan temsillerdir Bu bilişsel genellemeler, benliği yorumlayan ve değerlendiren ilişkili bilgilere karşı zemin ya da çatı görevi görürler. Böylece özel alanlardaki benlik hakkında bir araya getirilen bilgi bu alan ile ilgili bilgilerin edinilmesi ya da kazanılması sürecini etkiler. Bu bakımdan benlik şemaları benlik ile ilgili bilgi işleme sürecinde değer artırma, zamanla önyargılı olabilme ve çarpıtma işlevine sahip olurlar (Hickey, 2001).

Kişilerarası ilişkilerde benlik algısı, özellikle kendini başkaları ile kıyaslama, kendini daha aşağı, düşük seviyede ya da daha üstün görme ve algılayışa paralel davranış geliştirmeye neden olmaktadır. Kendini algılamada kişi kendi davranışları olduğu kadar diğerlerinin davranışlarını da gözlemlemekte ve davranışların olası sonuçlarına göre ilişki gelişmektedir.

Benlik kavramı ve hedefler, kişilerarası ilişkilerde tercihleri ve davranışları etkilemektedir. Contor (1984), bireyin etkileşime geçtiği diğerlerini seçiminde, hem diğerlerinin aktiviteye uygunluğu, hem de farklı durumlarda bile kişiyi nasıl rahat hissettireceği noktasının önemli olduğunu savunur. Darley ve Fazio (1980), bireyin ortam içerisinde hem diğerlerinin tepkilerine, hem de kendi davranışlarına cevap/tepki verdiklerini savunurlar. Hem benlik algıları hem de diğerlerinin tepkileri, benlik sistemine yönelik geribildirimleri oluşturur. Bu bildirimler, hâlihazırda sahip oldukları ya da arzu ettikleri benlik imajı ile uyum ya da uyumaz. Geribildirimlerin uyumu, tutarlılığı, duygusal değerleri, bireyin hedefleri ve ilişkileri, o kişinin bilişsel, duygusal ve davranışa tepkilerini belirler (Akt.Markus ve Wurf, 1987).

Otonomi

Bekker (1993)'ın aktardığı gibi, Mahler ve Erikson'un otonomiyi kişinin kendi olma kapasitesi, bağımsız düşünme ve davranabilme becerisi olarak tanımlarken; Britchnell (1984) otonomiye, en üst düzeyde uyum olarak görmüş ve kişinin kendine ilişkin algılamalarının önemine dikkat çekmiştir. Ona göre, eğer birey kendisini özerk, bağımsız olarak hissetmiyorsa; kendini diğerleri ile ne ilişkili ne de diğerlerinden ayrılmış olarak yaşayacaktır.

Mahler'e göre sancılı bir süreç olan ayrışma-bireyselleşme sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesi durumu, ayrılmış ve içsel olarak bütünlüğünü oluşturmuş bir kendiliğin ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Bu durumda kendilik kavramı; özerklik, bağımsızlık, kendine güvenme, mahremiyet, kendine yetebilme, bireysel başarı ve özgürlük gibi kavramları barındırmaktadır. Eğer ayrışma yeterli oranda gerçekleşmez ise, öncelikle aile ve daha sonra yakın diğerleri ile yoğun duygusal bağlılık sürdürülmeye devam edilecektir (Akt: Nichols ve Schwartz, 1998).

Mead (1934), kendilik kavramının "ayrışabilen "ben" ("I") ile içinde yaşadığı sosyal çevreden ayrılmamayan "ben"i ("me") içerdiğini savunmaktadır. Bu noktada kendilik ve ilişki, birbirlerini destekleyen ya da engel olabilen, bütünlüşebilen ya da birbirlerini etkileyen süreçler olarak işlev görmektedir. Bu bakış açısına göre kendilik, bireyin başkaları ile etkileşim ve ilişki halinde iken, kendisi olarak nasıl davranabildiğidir (Akt: Fishbane, 2001).

Bekker (1993) özerklik kavramının, diğer insanlar ile ilişki içinde olma ihtiyacı ve kapasitesini barındırdığını savunur. Bu açıdan özerklik, diğerlerine karşı hassasiyet, şefkat ve ayrılma ihtiyacı ve kapasitesi olarak incelenmiştir. "*Diğerlerine karşı hassasiyet*", kendi içinde bilişsel ve davranışsal düzeylerde ele alınmıştır. Bilişsel düzeyde diğerlerine karşı hassasiyet, diğerlerinin görüşleri, dilekleri ve bakış açılarına karşı hassasiyeti, empati ve eleştiri kabul etme kapasitesini temsil etmektedir. Davranışsal düzeyde diğerlerine karşı hassasiyet ise, diğer kişi ya da kişilerin inançlarını, isteklerini, taleplerini, hoşlanacakları şeyleri benimseme, uyarılma (adapt) eğilimi, boyun eğme düzeyinde uyum sağlama olarak

açıklanmaktadır. “Şefkat ve ayrılma ihtiyacı ve kapasitesi” de şefkat, sevgi, yakınlık ve ayrılma ihtiyacı ve kapasitesi, diğer insanlarla ilişkide olma ve yarışmaya yönelik tutum açılarından tanımlanmıştır.

Kişilerarası Bağımlılık- Kişilerarası Bağlılık

Kişilerarası ilişkilerde belirleyici bir başka faktör, kişilerarası bağımlılığa karşın bağımsızlıktır. Daha çok klinik odaklı çalışmalarda yer alan kişilerarası bağımlılık, “yakın ilişkide olunan, değer verilen ve etkileşime girilen diğer insanlarla ilişkileri düzenleyen düşünceler, inançlar, duygular ve davranışların basit olmayan şekilde bir araya gelmesi” olarak tanımlanmaktadır. *Düşünceler*, kişinin kendine ve ilişkide bulunduğu diğerlerine ilişkin görüşlerini içerirken; *inançlar* arkadaşlık, yakınlık ve karşılıklı bağımlılığın değerine ilişkin algılamaları kapsamakta; *duygular*, olumlu (sıcaklık, samimiyet, yakınlık gibi) ve olumsuz (boşluk, tek başlılık, yalnızlık gibi) duygulanımları; *davranışlar* ise, memnuniyeti ifade etme, öneriler verme, iltifatlarda bulunma ya da diğerlerini yardım etme gibi kişilerarası yakınlığı sürdürmeyi sağlayacak her türlü hareketi kapsamaktadır. Düşüncelerin, inançların, duyguların ve davranışların karmaşık bir şekilde bir araya gelmesi ve işlerliğini sürdürmesi, sağlıklı kişilik yapısının temel elementleri olarak görülmektedir (Hirschfeld, Klerman, Chodoff, Korchin ve Barrett, 1976).

Bornstein (1992) kişilerarası bağımlılığı, bireylerin kendi başlarına başa çıkabilecekleri durumlarda bile diğerlerinden yardım, destek arama, onların tavsiyelerine aşırı ihtiyacı olma gibi eğilimleri içinde barındıran kişilik stili olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamayı yaparken tek bir kuramsal temele dayanmak yerine, eklektik yaklaşımları ile bütünleştirici analiz yapılmasının daha sağlıklı olacağını savunmuştur.

Bornstein (1992) kişilerarası bağımlılığı tanımlama ve açıklamada eklektik temelli “*bilişsel/ etkileşimsel model*”i (cognitive/ interactionist model) geliştirmiştir. Bu modele göre bağımlılığın dört temel ögesi vardır. Bunlar, bağımlılık ile ilgili *motivasyonel* (diğerlerin desteği, rehberliği ve onayına olan ihtiyacı), *bilişsel* (bireyin kendine ilişkin güçsüzlük, zayıflık ve yetersizlik algılamaları, duyuşsal yaşantıları ve davranışları), *duyuşsal* (özerk davranılması gereken zamanlarda özellikle

davranışların diğerleri tarafından değerlendirileceği zamanlarda, tedirginlik yaşama eğilimi) ve *davranışsal* (diğerlerinin yardımını ve onayını arama, diğerlerini kişilerarası etkileşime sürüklenme eğilimleri) süreçlerdir.

Blatt, Zohar, Quinlan, Zuroff, ve Morgrain (1995), bağımlılığı uyum sağlayıcı olmayan ve kısmen uyum sağlayıcı olan bağımlılık şeklinde kategorize etmişlerdir. Geliştirdikleri Depresyon Yaşantıları Soru Listesi (Depressive Experiences Questionnaire)'nde uyum sağlayıcı olmayan bağımlılığı, "*aktif bağımlılık*" kavramı ile ifade etmişlerdir. Buna göre uyum sağlayıcı olmayan bağımlılık, kim olduğu fark etmeksizin, diğer insanlara yönelik genelleştirilmiş, çaresizlik duyguları ve terk edilme, göz ardı edilme hisleri ile karakterize olan kişilerarası bağımlılığı içermektedir. Göreceli olarak daha uyum sağlayıcı olan bağımlılık, "*pasif bağımlılık*", ilişkilerin değerini ve kendi hareketlerinin, davranışlarının diğer insanlar üzerindeki etkilerine karşı hassasiyeti yansıtmaktadır. Çalışmada aktif bağımlı bireyler kendilerini, daha arka planda kalmayı tercih eden, daha az konuşan, daha az atılgan, daha az harekete geçen ve daha az başarı odaklı olarak tanımlarken; pasif bağımlı bireyler kendilerini şefkatli, diğerleri ile kolaylıkla duygusal bağ kurabilen, yaşantıya açık, diğerlerinin huzur ve refahı ile ilgilenen (alturistik) ve diğerlerinin ihtiyaçlarına göre hareket eden (tender-mindedness) şeklinde tanımlamışlardır.

Pincus ve Wilson (2001), uyum sağlayıcı olmayan bağımlılığı (neediness) açıklarken, "*boyun eğici bağımlılık*" kavramını kullanmışlar ve bunu diğer insanlardan araçsal destek elde etme ve bu desteği devam ettirme ihtiyacı olarak tanımlamışlardır. Kısmen uyum sağlayıcı olarak olan bağımlılık (connectedness) ise, Pincus ve Wilson (2001) tarafından "*sevgi bağımlılığı*" (love dependency) kavramı ile açıklanmıştır. Buna göre sevgi bağımlılığı, diğer insanlar ile yakın ilişki kurma ve bu ilişkiyi devam ettirme ihtiyacını yansıtmaktadır. Bu bağımlılık kişilerarası ilişkilerde, uyum sağlayıcı bağımlılık olarak görülmektedir. aktif bağımlılık, kişilerarası ilişkilerde boyun eğici özellikler ve davranışlar ile; pasif bağımlılık da diğerleri ile birlikte olmanın, birlikteliğin verdiği rahatlık ve huzur ile karakterize olduğu vurgulanmıştır.

Kişilerarası ilişki teorilerinde, bireyselleşme, ayrılma, bağlılık, bağımlılık ve bağımsızlık kavramlarını benlik şemaları (self-schema) açısından ele alınmıştır. Benlik şemalarına göre erken dönem ilişkileri, ebeveynin aşırı koruyucu ya da aşırı otoriter tutumu, öğrenilmiş cinsiyet rolleri, başarı ve ilişkiye ait kültürel atıflar gibi faktörler bireyin benlik şemalarının ve kişilerarası şemaların gelişiminde etkili olmaktadır (Safran, 1990; Bornstein, 1992).

Benlik şemalarına göre, ilişkililik (relatedness) ve bağlantılılık (connectedness), kişilerarası ilişkilerde bireyselleşme ve ayrılma kapasitesinin gelişiminde aynı oranda etkilidir. Gillians (1982), bu kavramların benliğin organizasyonu içinde ele almaktadır. Bu organizasyona göre kişilerarası ilişkilerde “*bağımlılık kavramı*”, diğerleri ile bağlantı içinde olmayı, eşit değişim şansını, hem kendinin hem de diğerlerinin ihtiyaçlarına karşı hassasiyeti vurgulamaktadır. Bu kavramın merkezinde ilişkili benlik (connected self) yer almaktadır. Buna karşın, kişilerarası ilişkilerde “*bağımsızlık kavramı*”, ayrılma, karşılıklı değişimlerde hiyerarşik organizasyon ve adalet kavramı ile karakterize edilmiştir. Bu kavramın temelinde de ayrılmış benlik (separate self) bulunmaktadır (Akt: Pearson ve ark, 1998).

Pearson ve ark (1988), kişilerarası ilişkilerde ilişkili benlik ve ayrılmış benlik arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Buna göre ilişkili benlik (connected self), diğerleri ile karşılıklı ilişkililiği, destek vermeyi; ayrılmış benlik ise, özerkliği, bağımsızlığı ve adaleti temsil etmektedir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre, iki benlik arasında negatif ilişki vardır. Bakım verme, ilgi gösterme ilişkili benlik ile doğrusal, ayrılmış benlik ile ters ilişki gösterirken; özerklikte ayrılmış benlik ile doğrusal, ilişkili benlik ile ters ilişkili bulunmuştur. Diğerleri ile ilişkili olma bağımlılık ve öğrenilmiş çaresizlik ile benzer özellikler gösterirken; ayrılmış benlik, sağlıklı psikolojik gelişim modeli olarak görülmüştür.

Bağımsızlığa karşın birleşme (independence vs. consolidation) değerleri, insanoğlunun hem bağımsızlık ihtiyacının hem de diğerlerine bağlanma ihtiyacının aynı anda var olmasından kaynaklanmaktadır. Bu iki zıt ihtiyaç, gerginliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu zıt öğeler bireylerin yakınlık kurma, kendini

açmağa, duygusal paylaşım, duygusal tutarlılık, diğerlerine güvenme ve bağımsızlık gibi kişilerarası ilişkilerde temel olan ihtiyaçların karşılanmasını etkilemektedir (Baxter ve Montgomery, 1996).

Batı literatüründe insan modeline ve ilişkilerine dair açıklamalara bakıldığında, bireysel özellikler, ayrışma ve bireyselleşmeye ilişkin sınırların evrensel insan olguları olmaktan öte Batı kültürüne ait yapılar olduğunu öne süren Kağıtçıbaşı (1990)'na göre toplumlara hatta toplum içindeki alt kültürlerle göre bile farklılaşmalar oluşmaktadır. Ayrışmış/bireyselleşmiş Batı ailesiyle, sıkı bağlarla örülü bağlılık kültürü bağlamındaki geleneksel ailenin arasındaki en önemli farklar, insanlar arasındaki ayrışma-bağlılık boyutuyla, özerk olma-bağımlılık boyutlarında ortaya çıkmaktadır. Bu boyutlar birbirine zıt ancak temel olan birine bağlanmak ve özerk olmak gereksinimlerini yansıtmaktadır (Kağıtçıbaşı, 1990).

Ülkemizde, insan ilişkilerine bakıldığında, bağlılık kültürünün yaygın olduğu belirgin olmakla birlikte, hem özerk olma hem de bağımlı olma ihtiyaçlarının birlikte doyum aranmaya çalışıldığı görülmektedir. Kağıtçıbaşı (1990), doğrudan Batı kültürüne geçmek ya da o tarzı benimsemek yerine toplumsal ilişkileri farklı şekilde kendine has bir yapı içinde ele alınması gerekliliğini savunmakta ve bağlılık/bağımlılık boyutu ile ayrışma/özerklik boyutlarını bağdaştıran alternatif bir insan modelini önermektedir. Bu modelde, bireysel kişilik ile ilişkisel kişiliğin birlikte ele alınması gerekliliği savunulmaktadır.

Bu görüş, “çocuğun değeri” konulu kültürler arası araştırılma bulgularına dayandırılmıştır (Kağıtçıbaşı, 1982b). Çocuk yetiştirmede sahip olunan değer ve beklentilerin, sosyal norm ve insan ilişkilerinin temelini oluşturduğu varsayılmaktadır. Bu nedenle çocuğun aileye bağımlılığı ve sonra ana-babanın yetişkin evlada bağımlılığı şekline dönüşen ilişkiler, karşılıklı dayanışma değerlerinin toplumsallaşmasına zemin hazırlamaktadır.

Bahsedilen karşılıklı bağımlılığın, zaman içerisinde yön değiştirerek yaşam boyu devam ettiğini belirten Kağıtçıbaşı (1990)'na göre bağımlılık, psikolojide kazandığı

olumsuz anlamından ziyade olumlu anlam taşımaktadır. Ona göre Türk kültüründe ailevi ve komün yaşamın halen etkili olduğunu, bu nedenle bireysellik ve bağımsızlıktan ziyade “bağımlılığın” arzu edilen bir özellik olarak işlev görmesinin beklendiğini belirtmektedir.

Modernleşme ile birlikte, kültürel olarak aile yapısında da bir takım değişiklikler oluşmuş, pek çok aile çekirdek aile şekline dönüşmüştür. Kağıtçıbaşı (1982b), bu durumun sadece aile içinde maddi bağımlılıklarda azalmalarına neden oluşturduğunu, duygusal bağımlılıklarda ise farklılık yaratan bir unsur olmadığını belirtmektedir.

Mükemmeliyetçilik

Kişilerarası ilişkilerde etkili olan bir başka kişilik özelliği mükemmeliyetçiliktir. Hill ve Zrull (1997) mükemmeliyetçiliği, hummalı bir şekilde yüksek standartlar koyma arzusunda olma ya da bu standartları devam ettirme eğilimi olarak tanımlanmaktadır. Hewitt ve Flett (1991a, b), mükemmeliyetçiliği benlik odaklı, diğerleri odaklı ve sosyal olmak üzere üç boyutlu bir yapı olarak ele almışlardır. Her üç boyut da kişilerarası ilişkileri olumsuz etkileyecek davranış ve tutumları barındırmaktadır.

Benlik odaklı mükemmeliyetçilik, kendine ilişkin yüksek standartlar koyma, başarıyı elde etmeye çabalama, benlik saygısını artırma ve kendini gerçekleştirme çabalarını barındırmasından dolayı uyum sağlayıcı nitelik taşırken; kendini suçlama, kendini eleştirme, suçluluk, utanç, öfke, stres gibi duyguların yaşanmasına neden olduğundan bireylerin ilişkilerini olumsuz etkilemektedir.

Başkaları odaklı mükemmeliyetçilik başkalarını suçlama, otoriter ve baskın davranışlar, histerik, narsistik ve anti-sosyal kişilik gibi negatif yapıları barındırdığından bu tür mükemmeliyetçilik gösteren bireyler, başkalarını suçlama, diğerlerine güvenmeme, yalnızlık, eleştirel tutuma girme ve kişilerarası problemler ile yüz yüze kalabilme sorunları yaşamaktadırlar.

Sosyal odaklı mükemmeliyetçilik ise, başkalarından onay alma arzusu, olumsuz değerlendirilme korkusu, dıştan denetim, kendini eleştirme, hataları aşırı genelleme, kendini ve diğerlerini suçlama eğilimleri taşıdığı için bu bireyler psikolojik uyumsuzluk yaşama, ilişkilerinde kaçınan ve pasif saldırgan bir tutum sergilemektedir (Hewitt ve Flett, 1991 b).

Kendini Kontrol ve İlişkisel Kontrol

Benlik kavramı ve benlik algısının yanı sıra, bireyin kontrol etme becerisi de ilişkilerinde etkili olmaktadır. Kontrol etme becerisi *kendini kontrol ve ilişkiyi kontrol etme* şeklinde ele alınacaktır.

Kendini kontrol ya da oto kontrol (self-control) olarak isimlendirilen kavram, bireyin benliği ve dünya arasında en iyi uyumu sağlamak için, benliğini/ kendini değiştirebilme ve uyum sağlama kapasitesi olarak görülmektedir. Bu doğrultuda kendini kontrol etme, duygu uyandıran bir uyarıcı karşısında, bu duygu ile olumlu şekilde başa çıkma becerilerini gösterebilmeyi kapsar (Eliot ve Gresman, 1987).

Carver ve Scheier (1998), kendini kontrolü (self-control), istenmeyen davranış eğilimlerini kesme ve bunlara bağlı dürtüsel olarak hareket etme yerine, seçerek almasını sağlama, böylece bireyin içsel tepkilerini değiştirme ve üstesinden gelme becerisi olarak tanımlanmaktadır.

Kendini kontrol kavramının, kendini düzenleme (self-regulation) terimi ile kavramsallaştırılmasının daha açıklayıcı olacağını savunan Carver ve Scheier (1998)'e göre kendini düzenleme; hedefler, öncelikler ve çevresel taleplere karşı verilen öznel, “ben”e ait tepkisel stratejileri düzenleme becerilerini kapsamaktadır.

Kendini kontrol etme kapasitesi, kişilerarası ilişkileri dolaylı şekilde etkilemektedir. Kontrol etme becerisinin gelişimi ile birey, ilişkiyi başlatma-sürdürme ve sağlıklı şekilde sonlandırma başarısı gösterebilmekte; ilişkilerde daha çok istenilen kişi durumuna gelmektedir. İlişkilerde sorun oluşması durumunda ise, istenilen düzeyde oto kontrole sahip bireyler, dürtüsel olarak saldırgan davranış ve ifadelerde bulunma,

öfke ve kızgınlık yaşama yerine daha akılcı çözümler arama çabasına girmektedirler. Böylece, hem kendini frenleme hem de karşısındaki anlama ve dolayısıyla karşı tarafa kendini anlatma fırsatı elde edilmiş olmaktadır (Carver ve Scheier, 1998; Tangney, Baumeister, ve Bone, 2004).

Kontrol, *ilişkisel kontrol (relational control)* şeklinde de işlev görmektedir. İlişkisel kontrol, ilişkilerde gücün görüşülmesi (negotiation of power) olarak tanımlanmıştır (Wuerker, Fu, Gretchen, ve Bellack, 2002).

İlişkisel kontrol, kişilerarası ilişkilerdeki simetri ve tamamlayıcılık ilkesi esas alınarak açıklanmıştır. *Simetri*, kontrol davranışlarındaki eşitliği temsil etmektedir. İlişkideki her iki tarafın baskınlık mesajları ve davranışları “↑↑ yönünde, rekabetçi simetri” gelişmesine neden olurken; taraflardan birinin kontrolü bırakması ya da kontrol etmediğine ilişkin davranışlar sergilemesi, karşı tarafında kontrol davranış geliştirme gereği duymamasına neden olduğundan “↓↓ yönünde boyun eğici simetri” geliştirmesine yol açmaktadır. Böylece simetri sağlanmaktadır. *Tamamlayıcılık*, ise simetrinin tersi bir ilkedir. Tamamlayıcılık ilkesinde bir taraf kontrol etme isteğinde iken, diğer taraf buna izin vermekte ve kontrol edilmektedir (↑↓). Bir başka şekli ile bir tarafın kontrolü bırakması ve diğerinin sorumluluğu alması da tamamlayıcı açıdan ilişkisel kontroldür (Wuerker, Fu, Gretchen, ve Bellack, 2002).

Kişilerarası Duyarlılık

Kişilerarası duyarlılık, bireyin diğerlerinin gönderdiği sözel ya da sözel olmayan iletişim mesajlarını, duygularını ve düşüncelerini anlama ve tepki vermesini etkileyen bir özellik olarak işlev görmektedir. Kişilerarası duyarlılık, ilişkilerde kolay incinme ve kırılma, diğerleri tarafından değer verilmediğini ve bu nedenle kötü davranıldığına inanma, kendini diğerlerinden daha aşağı görme gibi düşünce kalıplarını içermektedir. Kişilerarası duyarlılık, diğerlerinin davranış ve düşüncelerine dair yersiz, aşırı farkındalık ve duyarlılığı kapsayan bir yapı olarak nitelendirilmiş ve kavram “*kişilerarası reddedilme duyarlılığı*” şeklinde kullanılmaya başlanmıştır (Davis ve Rusbult, 2001).

Downey ve Feldman (1996), reddedilmeye duyarlı kişilik özelliğine sahip bireylerin, sosyal ortamlardan kaçınma, güvenli olmayan davranışlar sergileme, ilişki becerilerinde güven yokluğu ile karakterize olan davranış kalıpları yüzünden sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurmada zorluk yaşama gibi kişilerarası problemler yaşadıklarına dikkat çekmektedir.

Duygusal Tutarlılık

Duygusal tutarlılık kavramı literatürde kendini düzenleme (self-regulation) kavramı içinde ele alınmaktadır. Grossarth-Maticek ve Eysenck (1995)'e göre kendini düzenleme, kişinin özerk, duygusal olarak bağımsız olabilmesinin yanı sıra yaşamını ihtiyaçlarını giderecek, amaçlarına ulaşabilecek şekilde düzenleyebilmesi ve bu amaçlara uygun sağlıklı davranışlar içinde bulunma davranışlarını kapsamaktadır (Akt: Grossarth-Maticek, Eysenck ve Boyle, 2000).

Grossarth-Maticek, Eysenck ve Boyle (2000), fizyolojik olarak sağlıklı ve hasta kişiler ile yaptıkları çalışmaların analizlerine dayanarak geliştirdikleri Kendini Düzenleme Envanteri (Self Regulation Inventory)'nde kendini düzenlemeyi, beş alt boyutta ele almışlardır. Bu boyutlar; problem çözme ve mutluluğu arttırıcı hareketler olumlu hareketler, içsel kontrol, duyguların ve kendini ortaya koyma, ihtiyaçların, arzuların ve duyguların ifade edilmesi (ihtiyaçların ifadesi), atılganlık (özerklik ve kendine güven) ve iyi olma arayışı (well-being seeking)'dir.

Kişinin kendini, duygu ve düşüncelerini doğru, kabul edilebilir ve sağlıklı şekilde ifade edebilmesi, güvenli davranış geliştirmesi ile mümkün olabilmektedir. Güvenli davranış, kişilerarası iletişimde kişinin kendini ortaya koyabilen, girişken ve güvenli davranışları içerir (Alberti ve Emmons, 1998). Bu nedenle güvenli davranış, kişilerarası ilişkilerde etkili bir faktör olarak ele alınacaktır.

Güvenli Davranış

Güvenli davranış, “başkalarını küçük görmeden, onların haklarını yadsımadan kişinin kendi haklarını koruyabilme yolu olarak geliştirilen bir çeşit bireyler arası ilişkiler biçimi” olarak tanımlanır (Voltan, 1980).

Güvenli davranış, her bireyin temel hakları olduğu düşüncesine dayanır. Güvenli davranışın amacı, bireyin diğer kişilerin haklarını çiğnemenen, kendi haklarını kullanabilmesi halidir.

Alberti ve Emmons (1998) güvenli davranan kişi, açık-esnek, diğerlerinin haklarıyla gerçekten ilgili, aynı zamanda kendi haklarını da iyi bilen kişi olarak tanımlamışlardır. Lıberman (1978) ise güvenli davranışı, kişisel etkililik olarak niteler.Bu durumda güvenli davranış geliştir en birey, kişilerarası ilişkilerinde ne saldırganca davranır, ne çekingendir ne de içine kapanıktır.

Deluty (1985), güvenli davranışın özellikleri şöyle sıralamaktadır: İnsan ilişkilerinde eşitliği gözetmek, amaçları doğrultusunda hareket etmek , endişe duymadan kendini savunmak, duyguları dürüstçe ve rahatlıkla ifade etmek, başkalarının haklarını çiğnememek, kendi haklarını kullanmak, kendinin ve başkalarının haklarına yapılan saldırılara tepki göstermek.

Güvenli davranış içerisinde sayılabilecek ve kişilerarası ilişkileri etkileyen bireyle ilgili bir başka değişken, bireyin sahip olduğu sosyal beceri düzeyidir.

Sosyal Beceriler

Smart ve Sanson (2001), sosyal becerileri tanımlarken, olumlu sosyal beceriler ifadesini kullanmıştır. Olumlu sosyal becerileri de, yetişkinlerle ve akranları ile etkili bir iletişim için fırsat yaratma, yakın ve destekleyici ilişkiler kurabilme, sosyal olarak kabul edilebilir yanıt ve davranışların repertuarını oluşturma olarak tanımlamışlardır (Smart ve Sanson, 2001, s.7).

Elliot ve Gresman (1987), sosyal becerileri akranlar tarafından kabul edilme, davranışsal tanım ve sosyal geçerlilik kavramları ile birlikte tanımlamışlardır. Akranları tarafından kabul edilme, akranları ile ilişkide kabul edilmeyi sağlayacak sosyal becerilerin olup-olmadığına; davranışsal tanım ile kişinin sosyal davranışlarının pekiştirilme olasılığını arttıran ya da cezalandırılma olasılığını azaltan duruma özel davranışlara işaret edilir. Sosyal geçerlilik ise, belli durumlarda

sergilenen sosyal davranışların sonucunun tahmin edilmesi ile açıklanır. Bu üç kategori, sosyal beceriler olarak tanımlanır.

Sosyal beceriler, sadece gözlenebilen tavır ve davranışları değil, bilişsel ve duyuşsal öğeleri de içinde barındırır. Paylaşma, yardım, etme, kurallara ve yönergelere uyma, başkalarına güven duyma, iletişim, başkalarına dikkat ve saygı, uzlaşmazlık durumlarına uygun bir biçimde cevap verme gibi bilişsel ve duyuşsal tepkiler, sosyal becerilere örnek olarak verilebilir (Smart ve Sanson, 2001).

Tanımlardan da anlaşıldığı gibi sosyal beceriler, sosyal yeterliğin bir parçasıdır. Bu beceriler, amaca yönelik öğrenilmiş davranışları içerir, duruma özgüdür, sosyal ortamlara göre farklılaşır. Sözlü ve sözsüz davranışları içeren sosyal beceriler, bireyin çevresi ile etkileşimini kolaylaştıran davranış repertuarlarıdır.

Sosyal beceriler ile ilişkili bir kavram olan sosyal yeterlilik , bireyin kişilerarası ilişkilerini etkileyen bir değişken olarak ele alınmaktadır.

Sosyal Yeterlik

Caplan, Weissberg, Grober, Sive, Grady ve Jacoby (1992) sosyal yeterliği, bireyin sosyal ve kişilerarası amaçlara ulaşmak için duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını bütünleştirmesine yardımcı olan kişilerarası beceriler toplamı olarak tanımlanmaktadır. İlişkili sosyal ipuçlarını kodlama ve yorumlama, hareketin sonuçlarına katlanma ve kişilerarası problemlerde etkili çözümler bulma davranışları bu becerilere örnek olarak verilmektedir.

Sosyal yeterlilik kişinin mizacından, içinde yaşadığı grubun yaptırım gücünden, kültürel faktörlerden (çocuk yetiştirme tutumları, cinsiyet rolleri vs.) etkilenen bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Birey, tüm bu faktörlerin etkisi ile kişilerarası ilişkilerini düzenlemekte, çatışma yaşandığı durumlarda çözümler ve çözüm tercihlerini de bu doğrultuda belirlemektedir.

2.1.4.2. Ortam ve Diğerleri Açısından Bireyle Dolaylı Olarak İlişkili Faktörler

Kişilerarası Çekicilik

Kişilerarası çekicilik, kişilerarası ilişkilerin kurulmasında ve devam etmesinde ilişkiyi dolaylı olarak etkileyen önemli bir faktördür. Hartz, Watson, ve Noyes (2005)'e göre çekicilik olumlu enerji, tutku, manevi haz ya da belli inanç, ilgilerin paylaşılmasını içermektedir. Tüm bunlar algılayan kişi olan bireyin, ilişkiye gireceği diğerine ilişkin duygusal yakınlık sağlamasına neden olmaktadır. Bazen de karşı tarafın çok önemli katkısı olmaksızın algılayan olarak birey, geçmiş yaşantılardan, fırsatlardan ya da kendi ihtiyaçlarından dolayı karşı tarafı çekici görebilmekte ve sosyal ilişkiyi başlatma eğilimi sergilemektedir.

Benzerlik, kişilerarası çekiciliğin oluşmasını sağlayan temel kriterlerden biridir. Berscheid ve Reis (1998) ve Huston ve Levinger (1978), benzerlik, karşılıklı uyum, tanışıklık ve hissedilen yakınlığın derecesini kişilerarası ilişkilerde duygusal yakınlığı belirleyen unsurlar olarak sıralamaktadırlar. Ancak tutum benzerlikleri ve kişilik özellikleri yakınlığın oluşmasında temel belirleyici olarak görülmekte ve çalışmalarla bu sav desteklenmektedir.

Carli, Ganley, ve Pierce-Otay (1991), üniversite öğrencilerinin oda arkadaşı seçerken benzer kişilik özelliğine sahip insanları tercih ettiklerini; Antill (1983) de benzer kişilik özelliklerine sahip olan ve benzer tutumlar sergileyen eşlerin, daha fazla evlilik doyumu yaşadıklarını çalışmalarıyla ortaya koymuşlardır. Yoshida (1972), yakınlığın oluşması için tutum ve kişilik özelliğinin benzerliğinin yanı sıra benlik kavramı, sosyal ve ekonomik düzey, beceri, fiziksel koşullar ve duygu durumunun da benzerliğinin önemli olduğuna dikkat çekmektedir (Akt: Wakimoto ve Fujihara, 2004).

Karşı tarafın sahip olduğu kişilik özellikleri, kişilerarası ilişkileri etkileyen bir başka değişken olarak görülmektedir. Norman ve Anderson (1968), üniversite öğrencilerine insanları betimleyen 555 sıfatı vermiş ve bu sıfatlardan her birine sahip

bir kişiyi ne kadar sevebileceklerini belirtmelerini istemiştir. Araştırma sonucuna göre, en çok değer verilen sıfatın ya da kişilik özelliğinin samimiyet olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sıfatın ardından, dürüstlük, sadakat, gerçekçilik, güvencibilirlik, bağlanabilirlik sıralanmış ve tüm bu nitelikler samimiyetle ilişkili kavramlar olarak nitelendirilmiştir. Buna karşın, en az değer verilen sıfatlar sıralamasını yalancılık, sahtekârlık ve dürüst olmama almıştır (Akt: Freedman, Sears, ve Carlsmith, 1993).

Güven

Kişilerarası ilişkileri etkileyen, kaynağını hem bireyden hem de diğerleri ile olan ilişkilerinden alan güven, kavramsal olarak “korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2004).

Güven kavramı, Erikson gibi bazı gelişim kuramcılar tarafından içsel eğilim ögesi olarak değerlendirilirken; sosyal psikologlar tarafından durumsal belirsizlik ve sosyal mesafe açısından ele alınmıştır.

Erikson (1982) güveni, diğerlerinin iyi olduğuna dair bir inanç ya da sağlıklı kişilik özelliği (personality traits) olarak tanımlamakta, içsel beklentileri de kişisel eğilimler olarak görmektedir. Teorik olarak güvene karşın güvensizlik olarak isimlendirilen ilk psiko-seksüel gelişim döneminde, bebek ve bakımını veren kişi arasındaki ilişkilerin niteliği bu içsel, kişisel eğilimin gelişiminde etkili olmaktadır.

Rotter’da güveni, bir kişilik özelliği olarak ele almış ancak sosyal öğrenme teorisine göre açıklamıştır. Kişilerarası ilişkilerde güvenin oluşmasında bireysel farkların olduğuna dikkati çeken Rotter güveni, “bireyin ya da grubun, diğer birey/lere ya da gruba/gruplara ilişkin söz, kelime, teminat gibi sözel ya da yazılı durumlara dayanarak olarak geliştirdiği beklentilerin genelleştirmesi” olarak tanımlanmıştır. Bu beklentiler, karşı tarafın verdiği sözlerden, söylediklerinden, yazılı ya da sözel mesajlarından dayanağını almaktadır (Rotter, 1967).

Deutsch (1958)'de beklentilerinin, davranışları oluşturduğu varsayar ancak ona göre bu beklentiler genelleştirilmiş beklentiler değildir. Dolayısıyla güven, durumsal (uncertainty) öge olarak görülmektedir (Atk: Goto, 1996).

Güven sosyal mesafe açısından ele alındığında birey ile amaç arasındaki ilişkiye vurgu yapılmaktadır. Sosyal mesafe, önceki yaşantının sonrakileri etkilemesi, algılanan sosyal benzerlik ve inanırlık gibi kişiye has (target specific) güvenin temelini oluşturan yapılar olarak değerlendirilmektedir. Bu bakış açısına göre, iki insanın geçmişlerindeki güven veren bir davranışın, daha sonraki ilişkilerine başarılı şekilde transfer edileceğini savunur. Güvenin bu şekilde gelişmesi, “*süreç temelli*” güven olarak tanımlanır. Güvenin oluşumunda, bireylerin algıladıkları sosyal benzerlikleri de önemlidir. Bu benzerliklerden dolayı gelişen güven “*karakteristik temelli*” güven olarak isimlendirilir (Akt: Goto, 1996).

Sosyal kimlik yaklaşımına göre güven, algılanan güvenilirlik değeri (perceived trustworthiness) olarak tanımlanır. Messick ve Kramer (2001), güvenilmeye değerlik algısı ile güvenilir davranış, arasında önemli farklılığın olduğunu savunurlar. Güvenilir davranışta, sonuçlar üzerinde kontrol söz konusu iken; güvenilmeye değerlik algısında sonuçlar benlik ile ilişki açısından değerlendirilir (Akt: Tanis ve Postmes, 2005).

Tanis ve Postmes (2005) göre, güvenilir davranışın gelişmesini etkileyen birçok unsur vardır. Bunlardan en temeli, bireylerin hem kişisel hem de sosyal kimliğine ilişkin ipuçlarıdır. Kişisel kimliğe ilişkin portre resmi ve ilk adı gibi en küçük bir ipucu bile, ilişkide belirsizliği azaltmakta ve daha olumlu kişilerarası etki yaratmaya neden olmaktadır.

Tway (1995) güveni, bir kişi ya da bir şey ile garanti olmayan etkileşime girmeye hazır oluş olarak ele alır. Bu bakış açısına göre güven; güvenme kapasitesi, yeterlilik algısı ve niyetin algılanması öğelerinin bir araya gelmesi ile oluşan bir yapıdır. Güvenme kapasitesi, yaşam boyunca geliştirilen diğerlerine güven ve risk almaya istekliliği temsil etmektedir. Yeterlilik algısı, içinde bulunulan ortamın

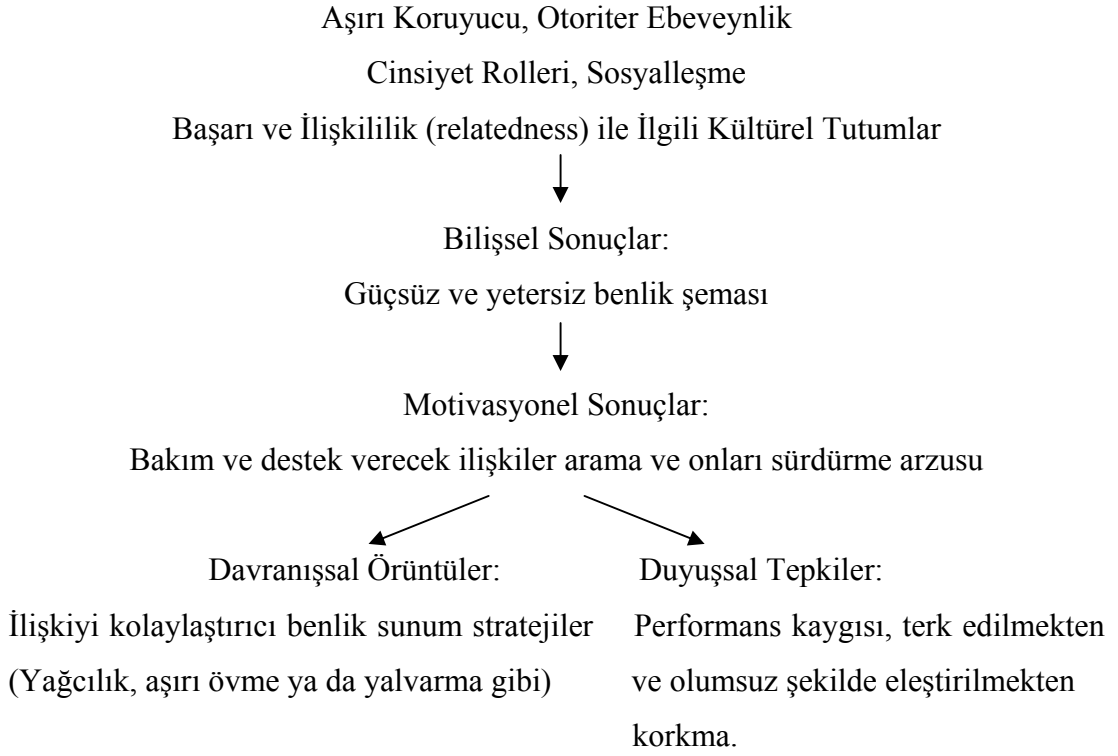
gerektirdiklerini yerine getirmede bireyin hem kendisinin hem de diğerlerinin yeterliliğine ilişkin algılamaları, niyetin algısı da hareketlerin, kelimelerin, yönlendirmelerin, kararların sadece bireyin egosuyla değil her iki tarafa da hizmet ettiğine ilişkin algılamaları kapsamaktadır. Bu doğrultuda güven karşılıklı gelişen, ancak bireyin bu karşılıklılığa ilişkin geliştirdiği öznel algılamaları ile gelişen bir yapıdır.

Ana-Baba Tutumları

Kişilerarası ilişkiler, köklerini erken dönem ilişkilerinden almaktadır. Erken dönem ilişkilerinde çocuk ile bakım veren kişi arasındaki ilişkinin niteliği, bireyin daha sonraki ilişkilerinin şeklini ve niteliğini belirlemektedir. Çocuk ilişkileri doğrultusunda geliştirdiği zihinsel modeller sayesinde kendini ve diğer insanları değerlendirir ve ona göre davranış geliştirir. Bu doğrultuda güven-güvensizlik, ilişki kurmaktan kaçınma ya da ilişkilerine yapışma, sürekli destek ve onay bekleme ya da diğerlerini değerlendirmeye almama gibi kişilerarası davranışlar ortaya çıkmaktadır (Bowlby, 1980).

Sadece erken dönemdeki anne-çocuk ilişkisi değil aynı zamanda aile ortamı ve ebeveynin çocuğa davranış ve tutumları da bireyin kişilerarası ilişkilerini etkilemektedir. Aile tutumu ile ilişkili olan kişilerarası davranışlardan biri kişilerarası bağımlılıktır. Temel ihtiyaçlarını gidermek ve hayatta kalmak için diğerlerine bağımlı halde yaşama başlayan insanoğlu, gelişim ve olgunlaşma ile birlikte sağlıklı şekilde bireyselleşme ve ayrılmaya başlamaktadır. Ana-baba tutumları bireyin özerkleşmesine, sağlıklı şekilde bireyselleşmesine ve ayrılaşmasında etkili olmaktadır.

Bornstein (1992)'e göre kişilerarası ilişkilerdeki bozukluklar ve kişilerarası bağımlılıklar çaresiz, zayıf ve yetersiz benlik şemasının aktivasyonunun bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Otoriter ebeveyn tutumları ile çocuğun yeterlilik hissi yaşanmasına ve kendini yönetme becerisine inanç geliştirmesine yardımcı olacak tutumların etkili olduğu savunulmaktadır. Bu oluşumu Bornstein şöyle şematize etmiştir.

Şekil 1. Kişilerarası Bağımlılığın Bilişsel/Etkileşimsel Modeli

Kaynak: Bornstein, R.F. (1992). The dependent personality: Developmental, social, and clinical perspectives. *Psychological Bulletin*, 112, 3-23.

Bornstein (1995), kişilerarası bağımlılığı uzak kalma (detachment), yıkıcı aşırı bağımlılık” (destructive overdependency) ve “sağlıklı bağımlılık” (healthy dependency) şeklinde ele almıştır. Bir anlamda bağımlılığın zıt anlamını taşıyan uzak kalma, Birtchnell (1987) tarafından sosyal bağlar kurmada ve geliştirmede ya da ortama uygun, durumsal hareketler sergilemede kişisel yetersizlik olarak tanımlanan kavram, Bornstein (1995) tarafından “fonksiyonel olmayan uzak kalma” (dysfunctional detachment) olarak ele alınmıştır. Sosyal olarak kaçınma, zarar görme korkusu ve diğerlerine güvenmeme ile karakterize olan fonksiyonel olmayan detachment’ın köklerinin, sosyalleşme sürecinde bireyin sosyal çevresi ile erken dönemdeki ilişkileri ve olumsuz yaşantılarına dayandığı belirtilmiştir.

Bornstein (1995), “*yıkıcı aşırı bağımlılık*” (destructive overdependency) ve “*sağlıklı bağımlılık*” (healthy dependency) arasındaki farklara vurgu yaparak bu kavramları açıklamıştır. Ona göre yıkıcı aşırı bağımlılık, uyum sağlayıcı olmayan, köklerini ya otoriter ya da aşırı koruyucu ebeveyn tutumlarından alan kişilerarası ilişkilerde, partnerin kim olduğu fark etmeksizin, herkese genellenen aşırı bağımlılık yaşantısı ile karakterize olan yaşantıları kapsamaktadır. Sağlıklı bağımlılık ise, daha esnek, seçici, uyum sağlayıcı, sosyal ilişkileri kolaylaştırıcı, yardım etme, destek verme ve yardım alma, destek verme davranışlar ile karaktersize kişilerarası bağımlılıktır. Bu tür bağımlılığın gelişmesinde, otoriter ebeveyn tutumları ile çocuğun yeterlilik hissi yaşanmasına ve kendini yönetme becerisine inanç geliştirmesine yardımcı olacak tutumların etkili olduğu savunulmaktadır.

Aile-içi ilişkiler ve ailenin çocuk ile ilişkileri çocuğun kişilerarası ilişki itaat etme ya da boyun eğme şeklinde de etkilemektedir. Kağıtçıbaşı (1990)’na göre aile içinde disiplin yöntemleri ve ilişkilerde itaat etmeyi öğrenen çocuk, bir anlamda dıştan denetimli olmayı da öğrenmekte ve bu öğrenmeler diğer kişilerarası ilişkilerine transfer etmektedir.

Ana-babanın çocuk ile ilişkisinin yanı sıra, ebeveynin eş olarak birbirine karşı tutumlarının ve evlilik ilişkilerinin, çocukların kişilerarası ilişkilerini etkilediği kabul edilmektedir. Seitel (1992) çalışmasında, bireylerin ergenlik dönemleri boyunca ebeveynin birbiri ile olan ilişkilerinin, bireyin kişilerarası ilişkilerine etkisini incelemiştir. 128 ailenin katıldığı çalışmada, anne ve babanın ayrı ayrı derecelendirdiği evlilik doyumu, çocuğun ebeveynin ilişkilerine ait dereceleme yolu ile değerlendirmelerinin yanı sıra Birebir Uyum Ölçeği ve Kişilerarası Problemler Envanteri veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, ebeveynin evlilik ilişkilerinin genç yetişkinlikte bile bireyin kişilerarası ilişkilerini etkilediğini göstermektedir. Özellikle babaların evlilik doyumlarının genç erkeklerin ilişkilerinin etkilediği; kaçınan davranışlar sergileyen ebeveynin de genç kadınları erkeklerden daha olumsuz etkilediği elde edilen sonuçlar arasında sıralanmıştır.

2.2. CİNSİYET ROLLERİ

Belli bir biyolojik donanım ile kız ya da erkek çocuk olarak dünyaya gelen insanoğlu, biyolojik cinsiyetinden dolayı bir takım toplumsal davranış kalıplarına ve beklentilerine maruz kalmaktadır. Birey sosyalleşme sürecinde kendini kız ya da erkek olarak tanıyıp kabullenip, cinsel kimliğini kazanırken, içinde yaşadığı toplumun beklentilerine göre, kendi cinsiyet rollerine göre davranış geliştirmeyi de öğrenmektedir. Öğrenilen cinsiyet rolleri, bireyin yaşamını ve kişilerarası ilişkilerini etkileyen temel değişkenler olarak tüm yaşam dönemlerinde işlev görür.

2.2.1. Cinsiyet Roller ve İlişkili Kavramlar

Cinsiyet rolleri kavramı cinsiyet, cinsel kimlik, cinse bağlı kimlik, toplumsal cinsiyet gibi kavramlarla ilişkili olmakla birlikte, pratikte çoğu zaman bu kavramlar birbirlerinin yerine kullanılmakta ve kavramsal karmaşa yaşanmaktadır. Kavramsal karmaşalara neden olmamak için, bu kavramların tanımlanması yerinde olacaktır.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2004)'ne göre *cinsiyet* “bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiye ayırt ettiren özel bir yaratılış, eşey, cinslik, seks” olarak tanımlanmaktadır. Kadın ve erkek organizmasına sahip olarak doğmak, bireyin belli bir cinsel kimliğe sahip olmasına olanak sağlamaktadır. Ancak var olan biyolojik ve anatomik donanımdan öte bireyin, toplum içinde kadın ve erkek olarak davranış sergilemesini etkileyen yapılar, sahip olduğu cinsel kimlik ve cinsiyet rolleridir.

Cinsel kimlik (sexual identity), “bireyin kendi bedenini ve benliğini belli bir cinsellik içinde algılayışı, kabullenışı; duygu ve davranışlarında buna uygun yönelişler geliştirmesi” olarak tanımlanmıştır. Cinsel kimlik sosyalleşme içerisinde cinse bağlı kimlik ve cinsiyet rolleri kavramları ile yaşam içerisindeki yerini almaktadır. *Cinse bağlı kimlik* (gender identity) ile, biyolojik yapıdan ziyade kişinin kendisini kadın ya da erkek olarak algılaması kastedilmektedir. Kadın ya da erkek oluş cinsel kimliği, çocuğun kendini kız ya da erkek olarak görmesi ise cinse bağlı kimliğin kazanıldığını göstermektedir.

Cinsiyet rolü (gender role) ise, “bireyin kendisini kadın ya da erkek olarak tanımladıktan sonra kendi cinsiyetine uygun şekilde davranması” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, kadının ve erkeğin sosyal olarak tanımlanmış cinsiyet özelliklerine göre toplum içinde üstlenmesi beklenen roller, sahip olması istenen davranışlar, tutumlar ve özelliklere işaret edilmektedir (Bem, 1984).

Cinsiyet rolü, kadınsılık ve erkeksilik ile ilgili bir kavramdır. Winstead ve Gerlega (1993), cinsiyet rolü kavramını bir kültürde kadınlar ve erkekler için uygun kabul edilen kişisel özelliklerin, birey tarafından kabulü olarak tanımlamışlardır. Birey bu özellikleri, sosyalleşme sürecinde öğrenmekte ve içselleştirmektedir.

Kadınsılık ve erkeksilik kavramları 1970'lere kadar tek bir boyutun iki ucundaki, birbiriyle ters ilişkili özellikler gösteren kavramlar olarak görülmektedir. Bu doğrultuda erkeksilik ve kadınsılığı ölçmek için tasarlanan ilk ölçekler iki varsayıma dayandırılmıştır. Bunlardan ilki, erkeksilik ve kadınsılığın, cinsiyet rolü davranışı sürekliliğinde iki aşırı ucu temsil ettiği'dir. Bu varsayıma göre, erkeksilik ve kadınsılık zıt kutuplarda yer alır ve birey bir uca ne kadar yakınsa, diğer uca o kadar uzaktır. İkinci varsayım ise, kendi cinsiyetine uygun cinsiyet rolü davranışını gösteren insanların, psikolojik olarak sağlıklı olduğudur. Bu varsayıma göre erkeksi erkekler ve kadınsı kadınlar, iyi uyum göstermiş kişilerdir. Kişinin kendi cinsiyetinin çok üstünde ya da çok altında puan alması, bu varsayıma göre, psikolojik sorunların varlığına işaret olarak değerlendirilmektedir (Bem, 1984).

1970'lere kadar süren yaklaşımın aksine, Sandra L. Bem (1974) kadınsılık ve erkeksilik kavramların bağımsız iki boyutlu bir yapı gösterdiğini ileri sürmüştür. Geliştirdiği Bem Cinsiyet Rolü Envanteri (BCRE) ile bireyleri kadınsı (feminen) ve erkeksi (masculin) şeklinde iki kategoriye ayırmak yerine, cinsiyetle ilişkili davranışlarına göre erkeksi, kadınsı, androjen (hem kadınsılık hem de erkeksilik özelliklerine sahip olma) ve belirsiz (belirgin olarak hiçbir boyutun özelliklerine sahip olmama) kavramları ile kategorize etmiş ve incelemiştir. Daha önceki varsayımların aksine Bem, kadınsılık ve erkeksiliğin birbirine zıt iki kutupta yer almadığını, aksine kadınsılık ve erkeksiliğin iki uçlu model olduğunu ve bireylerin

bu iki ucun özelliklerine birden sahip olabileceklerini öne sürmüştür. Bu yaklaşıma göre bireyler, sadece kadınsı ya da sadece erkeksi özelliklere sahip olmanın dışında, hem kadınsılık hem de erkeksilik özelliklerine sahip olma da her iki özelliği sahip olmama durumuna göre kategorize edilmişlerdir. “Androjen cinsiyet rolü” (androgyny) olarak isimlendiren bu cinsiyet rolünde birey, kendi cinsiyet rollerinin yanı sıra toplumun benimsediği kadınsı ve erkeksi özelliklerin bazılarını da sahip olarak bulunduğu ortama göre davranabilmektedir (Bem, 1974).

Feminen ya da kadınsılık cinsiyet rolleri, geleneksel kadınsı özelliklerin ağır bastığı cinsiyet rolünü temsil etmektedir. Feminen cinsiyet rolleri anlayışlı, namuslu, sadık, sevecen, merhametli, hassas, kadınsı, sıkılgan, tatlı dilli, yumuşak, nazik ve boyun eğen gibi özellikler ile karakterize iken; masculin ya da erkeksilik cinsiyet rolleri de sorumlu, baskın, cömert, duygularını açığa vurmeyen, erkeksi, etkileyici, güçlü, girişken, gözü pek, atılgan, idealist, kendi ihtiyaçlarını savunan, kendine güvenen, kuralcı, katı, lider gibi davranan, mantıklı, saldırgan gibi özelliklerin daha baskın olduğu cinsiyet rolü olarak nitelendirilmektedir. Kadınsılık ve erkeksilik cinsiyet rollerini içeren özelliklerin belli derecelerde de olsa birlikte bulunduğu “androjen cinsiyet rolü”, erkeksi ve kadınsı özelliklerin dengede olduğu cinsiyet rolüdür. Bem (1975), androjen bireylerin kişilik ve davranışlarının, erillik ve dişillik ile ilgili kültürel kalıp yargılarla sınırlandırılmayacağına da dikkati çekmektedir.

Geleneksel kadınsılık ve erkeksilik rollerinin sergilenmesi ya da sergilenmemesi, birçok toplumda cinsiyet rolüne uygun davranım ya da uygun olmayan davranım olarak nitelendirilmiştir. Bireyin tamamen kendi cinsiyet özelliklerine sahip olması ve cinsiyet rollerine göre davranması, cinsiyet rollerine uygun davranım (sex-typed) olarak görülürken; kendi cinsiyet rolünün gereği davranışları yerine getirmeyerek ona ters düşen davranışların gösterilmesi de cinsiyet rolüne aykırı davranım (sex-reversed) olarak tanımlanmaktadır. Erkeksi kadın (feminine woman) ve kadınsı erkek (masculine man) tipleri cinsiyet rollerine aykırı davranımlara birer örnek olarak verilmektedir (Bem, 1975). Bem’in cinsiyet rollerine dair yaptığı sınıflandırma ve literatüre kattığı yeni kavramlar ile, cinsiyete ilişkin rollerde yeni tanımlamalar ve yeni davranış repertuarları da gündeme gelmiştir (Antil, 1983).

Cinsiyet rolleri ile ilişkili bir başka kavram, “*cinsiyet rolleri standartları*” (*sex role standards*)’ dir. Sosyalleşme süreci içerisinde çocuk cinsiyetini ve cinsiyet rollerini belirli aşamalar içerisinde öğrenir ve içselleştirir. Cinsiyet rollerinin oluşumunda, içinde yaşanan toplumun o cinsiyete ve cinsiyetin rollerine ilişkin atıfları ve beklentileri önemli derecede belirleyici olmaktadır. Her toplum kendi kültürüne göre erkeklik ve kadınlık değerlerini yaratır ve bunları kavramlaştırır. Cinsiyet rolleri standartları olarak nitelenen bu davranışlara göre kadın ya da erkek, içinde yaşadığı toplumsal cinsiyet standartlarına uygun davranışlarla cinsiyet rollerini sergiler.

Winstead ve Derlega (1993), belli bir kültürde kadın ve erkekler için uygun kabul edilen kişisel özelliklerin birey tarafından kabullenişini “*cinsiyet rolü yönelimi*” kavramı ile açıklamaktadır. Örneğin ataerkil kültür yapısında kadınsılık duygusallık, öngörü, yardımlaşma, ortak duyu, itaat gibi özellikler ile ilişkilendirilirken; erkeksilik mantıklılık, beceriklilik, çekişme, bireysellik ve acımasızlık gibi özellikler ile tanımlanmaktadır.

Bir başka kavram “*cinsiyet rolleri kalıp yargıları*”dır. Cinsiyet rolleri kalıp yargıları, bir bireyin erkek ya da kadın olmasından dolayı belli şekilde davranması ya da belli özelliklere sahip olması yönündeki beklenti ve genelleştirilmiş inançları kapsamaktadır (William ve Best, 1990; Atkinson, Atkinson ve Hilgard, 1995).

Geleneksel toplumlar daha çok erkeğin egemen olduğu toplumlardır. Bu toplumlarda, “erkeklik ya da erkek olma” saygı gören kavramlardır. Bu durum, kadının başarılı olabilmesi için erkek gibi olmasını gerektiren bir dünyanın yaratılmasına neden olmaktadır. Kadın kendi doğasına aykırı davranış sergilemeye çalışırken, duygusal ve psikolojik anlamda zarar görmeye başlar. Öte yandan dişil toplumlarda, insanlara ve ilişkilere daha çok değer verilir. Bu toplumlarda ikilemler ya da çatışmalar, karşılıklı görüşmeler ve uzlaşmalarla çözümlenir. Toplumsal cinsiyet rollerinin iç içe girdiği dişil toplumlarda alçak gönüllülük, şefkat, maddi olmayan değerlere ve kişilerarası ilişkilere önem verme hem kadınsılık hem de erkeksilik özellikleri arasında görülmektedir (Atkinson, Atkinson ve Hilgard, 1995; Taştan, 2004).

2.2.2. Cinsiyet Rollerine İlgili Kuramsal Yaklaşımlar

Cinsiyet rolleri ve bu rollerin gelişime ilişkin farklı birçok kuramsal açıklamalar bulunmaktadır. Bu bölümde, cinsiyet rollerinin kuramsal temelleri sunulmaktadır.

2.2.2.1. Psikanalitik Kuram

Psikanalitik kurama göre bireyin toplumsal ve psikolojik uyumu için, cinsiyet rolü ile uygun kimliğe sahip olması gerekmektedir. Freud, kadınsı ve erkeksi cinsiyet rollerinin daha çocukluk döneminde gelişmeye başladığını savunurken; psikoseksüel evrelerin başarılı şekilde tamamlanmasının sağlıklı kişiliğe temel oluşturacağına, başarısızlığında cinsiyet rolü çatışması doğurarak, psikolojik sağlıksızlığı oluşturacağına dikkati çekmektedir (Bem, 1984; Geçtan, 1993).

Kurama göre yaşamın ilk iki psiko-seksüel evresinde (oral ve anal dönemde) cinsiyetler arasında farklılık oluşmamakta, bu evreler her iki cinsiyet için aynı şekilde geçmekte ve anne, temel sevgi objesi olarak görülmektedir. Üçüncü dönem olan fallik dönemde, cinsiyet gelişimi farklılaşmakta, çocuk kendini kız ya da erkek olarak görmektedir. Bu dönem beraberinde birtakım sorunları da getirmektedir. Çocuk, bir taraftan hem kendi hemcinsindeki ebeveyni ile özdeşleşerek toplumsal cinsiyeti kazanmak durumunda kalmakta hem de o ebeveynini rakip olarak görüp, onunla yaşadığı odepus/elektra karmaşasını çözerek cinsel kimliğini kazanmaya çalışmaktadır. Odepus/elektra karmaşalarının başarılı bir biçimde çözülmesi ve sağlıklı özdeşimlerin kurulması cinsel kimliğin kazanılmasına ve cinsiyet rollerinin öğrenilmesine zemin hazırlamaktadır. Aksi durum söz konusu olduğunda, yanlış cinsel kimliğin kazanılması ve psikopatolojinin ortaya çıkmasına zemin hazırlanmaktadır (Bem, 1984; Geçtan, 1993).

2.2.2.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramına göre cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde ödül ve ceza mekanizması etkili olmaktadır. Çocuk, kendi cinsiyetinden olan yetişkinleri gözlemleyerek, model alarak ve taklit ederek kendi cinsiyetine uygun olarak davranmayı öğrenir. Bu yaklaşıma göre cinsiyet rollerinin kazanılmasında,

koşullanma ve pekiştirme ilkeleri geçerlidir. Çocuk çevreden gelen tepkilere, geribildirimlere, ödül ve ceza gibi pekiştireçlere göre cinsiyetine uygun kabul edilen ve edilmeyen rolleri öğrenir. Zaman içerisinde çocuk, kendi cinsiyetine uygun rolleri benimseyerek, kendi cinsiyet rolünü kazanmış olur. Böylece kız çocuk, kız gibi davranmaya başlamakta; erkeksi davranışlardan vazgeçmekte; erkek çocukta erkek gibi davranmaya başlamaktadır (Bem, 1984).

2.2.2.3. Bilişsel Gelişimsel Kuram

Bu kuram, cinsiyet kimliğinin ve kimliğe uygun rollerin öğrenilmesinde, bilişsel gelişimin önemli rol oynadığını savunmakta ve bireyin cinsiyet rollerini kazanmasında daha aktif rol oynadığına dikkati çekmektedir.

Kurama göre cinsiyet rollerinin kazanılması belli aşamalar halinde gerçekleşmektedir. İlk aşama cinsiyet kimliğinin öğrenilmesidir. Bu aşamada çocuk, kadın ve erkek olmak üzere iki cinsiyetin olduğunu öğrenir ve bu süreci takip eden dönemde sorulduğunda artık kendi cinsiyetini bilir. Bir sonraki aşamada cinsiyetin sürekliliği ile her cinsiyetin toplumca kabul edilen ve beklenen birtakım tutum ve davranış sergilemesi gerektiği fark edilir. Bu aşamada çocuk, çevresini gözlemlemekte ve şemaları aracılığıyla uygun olan ve olmayan davranışları ayırt etmeye başlamaktadır. Son aşama artık cinsiyet rolleri kazanılmış olur. Birey, bu aşamada toplumun kabul ettikleri ve beklentileri doğrultusunda, kendi cinsiyetine uygun cinsiyet rolleri davranışları sergiler (Kolhberg, 1969).

Kolhberg, cinsiyet rollerinin gelişiminde *bilişsel tutarlılık* kavramı üzerinde durur. Çocuğun toplumsal cinsiyete dair kendine yakıştırdıkları, inandıkları davranış kalıpları (kızlar yemek yapar gibi) ve cinsiyeti ile ilgili sahip olduğu farkındalık (ben bir kızım) arasında bir tutarlılık olmalıdır. “Ben bir kızım ve yemek yapmalıyım ya da o şey bana uygun değildir. O halde yapmamalıyım” gibi cümlelerin kurulmasını sağlayan her şey (çevredeki bireyler, eşyalar, aktiviteler vs.) çocuk tarafından etiketlenir, sınıflara ayrılır. Eğer çocuk ergenlik dönemine kadar bilişsel tutarlılığa erişmişse, bu artık cinsiyet rollerinin öğrenilmiş olduğunu göstermektedir. Böylece

toplumsal cinsiyet kimliği de değişmemek üzere yerleşmiş kabul edilir (Kolhberg, 1969).

2.2.2.4 Cinsiyet Şema Kuramı

Bem (1984) tarafından öne sürülen Cinsiyet Şema Kuramı, hem bilişsel kuramın hem de sosyal öğrenme kuramının özelliklerini barındırır. Bilişsel gelişim kuramının, “cinsiyetin şekillenmesinde, çocuğun bilişsel işlevlerinin yol gösterdiği” yönündeki görüşünü kabul etmekle birlikte, daha da ileri giderek bilgi işleme sürecinin doğrudan etki ettiğini savunur.

Şema kavramının nasıl tanımlandığı, nasıl geliştiği ve yaşamdaki işlevleri kişilerarası şemalar kapsamında tartışıldığı için bu bölümde kavramsal yapıya değinilmeyecektir. Cinsiyet rollerinin, bilişsel şemalar ile kazanıldığına savunan Bem (1984)’e göre birey şemaları aracılığıyla, cinsiyeti ile ilgili bilgileri işleme ve anımsamanın yanı sıra, kendinin ve başkalarının cinsiyetleri için hangi davranışların uygun olduğuna karar vermektedir.

Bem (1984) cinsiyet şemalarının köklerinin, kültürde var olan cinsiyet ayrımcılığından geldiğini savunur. Bu nedenle bu kuram “toplumsal cinsiyet” kavramını kullanır ve cinsiyetin tipleştirilmesini de öğrenilmiş bir olgu olarak ele alır.

Edindiği bilgilerden yola çıkan çocuk, kadın ya da erkeklik tanımlarını öğrenir ve buna uygun bilişsel şemalar geliştirir. Bu şemalar sadece biyolojik ve anatomik yapılarla kadınlık ve erkeklik özelliklerinin değil, aynı zamanda toplumun farklı cinslere atfettiği ve temelde gerçek farklılıkları yansıtmayan cinsiyet rolü kalıp yargılarının da değerdendirilip, özümsemesini kapsamaktadır. Kendi toplumunun cinsiyete yönelik uygun tanımlarını öğrenen çocuk, hangi özelliklerin kendi cinsiyetine uygun hangilerinin uygun olmadığını da öğrenir. Böylece kalıp yargılarla birlikte cinsiyet şemaları gelişir. Çocuğun kadınlık ya da erkeklik prototipine göre geliştirdiği cinsiyet şemaları, kendi davranışları için bir rehber niteliği taşımaya

başlar ve zaman içerisinde içleştirilmiş güdüsel bir etmen olarak cinsiyetine uygun davranışların sergilenmesi için standartları oluşturur (Bem, 1984).

Bem (1975, 1984)'e göre, kadınsı kadınlar ya da erkeksi erkekler cinsiyet temellidir. Bu bireyler bilgiyi, cinsiyet açısından algılar, değerlendirir ve düzenlerler. Sahip oldukları güçlü cinsiyet şemaları sayesinde ilk tanıştıkları kadının kadınsı ya da erkeğin tavrının erkeksi olup olmadığını daha çabuk anlarlar ve bu yönde beklenti geliştirirler. Buna karşın androjen ya da belirsiz cinsiyet rolünün özelliklerine sahip bireyler bilgiyi, cinsiyetle ilişkilendirerek işlemezler. İnsanları ya da nesnelere kadınsı ya da erkeksi şeklinde tanımlasalar bile, bu kişiler bilgiyi bu doğrultuda değerlendirip, düzenlemezler ve karşı tarafa dair böyle bir beklenti geliştirmezler.

2.2.3. Cinsiyet Rollerinin Gelişimi

Cinsiyet rollerinin gelişimi bir süreç halinde gerçekleşir. Doğumdan itibaren bilişsel gelişim ve sosyalleşme ile birey cinsiyet rollerinin gözlemleyerek, model alarak ve taklit ederek öğrenmeye başlar.

Cinsiyet rollerinin öğrenilmesi belirli aşamaları kapsamaktadır. İlk aşamada çocuk, cinsel kimliğini tanımaya başlar. Yaklaşık iki yaşlarında çocuk, kız ya da erkek olduğunu bilir. Bu aşama "*cinsel kimliğin fark edilmesi*" şeklinde isimlendirilir. Daha sonra kendini kız ya da erkek olarak tanımlayan çocuk, bunun değişmeyeceğini, sürekli olduğunu kavramaya ve büyüdüğünde anne ya da baba olacağını ifade etmeye başlamaktadır. "*Cinselliğin devamlılığı*" olarak isimlendirilen bu aşamada çocuk, cinsel kimliğine uygun kıyafet ve eşyaları seçme becerisi gösterebilmektedir. Üçüncü aşamada ise "*cinsiyet tutarlılığı*" kavramı artık tamamen oturmuştur. Çocuk cinsiyetin zaman ve koşullara göre değişmeyeceğini artık bilmektedir (Aydın, 2004).

Cinsiyet rolleri gelişim aşamalarında, cinsiyet rolleri kalıp yargıları da öğrenilmekte ve benimsenmektedir. Cinsiyet rolleri kalıp yargıları, bir bireyin erkek ya da kadın olmasından dolayı belli şekilde davranması ya da belli özelliklere sahip olması

yönündeki beklenti ve inançları kapsamaktadır (Atkinson, Atkinson ve Hilgard, 1995). Doğumdan itibaren ailenin ve sosyal çevrenin çocuğun, kız ya da erkek oluşuna dair “pembe ya da maviler” ile işaretler göndermesi; güçlü tepkileri olan, iri yarı bebekleri erkek çocuk olarak; zayıf ve mızız bebekleri kız çocukları olarak algılama eğilimleri kalıp yargılara birer örnek olarak verilmektedir. İki yaşına doğru çocukların oyuncak seçiminde cinsiyet rollerine göre tercih yaptıkları, erkek çocukların kızlara göre daha çok cinsiyete göre rol benimsediklerini gösteren oyuncakları tercih ettikleri belirtilmektedir.

Atkinson ve ark (1995)’ının aktardığına göre, yapılan çalışmalarda (Kobasigawa, Arakaki ve Awiguni, 1966; Hartup ve Moore, 1963), erkek çocuklarının yalnız başına kaldıkları zamanlarda, bir yetişkin ya da bir çocukla beraber olmalarına oranla, oyuncak bebekle oynama, ruj sürme, toka takma gibi daha fazla kadınsı oyuncak ve faaliyetle ilgilendikleri gözlemlenmiştir. Buna karşın kız çocukları için yanında birisinin olması ya da yalnız kalma durumunun, oyuncak seçiminde farklılık yaratmadığı not edilmiştir. Bu bulgular, erkek çocuklarının beklenenler dışındaki ilgilere sahip olduklarını ancak bu ilgilerini göstermenin olumsuz tepkiler getireceğini öğrendiklerini gösterdiği şeklinde yorumlanmıştır.

2.2.4. Cinsiyet Rollerinin Gelişiminde Etkili Olan Faktörler

Cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde ve sergilenmesinde pek çok faktör etkili olmaktadır. Aydın (2004), içinde yaşanılan ortam özellikle aile ortamının ve sosyal çevrenin, yaşantı zenginliğinin ve bilişsel gelişimin, çocuğun cinsiyeti ve cinsiyet rolleri ile ilgili kalıp davranışların zenginleşmesine neden olduğunu savunmaktadır.

Aile

Çocuğun cinsiyet rollerini gözlemleyip-öğrendiği ortam olan aile ortamında, ebeveyn hem kendi cinsiyet rollerini benimseyerek özdeşim kurulacak uygun model olma hem de çocukları ile sağlıklı ilişkiler kurma ile cinsiyet rollerinin sağlıklı şekilde gelişmesine etki etmektedirler.

Çocuk için ilk kadın ve erkek rollerini sergileyen kişiler, anne ve babasıdır. Anne-babanın kendi cinsiyet rollerine karşı tutumları ve birbiriyle etkileşimde bulunma yolları, çocuğun rolleri algılayışını ve isimlendirmesini etkilemektedir. Çocuk içinde bulunduğu gelişim dönemi gereği, kendi cinsiyetindeki ebeveyni ile özdeşim kurmakta ve bu özdeşimin sağlıklı oluşu ya da olmayışı kendi cinsiyet rolünü kazanmasında etkili olmaktadır.

Anne ve babalar sadece model alınan ve özdeşim kurulan kişi olmaktan öte, aldıkları oyuncaklarla, teşvik ettikleri faaliyetlerle ve çocuğun cinsiyetine uygun olduğunu ya da olmadığını düşündüğünü belirten davranış tepkileriyle çocuğun cinsiyete göre rol benimseme davranışlarını etkilemektedirler.

Çocuğun ebeveyni ile yaşadığı erken dönemdeki ilişkileri; çocuğun ebeveyninden aldığı sevgi, şefkat ve bakımın yarattığı doyum ve ilişkinin kalitesi, çocuğun cinsiyet rollerini sağlıklı şekilde kazanmasına olanak tanımaktadır. Haigler, Day ve Marshall (1995), 17–20 yaşları arasında 218 öğrenciyle ebeveyne bağlanma ve cinsiyet rolleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bem Cinsiyet Rollerini Envanteri ile Ebeveyn ve Akran Bağlanma Envanteri'nin kullanıldığı çalışmada, androjen ve kadınsı özellikler gösteren bireylerin, ebeveyne bağlanma puanları erkeksi ve belirsiz gruptan daha yüksek çıkmıştır. En yüksek bağlanma ortalaması androjen bireylerin iken; en düşük ortalama belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireylerin olmuştur. Sonuçlar; cinsiyet aileye ve ebeveyne bağlanmada herhangi bir farklılığa neden olmadığını ancak cinsiyet rollerinin farklılık yarattığını göstermektedir. Akrana bağlanma açısından ise, cinsiyet değişkeninin farklılık yarattığı ancak cinsiyet rollerinin bir farklılığa neden olmadığı ortaya konmuştur. Ayrıca, kız öğrencilerinin akranlarına daha fazla bağlandıkları da elde edilen bulgular arasındadır.

Bir başka çalışmada, Robinson (2000), ebeveyn-çocuk ilişkisinin ve aile sisteminin, geç ergenlik ve genç yetişkinlik dönemindeki ilişkilerin kalitesine etkisi incelenmiştir. Kişilerarası İlişki Ölçeği, Aile-Çocuk İlişki Anketi ile Aile Uyumu ve Bütünlüğünü Değerlendirme Ölçeklerinin kullanıldığı çalışmaya 18–24 yaşları arasında 59 erkek, 48 kız katılmıştır. Elde edilen bulgular, her iki cinsiyet için, aile

sisteminde gelişen ilişkilerin, ailenin birlik ve bütünlük içinde algılanmasının, yakın ilişkilere olumlu etkiler sağladığını göstermektedir. Ayrıca ergenlik dönemi boyunca özellikle anne ile olumlu ilişkilerin ve aile sistemine uyumun, genç yetişkinlikte olumlu yakın ilişkiler kurmayı yordayan bir değişken olduğu da ortaya çıkmıştır.

Toplumsal Çevre

Aile ve ebeveyn tutumunun yanı sıra toplumsal çevre, *toplumsal etkiler* yolu ile cinsiyet rollerinin gelişimini etkileyen bir değişken olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyalleşme süreci boyunca kız çocuklara yüklenen roller uysal, yumuşak ve özverili; erkek çocuklarına yüklenen roller ise yarışmacı, atak ve girişken olma yönündeki davranışlar ile karakterizedir. Aile içinde ve yakın sosyal çevrenin yanı sıra, eğitim sürecinde de bu pekiştirme devam etmektedir.

Esen ve Bağlı (2003)'nın ilköğretim ders kitaplarında kadın ve erkek figürlerini incelemeye yönelik gerçekleştirdikleri çalışma, bu pekiştirmenin okulda da devam ettiğini göstermektedir. İlköğretim 1.sınıf A, B, C ve Türkçe kitaplarında kadın figürler daha çok ev ve çevresinde yer alırken; erkek figürler ise dış mekânlarda gösterilmektedir. Ayrıca, kadın figürler çocuğa yönelik, erkek figürler ise kamu ve iş yaşamıyla ilgili etkinlikler içinde resmedilmiştir.

Türk toplumunda kadının sosyal statüsü erkeğinkinden daha aşağıdadır ve bu durum geleneksel cinsiyet rollerine dair beklentilerle de ortaya konmaktadır. Kız çocukları bu rollerin getirdiği yüklerle daha fazla maruz kalmaktadır. Kız çocukları boş zamanlarını evlerinde geçirmeleri beklenirken; erkek çocuklarının akranları ile dışarıda zaman geçirmesi son derece normal bir davranış olarak görülmektedir. Bu durum yetişkinlik döneminde de benzer şekilde devam etmekte, kadın kocasından daha az saygın sosyal statüye sahip olmaktadır. Kadının yeri evi ve asli görevi ev işi yaparak kocasına ve çocuklarına bakmak iken; koca kararlar veren ve uygulayan ancak karısıyla sınırlı iletişim içinde bulunan bir konumdadır (Kağıtçıbaşı, 1982a).

Yapılan çalışmalar, yüksek eğitim görmüş kadınların bile geleneksel cinsiyet rollerinde gerçek anlamda bir farklılık olmadığını göstermektedir. Kandiyoti (1982),

üniversite mezunu kadınlara “başarılı” kadın kavramı ile ne anladıklarını sormuştur. Cevapların büyük bir çoğunluğu, “iyi bir eş ve anne” olmayı başarılı kadın olmak olarak nitelendirmişlerdir. Benzer bir başka çalışmada, Balkır (1989) bu anlayışın hem kadınlarda hem de erkeklerde yaygın olduğunu göstermektedir. Kadınların kendilerini algılamalarının incelendiği bu çalışmada kadınlara göre başarılı sayılabilmek için öncelikle “iyi eş ve iyi anne olmaları”; erkeklere göre de kadınların öncelikle “ev işlerinin aksatmamaları” gerektiği düşüncesinin egemen olduğu ortaya konmuştur. Bulgular kadınların iyi eş, iyi ev kadını ve iyi anne gibi geleneksel rol beklentileriyle toplumsallaştırdıkları yönündeki görüşleri desteklemektedir.

Sanayi toplumuna geçişle birlikte; ailelerin küçülmesi, çalışan kadın sayısının artması ve çocuğa bakım verecek kurum sayılarının artması gibi gelişmeler, kadınlık ve erkeklik rollerinin de keskin şekilde ayrılmasını engellemektedir. Rollerdeki bu değişim sadece ev ve aile ortamında değil, iş ortamlarında da kendini göstermektedir. Çalışma hayatında verimli olabilmek ve iyi bir çalışan olabilmek için çalışandan, hem gözü peklik, akılcılık gibi eril özelliklere hem de diğerleriyle iyi ilişkiler kurabilme, empatik olma gibi dişil özelliklere sahip olması beklenmektedir. Tüm bunlar, kadınlar ve erkekler arasında, cinsiyet rolleri konusundaki beklentiler birbirine yaklaştığını göstermektedir. Başarılı ve sağlıklı ilişkiler için, hem dişil hem de eril özelliklerin bir arada bulunması istenmektedir (Akt: Temel, Yakın, ve Misci, 2006).

Hofstede (1991)’e göre erillik ve dişillik aslında belli toplumları tanımlamaktadır. Ona göre erillik, sosyal cinsiyet rollerinin açık şekilde belirgin olduğu toplumları; dişillik ise sosyal cinsiyet rollerinin örtüştüğü ya da arasında farkın olmadığı toplumları tanımlamaktadır. Hofstede (1991) toplumsal cinsiyetleri, 40 farklı ülkeden IBM çalışanlarıyla yaptığı çalışmada oluşturduğu erkeklik skalasına göre tanımlanmıştır. Bu skaladaki değer ne kadar yüksek çıkarsa toplumlar o derece eril olma özelliği taşımaktadırlar. Araştırmaya göre Japonya, Avusturya, Venezüella, İtalya, İsviçre ve Meksika gibi ülkeler eril; Norveç, İsveç, Hollanda, Danimarka ve Finlandiya gibi ülkeler dişil toplumlar olarak tanımlanmıştır. Hofstede’nin kümelendirmesine göre, Türkiye % 45’e denk gelen puanlarla orta sıralarda yer

almaktadır. Bu aslında ülkemizin sanıldığı kadar eril bir toplum olmadığını da göstermektedir (Akt: Sargut, 2001).

Sargut (2001), Hofstede'nin Türk toplumuna ilişkin genellemesini değişik zamanlarda değişik öğrenci grupları üzerinde sınamıştır. Elde edilen sonuçlara göre, kız öğrenciler geleneksel kadınsı değerlerin egemen olduğu tavır ve davranışları eksiksiz sergilerken; erkeklerin de, aynı oranda olmasa bile, kadınsı sayılan değerleri, erkeksi değerlerden daha önde tuttukları görülmüştür. Bu bulgular, Türk toplumunun “erkek toplum” imajına oldukça ters düştüğünü göstermektedir.

Medya

Medya, özellikle televizyon cinsiyet rolleri üzerinde etkili olan bir başka değişkendir. Medya, cinsiyet rolleri üzerindeki etkisini büyük ölçüde “rol model”leri ile gerçekleştirmektedir. Çocuk, sosyalleşme sürecinde geliştirdikleri kimlikleri destekleyecek rol modellerini tekrar tekrar gördüğünde, ailesinden ve diğerlerinden gördüklerini ve edindiklerinin yanı sıra bunları da kendi davranış repertuarına ekleyecektir. Çocuğun televizyona dikkatini vermeye ve seyrettiklerini anlamaya başlama yaşını okul öncesi hazırlık dönemlerine denk geldiği düşünülmektedir. Bu yaşlar, cinsiyet rollerinin öğrenilmeye başladığı yaşlardır. Çocuk, gördükleri sayesinde bilişsel yapılarını ve cinsiyet şemalarını oluşturmaya başlamaktadır (Chandler, 2006).

Kulaksızoğlu (2000), medyanın özellikler televizyonun kadın ve erkeğin cinsel rollerine ilişkin açık mesajlar verdiği dikkati çekmektedir. Birçok reklâm ve filmde kadının çoğunlukla “dişilik” yönü ön plana çıkarılmakta ve kadınsılık edilgen roller ile sergilenmekte; erkek figürleri ve erkeksilik ise baskın, saldırgan, bağımsız ve girişimci olarak gösterilmektedir.

Sabuncuoğlu (2006), televizyon reklâmlarında toplumsal cinsiyeti incelediği çalışmasında, televizyonda yayınlanan 14 reklâm filmini “gösterge bilimsel analiz yöntemi” ile incelenmiştir. Eril ve dişil özelliklerin reklâm filmlerinde var olup olmadığının tespit edilmeye çalışıldığı araştırmada, reklâm filmlerinde dişil

modellerin daha fazla kullanıldığı vurgulanmıştır. Bu dişil modeller ağırlıklı olarak genç ve güzel ev kadınlarla temsil edilmiş, bu modeller anneler ya da eşler olarak yansıtılmış ancak iş kadınılığına dair göstergelere yer verilmemiştir. Geleneksel roldeki bu kadınsı modellerin, yaptıkları yemekler ya da güzellikleri ile önce kocalarından sonra önemli diğerlerinden takdir alma çabası güttükleri lanse edilmiştir. Eril modeller ise, genelde başarılı, kendinden emin, hırslı, deneyimli, ekmek kazanan, sert ve güçlü kişilik özellikleri ile yansıtılmıştır. Dişil modeller ev içlerinde, mutfakta yemek yaparken ya da gıda reklâmlarında görüntülenirken; eril modeller teknolojik ürün, araba ve bilgisayar gibi ürün reklâmlarında yer almıştır. Araştırmada ayrıca reklâmlarda kullanılan dış sesin hep erkek sesi olmasının da erkeksi cinsiyet rollerini pekiştirdiğini, erkeğin güvenilir, deneyimli ve otorite olduğu yönündeki stereotipik kalıpları yansıttığı savunulmaktadır. Tüm bu veriler, reklâmları izleyen bireylerin özellikle çocukların, cinsiyet rollerini etkileyen atıflar yansıttığı yönünde değerlendirilmiştir.

Sadece görsel medyada değil, basılı basın yayın organlarında da kadın ve erkek cinsiyet rolleri katı ve belirgin şekilde ayrılmaktadır. İmamoğlu ve Yasak-Gültekin (1993)'in kadın ve erkeğin gazetelerdeki temsillerini inceledikleri çalışmalarında, her iki cinsiyetin de toplumsal kalıp yargılarına uygun olarak sunulduğunu bir kez daha ortaya konmuştur. Araştırmacılar günlük gazetelerde kadına daha az yer verildiği belirtmiş, bu durum toplumsal kalıp yargıları ve gazetelerin politik bakış açılarının bir yansıması olarak değerlendirilmiştir.

2.2.5. Cinsiyet Roller ve Kişilerarası İlişkiler

Sosyalleşme sürecinde birey, cinsiyetine uygun davranışı öğrenir ve içselleştirir. Cinsiyet rolleri yönelimi ya da öğrenilmiş cinsiyet rollerinin etkisi ile birey, kadın ve erkek olmaktan dolayı cinsiyetine uygun cinsiyet rolleri sergiler. Bu kalıplaşmış roller, kişilerarası ilişkilerde özellikle yakın ilişkilerde kendini göstermekte, kadın ve erkeklerin ilişkileri farklı yaşamasına neden olmaktadır. Bağımsızlık, mantıklılık ve baskınlık kavramları ile eşleştirilen erkeksilik

özelliklerine karşın kadınsılık duygusallık, pasiflik, sezgisellik gibi kavramlar ile ifade edilmektedir. Cinsiyet rollerini yansıtan ancak cinsiyetle ilişkili olarak kullanılan bu kavramlar, kavramlara dayalı olarak geliştirilen cinsiyet şemaları, kadın ve erkeğin diğerlerine karşı farklı düşünce ve davranış geliştirmesine neden olmaktadır.

Kişilerarası ilişkilerde kadının ve erkeğin yaşadığı farklılıklara dair yapılan açıklamalar iki görüş üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlardan ilki, bu farklılığın biyolojik farklılıklardan kaynaklandığı yönündedir. İkinci görüş ise, sosyal psikoloji teorilerini kaynak alır ve farklılığın benliğin farklı biçimlerde yapılanmasından, kişilik özelliklerinden ve sosyal rollerden kaynaklandığını savunur. Winstead ve Derlega (1993) ikinci görüşün savunucuları olarak yakın ilişkilerde sergilenen davranışın, biyolojik cinsiyetten ziyade öğrenilen cinsiyet rollerinden kaynaklandığını savunmaktadır.

Kişilerarası ilişkilerde öğrenilen cinsiyet rollerinin etkisi olduğu savunan yaklaşımlar; kadınsı ve erkeksi cinsiyet rollerini farklı şekillerde ele alırlar. Bunlardan ilki, kadınsılık ve erkeksiliğin aşırı kadınsılıktan aşırı erkeksiliğe doğru uzanan, iki yönlü tek bir boyut olduğu varsayımına dayanırken; diğeri bu iki cinsiyet rolünün ayrı boyutlar olduğunu savunmaktadır.

İlk varsayımına göre birey ya kadınsıdır ya da erkeksidir. İki cinsiyet rolüne sahip olma ya da hiçbirine sahip olmama şansı yoktur. Birey sahip olduğu cinsiyet rolüne uygun davranışlar sergilemelidir. Uygunluk modeli olarak da ifade edilen bu modele göre erkeksi erkekler ve kadınsı kadınlar en iyi uyumu gösteren bireylerdir. Bu varsayımına ve modele göre erkeksilik, bir iş sahibi olma ya da problem çözme gibi “araçsal” oryantasyona odaklanırken; kadınsılık “ifade edici” oryantasyonu yansıtan kavramlar olarak görülmektedir. İfade edici özelliklerinden dolayı kadınsılık, diğerleri ile ilişkilerinde daha empatik davranışlar sergileme davranışını beraberinde getirmektedir. Erkeksi niteliklerin ise araçsal özellikler ile karakterize olmasından dolayı, bağımsızlık ve özerklik davranışlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Fenster-Kuehl, 1993, Burger, 2006).

Kadınsılık ve erkeksilik cinsiyet rollerinin birbirinden bağımsız boyutlar olarak görüldüğü ikinci görüşe göre ise, birey her iki role de farklı derecelerde sahip olabilir ya da hiç birini barındırmayabilir. Bireyin her iki cinsiyet rolüne de sahip olması durumunda araçsal oryantasyonlar ile yönetme, baskın olma, gücü etkin kullanma gibi beceriler sergilenebilmekte; ifade edici oryantasyon ile de ilişkilerde empatik, hassas ve anlayışlı davranışlar ortaya konulabilmektedir. Bu modele göre, androjen olarak tanımlanan, her iki cinsiyet rollerinin özelliklerini barındıran cinsiyet rolündeki bireyler, en iyi uyum sağlayan insanlardır (Fenster-Kuehl, 1993, Burger, 2006).

Kişilerarası ilişkilerde androjen cinsiyet özelliklerine sahip olan bireyler, daha fazla tercih edilen bireyler olmuşlardır. Antill (1983) çalışmasında, kadınsı ve androjen özelliklere sahip bireylerin ilişkide karşı tarafa daha fazla doyum verdikleri sonucunu elde etmiştir. Ayrıca, kadınsılık ve kısmen androjen cinsiyet rolüne sahip bireylerin diğerlerine daha fazla gereksinim duymaları, duygularını rahatlıkla açığa vurabilmeleri, diğerlerinin duygularına ve gereksinimlerine daha duyarlı olmaları nedeniyle kişilerarası ilişkilerde tercih edilen bireyler olduklarını da ifade etmektedir. Hoffman (1977) kadının ve erkeğin diğerlerinin duygularını fark etme, anlamada ve istenen sosyal beceriyi göstermede eşit olabileceklerini ancak kadınların bu duygulara daha duygusal yaklaşımları açısından bir farklılık olabileceğini savunmaktadır (Akt: Fenster-Kuehl, 1993).

Cinsiyet rollerinin, kişilerarası ilişkilere etkisi ya da yordayıcılığı kişilerarası ilişkiler teorisinde de açıklanmaktadır. Kişilerarası İlişkiler Teorisi'ne göre Bem Cinsiyet Rollerini Envanteri, Leary (1957)'nin kişilerarası döngüsünde yer alan baskınlık ve destekleyici boyutları ile doğrusal ilişkili sergilemektedir. Kişilerarası döngüdeki baskınlık ve atılganlık, cinsiyet rolleri envanterindeki "erkeksilik" boyutunu; yakınlık, sevecenlik ve hassaslık gibi duygusal yaşantılar da "kadınsılık" boyutunu yansıtmaktadır. Leary'nin döngüsü daha sonra Benjamin (1979) tarafından, baskınlığa karşın da boyun eğme, bağımsızlığa karşın kontrol boyutları ile birleştirmiştir. Ona göre baskınlık bir anlamda diğerlerini kontrol etme, boyun

eğicilikte diğerleri tarafından kontrol edilme anlamına gelmektedir. Bu iki boyut aslında birbirine zıt ancak tamamlayıcı davranışları içermektedir.

Kişilerarası döngü ve cinsiyet rolleri arasındaki ilişkisi sınavan çalışmalarından bir diğerinde, Buss (1981), kadınların ve erkeklerin en çok tercih ettiği aktiviteleri incelemiştir. Tek başına faaliyetler, grup içi faaliyetler ve durumsal faaliyetlerin verildiği çalışmada erkekler, daha baskın olabilecekleri rolleri ve tek başına faaliyetleri tercih ederken; kadınlar, grup faaliyetlerini ve işbirliği gerektiren faaliyetleri tercih etmişlerdir. Kişilerarası döngüsel sistem içerisinde, kadınların saat yönünde, erkeklerin de saatin tersi yönünde kişilerarası davranışlar geliştirdiklerini bir kez daha ortaya konmuştur.

Kadını ve erkeksi özelliklerin yüklediği bir başka kavram, güç (power) bireylerin kişilerarası ilişkilerinde belirleyici olan bir etmen olarak görülmektedir. Geleneksel toplumlarda güç kavramı erkek rolleri ile birlikte anılmaktadır. Erkeklik modeli olarak isimlendirilen bu yaklaşıma göre, erkeksi olma her anlamda iyi olma halidir. Bu bakış açısına göre erkekler bağımsızdır, kadınlar bağımlı; erkekler başarılı ve güçlüdür, kadınlar ise haklarını savunamazlar ve toplumun baskılarını kabullenir; erkek liderdir, kadın izleyicidir. Erkeklik rolleri gücü ve başarıyı simgelerken, kadınlık rolleri kırılganlık ve zayıflık ile eşleşmektedir (Burger, 2006). Sosyal, politik ve ekonomik değişimlerle birlikte kadınlık rolü de değişmeye başlamıştır. Kadının cinsiyet rollerindeki bu değişim, sosyal yaşamda ve kişilerarası ilişkilerde kendini göstermeye başlamış olup, güç kavramını ve gücün kullanımını da değiştirmiştir. Geleneksel olarak “diğerleri üzerinde otorite kurmak ya da kontrol etmek” amacıyla kullanılan güç, artık “kişinin kendi için kullandığı” olumlu bir özellik halini almıştır (Reingold, 1996).

Nowicki ve Yaughn (1999), erkekler ve kadınların yakın ilişkilerindeki davranışlarının farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Bu amaç doğrultusunda kişilerarası ilişkilerdeki tamamlayıcılık ilkesi, cinsiyete göre sıvanmıştır. 24 erkek 24 bayan olmak üzere toplam 48 üniversite öğrencisinden oluşan çalışma grubuna, kişilerarası tamamlayıcılığı test etmek üzere Wiggins'in (1991) Revize Edilmiş

Kişilerarası Sıfat Listesi ve yakın ilişkileri test etmek üzerede Yakın İlişki Envanteri uygulanmıştır. Elde edilen bulgular, kadınların hem cinsleri ile olan yakın ilişkilerinde tamamlayıcılığın etkili olduğunu; buna karşın erkeklerin yakın ilişkilerinde ise tamamlayıcı davranışlara rastlanmadığını göstermektedir. Kadınların erkeklere nazaran yakın arkadaşları ile daha fazla aktivitede başından sonuna kadar ve daha fazla farklı aktivitelerde birlikte vakit geçirdikleri sonucu elde edilen bulgular arasında yer almıştır.

Benzer amaçlı bir başka çalışmada, Tracey ve Schneider (1995), bekâr bay ve bayanlardan oluşan örneklem grubuna “Kişilerarası Etkileşimler Kontrol Listesini” (Checklist of Interpersonal Transactions) uygulamışlardır. Araştırma sonuçlarıyla erkeklerin kadınlara göre daha fazla kendine güvenen-başat, rekabetçi-güvenilmez, soğuk-düşmanca ve bağımsız-çekingen davranışlar sergiledikleri ortaya çıkmıştır.

Mahalik (2000), büyük çoğunluğu bekâr olan 101 Kafkas kökenli erkeğin cinsiyet rol çatışmaları (gender role conflict) ile kişilerarası davranışlar arasındaki ilişkilerini incelemiştir. “Kişilerarası Etkileşimler Kontrol Listesini” (Checklist of Interpersonal Transactions) ile Cinsiyet Rol Çatışma Ölçeğinin (Gender Role Conflict Scale) kullanıldığı çalışmada, katı stereotipik cinsiyet rollerini benimseyen erkeklerin bu rolleri kişilerarası davranışlarına ve ilişkilerine sergiledikleri sonucu elde edilmiştir.

2.3. YALNIZLIK

İnsan çevresi ve ilişkileri ile bir bütündür. İlişkileri ile var olan insanoğlu, çevresi ile birlikte olma, aldığı kadarını verme becerileri ile psikolojik sağlığını korur, kendini geliştirir. Sosyal ilişkiler, kişinin duygusal yapısını dolayısıyla kişilik yapısını etkileyen temel unsurdur. Sosyal alanda yaşanan sıkıntılı durumlar, bireyin gelişimini ve yaşam tarzını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sıkıntılı durumlardan biri de “yalnızlık” tır.

2.3.1. Yalnızlık Tanımları

Yalnızlık son zamanlarda kabul edilen en yaygın ve ciddi problem olarak görülmekte ve çeşitli çalışmalara konu olmaktadır. Yalnızlık üzerine birçok çalışma yapılmış olmasına karşın, tanımı üzerinde henüz bir fikir birliğine varılamamıştır.

Sullivan (1953) yalnızlığı bireyin kişilerarası ilişkilerindeki yakınlık ihtiyacının giderilemediği ya da yetersiz olduğu zamanlarda ortaya çıkan, çoğunlukla istenmeyen, hoş olmayan bir deneyim olarak tanımlarken; Peplau ve Perlman (1982a) yalnızlığı “kişinin sosyal ilişkilerinde niceliksel ya da niteliksel olarak bir şekilde ortaya çıkan, hoş olmayan psikolojik durum” olarak tanımlanmaktadır. Bu psikolojik durum, “kişinin var olan sosyal ilişkisi ile arzuladığı sosyal ilişki arasındaki niceliksel ya da niteliksel farklılıklar” sonucunda oluşmaktadır. Benzer şekilde Neto ve Barros (2000) yalnızlık duygusunun, bireyin kişilerarası ihtiyaçlarının sosyal ilişki ağını oluşturan kişiler tarafından karşılanmaması ya da tatmin edici düzeyde olmamasından kaynaklandığını savunmaktadırlar.

Rook (1984)’a göre yalnızlık, “kişinin duygularının, hislerinin diğerleri tarafından reddedildiğinde, göz ardı edildiğinde ya da yanlış anlaşıldığında, sosyal aktivitelerde ve duygusal yakınlıkta eşlik eden birinin olmaması durumunda ortaya çıkan stres yaratan olumsuz duygusal durum” dur.

DeJong-Gierveld (1988) yalnızlığın çok yönlülüğünü vurgulamış ve “diğerleri ile samimiyeti içeren ilişkilere sahip olma şansının olmaması” olarak tanımlamıştır. Ona

göre yalnızlık, kişinin sosyal yaşamındaki ilişkilerin olmamasından ya da yoksunluğuna ilişkin kişinin kendi algılamadan kaynaklanmaktadır.

Ernest ve Cacioppo (1999)'a göre yalnızlık, diğerleri ile yakın ilişki kurma arzusunu yansıtan bilişsel, duyuşsal ve davranışsal öğeleri de barındıran bir duygu durumudur. *Bilişsel düzeyde*, kişinin ilişkilerine dair arzu ettikleri ile şu anki ilişkilerinden elde ettikleri değerlendirilmekte, analizler yapılmaktadır. *Duyuşsal düzeyde*, yapılan analiz ve değerlendirmeler sonucu bireyin yaşadığı olumlu ya da olumsuz (genelde olumsuz) duygulanımlar yer almaktadır. *Davranışsal düzeyde* de bu değerlendirme ve duygulanımların çeşitli şekilde ifade edilmesi kastedilmektedir (Ernest ve Cacioppo, 1999).

2.3.2. Yalnızlık Sınıflamaları

Yalnızlık tanımlardaki çeşitliğe paralel olarak, sınıflamalarda çeşitlilik göstermektedir. Weiss (1973), yalnızlığı sosyal ilişkiler içerisinde ele almış ve iki gruba ayırmıştır. Bunlar; bağlanma figürünün olmaması ile karakterize olan “*duygusal yalnızlık*” ve sosyal ağın olmaması ile karakterize olan “*sosyal yalnızlık*” olarak isimlendirilmiştir. *Duygusal yalnızlık* aileye, arkadaşlara ve ilişkilere yetersiz bağlanmada yaşanan sorunlardan ya da yetersiz bağlanmadan kaynaklanırken; *sosyal yalnızlık* ise akran, arkadaş, iş arkadaşı, komşu gibi ilişkiler ağındaki ve arkadaş sayısındaki yetersizlikten dolayı ortaya çıkan duygu olarak tanımlanmaktadır. Duygusal yalnızlıkta kişi, diğerlerinden tamamen izole olduğunu ve konuşacak kimsesinin olmadığını hisseder (Akt: Cramer, Ofosu, Barry, 2000). Cramer, Ofosu, Barry (2000)'nin birçok yalnızlık ölçeğinin analizini yaptığı çalışma sonuçlarına dayanarak yalnızlığın duygusal, romantik ve aile yalnızlığı şeklinde alt tiplere ayrılması gerektiğini savunmaktadır.

Yalnızlık duygusu, genellikle durumsaldır ve kısa sürelidir. Ancak, bazı kişiler yalnızlığı farklı oluşumlar içerisinde ve sık sık hissetmekte, zaman içerisinde bu duygulanım kişiliklerinin bir özelliği haline gelmektedir. Peplau ve Perlman (1982a), “insanların, tek başına ancak yalnızlık hissetmeden ya da kalabalık

içerisinde ancak yalnız yaşabileceklerine” dikkati çekerler ve yalnızlığın “öznel bir yaşantı olduğunu ve sosyal yalıtım ile aynı anlama gelmediğini” de vurgularlar.

Young (1982), sınıflandırmasında zaman ve durum değişkenini göz önüne almış ve yalnızlığı, *gelip geçici yalnızlık* (yalnızlık duygusunun zaman zaman ve kısa süreli olarak yaşanması), *kronik yalnızlık* (yalnızlık duygusunun sürekli halde ya da en az iki ay ve daha uzun süreli ile yaşanması) ve *durumsal yalnızlık* (majör stres olayları ile ilişkili oluşan yalnızlık) olmak üzere üç kategoride ele almıştır.

Geçtan (2004) yalnızlığı acı veren ve ürkütücü bir duygu olarak tanımlarken, farklı durumlarda yaşanan pek çok yaşantının “yalnızlık” kavramı ile dile getirildiğine dikkati çeker. Yalnızlığı sınıflarken de yalnızlığı oluşturan yaşantıları dayanak alarak şöyle sınıflama yapar: Tek başına yaşamdan kaynaklanan somut yalnızlık; yaşadığı toplumla bütünleşememekten doğan yabancılaşıma biçiminde yaşanan yalnızlık; diğerleri tarafından ihmal edilme, itilme sonucu oluşan yalnızlık, çevre ile zayıf ilişkiler kurma ya da ilişkileri en aza indirme şeklinde bireyin kendi tercihi ile oluşan yalnızlık ve insanın kendini anlaşılmamış ve kimsesiz hissettiği gerçek yalnızlık. Tüm bu yaşantılar “yalnızlık” kavramı ile ifade edilmektedir.

2.3.3. Yalnızlık İle İlişkili Kavramlar

Yalnızlık (loneliness) kavramı genelde, tek başına kalma (aloneness) ve bir başına olma (solitude) kavramlarını da kapsayan bir kavram olmasına rağmen, aslında bu kavramlar birbirinden farklı içeriklere sahiptir.

Russell, Cutrona, Rose, ve Yurko (1984), *bir başına (being alone)* olmanın, yalnızlık ile aynı anlama gelmediğine dikkati çeker ve yalnızlığın, mekânsal olarak tek başınalık ve sosyal yalıtım kavramlarını içinde barındırdığını ancak bu kavramlardan öte bir duygu durumu olduğunu savunur. Yalnızlık, ait olamama, diğerleri ile yakın olamama ya da değerleri paylaşamama duygusundan dolayı oluşan, negatif ve acı verici yaşantıyı yansıtır. *Tek başına kalma (aloneness)*, eğer planlanmış ise, arzulanan ve hoşlanılan bir durumdur ve kişinin kendine ait içgörülerin geliştiği,

hayatının anlamını sorguladığı tek başınalığa (solitude) neden olur. Bu nedenle tek başına kalma (aloneness), yalnızlık (loneliness) gibi negatif anlam yüklü değildir (Bucholz, 1999).

Larson (1990), yalnızlık (loneliness) ile tek başına olma (solitude) arasındaki ayrımı şöyle yapar: *Tek başına olma (solitude)*, diğerlerinden iletişimsel ayrılık ile tanımlanan tek başınlıktır. *Yalnızlık (loneliness)* ise, tek başına olma veya olmama durumunda ortaya çıkan daha özel, öznel koşullardır. Tek başına olmanın objektif durumu, *diğerlerinden rahatlıkla ayrılabilme (solitude)*, sübjektif durumu ise *yalnızlıktır*. Tek başına olma, kişinin kendini anlaması ve kendine dönmesi adına fonksiyonel olarak görülür ve bireyin varlığına bir anlam kattığı düşünülür. Ancak Larson, “yaşamın herhangi bir döneminde, tek başına çok zaman geçirme, yalnızlığa neden olabileceğini” de eklemektedir.

Peplau ve Perlman (1982b)’da benzer şekilde, yalnızlığın acıtıcı olduğunu kimsenin inkâr edemeyeceğini, ancak yalnız kalma aynı zamanda iyileştirici etkisinin olduğuna dikkati çekerler. Bu bakış açısına göre yapılandırılmış, kasıtlı yalnız kalma “*iyileşme*”; yalnızlığın geçmesi ve tekrar birlikteliklerle eğlenceye geçiş de bir bahar, sağlık ve büyüme olarak nitelendirilmektedir.

Bucholz (1999) *tek başına kalmayı (aloneness)*, bağlanma ihtiyacına paralel olarak gelişimsel bir ihtiyaç ve kişisel büyüme için gerekli olan olumlu bir yaşantı olarak görür. Ona göre tek başına olma yalnızlık hissetme ile aynı şey değil aksine yaşamın başlangıcından itibaren kullanılması gereken derin bir psikolojik değerdir. Paralel şekilde Winnicott (1957) göre, kişinin yalnız olduğu tek zaman, kendi kişisel yaşamını keşfedebildiği zamandır. Kişi yalnızlığı, yaşamın başlangıcında, temel bakımı veren kişi ile ilişkilerinden çıkarımlar yaparak öğrenmektir (Akt: Bucholz, 1999).

Long ve Averill (2003), insanın yalnızlık duygusu yaşamadan, kendi tercihi ile tek başına kalmasının, özgürlük, yaratıcılık, bilişsel şemaları gözden geçirme, kendini inceleme ve geliştirme için fırsat verdiğini savunurlar. Ayrıca, tek başına kalmanın

sosyalleşmeye de olumlu katkı sağladığına dikkati çeken Long ve Averill (2003)'e göre kişi tek başına iken hayatını, kendini, duygu ve düşüncelerini gözden geçirme şansı elde ettiği için ne istediğine, ne elde ettiğine, neler yapacağına ve ne yapması gerektiğine yoğunlaşmış olur ve bir anlamda yeniden yapılanır. Bu yapılanma bireye, daha sağlıklı sosyal ilişkiler yaşamasına olanak sağlar.

2.3.4. Kuramsal Yaklaşımlara Göre Yalnızlık

2.3.4.1. Psikanalitik Kuram

Zilboorg (1938), yalnızlığın psikolojik analizini yapan ilk kuramcı olarak literatürde yerini almıştır. Psikanalitik açıdan yalnızlığı ilk kez zamansal olarak ele alan Zilboorg, yalnızlık ile tek başına olmayı birbirinden ayırmış ve bunu açıklamak için “lonesome” kavramını kullanmıştır. Ona göre “*lonesome*” kavramı, negatif anlam yüklü olmayan, “normal” bir yalnızlık yaşantısını ve “zihnin geçiş durumu”nu temsil eder. Bu durum özel birisinin kaybında ya da kısa bir süre kişinin hayatında olmaması durumunda hissedilir. *Yalnızlık (loneliness)* hissi ise, daha ağır, boğucu ve süregelen bir yaşantıdır. Zilboorg'a göre yalnızlık narsizm, megalomanya ve düşmanlığın temel özelliklerini yansıtır ve bu nedenle yalnızlık yaşayan birey, kişisel çocukça duygularını koruma, başkalarının kendini övmesini bekleme gibi davranışlara girer, açık kalpli davranmakta güçlük yaşar (Akt: Peplau ve Perlman, 1982a).

Sullivan (1953)'a göre yalnızlık; kişinin yakınlık ihtiyacının karşılanmadığı durumda ortaya çıkan, tüm insan yaşantılarının en acı verenidir. Köklerinin erken döneme, çocukluğa dayandığı bu duygu, tüm yaşamda kişilerarası ilişkileri etkileyen bir unsur olarak görülür.

Fromm-Reichman (1959)'da yalnızlığın oluşmasında, erken çocukluk ve olgunlaşma öncesi döneme vurgu yapmıştır. Ona göre kişi, sınırlarını ve öznel ile genel dünyası arasında ayırım yapabilme yeteneğini kaybetme potansiyeli ile yalnız kaldığında

tehdit hisseder. Aksi durumda, yapılandırılmış tek başınalık, olumsuz olmaktan ziyade yaratıcılığı geliştiren ve besleyen ortam hazırlar (Akt: Bucholz, 1999).

Erikson (1982), psiko-sosyal gelişim dönemleri içerisinde “Temel Güvene karşı Güvensizlik” aşamasında etkileşimler ile başlayan yalnızlık yaşantısının, genç yetişkinlik dönemindeki yakın ilişkiler kurma ile karakterize olan “yakın ilişkilere karşı soyutlanma” döneminde belirgin şekilde ortaya çıktığını savunmaktadır. Genç yetişkinlik döneminde, birey artık kendi kimliğini başkaları ile birleştirmeye hazırdır. Bunun için ilişkilerinde özveriler bulunabilmekte ve ödün verebilmektedir. Tüm bu çabalara rağmen bireyin istediği yakın ilişkileri kuramaması ve yakınlaşmayı sağlayamaması durumunda yalnızlık duygusu ortaya çıkmaktadır (Erikson, 1982).

Horney (1998), birey davranışlarının çevreyle etkileşim sonucu ortaya çıktığını savunur. Ona göre birey çocukluktan itibaren davranışlarının yönünü değiştirerek, diğerlerine yakınlaşır, uzaklaşır ya da karşıt davranışlar geliştirir. Sevildiğini ve kabul edildiğini hissederse, kendisiyle baş başa kalabilir ancak yalnızlık hissetmez çünkü diğerlerinin desteğine güvenebileceğini ve bıraktığı yerde bulabileceğini bilir. Buna karşın eğer birey kendini reddedilmiş hissederse, güvenliğini sağlamak amacıyla davranışlarının sadece yönünü değil niteliğini de değiştirmek zorunda kalır. Diğerlerine güvenmediği ve destek alamadığı için yalnızlık ve çaresizlik yaşar. Horney (1998) çocuğun içinde bulunduğu bu yalnızlık ve çaresizlik duygusunu tanımlamak için “temel kaygı” kavramını kullanmıştır. Birey temel kaygıdan korunmak için sevecenlik, boyun eğme, güç ya da insanlardan uzaklaşma yollarından birini seçmek zorunda kalır. İnsanlardan uzaklaşma yolunu seçen bireyler, sadece inzivaya çekilerek değil; insanlardan duygusal bir uzaklık ve soyutlanma gibi stratejilerle benliğini korumaya çalışırlar.

2.3.4.2. Bağlanma Teorisi

Bağlanma teorisine göre, çocuk ve çocuğa temel bakım veren (caregiver- attachment figure) kişi arasında kurulan duygusal bağ ve bu ilişkinin kalitesi, zihinsel modeller oluşturarak tüm yaşamı şekillendirmektedir. Oluşan bu zihinsel modeller, daha

sonraki ilişkilerde bireylerin nasıl algılanacağı ve onlarla nasıl iletişime geçileceğine ilişkin bilgiler vermekte ve kişiyi yönlendirmektedir (Bowlby, 1980).

Erken dönemde yenidoğanın bağlanma figürü ile kurduğu yakınlık onun için hem çevresini keşfetmede yararlanabileceği “güvenli bir temel”(secure base) ve tehlike anında korunabileceği “sağlam bir sığınak” işlevi görür (Bowlby, 1977). Teorik olarak, çocuğa bakım veren kişinin “güvenli üs” rolünü yüklenmesi ve keşfetmesi için uygun ortamı sağlaması; çocuğun olumlu pozitif şemalar geliştirmesine, bu şemalar doğrultusunda sağlıklı ilişkiler kurabilen, olumlu benlik algısına sahip ve psikolojik olarak sağlıklı bir insan olarak yaşamını sürdürmesine zemin hazırlamaktadır. Aksi durum, kaygı, üzüntü, depresyon, öfke ve yalnızlık duygularının yaşanmasına neden olmaktadır. Çocuk, bu negatif duygularla baş etmede farklı stratejiler ve savunma davranışları geliştirmektedir. Geliştirilen stratejiler ve savunma mekanizmaları yaşam boyu tüm ilişkilerde etkisini göstermektedir (Bowlby, 1980).

Bağlanma stilleri ile ilgili çalışmalarda, yalnızlığa ilişkin önemli ipuçları elde edilmektedir. Riggio, Throckmorton, ve DePaola (1990) çalışmalarında, güvenli bağlanma geliştiren bireylerin, daha fazla sosyal beceriler geliştirdikleri ve sosyal yeterlik ile yalnızlık algısı arasında da ters yönde anlamlı ilişki olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Bir başka çalışmada Hazan ve Shaver (1993), güvenli olmayan bağlanmayı yalnızlık, utangaçlık eğilimi, öfke, küskünlük, anksiyete ve somatik semptomlar kadar düşük benlik saygısı ve kendine güvenle ilişkili bulmuşlardır.

Sümer ve Güngör (1999) çalışmalarında, üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile benlik saygısı, benlik belirginliği, sürekli kaygı, onaylanmama kaygısı, başkalarını memnun etme isteği, ayrılık kaygısı ve yalnızlıktan hoşlanmaları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. İlişki Ölçekleri, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Benlik Belirginliği Ölçeği, Sürekli Kaygı Envanteri, Sosyotropi-Otonomi Ölçeğini kullandıkları çalışmada elde edilen bulgulara göre, benlik modeli ve benlik belirginliği, güvenli bağlanma ile olumlu, korkulu ve saplantılı bağlanma ile ters yönlü bir ilişki göstermektedir. Sürekli kaygı ile güvenli bağlanma arasında da ters

yönlü ve anlamlı ilişki elde edilirken; ayrılık kaygısı ile güvenli bağlanma arasında olumsuz, saplantılı bağlanma arasında da olumlu ilişki elde edilmiştir. Ayrıca, onaylanmama ve başkalarını memnun etme, güvenli bağlanma ile olumlu, korkulu ve saplantılı bağlanma ile olumsuz bir ilişki içindedir. Yalnızlıktan hoşlanma ise, güvenli, korkulu ve kayıtsız bağlanma ile olumlu, saplantılı bağlanma ile olumsuz ilişki göstermektedir.

2.3.4.3. Varoluşçu Yaklaşım

Varoluşsal bakış açısına göre kişi zaten yalnızdır. Bu nedenle yalnızlık, kişinin kendine ilişkin derin bir farkındalık kazanmasına olanak veren normal ve sağlıklı bir yaşantıdır. Önemli olan, kişinin “yalnızlıkla nasıl yaşadığı”dır. Kişinin, yalnızlığını ve duygularının kabul etmemesi patolojiyi doğurur (McWhirter, 1997).

Varoluşçu yaklaşımın önde gelen düşünürlerinden Moustakas (1961), “yalnızlık kaygısı” ve “gerçek yalnızlık” ayrımını yapar. *Yalnızlık kaygısı*, kişiyi yaşamın gerçeklerinden çektiği kadar diğerleri ile ilişki kurmaya iten savunma mekanizmalarını tetikleyen bir duygudur. *Gerçek yalnızlık* ise, kişinin yalnız olduğu gerçeğinden çıkan ve bir ölçüde yaratıcılığa iten gerçek algısıdır (Akt: Peplau ve Perlman, 1982a). Moustakas’ın bu ayrımı Bucholz (1999)’un “yalnızlık” ve “tek başına olma” ayrımına benzerlik gösterir. Moustakas’ın vurguladığı “gerçek yalnızlık”, tek başına olma durumu gibi sağlıklı ve gereklidir.

2.3.4.4. Bilişsel Yaklaşım

Peplau, Miceli ve Morasch (1982)’in öncülüğünü yaptığı bu yaklaşımda biliş, sosyal ilişkilerdeki yetersizlik ile yalnızlık yaşantısı arasında “arabulucu bir faktör” olarak görülmektedir. Yalnızlık yaşantısının oluşmasında, arabulucu faktör olan bilişsel süreçlerde bir uyumsuzluk söz konusudur. Bireyin bakış açısı ve bilişsel süreçleri, yalnızlık yaşantısının ortaya çıkmasında temel etkindir. Bu doğrultuda bilişsel teoristler yalnızlığı, kişinin hâlihazırdaki var olan sosyal ilişkileri ile arzuladığı sosyal ilişki arasındaki farklılıklar sonucunda oluşan duygu durumu olarak değerlendirirler. Odak, bireyin kendisini ve sosyal ilişkilerini nasıl algıladığı ve

değerlendirdiğidir. Sosyal ilişkilerinde algılanan doyumsuzluk, yalnızlığı yaşantısını ortaya çıkaran faktörden biri olarak görülmektedir (Peplau ve Perlman, 1982).

Sosyal ilişkilerinden olduğu kadar, bireyin koyduğu sosyal ilişki standartları ve beklentiler de yalnızlık yaşantısını ortaya çıkarır. Bireyin ilişkilerine dair değerlendirmeleri, geçmiş yaşantıları ve başkalarının deneyimlerine dayanan çıkarımlar gibi öznel değerlendirmeleri yaşanan yalnızlık düzeyini belirler. Bilişsel yaklaşıma göre bu değerlendirmeler gerçek dışı olabilmektedir. Kişi öznel değerlendirmelerinden yola çıkarak, kendine ve ilişkilerine dair negatif, içsel ve durağan yüklemelerde bulunup, gerçek dışı, mantıksız inançlar geliştirebilmektedir (Rook, 1984).

Young (1982), yalnızlık olgusunun farklı şekillerde yaşanabildiğini, bireylerin farklı “yalnızlık grupları” içinde yer alabildiklerini öne sürerek, yalnızlık duygusuna neden olan tipik bilişsel çarpıtmaları araştırmış ve bu düşünceleri gruplara ayırarak tanımlamıştır. Çalışma sonuçlarına göre tek başına olmaktan hoşlanmama, düşük benlik kavramı, sosyal kaygı, sosyal uyumsuzluk, güvensizlik, duyguları paylaşmada sınır koymak gerektiğine inanma, cinsel kaygı, incinme korkusu ile yakınlığı reddetme, duygusal bağlanma ile ilgili kaygı, pasiflik ve gerçekçi olmayan beklentiler yalnızlık duygusuna neden olan tipik otomatik düşünceler arasında sıralanmıştır.

2.3.4.5. Etkileşimsel Yaklaşım

Bu yaklaşıma göre yalnızlık, kişisel ve durumsal faktörlerin kombinasyonundan kaynaklanan bir durum olarak değerlendirilir (Peplau ve Perlman, 1982). Weiss (1973) bu yaklaşıma uygun olarak yalnızlığı, duygusal ve sosyal olarak iki şekilde ele almıştır. Ona göre *duygusal yalnızlık*, genelleştirilmiş bağlanma modelinin olmadığı durumlarda ortaya çıkan öznel tepkidir ve ergenliğe kadar genelde yaşanmaz. Ergenlikte, ebeveyn artık bağlanma modeli değildir ancak ergen onun yerine koyacak kişi/kişileri de henüz seçmemiştir. *Sosyal yalnızlık* ise, sosyal ilişkileri bozacak şekilde kaybın ikinci sonucudur (Akt: Bucholz, 1999). Bucholz, yalnızlığın ergenlikten öncede yaşanabileceğini savunarak Weiss’i eleştirir.

Bu kuramların dışında yalnızlık, davranışçılar tarafından da ele alınmıştır. Davranışçı kurama göre yalnızlık, uygun yakın ve sosyal ilişkiler geliştirmede kritik olan becerilerde oluşan sorunlardan kaynaklanmaktadır (McWhirter, 1997).

2.3.4. Yalnızlık İle İlişkili Değişkenler

Yalnızlık ile ilgili literatüre bakıldığında, gerek teorik yapıda gerekse yapılan ilgili çalışmalarda, yalnızlık duygusunun ortaya çıkmasına neden olan ve bir şekilde yalnızlık duygusuna eşlik eden birçok değişken karşımıza çıkmaktadır.

Russell ve ark. (1980) yalnızlığı doyumsuzluk, mutsuzluk, kaygı, dinlenmeme gibi durumlarla bağlantılı görülürken; birçok araştırma (Wenz, 1977; Russell 1982, Hays ve DiMatteo, 1982) yalnızlığa sosyal kaygı, düşük benlik algısı, intihar girişimi, depresyon gibi psikolojik sorunların eşlik ettiğini ortaya koymuştur.

Kişilik Özellikleri

Bireyin sahip olduğu *kişilik özellikleri*, yalnızlık yaşantısının oluşmasında temel olan değişkenlerden biridir.

Brennan (1982), ergenlik döneminde yalnızlığın yoğun olarak yaşanmasının üç temel nedeni olduğunu öne sürer. Bunların kişilik özellikleri (utangaçlık, düşük öz saygı, zayıf sosyal beceriler, vs.), gelişimsel nedenler ve sosyal yapılar ya da kültürel süreçler olarak sıralamaktadır.

Jones, Carpenter ve Quinnata (1985), yalnızlığı yordayan kişilik değişkenlerini söyle kategorize etmiştir:

1. Yetersiz sosyal beceriler (utanma, içe dönüklük, çekiniklik, atılgan olamama),
2. Duygusal uyarılma ve çatışma (depresyon, anksiyete, nörotiklik),
3. Zayıf benlik algısı (düşük benlik saygısı, zayıf sosyal- benlik kavramı) ve

4. Negativistik tutumlar (düşmanlık, dışsal denetim odağı, kişilere, yaşama ve topluma karşı karamsar bakış, algılama).

Benlik saygısı ile yalnızlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalarda (McWhirter,1997; Russell ve ark, 1980; Russell, 1982), yalnızlık ve benlik saygısı, ters yönde ve anlamlı bir ilişki içerisinde çıkmıştır. Benlik saygısı, kişinin kendine biçtiği değeri ifade eder ki bu değer kişi için önemli olan diğerleri ile ilişkilerine dayanan çıkarımlara ve diğerlerinin geri bildirimlerine dayanır. Yalnızlık durumunda kişi değersizlik, göz ardı edilme, ihmal edilme, çekici olmadığı ya da yanlış anlaşıldığı yönünde düşünceler geliştirir ve bu düşünceler olumsuz duyguların ortaya çıkmasına neden olur (Peplau vePerlman, 1982; McWhirter,1997).

Pincus ve Wilson (2001), bağımlı kişilikteki kişilik özelliklerini ve bağımlı kişilerin kişilerarası ilişkilerini inceledikleri çalışmada, Intrex Kısa Form Soru Listesi (Intrex Short-Form Questionnaire), Yetişkin Bağlanma Soru Listesi (Adult Attachment Questionnaire-AAQ), UCLA Yalnızlık Ölçeği ve Patolojik Bağlanma Ölçekleri (Pathological Attachment Scales-PAS) kullanılmıştır. 800 üniversite öğrencisinin katıldığı çalışmada korkulu bağlanmanın, boyun eğici bağımlılık ile en fazla, sevgi bağımlılığı ile de en az ilişkili olan değişken olduğu; patolojik bağlanmanın en fazla boyun eğici bağımlılıkta ortaya çıktığını sonucu elde edilmiştir. Bağımlı kişilik özelliğine sahip olan bireylerin, besleyici ve destekleyici ilişkileri elde etme ve devam ettirme amacına aşırı odaklanmaları nedeniyle, yalnızlık duygularını yaşamaya karşı daha savunmasız ve hassas oldukları belirtilmiştir. Ayrıca, erkeklerin daha fazla yalnızlık çektiği, istismar edilebilen ve boyun eğici bağımlı kişilik özelliğindeki erkeklerin sevgi bağımlısı oldukları ve bu erkeklerin, kontrol grubunda olan erkelere göre daha fazla yalnızlık hissettikleri sonuçları da elde edilen bulgular arasında yer almaktadır.

Hays ve DiMatteo (1987) ve Neto ve Barros (2000)'un yaptığı çalışmalarda, yalnızlığın yaşam doyumu ve iyimserlik ile anlamlı ve ters yönde bir ilişki içerisinde olduğu gözlenmektedir. West, Kellner, ve Moore-West (1986) çalışmalarında çocuk istismarı ve ihmal, fiziksel sağlık sorunları, stres ve ölüm nedeni ile birisini kaybetme gibi yaşam olaylarının yalnızlık ile ilişkili olduğu sonucu elde etmişlerdir.

Nörotizm, yalnızlık ile ilişkili bir değişken olarak literatürde yerini almıştır. Yalnızlık ile nörotizm arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalardan (Saklofske, Yackulic, ve Kelly, 1986; Neto ve Barros, 2000) elde edilen sonuçlar; nörotizmin yalnızlık ile pozitif bir Korelasyon içinde olduğunu ve yalnızlığın en önemli yordayıcısı olduğunu göstermektedir. Ayrıca Saklofske, Yackulic, ve Kelly (1986) belirgin şekilde aşırı duygusal, kaygılı, endişeli ve nörotiklik puanı yüksek olan bireylerin, ilişkilerindeki sorunlara karşı daha hassas, daha şüpheli oldukları, ilişkilerinden zevk alma kapasitelerinin daha sınırlı olduğu, bu nedenle daha fazla yalnızlık duygusu yaşadıklarına ilişkin veriler elde etmişlerdir.

Depresyon

Depresyon, hem uzun süren yalnızlık yaşantısına eşlik eden hem de yalnızlık algısının ortaya çıkmasına neden olan, yalnızlıkla ilişkili bir diğer değişken olarak ele alınmaktadır.

Yalnızlık ile depresyon arasındaki ilişkinin incelenmesi, birçok çalışmaya konu olmuştur. Booth (2000), depresyon ile yalnızlık arasındaki ilişkiyi “ bütün yalnız insanlar depresyonda değildir, fakat depresyonda olan bütün insanlar yalnızdır.” şeklinde tanımlamıştır. Russell, Peplau ve Ferguson (1978); Russell, Peplau ve Cutrona (1980) çalışmalarında, depresyon ile yalnızlık arasında .40 ile .70 arasında Korelasyon elde etmişlerdir. Her iki çalışmada, yalnızlık ile depresyonun birbirinden ayrı yapılar olduğuna özellikle dikkat çekilmiştir. Peplau ve Perlman (1982), bu iki kavram arasındaki ilişkinin nedensel bir ilişki olmadığını aksine, her ikisinin de ortak bir takım nedenleri olduğunu belirtmiş, stresli yaşam olaylarının her iki duygu durumunu ortaya çıkarmasını da bu duruma bir örnek olarak sunmuşlardır.

Yalnızlık ile depresyon arasındaki ilişkinin incelendiği, hem çocuklarla hem de yetişkinlerle yapılan çalışmalarda (Jones ve ark, 1982; Qualter ve Munn, 2002) yalnız bireylerin, daha fazla sosyal destek ihtiyacı duydukları sonucu elde edilmiştir. Öte yandan bu kişilerin, ilişkiyi başlatma ve devam ettirmede sorun yaşadıkları, bu sorunlara maruz kalmamak için diğerlerine daha az ilgi gösterdikleri ve dolayısıyla daha depressif eğilim içinde oldukları yönünde veriler elde edilmiştir. Jones ve ark

(1982), yalnız bireylerin gelecekteki ilişkilere dair kötümser bir tutuma sahip oldukları, daha sık depressif duygu durumu yaşadıkları sonucunu elde etmişlerdir.

Flett ve Davis (2003), depresyon, bağımlı kişilik özelliği, kendini eleştirme ve sessizlik gibi kişilik özellikleri ile yalnızlık arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 167 genç yetişkinin katıldığı çalışmada, Depressif Yaşantılar Soru Listesi (Depressive Experiences Questionnaire), Benlik Ölçeği ve UCLA Yalnızlık Ölçeği kullanılmıştır. Sonuçlar, kendini eleştirmenin sessizlik (tepki vermeden kaçınma), yalnızlık ve depresyon ile ilişkili olduğunu ancak bağımlı kişilik değişkeninin yalnızlık ile ilişkili olmadığını göstermektedir. Sessizlik, kendini eleştirme ve yalnızlık arasındaki bağda mediator olarak değerlendirilmiş; sessizliğin; depressif uyum ve yalnızlığa yönelik bir eğilime neden olduğu belirtilmiştir.

Sağlık durumu, yalnızlıkla ilişkilendirilen bir başka değişken olarak ele alınabilir. Kronik bir hastalığın olması, ekonomik ve fiziksel zorlanmaları beraberinde duygusal sorunların ortaya çıkmasına neden olmakta ve kişiyi bir anlamda sosyal ilişkilerinde uzaklaştırmaktadır. Rokach (2003), ciddi, kronik hastalıkları olan kişilerin yalnızlık nedenlerini ve yalnızlık algılamalarını incelediği çalışmada 1035 Kişiyi (644'ü MS ve kanser hastası, gerisi sağlıklı kişiler), Rokach Yalnızlık Ölçeğini uygulamıştır. Sonuçlar, MS ve kanser hastalarının, sağlıklı kişilere göre daha fazla yalnızlık duygusu yaşadıklarını göstermektedir. Yalnızlık nedenlerini incelendiğinde, hasta ve normal grup arasında farklılık oluşmasına karşın, MS ve kanser hastaları arasında bir farklılık söz konusu olmamış, her iki hasta grup, yalnızlıklarına kişisel yetersizlik, gelişimsel kusur gibi kişisel geçmiş ve özelliklerin neden olduğuna ilişkin algılama geliştirmişlerdir.

Cinsiyet

Yalnızlık ve ilgili bir diğer değişken, *cinsiyet* değişkeni ile yapılan çalışmalarda birbirinden farklı sonuçlar elde edilmiştir. Hoza, Bukowski ve Beery (2000)'nin aktardığı gibi, Eder ve Hallinan (1978) çalışmalarında, kızların yakın arkadaşları ile daha yoğun ve seçkin ilişkiler kurdukları, bu nedenle erkeklerden daha az düzeyde yalnızlık sorunu yaşadıkları sonucunu elde etmişlerdir. Galanaki ve Kalantzi-Azizi

(1999) 10–13 yaşlarındaki öğrenciler ile gerçekleştirdiği çalışmalarında ise, kızlar erkeklerden daha yüksek yalnızlık puanı almışlardır.

Daha büyük yaşlardaki ergenlerle yapılan çalışmalarda ise (Demir, 1990; Russell, 1996; Uruk ve Demir, 2003), erkek öğrenciler, kızlardan daha fazla yalnızlık ortalamasına sahip iken; McWhirter (1997)'in çalışmasında kızların, erkeklerden daha fazla düzeylerde yalnızlık yaşadıkları ortaya çıkmıştır.

Lau ve Gruen (1992) yetişkinlerle yaptıkları çalışmada kadınların, teke-tek yakın ilişkisinin (arkadaş ya da romantik ilişki) olmadığı durumlarda erkeklerden daha fazla duygusal yalnızlık; buna karşın erkeklerin kendilerini destekleyecek arkadaş grubunun olmaması durumunda daha fazla sosyal yalnızlık yaşadıklarını ifade ettiklerine dikkati çekmişlerdir. Ayrıca yalnız kadın ve erkekler, kendilerini kişisel çekiciliği az ve zayıf psikolojik özellikleri olan kişilikler olarak tanımlamışlardır. Genel olarak, yalnız erkeklerin yalnız kadınlardan daha fazla deşifre edildiğini, yalnız kişilere yönelik kadınların erkeklerden daha negatif algılama geliştirdikleri sonucu elde edilmiştir.

Cramer ve Neyedley (1998), cinsiyetin yanı sıra sosyal roller ve toplumsal baskının yalnızlık düzeyine etkisini inceledikleri çalışmada, sosyal baskıların kişilerin yalnızlığını kabulünü etkilediği sonucunu elde etmişlerdir. Ayrıca erkeklerin kadınlara göre yalnızlık semptomlarını göstermeye daha olumsuz yaklaştıkları gözlemlenmiştir. Cinsiyete göre yalnızlık düzeylerinde kadınlar lehine farklılık elde edilirken, cinsiyet rollerine göre erkekler lehine anlamlı farklılık elde edilmiştir.

Aile İlişkileri

Aile ile ilişkiler, yalnızlık ile bağlantılı en önemli değişkenlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile bireye, akran grupların ve yaşam boyu oluşturulan diğer herhangi bir sosyal yapının yerini alamayacağı basit ancak temel fonksiyonlar sağlamaktadır. Aile, duygusal bağlanma ile bireye bütünlük hissini verir. Bu bütünlük ya da duygusal bağlanma, birinci derecede temel gruplarla kimlik kazanma için gerekli koşulları yaratır ve kişinin duygusal, zihinsel ve fiziksel yakınlık sağlama

becerisini arttırır. Aile, uyum sağlayabilmede bir model olmakla birlikte, modelleri de sunar. Aile içi ilişkilerin gözlemlenmesi ve öğrenilmesi ile birey, gücün nasıl işlediğini, ilişkilerin durumsal olarak nasıl düzenlendiğini ve ilişkilerin kurallarının nasıl ortaya çıktığı ve işlediğini öğrenmektedir.

Ailenin sağladığı bir başka fonksiyon, iletişim becerilerinin kazanılmasında kılavuzluk yapmasıdır. Aile içinde bu fonksiyonların sağlıklı şekilde yerine getirilmesi, bireylerin benlik algısını ve diğerleri ile olan ilişkilerini olumlu yönde etkilemektedir (Hojat, 1982; Youniss ve Smaller, 1985; Aydın ve Öztütüncü, 2001).

Karadayı (1994)'nın üniversite gençlerinin algılanan ana-baba tutumları, ana-baba ile ilişkileri ve öğrencilerin kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi saptamak amacı ile gerçekleştirdiği çalışmasının sonuçları; ebeveyn ile kurulan iyi ve yakın ilişkilerin, iyimserlik, eğlenceli olma, ılımlılık, kendine güven, benlik saygısı ve ebeveyne bağlılıkla ilişkili olduğunu; buna karşın katı disiplin tutumunun da karamsarlık, utangaçlık, beceriklilik ve arkadaşla bağlılık ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir.

Hojat (1982) buluş çağındaki ergenler ile yaptığı çalışmada, ailenin çocuğuna ayırdığı zamanın ve zamanı etkin kullanmanın yalnızlık ile ilişkisini ortaya koymuştur. Elde edilen bulgulara göre, ailesinin yeterince zaman ayırmadığını, ebeveyninin onları anlamadığını ya da yardım için ebeveyni ile yakınlık kuramadıklarını ifade eden çocukların daha fazla yalnızlık duygusu yaşadıkları görülmektedir.

Kültür ve Sosyal Çevre

Yalnızlık algısının oluşmasında ve bu duygu ile başa çıkmada *kültür* önemli rol oynamaktadır. Jones, Carpenter, ve Quinnata (1985) kişilerin yalnızlık duyguları ve başa çıkma becerileri sosyal çevre ve kültürün etkisi ile şekillendiğini savunmaktadır. Neto ve Barros (2000), kültürler arasında yalnızlığın, duygusal durum, yaş ve cinsiyet gibi psiko-sosyal değişkenlere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek üzere iki farklı çalışma gerçekleştirmişlerdir. Bu çalışmaların ilkinde, Cape Verde'den

285, Portugal'dan 202 ergen; ikincisine ise, Cape Verde'den 134 ve Portugal'dan da 112 üniversite öğrencisi genç yetişkin katılmıştır. Her iki çalışmada da UCLA Yalnızlık Ölçeği, Nörotizm Ölçeği, Optimizm Ölçeği, Sosyal Anksiyete Alt Ölçeği ve Yaşam Doyumu Ölçeği uygulanmıştır. Sonuçlara göre, her iki çalışmada da cinsiyet yalnızlık, doyum, nörotiklik, anksiyete ve iyimserlik değişkenleri üzerinde bir farklılık yaratmamıştır. Ayrıca her iki kültür için yalnızlık, nörotizm ve sosyal anksiyete ile doğrusal yönde anlamlı bir Korelasyon içinde iken; iyimserlik ve yaşam doyumunu ile anlamlı ve ters yönde bir ilişki sergilemiştir. İki çalışmayı birbiri ile kıyaslayınca, iki kültürde de ergenlerin, genç yetişkinlerden daha yalnız oldukları görülmüştür.

Bir başka araştırmada, Saddler (1980), göçmen olarak adlandırılan ve kültürel yerleşiklik sağlayamayan kişilerin geleneksel yaşama göre daha fazla yalnızlık hissettikleri sonucu elde edilmiştir (Akt: Rokach, 1999).

2.3.6. Yalnızlık ve Kişilerarası İlişkiler

Sullivan (1953), yalnız bireylerin kişilerarası ilişkilerinde yakınlığa gereksinim duyduklarını ancak arzu edilen yakın ilişkileri kuramamaları sonucu yakınlık ihtiyacını gideremediklerini belirtmiştir.

Bireyin diğer insanlara ve kendine ilişkin değerlendirmeleri, bilişsel süreçleri yalnızlık yaşantısının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Eğer birey başkalarına karşı olumsuz bakış açısına sahip ise, birey yakınlık kurduğu anda olumsuz sonuçlarla karşılaşacağına dair kaygılar geliştirmekte ve zamanla kişilerarası ilişkiden kaçınmaya başlamaktadır. Bu süreç, yalnızlık ile sonuçlanmaktadır (Hamamcı, 2002).

Stokes (1985) ise, yalnızlık ile iletişim kurulan bireylerin sayısı arasında bir ilişki olmadığını ancak yalnızlık ile ilişkinin yoğunluğu arasında daha güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Yalnızlığın kişilerarası ilişkilere ya da olaylara ilişkin bakış açıları ile ilişkisini gösteren araştırma bulguları mevcuttur. Jones, Freemon ve Goswick (1981) araştırmalarında, yalnız öğrencilerin yalnız olmayanlara göre, düşük benlik algısına sahip oldukları, ben merkezli oldukları, yabancılaşma yaşadıkları, kendilerini ayarlamada yetersiz oldukları sonuçlarını elde etmişleridir. Ayrıca yalnız bireylerin diğerleri ile etkileşimlerinde işlevsel olmayan inançlara sahip olmalarından dolayı sosyal becerilerde eksiklikler yaşadıkları, kendilerine ve diğerlerine karşı gerçekçi olmayan algı ve yorumlamalarda buldukları ve ilişkilerinde güvensizlik yaşadıkları da belirtilmiştir.

Yalnızlık düşük sosyal beceri düzeyi, biriyle doyum sağlayıcı ilişkiler kuramayacağına ilişkin işlevsel olmayan algılara sahip olma, reddedilmekten ve üzülmekten korkma ile ilişkili bulunmuştur. Anderson, Horowitz ve French (1983), yalnız bireylerin kişilerarası ilişkilerde karşılarındakinin niyet ve davranışlarını çok daha olumsuz yönde algıladıkları, daha yalnız kişilerin ise başkaları hakkında olumsuz görüşlere sahip olduklarını, bu bireylerin kişilerarası ve kişilerarası olmayan başarısızlıklarını, kontrol edilmeyen dışsal faktörlere bağladıklarını belirtmişlerdir. Bu bulguların yanı sıra yalnız bireylerin, kişilerarası başarısızlıklarını, kendi kişiliklerinde bulunan değişmez olumsuz özelliklerden kaynaklandığına inandıkları ve diğer insanların niyetlerini ve etkileşimlerini olumsuz bir şekilde yorumlama eğiliminde oldukları sonuçlarına ulaşılmıştır. Elde edilen sonuçlardan yola çıkarak, olumsuz yorumlar üzerinde odaklanmanın bireylerin yalnız kalmalarının ve yakın ilişki yaşayamamalarının en önemli nedenleri olarak sıralanmıştır.

Yetişkin yaşamında, diğer insanlarla olan ilişkiler kadar evlilik ve evlilikle ilgili diğer ilişkiler de yalnızlık algısını ve yaşantısını etkileyen bir başka değişken olarak görülmektedir. Jones, Hobbs ve Hockenbury (1982); yalnızlığın bir partnerin olmaması ya da kısmi ilişkilerin olmasından doğmadığını ancak bu faktörlerin yalnızlığın gelişimine zemin hazırladığını vurgulamaktadır. Bloom, Aster ve White (1978), duygusal bir partneri olmayanların en fazla yalnızlık çeken kişiler olduğuna; Barbaour (1993) da evliliğin potansiyel bir paylaşımıcıyı beraberinde getirdiği için, yalnızlık duygusunun evli olmayanlarda daha yaygın olduğunu çalışmalarıyla ortaya

koymuşlardır. Lopata (1989) çalışmasında boşanmış kişilerin hiç evlenmeyenlere göre daha fazla yalnızlık çektikleri ancak bu duygu durumunun şiddetinin zaman içinde azaldığı sonucunu elde etmiştir (Akt: Demir, 2001).

Evlilik durumunun yanı sıra, evlilik uyumu ve ilişkinin kalitesi de yalnızlık ile ilgili değişkenler olarak incelenmiştir. Demir ve Fişiloğlu (1999), 3 ay ile 38 yıl süreli evlilikleri olan 116 çift ile UCLA ve Karşılıklı Uyum Ölçeğini (Dyadic Adjustment Scale) kullandıkları çalışmada, evlilik uyumu ve yalnızlık ilişkisini incelemiştir. Bulgular, yalnızlık ile evlilik uyumu arasında anlamlı ve ters yönde bir ilişki olduğunu; cinsiyetin yalnızlık ve evlilik uyumunda bir farklılık yaratmadığını, evlilik türünde (tanışma-görücü) tanışarak evlenenlerin yalnızlıklarının düşük düzeyde ancak uyumlarının daha yüksek düzeyde olduğunu ve evlilik öncesi birbirini tanıyanların, bir müddet beraberlikleri olmalarının da uyum düzeylerinin en yüksek grubu oluşturduğunu göstermektedir.

2.4. Kişilerarası İlişkiler, Cinsiyet Roller ve Yalnızlık İle İlgili Çalışmalar

Bu bölümde sırası ile kişilerarası ilişkiler, cinsiyet rolleri ve yalnızlık ile ilgili yurtiçi ve yurtdışında yapılmış çalışmalara yer verilmiştir.

2.4.1. KİŞİLERARASI İLİŞKİLER İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

2.4.1.1. Bireyle İlişkili Faktörler ve Kişilerarası İlişkiler

Cinsiyet ve Kişilerarası İlişkiler

Cinsiyet, kişilerarası ilişkileri etkileyen temel bir diğer değişken olarak pek çok çalışmaya konu olmuştur. Cinsiyet ve kişilerarası ilişkileri incelemeyen çalışmalardan bazıları şunlardır:

Şahin, Durak ve Yasak (1994), yaş ortalaması yaklaşık 20 olan 712 kişinin katılımı ile Kişilerarası İlişkiler Ölçeği'nin psikometrik özelliklerini incelemiştir. Bulgular yaş ve SED'e göre kişilerarası ilişki tarzlarında farklılık oluşmadığını; cinsiyete göre farklılaşma ortaya çıktığını göstermektedir. Erkeklerin küçümseyici ve saygısız ilişki tarzları alt boyutlarını kapsayan zehirleyici ilişki tarzlarında kadınlardan yüksek puan aldıkları, buna karşın açık ve saygılı alt boyutları olan besleyici ilişki tarzlarında cinsiyetin farklılık yaratmadığı rapor edilmiştir.

Yaughn ve Nowicki (1999), çalışmalarında kadınların hemcinsleri ile yakın ilişkilerinde tamamlayıcılık ilkesine göre davranış geliştirdiklerini, erkeklerin bu ilkeye göre hareket etmedikleri sonucunu elde etmişlerdir.

Zuroff ve deLorimier (1989)'in aktardığına göre, Schopler (1967) kadınların cinsiyet rolleri gereği daha fazla bağımlılık eğiliminde olduklarını ancak bu durumun bir karmaşa yarattığını savunmaktadır. Ona göre kadınlar bir yandan kendine yeterlik arzusu ve başkalarına yardım etme isteği, diğer yandan şefkat ve ilgi görme ihtiyaçları hissetmekte ve bu çelişkili ihtiyaçlar, karmaşa yaşanmasına neden olmaktadır. Ayrıca tüm başarılarına rağmen, kadınlar yetersizlik, yalnızlık, yakın ilişki kurmada başarısız olarak görmektedirler.

Benzer bir çalışmada, Zuroff ve deLorimier (1989), yüksek bağımlılık puanlarının kadınlarda, yakın ilişki kurmaya ve sevgiye daha fazla isteklilik ile ilişkili olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Benzer sonuçlar Le ve Agnew (2001)'nin çalışmasında da elde edilmiştir.

Roothman, Kirsten ve Winssing (2003), kadınların ve erkeklerin iyi oluşları ve kişilerarası ilişkileri arasında fark olup-olmadığını inceledikleri çalışmalarına 18-65 yaşları arasında 90 erkek, 288 kadın olmak üzere toplam 384 kişi katılmıştır. Çalışmada Yaşam Doyumu Ölçeği, duyuşsal fonksiyonları ölçmek için Affectometer, Bar-On Duygusal Zekâ Ölçeği, Benlik Kavramı Ölçeği, sağlıklılığı sınamak için Genel Sağlık Soru Listesi, Olumsuz Otomatik Düşünceler Envanteri, Yapısalıcı Düşünce Envanteri veri toplama araçları olarak kullanılmıştır. Elde edilen

bulgulara göre, kadınlar ve erkekler arasında kendini değerlendirme ve psikolojik iyi oluş açısından farklılıklar görülmektedir. Kadınlar duyguları ifade etme ve duygulanımının yanı sıra somatik semptomlara sahip olma açısından da erkeklerden daha yüksek puanlar almışlardır. Erkeklerin ise, benlik kavramı, benlik saygısı ve olumsuz otomatik düşünceler açısından yüksek puanlar aldıkları, ilişkilerde kendini daha üstün görme eğiliminde oldukları not edilmiştir. Yaşam doyumu, duygusal denge, duygusal zekâ ve öz-yeterlilik açısından cinsiyetin farklılık yaratmadığını gösteren sonuçlar elde edilmiştir.

Kişilik Özellikleri ve Kişilerarası İlişkiler

Kişilerarası ilişkiler incelenirken, *kişilik özellikleri* ilişkileri belirleyen temel unsur olarak ele alınmaktadır. Kişilik özellikleri ve kişilerarası ilişkiler ile ilgili çalışmalardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

Bozgeyikli (2001), üniversite öğrencilerinin kişilik özelliklerinin, kişilerarası ilişkilerinde farkındalıklarına etkisini araştırmıştır. Hacettepe Kişilik Envanteri ve Kişilerarası İlişkide Farkındalık Ölçeği'nin kullanıldığı çalışmadan elde edilen bulgulara göre, kişilik özellikleri ile ilişkide farkında olma düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kendini gerçekleştirme puanı yüksek olan bireylerin, ilişkide kaygı düzeylerinin düşük olduğu; duygusal kararlılık düzeyi yüksek olan bireylerin de ilişkide bilinç, görüntü ve kaygı düzeylerinin çok düşük olduğu elde edilen bulgular arasındadır. Nevrotik kişilik eğilimi olan bireylerin, ilişkide bilinç, görüntü ve kaygı düzeylerinin çok düşük olduğu buna karşın psikotik eğilimli bireylerin ise sadece ilişkide görüntü ve kaygı düzeylerinin çok düşük olduğu sonucu da elde edilmiştir. Ailenin, sosyal ilişkilerde uyumun ve kişisel uyumun, ilişkide kaygıyı azaltan bir değişken olduğu sonucunun yanı sıra kızların ilişkide neler olup bittiğine dair daha fazla farkındalık geliştirdikleri ve karşı cinsten arkadaşı olmayanların da ilişkilerinde daha fazla kaygı yaşadıkları elde edilen sonuçlar arasındadır.

Kişilik özelliklerinden *mükemmeliyetçilik* kişilik özelliğinin, kişilerarası ilişkilerine etkisi de araştırmalarla sınıanmıştır. Hill ve Zrull (1997) 357 üniversite öğrencisinin

mükemmeliyetçilik tutumları ve kişilerarası ilişkileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çok Boyutlu Mükemmeliyetçilik Ölçeği, Kişilerarası Sıfat Ölçeği (IAS) ve Kişilerarası Sorunlar Envanteri (IIP)'ni kullanıldığı çalışmadan elde edilen bulgular; benlik odaklı mükemmeliyetçilik, başkaları odaklı mükemmeliyetçilik ve sosyal mükemmeliyetçilik alt boyutları açısından değerlendirilmiştir.

Benlik odaklı mükemmeliyetçilik alt boyutu açısından; bu alt boyuttan yüksek puan alan erkeklerin IAS'nin kendinden emin-baskınlık, kibirli-hesapçı ve soğuk-mesafeli alt boyutlarından da yüksek puanlar aldıkları elde edilmiştir. Kadınlarda ise yine benlik odaklı mükemmeliyetçilik; IAS'nin kendinden emin-baskın, ılımlı-sıcakkanlı alt boyutları ile ilişkili bulunmuştur. Kişilerarası ilişkilerde yaşanan sorunlar açısından benlik odaklı mükemmeliyetçilik geliştiren erkeklerin kontrol, müdahale etme, saldırgan yönelimler, diğerlerini değiştirmeye çalışma, güvensizlik, düşük empati, kuşkuculuk gibi sorunlar yaşadıkları sonucu elde edilmiştir. Benlik odaklı mükemmeliyetçilik, kadınlar için uyum sağlayıcı işlev görmüştür. Benlik odaklı mükemmeliyetçilik geliştiren kadınların ilişkilerinde güvenilir, sorumluluk sahibi, izin verici davranış sergiledikleri belirtilmiştir. *Başkaları odaklı mükemmeliyetçilik*, erkeklerde IAS'nin Güvenli-Baskın, Kibirli-Öç alıcı, Soğuk-Mesafeli alt boyutları, kadınlarda da Güvenli-Baskın alt boyutu ile ilişkili bulunmuştur. Çalışmada erkekler, kadınlardan daha fazla başkaları odaklı mükemmeliyetçilik puanı almışlardır. Erkeklerin ilişkilerinde baskınlık, kin, başkalarını kontrol, empatik olamama, başkalarına güvenmeme gibi kişilerarası sorunlar yaşadıkları; kadınların ise kontrol, manipüle etme eğilimi, şüphe, güvensizlik gibi kişilerarası problemler yaşadıkları ortaya konmuştur. *Sosyal mükemmeliyetçilik*, IAS'nin Kibirli-Hesaplı, Soğuk-Mesafeli ve Yalnız-İçedönük boyutları ile ilişkili bulunmuştur. Bu erkeklerin müdahaleci, başkalarına karışma, kin, kontrol etme, güvensizlik, empatik olamama; kadınların ise diğerlerini kontrol, değiştirmeye çalışma, sosyal kaygı, öfkeyi ifade etmede güçlük, aşırı verici ve esnek, dikkat çekme eğilimi ve yalnız başına zaman geçirmeme, aşırı onaylanma gibi kişilerarası sorunlar yaşadıkları rapor edilmiştir (Hill ve Zrull, 1997).

Aydın, Malkoç, Erginsoy ve Onat (2008), üniversite öğrencilerinin rekabetçi tutum özellikleri ile kişilerarası iletişim becerileri, aile ortamı ve kaygı düzeyi arasındaki ilişkinin bazı sosyo-demografik özellikler bağlamında incelendiği çalışmaya 279 öğrenci katılmıştır. Rekabetçi Tutum Ölçeği, İletişim Becerileri Envanteri, Aile Ortamı Ölçeği ve Durumluluk Sürekli Kaygı Envanteri'nin kullanıldığı çalışmada, elde edilen bulgular kişilerarası iletişim becerilerinin rekabetçi tutumu yordadığını, aile ortamının ve kaygının rekabetçiliği yordamadığı sonucu elde edilmiştir. Rekabetçi tutumda anne-baba eğitim düzeyi, kardeş sayısı ve doğum sırasının farklılık yaratmadığı çalışmada, cinsiyetin farklılık yarattığını gösteren bulgular elde edilmiştir. Sonuçlar erkek öğrencilerin daha rekabetçi olduğunu göstermektedir.

Otokontrol ve Kişilerarası İlişkiler

Otokontrol, kişilerarası ilişkileri etkileyen bir diğer kişilik özelliği olarak işlev görmektedir. Oto kontrolün sağlanması bireye hem kişisel alanında hem de kişilerarası ilişkilerinde bazı bilgi ve beceri kazandırmaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen bazı çalışmalar ve sonuçları şöyledir:

Tangney, Baumeister, ve Bone (2004), 18–25 (M= 20.07) yaşları arasındaki 351 üniversite öğrencisi ile yaptıkları çalışmada oto kontrol ile uyum, kişilerarası ilişkiler, patoloji ve akademik başarı arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre oto kontrol, aile içi çatışmalara ile ters yönde ilişkili bulunmuştur. Oto kontrol ile başkalarına kasıtlı zarar verici, düşmanca ve direk saldırganlık (sözel, fiziksel, sembolik, dolaylı ya da yer değiştirmiş) arasında da negatif ilişki elde edilmiştir. Bulgular, oto kontrol puanı yüksek olan katılımcıların, daha az oranda öfke yaşadıklarını ve öfke yönetiminde daha başarılı olduklarını göstermektedir.

Kendini Ayarlama Becerisi ve Kişilerarası İlişkiler

Duygu kontrolü ve duygusal tutarlılığın, kişilerarası ilişkiler açısından ele alınmasında *kendini ayarlama becerisi* de bir başka değişken olarak incelenmektedir. Birey, sosyal ilişkiye girebilmek ve ilişki sürdürebilmek için hem kendini doğru şekilde ortaya koyma hem de karşı tarafın kendini ortaya koymasını doğru şekilde algılaması gerekmektedir. Bu, davranışları düzenleme ve kontrol etme becerisini

gerektirmektedir. Bireyin duruma göre ve denetimli olarak kendini sunma becerileri “kendini ayarlama” (self-monitoring) olarak tanımlanmaktadır (Bacanlı, 1997).

Synder (1972)’a göre bireylerin kendini ayarlama becerisine sahip oluşları ve bu beceriyi kullanmaları açısından bireysel farklılıklar bulunmaktadır. Ona göre kendini ayarlama becerisi yüksek olan bireyler, davranışın duruma ve diğer kişilere uygun olmasına özen gösterirler. Bu özen beraberinde, duyguları anlatma ve ortaya koymada duyarlılığı ve kontrollü olmayı getirir. Buna karşın kendini ayarlama becerisi düşük olan bireyler ise, duruma uygun şekilde kendini ortaya koymada başarısız oldukları gibi, ipuçlarına ve bilgilere karşı duyarlı olamamaları nedeniyle duygusal durum ve tutumlarla kendini kontrol etme stratejileri sergilemektedirler (Akt: Bacanlı, 1997).

Düşünce Yapısı ve Kişilerarası İlişkiler

Bireyin sahip olduğu *düşünce yapısı*, kişilerarası ilişkileri etkileyen kişilik özelliklerinden bir diğerini oluşturmaktadır. *Düşüncede katılık*, ilişkilerin niteliğini de etkilemektedir. Düşüncede katılığın yanı sıra işlevsel olmayan düşünce ve tutumların, kişilerarası ilişkileri etkileyen yapılar olarak ele alınmış ve pek çok çalışmaya konu olmuştur.

Torbahn (1997) çalışmasında, Kişilerarası Sıfat Ölçeği ile ölçtüğü kişilerarası keskinliğin, şiddetin (intensity) kişisel ve kişilerarası uyum ile ilişkili olduğu; ancak kişilerarası esnekliğin, kişisel ve kişilerarası uyumu yordamadığı sonucunu elde etmiştir. Çalışmada aynı zamanda, belli kişilerarası stillerin, özellikle düşmanlık ve boyun eğicilik stillerinin, IIP-C ölçeğinden ve SCL-90-R’den yüksek puan aldıkları, yani uyum sağlayıcı olmayan kişilerarası davranışlar daha sıklıkla sergiledikleri rapor edilmiştir.

Whisman ve Friedman (1998), işlevsel olmayan düşünceler ile kişilerarası problemler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Sonuçlar, başarı ve özerkliğe ilişkin işlevsel olmayan tutumların kontrol edilemeyen davranışlar, duyarsızlık,

şüphelenme, kızgınlık, duyguları ifade etmede güçlük yaşama, sosyal kaygı ve sosyal yalıtılmışlık gibi kişilerarası problemlere neden olduğunu göstermektedir.

Duy (2003)'un çalışmasında da, fonksiyonel olmayan düşünce yapısı ile olumsuz kişilerarası yaşantılar ve yalnızlık algısına arasında .28 ($p<.01$) düzeyinde anlamlı ilişki olduğu sonucunu elde edilmiştir. Bu veriye dayanarak, bilişsel-davranışçı yaklaşıma dayalı grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin yaşadığı yalnızlık ve fonksiyonel olmayan tutumlarını azaltmadaki etkisini sınamıştır. Deney, plasebo ve kontrol grubundan oluşan gruplardan deney grubuna bilişsel-davranışçı yaklaşıma dayalı grupla psikolojik danışma uygulaması yapmıştır. Ön-test ile son-test ölçümlerine göre, deney grubunda uygulanan programın yalnızlığı azaltmada kısmen etkili, fonksiyonel olmayan düşüncelerde tamamen etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Kendini, Karşısı Algılama ve Kişilerarası İlişkiler

Bireyin *kendini ve karşısını algılama* düzeyini ve nasıl algıladığı, kişilerarası ilişkisini belirleyen bir diğer kişilik özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Saffrey, Bartholomew, Scharfe, Henderson, ve Kopman (2003), kişilerarası problemlerde bireyin kendine ve karşı tarafa ilişkin algılamalarının ilişkinin devamını etkileyip etkilemediğini inceledikleri çalışmada partnerleri ile birlikte 76 kişiye Kişilerarası Problemler Envanteri (IIP), İlişki Doyum Ölçeği ve ilişki kalitesini derecelendirmek için Akran Bağlanma Soru Listesi uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, ilişki içerisinde partnere yönelik geliştirilen algılar, benlik algısından daha fazla ilişkinin işleyişini ve doyumunu yordamaktadır. Ayrıca kadınların kendilerine ilişkin algılamaları, düşmanca-baskın boyutunda kişilerarası sorunların ortaya çıkmasına neden olurken, ilişkinin devamını da belirleyen bir unsur olarak görülmüştür. Özellikle baskınlık, öç alma ve mesafe (soğukluk) boyutlarında kadınlar erkeklere göre daha yüksek puanlar almışlardır. Kişilerarası problemler içerisinde erkeklerin kendilerine ilişkin algılamaları ise, ilişkinin devamı ve doyumunda hiçbir farklılık yaratmamıştır.

Duygusal Farkındalık, Tutarlılık, Duyarlılık, Hassasiyet ve Kişilerarası İlişkiler

Kişilerarası ilişkilerde, bireyin kendi *duygularının farkındalık düzeyi*, bunların *uygun şekilde ifade edilmesi, ifade ediliş ve duygusal yaşantıda tutarlılık düzeyi*, duygusal yaşantılara ve başkalarına karşı aşırı *duyarlılık ve hassasiyet* kişilerarası ilişkileri etkileyen kişilik özelliklerindedir.

Kuzucu (2006) duyguları fark etmeye ve ifade etmeye yönelik psiko-eğitim programı hazırlamış ve bu programın üniversite öğrencilerinin duygusal farkındalık düzeylerine, duyguları ifade eğilimlerine, psikolojik ve öznel iyi-oluşlarına etkisini incelemektedir. Deney, plasebo ve kontrol gruplu ön-test, son-test ve izleme modeline dayalı deneysel türde gerçekleştirilen çalışmaya 34 üniversite öğrencisinin katılmış olup; Duygusal Farkındalık Düzeyi Ölçeği, Duyguları İfade Ölçeği, Pozitif Negatif Duygu Ölçeği ve Psikolojik İyi Oluş Ölçeği veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Deney grubuna, araştırmacı tarafından geliştirilen 12 oturumluk duyguları fark etme ve ifade etme psiko-eğitim programı verilmiş, plasebo grubu da 10 oturum plasebo uygulamasına maruz bırakılmıştır. Elde edilen bulgular, deney grubu lehine bir farklılaşma olduğunu; gruplar arasında sadece duygusal farkındalık puanlarında anlamlı bir farklılık olduğu göstermektedir.

Yang ve Wang (2001), Kişilerarası İlişki Soru Listesi ve Duygusal Tutarlılık Soru Listesi'ni kullanarak, kendilerinin geliştirdikleri duygu kontrol programının meslek lisesi öğrencilerin duygusal tutarlılık ve kişilerarası ilişkilerine etkilerini incelemiştir. Elde edilen bulgular, duygu kontrolü eğitimi alan öğrencilerin duyguların daha kolay kontrol ettikleri, daha fazla otonomi geliştirdikleri ve daha yüksek benlik saygısına sahip olduklarını göstermektedir. Nörotik eğilimler açısından sonuçlar ele alındığında, çalışma grubundaki nörotik eğilimli öğrencilerin nörotik olmayanlara göre, daha fazla iş doyumunu ve benlik saygısı puanları aldıkları; kontrol grubunda ise, bir farklılık oluşmadığı rapor edilmiştir. Kişilerarası ilişkiler açısından, geliştirilen program bir farklılık yaratmamıştır. Ancak çalışma grubundaki nörotik eğilimleri öğrencilerin, daha fazla güven geliştirdikleri de belirtilmiştir.

Duygusal tutarlılığın kişilerarası ilişkisine etkisinin incelendiği bir diğer çalışmada Ibanez, Ruipérez, Moya, Marqués, ve Ortet (2005), genç yetişkinlerle Kendini Düzenleme Envanteri'ni kullanmışlardır. Elde edilen sonuçlara göre, kendini düzenleme becerisi düşük nörotizm, dışa dönüklük ve dürtü kontrolü ile ilişkili bulunmuştur. Bulgular, kadınların erkeklere göre duyguların ve ihtiyaçların ifade edilmesinde daha yüksek ancak olumlu hareketler ve atılganlık boyutlarında da daha düşük puanlar aldıklarını göstermektedir.

Bireyin *duygusal duyarlılık* düzeyinin kişilerarası ilişkilerini etkisi de araştırmalarda incelenmiştir. Erözkan (2003) araştırmasında, üniversite öğrencilerinin kişilerarası duyarlılık ve depresyon düzeylerini yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey ve ikamet edilen yer açısından karşılaştırmıştır. 320 öğrencinin katıldığı çalışmada elde edilen bulgulara göre, kişilerarası farkındalık ve çekingenlik alt boyutlarında cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzey farklılığın oluşmasına neden olmuştur. Erkeklerin ve düşük sosyo-ekonomik düzeydeki bireylerin, kişilerarası farkındalık düzeyi daha yüksek çıkarken; kızları ve yine düşük sosyo-ekonomik düzeydeki bireylerin çekingenlik puanları anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur. Ayrıca 18–19 yaş grubundaki bireyler ile köyde ikamet eden bireylerin daha fazla onaylanma ihtiyacı içinde oldukları ve daha fazla kırılgan iç benlik puanı aldıkları çalışmadan elde edilen diğer bulgular olarak sunulmuştur.

Erözkan (2004) yaptığı bir diğer çalışmada, üniversite öğrencilerinin kişilerarası duyarlılıkları ile reddedilme duyarlılıklarını bazı sosyo-demografik değişkenler açısından incelemiştir. 340 öğrencinin katıldığı çalışmada Kişilerarası Duyarlılık Ölçeği ile Reddedilme Duyarlılık Ölçeğini kullanmıştır. Sonuçlar, kişilerarası duyarlılıkları ile reddedilme duyarlılığı arasında anlamlı ilişki olduğunu göstermektedir. Cinsiyet reddedilme duyarlılığı açısından farklılık yaratmazken, kız öğrencilerin daha kırılgan içbenliğe sahip oldukları sonucu elde edilmiştir. Yaş değişkenine bakıldığında, reddedilme duyarlılığı açısından farklılık oluşmazken, 18–19 yaşlarındaki bireyler, daha yüksek kişilerarası duyarlılık puanı elde etmişlerdir. Ayrıca düşük sosyo-ekonomik düzeydeki bireylerin çekingenlik puan ortalamalarının daha yüksek olduğu sonucu elde edilmiştir.

Duygusal farkındalık, duyarlılık, tutarlılık ve duyguların uygun şekilde ifade edilmesi, sosyal beceri eğitimi içerisinde verilmektedir. Uzamaz (2000), sosyal beceri eğitiminin ergenlerin kişilerarası ilişki düzeylerine etkisini incelemiştir. Ön test-son test kontrol grupla deneysel model türünde gerçekleştirilen çalışmaya, 28 lise öğrencisi katılmıştır. Bulgular, genel olarak sosyal beceri eğitiminin öğrencilerin kişilerarası ilişki düzeylerinde olumlu etki sağladığını göstermektedir. Kişilerarası İlişki Ölçeği'nin alt boyutlarından besleyici ilişki üzerinde etkili olduğu, zehirleyici ilişkiler boyutunda ise sosyal beceri eğitiminin farklılık yaratmadığı gözlenmiştir.

Kişilerarası Bağımlılık- Bağlılık ve Kişilerarası İlişkiler

Kişilerarası ilişkilerde etkili olan bir diğer kişilik özellikleri, bireyin diğerlerine bağımlılığı yani *kişilerarası bağımlılık* düzeyidir. Kişilerarası bağımlılık ve ilişkileri konu alan çalışmalardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Darcy, Davila, ve Beck (2005), kişilerarası bağımlılık ve kişilerarası kaçınma davranışlarının sosyal kaygı ile ilişkili olup olmadığını inceledikleri çalışmalarında, korkulu ve saplantılı bağlanma stilleri ile hem sosyal kaygı hem de kişilerarası bağımlılığın ilişkili olduğunu ortaya koymuşlardır. Bulgular, korkulu ve kaçınan bağlanma stillerinin, sosyal olarak kaygılı ve kaçınan davranışlar sergilediklerini, korkulu ve saplantılı bağlanma geliştiren bireylerin de yetersizlik duyguları yaşadıklarını, kendi kendilerini sık sık eleştirdiklerini, terk edilme ya da göz ardı edilme korkuları yaşadıklarını ortaya koymuştur.

Dunkley, Blankstein, Zuroff, Lecce ve Hui (2006), uyum sağlayıcı olan ve olmayan bağımlılığı Beş-Faktör Kişilik Modeli doğrultusunda incelemiştir. Çalışmada bağımlılığın, hem kişilerarası (dışadönüklük, Agreeableness) ve kişilerarası olmayan (nörotizm, yaşantıya açıklık ve conscientiousness) kişilik alanlar (domains) ile ilişki olduğu görüşü hareket noktasını oluşturmuştur. 475 üniversite öğrencisi ile gerçekleştirilen çalışmada, Depresyon Yaşantıları Soru Listesi (Depressive Experiences Questionnaire), revize edilmiş NEO Kişilik Envanteri ve Beck Depresyon Envanteri kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, aktif ve pasif bağımlılık nörotizm ile ilişki olduğunu göstermektedir. Pasif bağımlılığı, aktif bağımlılıktan

ayıran tek fark, uyumluluk ile anlamlı ilişki göstermesidir. Çalışmada, hem aktif bağımlı hem de hem de pasif bağımlı bireylerin kendilerini gergin, korkulu ve kaygı yaşantısına eğilimli olarak tanımlamışlardır. Ayrıca, aktif bağımlı olan bireylerin alay edilmeye karşı daha hassas, aşağılık duyguları yaşamaya eğilimli ve stres yaşantıları ile başa çıkma becerisi geliştiremeyen bireyler oldukları yönünde sonuçlar elde edilmiştir. Bu sonuçlar, aktif bağımlı olan bireylerin daha fazla kişilerarası problemler ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

McBride, Zuroff, Bacciochi, ve Bagby (2006), uyum sağlayıcı olan ve olmayan bağımlılık arasındaki farkı ve bu bağımlılıkların depresyon ile ilişkisini depresyon tanısı konmuş hastalar ile sağlıklı üniversite öğrencileri ile çalışarak incelemişlerdir. Depresyon Yaşantıları Soru Listesi, İlişki Ölçekleri, NEO Beş-Faktör Kişilik Envanteri ve Beck Depresyon Ölçeği'nin kullanıldığı çalışmada, depresyon tanısı konmuş grubun bağımlılık puanları sağlıklı gruptan anlamlı şekilde yüksek çıkmış, bu bulgu ile connectedness uyum sağlayıcı bağımlılık olarak nitelendirilmiştir. Bulgular her iki grupta da hem neediness hem de connectedness'in depresyon ve nörotizm ile ilişkili olduğunu gösterirken; connectedness sadece sağlıklı öğrenci grubunda nörotizm ile ilişkili bulunmuştur. Sonuçlar bağlanma stilleri açısından incelendiğinde; her iki grupta da neediness sağlıklı olmayan bağlanmayı yordayan bir değişken olmuştur. Güvenli bağlanma ile ters yönde ilişkili çıkan neediness, saplantılı bağlanma ile doğrusal ilişki göstermektedir. Connectedness ise, her iki grupta, saplantılı bağlanma ile doğrusal ilişki gösterirken; sadece öğrenci grubunda kayıtsız bağlanma ile ters ilişki göstermektedir. Elde edilen bulgulardan araştırmacılar şu sonuçlara varmışlardır: Aktif bağımlı olan bireylerin, diğerleri tarafından gözetlenmek, korunmak istekleri yoğun olan, ilişkilerinde zarar göreceklere ilişkin beklentiler geliştiren, stres yaşantılarına aşırı kaygı yaşayan ve terk edilme, göz ardı edilme korkularını fobi şeklinde yaşayan bireyler olarak tanımlanmışlardır. Buna karşın conncted bireyler, orta derecede kaygılı, diğerlerine önem verme, onların istediklerini göz ardı etme ve ilişkiyi devam ettirme, uyum sağlama adına bir şekilde güvenli olmayan tepkilere sunabilen ancak bireysel olarak kişilerarası ilişki kurabilen olarak nitelemişlerdir.

İlgili literatürde de bahsedildiği gibi, kişilerarası bağlılık ve bağımlılık, Türk kültüründe birbiri ile çok da ayrılmayan ancak psikoloji literatüründeki kadar da sağlıklı olmayan bir yapı olarak değerlendirilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1990). Bu doğrultuda gerçekleştirilmiş bir çalışmada, Örüng (1998), Türkiye’de bağımlılık ve aile yapılarını incelemiştir. 360 üniversite öğrencisinin katıldığı çalışmada, Kişilerarası Mesafe Ölçeği, Karşılıklı Duygusal Bağımlılık Ölçeği, İlişkisel Karşılıklı Bağımlılık Ölçeği, Materyal Karşılıklı Bağımlılık Ölçeği ve Sosyal İlişkiler Ölçeği veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, katılımcıları daimi ikametgahlarının gelişmişlik seviyesinin, bir tanıdığı duygusal bağımlılık geliştirmelerinde belirleyici olduğu; kişiye yakın olan diğer insanlar ile duygusal bağlılığın daha da arttığını göstermektedir. Kentten ya da kırsal kesimden gelme durumunun duygusal bağlılık geliştirmede etkili olmadığı ancak kırsal kesimden gelen katılımcıların bir tanıdığı daha fazla maddi yardım verebildikleri ortaya konmuştur.

Bağlanma Stilleri ve Kişilerarası İlişkiler

Kişilik özelliklerinin yanı sıra bireyle dolaylı olarak ilişkili olan diğer faktörlerin kişilerarası ilişkilere etkisi de pek çok çalışmada incelenmiştir. *Bağlanma stilleri*, kişilerarası ilişkileri etkileyen ve belirleyen değişkenlerden biri olarak nitelendirilmiş ve pek çok çalışmaya konu olmuştur.

Collins ve Read (1990), Hazan ve Shaver’ın ölçeklerini kullanarak kişilerarası ilişkilerde, yetişkin bağlanma stillerinin ölçmek üzere bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Yapılan faktör analizi sonucunda, yetişkin bağlanma stillerinin ilişkilerdeki etkisi üç boyut altında toplanmıştır. Bu boyutlar; katılımcıların yaklaşmadan duydukları rahatlık hislerinin dereceleri, diğerlerine ne oranda güven hissettikleri ve sevilme ya da terk edilme hislerine ilişkin korku ya da endişeleridir. Bu üç boyut, benlik saygısı, ifade edicilik, insana yönelik genel tutum, diğerlerine güven ve sevmeye stilleri ile ilişkili bulunmuştur.

Bartholomew ve Horowitz (1991) ve Horowitz, Rosenberg, ve Bartholomew (1993), güvenli bağlanan bireylerin kişilerarası problemlerinin, döngünün arkadaşlık tarafında geliştiğini, kullanıma ve aşırı nurturant sorunlar yaşadıkları; saplantılı

bireylerin aşırı ifade edici; kaçınanların aşırı soğuk olma ve korkulu bireylerin de kullanılma, boyun eğici olma ve içe dönüklük sorunları yaşadıkları sonucunu elde etmişlerdir.

Kalehzan (1993), yetişkin bağlanma stilleri ile kişilerarası problemler ve klinik depresyon belirtilerinin ortaya çıkması arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada her bireyin anne ve babasına ilişkin tanımlamalarından yararlanılarak, ebeveynin bağlanma stilleri ortaya konmuştur. Depresyon tedavisi gören ve görmekte olan 21–65 yaşlarında, 120 hastanın katıldığı çalışmada, Yetişkin Bağlanma Derecelmeleri (Adult Attachment Ratings) (Bliwise, 1990), Kişilerarası Problemler Envanteri (IIP), Semptom Listesi (SCL–90, The Symptom Checklist 90), Beck Depresyon Envanteri (BDI) ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçlarına göre, depressif grubun sadece % 25'inin güvenli bağlanma, grubun diğerleri ise güvenli olmayan bağlanma stilleri geliştirmişler. Saplantılı bağlanma geliştiren bireylerin, kişilerarası ilişkilerinde dostça tavır geliştirdikleri ancak diğer insanları kontrol etme eğiliminde oldukları; buna karşın korkulu ve kayıtsız bağlanma geliştirenlerin de diğerlerine karşı aşırı derecede düşmanlık duyguları yaşadıkları sonuçları elde edilmiştir.

Bankier (1997), bağlanma stillerinin kişilerarası ilişkilerdeki yordayıcılığını araştırdığı çalışmasında, yaş ortalamalar yaklaşık 22 olan 98 genç yetişkine Ego Kimlik Durumları, İlişki Ölçekleri, Sosyal Yakınlık Ölçeği, Yakınlıktan Korkma Ölçeği, SCL–90 ve Kişilerarası Problemler Envanteri'ni uygulamıştır. Elde edilen bulgular güvenli bağlanma ile kişilerarası kimlik kazanımı arasında, korkulu bağlanma ile kişilerarası kimlik parçalanması, saplantılı bağlanma ile kişilerarası kimlik karmaşası arasında anlamlı ilişki olduğunu göstermektedir.

Saymaz (2003), üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri ile kişilerarası ilişki tarzları arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. 474 öğrencinin katıldığı çalışmada, İlişki Ölçekleri Anketi ve Kişilerarası İlişkiler Tarz Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, güvenli bağlanma stili ile duyarlılık ve dışadönüklük faktörlerinin olumlu; korkulu bağlanma stili ile duyarlılık ve dışadönüklük faktörlerinin olumsuz yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Saplantılı bağlanma stili, bağımsızlık ve

kararsızlık boyutları ile olumsuz; hoşgörü, destekleyicilik, temkinlilik ve dengelilik ile olumlu yönde ilişkili bulunmuştur. Kayıtsız bağlanma stili ise, dışadönük boyut ile olumsuz yönde ilişkili çıkmıştır. Cinsiyet ve kişilerarası ilişki tarzlarına bakıldığında, erkeklerin yardıma açıklık, destekleyicilik, başkalarına güven ve yönlendiricilik boyutlarında daha yüksek puanlar aldıkları görülmektedir. Yaş değişkenine göre, yönlendiricilik puanının arttığı sonucu da elde edilen bulgular arasında sunulmuştur.

Deniz, Hamarta ve Arı (2005), araştırmalarında üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve bağlanma stillerinin sosyal beceri ve yalnızlık düzeyleri üzerindeki etkileri incelemiştir. 383 öğrencinin katıldığı çalışmada, Kendini Tanımlama Envanteri, UCLA Yalnızlık Ölçeği ve İlişki Ölçekleri Anketi veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, bağlanma stillerinin sosyal beceri duyuşsal anlatımcılık düzeylerini anlamlı düzeyde etkilediği, güvenli bağlanma stilinin anlamlı düzeyde etkiye sahip olduğu gözlenmiştir. Sosyal beceri duyuşsal duyarlık ve duyuşsal kontrol alt boyutunda bağlanma stillerinin anlamlı düzeyde etkiye sahip olmadığı sosyal anlatımcılık alt boyutunda bağlanma stillerinin anlamlı düzeyde etkiye sahip olduğu gözlenmiştir. Sosyal beceri sosyal duyarlık ve sosyal kontrol alt boyutlarının bağlanma stillerinin anlamlı düzeyde etkiye sahip olduğu sonucu elde edilmiştir. Yalnızlık düzeyleri açısından bakıldığında; sonuçlar bağlanma stillerinin yalnızlık düzeyleri üzerinde anlamlı düzeyde etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Cinsiyet değişkenine göre ise; kızların sosyal beceri duyuşsal anlatımcılık, duyuşsal duyarlık, sosyal kontrol ve toplam sosyal beceri puan ortalamalarının erkeklerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu, erkeklerin sosyal beceri duyuşsal kontrol düzeyleri ve yalnızlık puanlarının da kızlarınkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Oral (2006), yeme tutum bozukluğu gösteren lise ve üniversite öğrencileri ile yeme bozukluğu tanısı almış hastaların *bağlanma stilleri, kişilerarası şemalar, kişilerarası ilişki* tarzları ve öfke yaşantıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada Yeme Tutum Testi, Kişilerarası Şemalar Ölçeği(KŞÖ), Kişilerarası İlişkiler Ölçeği, Yakın Yaşantılar Ölçeği ve Çok Boyutlu Öfke Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen bulgular,

işlevsel olmayan kişilerarası şemaların ve öfke örüntülerinin yeme örüntüsü ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Sonuçlara göre hasta grubu, öfke toplam puanı açısından da diğer gruba göre anlamlı farklılık sergilemekte; Kişilerarası Şemalar Ölçeği'ndeki düşmanlık boyutu açısından, anne-baba ve arkadaşlarından daha fazla tamamlama tepkisi beklemektedirler. Ayrıca işlevsel kişilerarası şemaların besleyici ilişki tarzı ile işlevsel olmayan kişilerarası şemaların da kaygı, kaçınma, öfke ve ketleyici ilişki tarzı ile ilişkili olduğu da elde edilen sonuçlar arasındadır.

Çelik (2006), üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 487 öğrencinin katıldığı çalışmada Saldırganlık Ölçeği, İlişki Ölçekleri Anketi ve Kişilerarası Şema Ölçeği veri toplama araçları kullanılmıştır. Sonuçlar üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri ile bağlanma tarzları ve kişilerarası şemaları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu; saldırganlık tepkilerinin bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarına göre yordandığı sonucuna ulaşılmıştır. Demografik değişkenlerden açısından sonuçlar incelendiğinde, cinsiyete göre ise, saldırganlık tepkilerinin, bağlanma tarzlarının ve kişilerarası şemaların farklılaştığı; anne-baba birliktelik durumuna göre saldırganlık tepkilerinde farklılıkların olduğu buna karşın bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalar üzerinde farklılık yaratmadığı; benzer şekilde, anne eğitim düzeyinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalar üzerinde farklılığa yol açmadığı, buna karşın baba eğitim düzeyinin sadece bağlanma tarzları üzerinde bir farklılığa yol açtığı görülmektedir.

Akbağ ve Çelik (2007), algılanan aile kabul ya da reddi ile bağlanma stillerinin, kişilerarası duyarlılık ve romantik ilişkilerden elde edilen doyuma etkisini incelemiştir. 18-40 yaşları arasında yaş ortalaması yaklaşık 23 olan 243 üniversite öğrencisinin katıldığı çalışmada Ebeveyn Kabul-Red Ölçeği, Sosyotropi-Otonomi Ölçeği, İlişki Ölçekleri, Kişilerarası Duyarlılık Ölçeği ve İlişki Değerlendirme Ölçeği veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, bağlanma stilleri ile kişilerarası duyarlılığın ilişkili olduğunu, ancak bağlanma stili ile ilişki doyumu arasında istatistiksel açıdan ilişki olmadığını göstermektedir. Korkulu bağlanma stiline kişilerarası duyarlılığı yordayan bir değişken olduğu görülmüştür. Sosyotropi

punları ile kişilerarası duyarlılık ve ilişki doyumu arasında ilişki bulunduğu, buna karşın otonominin bu boyutlar ile ilişkili çıkmadığı da elde edilen sonuçlar arasında belirtilmiştir.

Empati ve Kişilerarası İlişkiler

Empati, kişilerarası ilişkilerde olumlu ve sağlıklı bir tarzın belirleyicilerinden biri de olarak fonksiyon görmektedir. Kişilerarası ilişkiler ve empati arasındaki ilişki birçok çalışmada sınanmıştır.

Aydın (1996), farklı meslek gruplarındaki bireylerin empati düzeyleri ile kişilerarası ilişki tarzlarını araştırdığı çalışmada, Empati Beceri Ölçeği ve Kişilerarası İlişkiler Ölçeği veri toplama araçları olarak kullanılmıştır. Altı meslek grubundan 180 kişinin katıldığı çalışmada meslekler kişilerarası ilişkilerin yaşanma yoğunluğu açısından iki grup olarak ele alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre doktorlar en yüksek empati puan ortalamasına; opera sanatçılar da en düşük empati puan ortalamasına sahiptirler. Ayrıca kişilerarası ilişki tarzları ile empati becerileri arasında olumlu yönde korelatif ilişki elde edilmiştir. Meslekler ve empati becerilerine bakıldığında ise, yardım meslekleri olarak isimlendirilen, kişilerarası ilişkilerin yoğun yaşandığı öğretmenlik, doktorluk, polislik gibi mesleklerde çalışan kişilerin empati düzeyleri, ilişkilerin daha az olduğu mühendis ve teknisyenlerden oluşan ikinci gruptan daha yüksek bulunmuştur. Demografik değişkenler açısından sonuçlara bakıldığında kadınların empati düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu, empati ile yaş arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı, melege yeni başlayanların kıdemlilere göre daha empatik oldukları sonuçları da elde edilen bulgular arasındadır.

Duru (2002), 402 üniversite öğretmen adayının katıldığı araştırma ile bazı psiko-sosyal değişkenlere göre empati, düşünme stilleri ve yardım etme davranışlarının farklılaşp-farklılaşmadığını incelemiştir. Rasyonel-Yaşantısal Düşünme Stilleri Ölçeği, Yardım etme Yönelimi Ölçeği ve Kişilerarası Tepki verme Ölçeği (KTÖ)'nin kullanıldığı çalışmadan elde edilen sonuçlar; empati, düşünme stilleri düzeyleri ve yardım etme davranışlarının birbiri ile ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Empatik eğilimlerin cinsiyete göre farklılık gösterdiğini, kız öğretmen adayları, erkeklerden

daha yüksek empati puanı aldıklarını ortaya koymuştur. Ayrıca, algılanan kişisel değer yönelimi ve algılanmış sorumluluk düzeyi de empati ile ilişkili bulunmuştur.

Erginsoy (2002) çalışmasında üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ düzeyi ile kişilerarası ilişkiler tarzları arasındaki ilişki incelemiştir. Elde edilen bulgular, üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ düzeyleri ile kişilerarası ilişki tarzlarının sosyallik, destekleyicilik, dengelilik alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu buna karşılık başkalarına güven arasında ilişki bulunmadığını göstermektedir. Demografik değişkenler açısından bulgulara bakıldığında; eğitim düzeyine göre duygusal zekâ düzeyleri ve kişilerarası ilişki tarzlarının farklılaştığı, cinsiyet değişkenine göre sadece sosyallik, destekleyicilik, dengelilik boyutlarında farklılık yarattığı görülmektedir. Yaşın duygusal zekâ düzeyi ve kişilerarası ilişki tarzlarını etkilediği de elde edilen sonuçlar arasındadır.

Empati becerisi kişiye kişilerarası ilişkilerinde yakınlık, samimiyet, sıcak ilişki kurmakta yardımcı olmakla birlikte kişilerarası saldırganlığı da azaltmaktadır. Tangney, Baumeister, ve Bone (2004) çalışmalarında oto kontrol ile empati becerisi arasında olumlu bir ilişki olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Çalışmadan elde edilen bulgulara göre oto kontrol becerisi yüksek olan birey, diğerinin bakış açısından olayları görebilmekte ve diğerinin problemine ilişkin algılama ve çözüm aşamasında uygun tepkiyi verebilmekte daha başarılı olmuşlardır.

Gürsoy (2005), Kara Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde görev yapan subayların kişilerarası ilişkilerinde liderlik yeteneklerinin duygusal zekâ ile ilişkisini araştırmıştır. 213 subayın katıldığı ve Bar-On Duygusal Zekâ Anketi'nin kullanıldığı çalışmadan elde edilen bulgulara göre yaş, medeni durum, çocuk sahibi olup-olmama, eşin çalışma durumu değişkenlerine göre subayların toplam duygusal zekâları, kişilerarası ilişki puanları ve diğer temel boyutlarında istatistiksel açıdan bir farklılık gözlemlenmemiştir. Mezun olunan okul açısından, toplam duygusal zekâ seviyeleri ve kişisel beceriler, kişilerarası beceriler, genel ruh durumu temel boyutları ile duygusal benlik bilinci, kendini gerçekleştirme, empati, bireyler arası ilişkiler boyutlarında KHO mezunu subayların lehine farklılıklar elde edilmiştir.

Uygun (2006), hemşirelerin empati beceri düzeylerini belirlemeye yönelik gerçekleştirdiği çalışmasına, İstanbul Tıp Fakültesi, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi, Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi ve Balıklı Rum Hastanesi psikiyatri servislerinde görev yapan 120 hemşirenin katılmıştır. Kişisel bilgi formunun yanı sıra Empati Beceri Ölçeği veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre yaş ilerledikçe empati puanları artarken, medeni durumun hemşirelerin empati puanlarında bir farklılık yaratmamıştır. Eğitim düzeyi hemşirelerin empati puanlarında farklılıklar yaratan bir başka değişken olmuştur. 4 yıllık yüksek eğitim ve üstünde eğitim gören hemşireler, diğer meslektaşlarına göre anlamlı derecede yüksek empati puanı elde etmişlerdir. Çalışma süresi ve çalışma şekli (nöbet, vardiya, gündüz vs.) ise hemşirelerin empati düzeylerinde farklılık yaratmamıştır.

İkiz (2006), 48 deney ve 42 kişi de kontrol grubu olmak üzere, toplam 90 Psikolojik Danışman ile çalışmış, verilen temel danışmanlık becerileri kursunun empati becerilerine etkisini sınamıştır. Empatik Eğilim Ölçeği, Empatik Beceri Ölçeği ve Maslach Tükenmişlik Envanteri kullanıldığı çalışmada, deney grubu lehine farklılıklar elde edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, kurs sonrasında deney grubunun empati becerileri, empatik eğilim düzeyleri ve duygusal tükenme düzeylerinde de artış görülmüştür.

Başkalarına Güven ve Kişilerarası İlişkiler

Bireyin *diğerlerine yönelik geliştirdiği güven ya da güvensizliği*, bireyin ilişkilerini etkileyen bir faktördür.

Katz ve Rotter (1969), öğrencilerin kişilerarası güven puanları ile ebeveynin diğerlerine güvenleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 200 öğrencinin ve ebeveynin katıldığı çalışmada, katılımcılar puanlarının ortalamasının altında ve üstünde kalma durumuna göre düşük ve yüksek güvenli olarak tanımlanmışlardır. Elde edilen bulgular, anne ve babanın, çocuklarında diğerlerine güven duygusunun gelişmesinde farklı roller oynadıklarını göstermektedir. Babalar, erkek çocukların kişiler arası güven geliştirmesinde önemli bir role sahipken, kız çocuklarının başkalarına güven

geliştirmesinde daha az etkili olmaktadır. Araştırmacılar bu sonuçları, sosyal öğrenme teorisine dayanarak, erkek çocukların babayı model alması, onlarla özdeşim kurma çabalarının bir yansıması olarak yorumlamışlardır. Anneler ise, kız ve erkek çocuk olması fark etmeksizin, çocuklarının güven geliştirmesinde çok az ama eşit oranda etkili olmuşlardır.

Goto (1996)'ya göre, güvenin üç önemli belirleyici durumsal belirsizlik, eğilim ve sosyal mesafedir. 129 üniversite öğrencisi ile, senaryolar, sosyal mesafe, durumsal belirsizlik ve eğilimsel güven (dispositional) ölçeklerini kullanarak gerçekleştirdiği çalışmada, bahsettiği belirleyicilerin güven üzerindeki etkisini incelemiştir. Elde edilen bulgular, durumsal belirsizlik ile sosyal mesafenin etkileşim içinde olduğunu, buna karşın eğilim olarak güven ve durumsal değişkenlerin etkileşim içinde olmadığını göstermiştir. Durumsal belirsizliklerin yüksek olması, bireyin o kişiye ilişkin algılamasını olumsuz yönde etkilerken; daha az durumsal belirsizlik tanıdıkları güvenilir yakın insanlar olarak nitelemeye yol açmıştır.

Hupcey, Penrod, Morse, ve Mitcham (2001), yaptıkları literatür taramalarında, güven kavramının tıp, sosyoloji, psikoloji ve hemşirelik literatüründe farklı şekillerde ele alındığını belli soruların cevapları eşliğinde ortaya koymuştur. Bu çalışmaya göre inceleme soruları ve bu sorulara psikoloji ve sosyoloji bilim dallarının verdikleri cevaplar şöyledir.

- “Güven kendiliğinden mi gelişir yoksa zaman içinde mi oluşur?” sorusuna her iki bilim dalı da güvenin zaman içerisinde, tekrarlanmış yaşantılarla geliştiğini savunurken; psikoloji bireysel faktörlere, sosyoloji sosyal çevre ve etkilerine vurgu yapmıştır.
- “Güvenin ön koşulu ihtiyaç mıdır?” sorusu ele alınmış, psikoloji bilimi bunu, Rotter ve Erikson'u referans göstererek, yaşamda kalabilmek için yaşamsal ihtiyaç olmakla beraber gelişimsel bir ihtiyaç olduğu yönünde cevap vermiştir. Sosyoloji ise, güvenin sadece bir seçim olduğu için ihtiyaçlardan bağımsız olduğunu savunmaktadır.
- “Birisine güvenmek, bireyi her zaman riske atar mı?” sorusuna psikoloji

riskin her ortamda olabileceği, birine güvenmenin de belli bir oranda risk taşıdığı ve bu nedenle kişiyi riske sokabileceği savunulmaktadır. Sosyoloji ise, riskin bir önvarsayım olduğu ancak göze alınması gereken bir durum olduğu, iyi ve olumlu sonuçlar için güvenin yaratacağı risklerin hesaplanıp, bunları kabul etmenin gerekliliğini vurgulamıştır.

- “Kişi güvenmeyi ya da güvenmemeyi seçer mi?”. Bu soruya psikoloji, kişinin güven geliştirmesinden önce seçeneklerin her zaman var olduğunu, seçimin güvenilen kişinin ihtiyaçları karşılmasına dayandığını savunur ve bunları da bilişsel ve duyuşsal temeller ile açıklar. Öte yandan sosyoloji ise, güvenin bir seçim olduğunu, bilişsel bir seçim olduğunu savunur.
- “Diğerlerine güven, bir kişisel özellik, eğilim midir yoksa yaşam içinde mi ? öğrenilir?”. Bu soruya psikolojide farklı cevaplar bulabilmek mümkündür. Güven, Erikson ve Rotter’e göre öğrenilmiş, Gyrtman’a göre bir özellik (trait)’tir. Deutsch’e göre kişisel eğilimler güvenin gelişiminde ya engel ya da olumlu katkı sağlayacak bir faktör iken, Mayer’e göre de güven için hem kişisel özellikler hem de deneyimler önemli rol oynamaktadır. Sosyoloji bilim dalında, bu soruya cevap olabilecek hiç bir açıklamaya rastlanmamıştır.
- “Güvenin farklı tür ya da formları var mıdır?” sorusu psikolojide, kişilerarası güven, belli bir kişiye ya da kişilere karşı bireyselleştirilmiş (individualized) güven ve genelde insanlara yönelik olan genelleştirilmiş (generalized) güven olarak cevap bulmaktadır. Ayrıca, güven duygusu ile güvenilir (trusting) davranış arasındaki farka ilişkin vurgu da yapılmıştır. Sosyoloji güveni, kişisel güvene karşı sisteme güven; süreç temelli, karakteristik temelli ve kurum temelli olarak ele almıştır.
- “Güvenin yok olmasının sonuçları nelerdir?”. Psikoloji güveni, bireyin karşı taratan ihtiyaçlarını karşılayacağına dair geliştirdiği beklentiler olarak tanımlarken, güvenin kaybolmasının ya da güvensizliğin en belirgin sonucunun ihtiyaçlarının karşılanması olacağını belirtmektedir. Ayrıca, güvenin sarsılmasının kolayca tamir edilemeyeceği; güvensizliğin yalnızlık, düşük benlik algılaması ile ilişkili olduğunu gösteren çalışmalarla bulunmaktadır. Sosyolojik yaklaşımlara göre ise, güvenin kaybolması durumunda sözleşmelerin bu görevi yerine getirecektir.

- “Güvenin beklenen sonuçları nelerdir?” Psikolojide yapılan çalışmalardan, beklenen sonuçları şöyle sıralamak mümkündür: Bireylerin ihtiyaçlarını karşılaması, istenilir sonuçların ortaya çıkması, kişisel amaçlara ulaşma, içsel (hoşlanma, yakınlık) ve dışsal (sosyal statü, saygı) doyum, yaşam stresini azaltma, başa çıkma ve kontrol geliştirmeye yardımcı olma. Sosyolojide ise, beklenti geliştirme avantaj yaratmaktan ziyade potansiyel zarar olarak görülmüştür. Güvenin beklenen sonuçları, sistemin ve toplumsal yaşamın devamını sağlamaktır (Hupcey, Penrod, Morse, ve Mitcham, 2001).

Jian, Bisantz, ve Drury (2004), güven ve güvensizlik kavramları arasındaki farkı ve bu kavramların yaşamda nasıl işlediğini araştırdıkları çalışmalarına 120 üniversite öğrencisi katılmıştır. Elde edilen bulgular ile bilimsel olarak ilk kez, güven ve güvensizliğin zıt kavramlar olduğu ve bu kavramların “*tek boyutlu güven*” kavramının iki ucunda yer aldığı ortaya konmuştur.

Feng, Lazar, ve Preece (2004), internet üzerinden kişilerarası iletişimde empatik ve yordandabilen iletişimin kişilerarası güvene etkisini incelemiştir. Elde edilen bulgular, hem empatik anlayışın hem de tepkilerin güvenin gelişmesine etkili olduğunu gösterirken, günlük yaşamlarında başkalarına daha fazla güven duyanların, internet üzerinde ilişkilere daha az güvendiklerini ortaya koymuştur.

Güvenin yakın kişilerarası ilişkilerdeki etkisi, evli çiftlerle yapılan çalışmada incelenmiştir. Turan (1997) çalışmasında Erzurum'daki evli çiftlerin evlilik ilişkilerini değerlendirmeye yönelik gerçekleştirdiği çalışmasında, evlilik yılı ile evlilikte güven, bağımlılık, kopukluk ve kontrolcülük arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. 50 çiftin katıldığı çalışmada Britchnell Eş Değerlendirme Ölçeği veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, kadınlarda evlilik yılı ile evlilikte güven, bağımlılık, kopukluk ve kontrolcülük arasında anlamlı bir ilişki elde edilmezken; erkeklerde evlilik yılı ile güven arasında anlamlı ilişki elde edilmiştir.

Güvenle ilişkili olarak gelişen ve kişilerarası ilişkilerde etkili olan değişkenlerden biri de *alınan risk'tir*. Koller (1988), risk derecesi ile güven düzeyi arasındaki

ilişkiyi, Bem'in benlik-algılama teorisi (self-perception theory) ışığında araştırmıştır. 28 öğrencinin katıldığı çalışmada, bir senaryo verilmiş, senaryolara bağlı kalacak şekilde kişilerarası etkileşime girip girmeyecekleri, ne yapacakları gibi soruları 7'li dereceleme üzerinde cevaplamaları istenmiştir. İkinci çalışmalarında, verilen durumu ne düzeyde güvenilir olduğunu cevaplamaları istenmektedir. Elde edilen bulgular, riskin güven düzeyini etkilediğini göstermektedir. Eğer bir ortamı riskli olarak algılıyorsa, karşı tarafına/ partnerine gerekli güvenilir davranış sergileyememekte ve partnerde bunu risk olarak algılamaktadır. Böylece etkileşimin kendisi, potansiyel bir risk faktörü olarak algılanmaktadır.

2.4.1.2 Ortam ve Diğerleri Açısından Dolaylı Olarak Kişi İle İlişkili Faktörler ve Kişilerarası İlişkiler

Kişilerarası Benzerlik ve Kişilerarası İlişkiler

İlişki içinde olan bireylerin *birbirlerine benzerlikleri*, ilişkiyi belirlemektedir. Wakimoto ve Fujihara (2004)'nin kişilerarasında gelişen yakınlık ile davranış eğilimlerinin benzerliği arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmaya yakın hemcins arkadaşları ile 40 çift ve karşı cinsten partneri ile de 20 çift olmak üzere 60 çift katılmıştır. Sonuçlar, hemcinsleri ile partner olan yakın arkadaşların ilişkiden hoşlanma puanları, karşı cinsle partner olanlardan daha yüksek çıkmıştır. Bu bulgular, cinsiyetin farklılık yaratmadığını da ortaya koymuştur.

Eşitlik Algısı ve Kişilerarası İlişkiler

İlişkide yaşanan *eşitlik algısı*, ilişkinin niteliğini ve sürekliliğini belirlemektedir. Sprecher (1986), kişilerarası ilişkilerde eşitsizlik duygusuna eşlik eden temel duyguların neler olduğunu araştırmıştır. Eşitlik teorisinin varsayımlarının baz alındığı çalışmaya, yaş ortalaması yaklaşık 22 olan 779 üniversite öğrencisi katılmıştır. Eşitlik ve eşitsizliği belirlemek üzere hazırlanmış iki durumu içeren bir ölçek, "Olumlu-Olumsuz Duygulanım Ölçeği", "Benlik Saygısı" ve İlişkisel Bağımlılık" ölçeklerinin kullanıldığı çalışmada, hem kadınlar hem erkekler için ilişkinin eşitliğini ya da eşitsizliği, yaşanan olumlu ya da olumsuz duygulanımlar ile

ilişkili bulunmuştur. Eşitsizlik durumuna yaşanan duygular, kadın ve erkeklerde farklılık göstermiş; erkeklerin duygu tepkileri öfke ve karşı tarafı suçlamak iken; kadınlar tepkileri, depresyon, kendini suçlama ve üzüntü olmuştur.

Doyum ve Kişilerarası İlişkiler

İlişkide yaşanan doyum da ilişkileri etkilemektedir. İlişkilerde doyum yatırım modeli içerisinde inceleyen Sprecher (1988), yatırım modelinin üç değişkeninin (doyum, alternatiflerin kıyaslanması ve yatırımların), eşitliğin ve sosyal desteğin, ilişkilerdeki bağlanımı yordayıcılığını incelemiştir. 394 çiftin katıldığı çalışmada, genel olarak tüm grup tüm değişkenlerden yüksek puan almışlardır. Cinsiyet değişkenine göre sonuçlar incelendiğinde, kadınların erkeklerden daha fazla yatırım puanı alırken, alternatiflerden daha düşük puan aldıkları görülmektedir. Evli çiftler daha fazla sosyal destek algısı rapor ederken, çiftler arasında eşitsizliğe ilişkin farklılıklar elde edilmiştir. Bağlanım doyum, yatırım, sosyal onay ile olumlu yönde ilişkili; alternatifler ve eşitsizlikler ile negatif yönde ilişkili çıkmıştır. Ayrıca doyum ve alternatiflerin kalitesi, ilişkisel bağlanımın en önemli yordayıcısı olmuştur.

İlişkide Yaşanan Problemler

Kişilerarası ilişkiler, *ilişkilerde yaşanan problemler* açısından da ele alınmıştır. Kişilerarası ilişkilerde yaşanan sorunlar, kişinin farklı durumlara karşı farklı tepkiler vermesinden kaynaklanmaktadır. Bireyin tepkileri kişilerarası beklentilerinden, diğerlerinin ona yönelik tepkilerinden ve kişinin o ortamda diğerlerine verdiği tepkilerden etkilenmektedir.

Woodward, Murrell ve Betler (2005), 279 üniversite öğrencisinin kişilerarası fonksiyonlarını ve bu ilişkilerde yaşanan problemlerini, terapötik sonucu değerlendirmek amacı ile incelemiştir. IIP, Outcome Questionnaire'nın kullanıldığı çalışmada, IIP'nin stabilliği, güvenilirliği ve terapi için sorunları yordama gücü olduğu ortaya konmuştur.

Kişilerarası ilişkiler ve alkolizm arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmada, alkolik kadın ve alkolik erkeklerin farklı kişilerarası problemler yaşadıkları, kadınları daha

fazla sevgi ve boyun eğicilik açısından; erkeklerin ise soğuk olma ve baskın olmada sorun yaşadıkları rapor edilmiştir (Matano, Locke, ve Schwartz, 1994).

Locke (2000), kişilerarası beklentiler ile kişilerarası ilişkilerde yaşanan sorunlar arasında bir ilişki olup-olmadığını incelemek üzere gerçekleştirdiği çalışmada, 150 üniversite öğrencisine IIP-64 (Horowitz ve ark, 2000) ve hayali bir duruma verilecek tepkileri ölçen Imagined Reaction Record- IRR uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar, kişilerin kritik ve kaçınan tarzda negatif beklentilerden ziyade destekleyici ve davet edici tarzda pozitif beklentiye girme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Ayrıca, kendi bakış açılarına ters düşen durumlarda tartışma ya da görmezlikten gelme yerine, daha fazla düzeyde dinleme ve yaşantıya açıklık eğilimi sergilediklerini, bu tür yaşantılarda da utanma ya da öfke duymaktan ziyade, daha güvenli duygusal ilişki başlatma çabası geliştirdikleri de rapor edilmiştir. Katılımcıların olumlu reaksiyonları, doğal olarak karşı tarafın pozitif duygulanım yaşamalarına neden olacağı düşüncesinin gelişmesine neden olmuştur.

2.4.2. Cinsiyet Rollerine İlgili Çalışmalar

2.4.2.1. Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Dağılımı İle İlgili Çalışmalar

Williams ve Best (1990), Avustralya, Bolivya, Kanada, Finlandiya, Fransa, Hindistan, İsrail, Japonya, Nijerya, Norveç, Pakistan, İskoçya, Trinidad ve ABD'nin de içinde bulunduğu 25 ülkede kadına ve erkeğe atfedilen roller ve özellikler üzerine çalışma yapmışlardır. Üniversite öğrencilerine 300 sıfat verilmiş, bunların hangilerinin kadına ya da erkeğe daha uygun olduğunu tespit etmeleri istenmiştir. Sonuçlar Tablo1'de sunulmuştur.

Tablo 1
25 Ülkeye Göre Toplumsal Cinsiyet Stereotipleri

<i>Erkeksi Özellikler</i>		<i>Kadınsı Özellikler</i>
Hareketli (23)	Sağlıklı (24)	Sahte (20)
Maceracı (25)	Ciddi (20)	Şefkatli (24)
Saldırgan (24)	Sade (23)	Meraklı (21)
Hırslı (22)	Haşin (24)	Büyüleyici (20)
Kibirli (20)	Duygusuz (23)	Bağımlı (23)
İddialı (20)	Heyecansız (20)	Tedirgin (19)
Kendini beğenmiş (19)	Düşüncesiz (19)	Hayalci (24)
Açık düşünen (21)	Akıllı (23)	Duygusal (23)
Kaba (21)	Umursamaz (20)	Korkak (23)
Kendine güvenen (19)	Gerçekçi (20)	Seksi (22)
Acımasız (21)	İlerici (23)	Kibar (21)
Cesur (24)	Fırsatçı (20)	Uysal (19)
Kararlı (21)	Pis (19)	Yumuşak başlı (21)
Düzensiz (21)	Gürültücü (21)	Cana yakın (19)
Dominant (25)	Mantıklı (22)	Hassas (24)
Bencil (21)	Tembel (21)	Utangaç (19)
Enerjik (22)	Yaratıcı (22)	Yufka yürekli (23)
Girişimci (24)	Maço (21)	İtaatkâr (25)
Etkin (25)	Bağımsız (25)	Batıl inançlı (25)
Açıkgöz (21)	Aklı başında (20)	Konuşkan (20)
Katı (21)	Becerikli (19)	Güçsüz (23)
Tek başına karar alabilen (21)	Eğlenceli (19)	

Not: Parantez içindeki değerler, 25 ülkeden kaçının aynı kanıda olduğunu göstermektedir.

Kaynak: Ember, Carol, R. ve Melvin Ember (2004). **Encyclopedia of sex and gender- men and women in the world's culture, volume 1**, 14. New York: Kluwer Academic Plenum Publishers.

Aydın ve Kavuncu (1991)'nin farklı sosyo-ekonomik düzeydeki liseli ergenlerin cinsiyet rollerini inceledikleri çalışmalarına, iki farklı sosyo-ekonomik düzeyi temsil eden 6 liseden 305 öğrenci katılmıştır. Cinsiyete göre cinsiyet rolleri dağılımına bakıldığında; kızların kadınsı cinsiyet rolü puan dağılımının (% 30,4), erkeksi cinsiyet rolü değerlerine (% 19,2) göre daha yüksek çıktığı; erkek öğrencilerin

erkeksi cinsiyet rolü puan dağılımının (% 18,9) kızlarınkinden daha düşük çıktığı gözlemlenmiştir. Araştırmacılar bu sonuçları, kız çocuklarının baskı altında olmasının yarattığı cinsel kimlik gelişimdeki olumsuzlukların etkisi ve ergenlik döneminin bir sonucu olarak yorumlamışlardır. Cinsiyet rolü grupları sosyal beğeni puanları açısından incelenmiş; androjenlerin en yüksek, belirsiz cinsiyet rolü grubunun da en düşük sosyal beğeni ortalamalarına sahip oldukları sonucu elde edilmiştir. Elde edilen bulgular sosyo-ekonomik düzey farkının cinsiyet rollerinin dağılımında bir farklılık yaratmadığını, sadece düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin daha yüksek sosyal beğeni puanı aldıklarını göstermektedir.

Ümmet (2006), sosyal kaygıyı cinsiyet rolleri ve aile ortamı bağlamında incelediği çalışmasına, 19-26 yaşları arasında 210 kız, 317 erkek olmak 527 üniversite öğrencisi katılmıştır. Tüm grubun cinsiyet rolleri açısından dağılımına bakıldığında; en yüksek oranın belirsiz cinsiyet rolünde olduğu, bunu kadınsı cinsiyet rolünün izlediği; en düşük dağılımın ise erkeksi cinsiyet rolünde meydana geldiği görülmektedir.

2.4.2.2. Cinsiyet Roller ve Kişilerarası İlişkilerle İlgili Çalışmalar

Cinsiyet rolleri ve kişilerarası ilişkiler ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, cinsiyet rollerinin kişilerarası ilişkilere etkisine dair farklı sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Bu alanda yapılan bazı çalışmalar şunlardır:

Gürbüz (1988), BEM Cinsiyet Roller ölçeğini kullanarak, Türkiye'deki kadınsılık ve erkeksilik özelliklerinin, cinsiyet kalıp davranışları ve araçsallık-ifade edicilik özellikler açısından nasıl işlevsellik gösterdiğini incelemiştir. Çalışmanın ilk aşamasında 140 öğrenciden, BEM Cinsiyet Rollerinde yer alan ifadelerin, kadınsılık ve erkeksilik açısından ne oranda tercih edildiğinin belirtmeleri istenmiştir. Ardından farklı 151 öğrenci ile Sosyal Beğenirlik Ölçeğini kullanarak, BEM Cinsiyet Roller ölçeğinin geçerlilik çalışması yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar, kadınsılık ve erkeksilik ile ilişkilendirilen araçsallık ve ifade edicilik özelliklerinin Türk toplumu için tam olarak keskin bir şekilde ayrılıp, sınıflandırılmadığını göstermektedir.

Kadınsılık boyutunda yer alan ifadelerden sadece “çocukları seven”; erkeksilik boyutunda ise “hırslı”, “analitik”, zorlayıcı” ve baskın” ifadeleri ve Sosyal Beğenilik Ölçeği’nden de “samimi”, “vicdanlı”, “yapmacıklı” itemlerinin Türk kadın ve erkekleri için geçerli olduğu sonucu elde edilmiştir. Araçsal özelliklerde yer alan atılganlık ve kendine yeterlilik özelliklerinin cinsiyet açısından nötr etki yarattığı; buna karşın ifade edici itemlerden kişilerarası duyarlılık özelliğinin hem kadında hem de erkekte olması arzu edilen özellikler olarak belirtildiği de vurgulanmıştır. Bu sonuçlar araştırmacı tarafından, Türk toplumunda “bağımsızlık” ve “bireysellik” gibi özelliklerin arzu edilmeyen özellikler olduğu, “bağımlılığın” ise her iki cinsiyet için de arzu edildiği şeklinde yorumlanmıştır.

Çalışmada ayrıca cinsiyet tipi modellerin, benlik saygısı ve benlik doyumunu yordayıcılığı da sınanmıştır. Erkeksilik ve androjeni özellikler benlik saygısını yordarken, kadınsılık ya da belirsiz özellikler yordayıcı bulunmamıştır. Ayrıca görev odaklı özellikleri içeren erkeksilik özellikler, hem kadınlar hem de erkekler için benlik saygısını ve doyumunu yordarken; kadınsılık özelliklerinin yordayıcılık değeri bulunmamıştır (Gürbüz, 1988).

Eisenberg ve Lennon (1983) çalışmalarında kadınların işitsel sosyal ipuçlarını erkeklerden daha çabuk ve daha doğru değerlendirdiklerini ortaya koymuşlardır. Kadınların sözel olmayan mesajları da daha doğru yorumladıkları ancak yaşla beraber bu becerinin zayıfladığı elde edilen bulgular arasındadır.

Coleman (1985) cinsiyet rolü oryantasyonunun, duygusal dışavurum ile cinsiyetten daha fazla ilişkili olduğunu ortaya konmuştur. Bulgular androjen ve kadınsılık cinsiyet özelliği gösteren bireylerin, erkeksilik ve belirsiz cinsiyet rolüne sahip olanlardan daha fazla ifade edici olduklarını göstermektedir (Akt: Haigler, Day ve Marshall, 1995).

Rusbult ve ark. (1986), kadınların ve erkeklerin kişilerarası problem çözme becerileri arasındaki farklılığı ortaya koydukları çalışmada, kadınların erkeklere göre daha fazla ifade etme ve sadakat, ancak daha az ihmal stilini kullandıkları sonucu elde

edilmiştir. Ayrıca kadınlar ilişkilerinde daha fazla sosyal ve duygusal konulara odaklandıkları için, ilişkide işlevsellik sağlayacak şekilde davrandıkları; erkeklerin de araçsal özelliklere sahip oldukları için kişilerarası ilişkilerdeki sorunları görmeme eğiliminde oldukları da belirtilmiştir. Bu farklılıklar, sosyalleşme sürecinde kazanılan cinsiyet rolleri ile açıklanmıştır.

Erkut (1987)'da kızlar için eğitimin, sosyal statü kazandıran ve sınıf atlatan bir değişken olarak görüldüğüne işaret etmektedir. Yıldırım (1997)'in kız ve erkek öğrencilerin benlik tasarımlarında ve kendini tanımlarında etkili olan faktörleri incelediği çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. 154 erkek, 119 kız öğrencinin katıldığı çalışmada katılımcılara, hayatlarındaki en önemli insan ya da grup, sahip olduğu en değerli şey, en önemli aktivite ve nedeni, kendini ait hissettiği en önemli grup ya da yer ve en önem verdiği değerleri sorulmuştur. Hayatlarındaki en önemli insanlar sorusunda cinsiyet farkı olmamış, "aile" cevabı verilmiştir. Kız öğrenciler, aileden sonra okulu ve komşuluğunu sıralarken, erkek öğrenciler için okul son sıralarda yer almıştır. Aktiviteler açısından da cinsiyet farklılık yaratmış ve cinsiyet rolleri bu farklılıkların kaynağı olarak görülmüştür. Erkek öğrencilerin en çok tercih ettikleri aktiviteler beden geliştirme, spor gibi fiziksel olarak iyi görünmeyi sağlayacak türden iken; kız öğrenciler için grup ile birlikte olma, sosyal paylaşımlarda bulunma gibi sosyal yaşantılara olanak sağlayan aktiviteleri en çok tercih edilenlerdir. Sonuçlar, kadınların arkadaşlık ve eğitime daha çok önem verdiklerini, kimliklerinin ilişki ve mutluluk gibi sembolik kavramlardan daha fazla etkilendiklerini; ayrıca sanat ve yaratıcılık eğilimlerinin daha yüksek olduğu göstermektedir.

Cinsiyet rolleri, kadın ve erkeğin ebeveynlik rollerinde de farklılıkların oluşmasına sebep olmaktadır. Scott ve Alwin (1989), kadınların erkeklere göre ebeveynlik rollerini daha fazla sahiplendiklerine dikkati çekmektedirler. 2-17 yaşları arasında çocuğu olan 1983 ebeveyn ile yapılan çalışmada hem çalışan kadınların hem de ev hanımlarının, erkeklere göre ebeveynlikten dolayı daha fazla gerginlik yaşadıkları sonucu elde edilmiştir. Bu sonuç araştırmacılar tarafından cinsiyetle ilişkili rol farklılığının bir yansıması olarak yorumlanmıştır.

Aydın (1991) çalışmasında, üniversite öğrencilerinin cinsiyet farkının ve cinsiyet rollerinin atılganlık seviyelerine etkisinin olup olmadığını araştırmıştır. Bem Cinsiyet Rollerini Envanteri ve Rathus Atılganlık Envanteri'nin kullanıldığı araştırmaya 198 kız, 140 erkek olmak üzere 338 öğrenci katılmıştır. Sonuçlar cinsiyetin, atılganlık düzeyleri açısından farklılık yaratmadığını ancak cinsiyet rollerinin farklılık yarattığını göstermektedir. Erkeksi ve androjen cinsiyet rolünü benimsemiş olanların atılganlık seviyesi, kadınsı ve belirsiz cinsiyet rolüne sahip olanlarından daha yüksek çıkmıştır.

Fenster-Kuehl (1993), yaş ortalaması 21 olan 113 öğrenci ile gerçekleştirdiği çalışmada, kadınlar kendilerini erkeklere göre daha empatik olarak değerlendirirken, sağlıklı ayrılma-bireyselleşme açısından cinsiyet bir farklılığa neden olmamıştır.

Watson, Biderman, ve Sawrie (1994)'nin , cinsiyet rolleri, empati ve narsizm arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarına yaş ortalamaları 20,7 olan 141 erkek, 232 kız öğrenci katılmıştır. Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Yalancı Özerklik (Pseudoautonomy) ve Akran-Grup Bağımlılık Ölçeği ve Narsizm Ölçeğinin kullanıldığı çalışmada elde edilen bulgular, erkeksi özellikler sergileyen erkeklerin narsistik puanlarının belirgin şekilde yüksek olduğunu, kadınların ise daha empatik olmalarının yanı sıra, komün yaşamaya daha meyilli ve daha kaygılı olduklarını göstermektedir.

Dökmen (1998) grup içinde kadınların ve erkeklerin, diğerlerini nasıl algıladıklarını incelemiştir. Araştırmanın sonucu grup içinde hem kadınların hem de erkeklerin iç grup yanlılığı yaparak kendi cinsiyetindekileri diğer cinsiyettekilerden daha olumlu algıladıklarını ve bu yanlılığın kadınlarda daha fazla gözlemlendiğini göstermektedir. Araştırmacı bu sonuçlar cinsiyet rolleri ile ilişkili olabileceğini işaret etmektedir.

Dökmen (2000), bir başka çalışmasında bireylerin kendi cinsiyetindekilere ve diğer cinsiyettekilere ilişkin algılarında cinsiyet rollerinin etkilerini ve bu değişkenlerin depresyon ile ilişkisini incelemiştir. 17-61 yaşları arasındaki 175 kişinin katıldığı çalışmada Kişi Algısı Ölçeği, Bem Cinsiyet Rolü Envanteri (BCRE) ve Beck

Depresyon Envanteri uygulanmıştır. 87 kadın, 88 erkekten oluşan grubun cinsiyet rolleri envanterine göre % 22.3'unun erkeksi, % 24'unun kadını, % 24'unun androjen, % 29.7'sinin belirsiz cinsiyet rollerine sahiptirler. Algılamalara bakıldığında, cinsiyet, cinsiyet rolü, cinsiyet algısı ortak etkisi anlamlı bulunmazken; katılımcıların kendi cinsiyetindekileri diğer cinsiyettekilere göre daha olumlu algıladıkları ve kadınların diğer cinsiyettekileri daha olumsuz algıladıkları sonuçları elde edilmiştir. Algılamanın depresyonu yordayıcılığı incelendiğinde, algılamalar sadece kadınlarda depresyonu yordamıştır.

Theodore ve Llody (2000), Avustralya'da yaşayan ve orta sınıfta yer alan 221 eğitilmiş erkek ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında yaş ve cinsiyet rolleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 18–24, 36–45 ve 60–üstü şeklinde üç ayrı yaş kategorisine ayrılan katılımcılar, Cinsiyet Rollerini Çatışma Ölçeği, Depresyon-Anksiyet-Stres Ölçeği, Benlik Saygısı Envanteri, Sosyal Yakınlık, Yaşam Doyumu ve Psikolojik İyi Hali Ölçeğini cevaplamışlardır. Psikolojik iyilik halinin covariate olarak gerçekleştirilen analizler, yaşın hırs, kariyer ve aile yaşantısına fonksiyonel olarak olumlu yönde katkı sağladığı görülmektedir. Sonuçlar, orta yaşta erkeklerin gençlere göre bu yaşam alanlarında daha sağlıklı şekilde kararlar ve tepkiler verdiğini göstermektedir. Duygusal ifade edicilik ve yakınlık boyutlarında ise yaş, bir farklılık yaratmamıştır.

Öner (2001), 149 öğrenci ile BEM Cinsiyet Rollerini Envanteri ve Empatik Beceri Ölçeği'ni kullanarak gerçekleştirdiği çalışmada, üniversite öğrencilerinin cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre empatik beceri düzeylerini araştırmıştır. Elde edilen bulgulara göre farklı cinsiyet ve cinsiyet rol algılamalarına sahip bireylerin empatik beceri puanları arasında bir farklılık elde edilmemiştir. Bir başka ifade ile hem kız ya da erkek oluş, hem de androjen, erkeksi, kadını ya da belirsiz cinsiyet rolüne sahip oluş bireylerin empatik becerilerinde bir farklılık yaratmamıştır.

Aşılı (2001), üniversite öğrencilerinin ego durumları ile cinsiyet rolleri ve okudukları bölümler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Ego Durumları Ölçeği ve BEM Cinsiyet Rolü Envanteri'nin kullanıldığı çalışmadan elde edilen bulgulara göre; biyolojik

cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre, öğrencilerin sahip olduğu eleştirel ve koruyucu ebeveyn, yetişkin, doğal çocuk ego durumlarında gruplar arasında farklılıklar oluşurken; bu değişkenler uygulu çocuk ego durumunda belirgin bir farklılık yaratmamıştır. Cinsiyet rolleri ve biyolojik cinsiyetleri birlikte ele alındığında; erkeksi kızların ve erkeklerin daha eleştirel; kadınsı kızların ve erkeklerin ise daha koruyucu oldukları ve doğal çocuk ego durumuna sahip oldukları; erkek androjen bireylerin ise diğerlerine göre daha fazla yetişkin, ego durumuna sahip oldukları saptanmıştır. Katılımcıların cinsiyet rollerinin, cinsiyetlerine göre belirlendiği, erkeklerin baskın şekilde erkeksi, kızların da baskın şekilde kadınsı özellikler sergilediği ortaya konmuştur.

Kapıkıran (2002), sınav kaygısının bazı psiko-sosyal değişkenlerle ilişkisini incelediği çalışmada, 926 üniversite öğrencisinin sınav kaygısının cinsiyet ve cinsiyet rolleri göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre, kızların sınav kaygısı erkeklerden anlamlı şekilde daha yüksek çıkmıştır. Ayrıca cinsiyet rolü kadınsı olanların, hem erkeksi olanlara hem de androjen olanlara göre daha fazla sınav kaygısı yaşadığını gösteren sonuçlar elde edilmiştir. Araştırmada başka psiko-sosyal değişkenlerde ele alınmıştır.

Cinsiyet rolleri ve kaygı arasındaki ilişkinin ele alındığı çalışmada Ümmet (2006), üniversite öğrencilerinde sosyal kaygıyı, cinsiyet rolleri ve aile ortamı açısından ele almıştır. 527 öğrencinin katıldığı araştırmada BEM Cinsiyet Rollerini Envanteri, Sosyal Kaygı Ölçeği ve Aile Ortamı Ölçeği veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, sosyal kaygı düzeyi ile aile ortamı arasında anlamlı ilişki olduğunu ve sosyal kaygı düzeyinin cinsiyet rollerine göre farklılaştığını göstermektedir. Sosyal kaygının demografik değişkenler açısından incelendiğinde cinsiyetin bir farklılık yaratmadığı; yaşın ise farklılık yarattığı ortaya çıkmıştır. Araştırmada, yaş arttıkça tüm sosyal kaygı alt boyutlarında (kritize edilme, sosyal kaçma ve bireysel değersizlik) düşüş olduğu gözlenmiştir. Anne eğitim düzeyinin sosyal kaygı üzerindeki etkisi sınırlı olduğunda, annenin eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin daha az sosyal kaçma, daha az kritize edilme kaygısı yaşadıkları ancak bireysel değersizlik düzeylerinde bir farklılık oluşmadığı sonucu elde edilmiştir.

Baba eğitim düzeyi ise, sadece sosyal kaçma puanlarında farklılık yaratmış, üniversite mezunu babası olan öğrencilerin, daha az sosyal kaçma yaşadıkları ortaya konmuştur. Kardeş sayısı ise, öğrencilerin kaygı düzeylerinde bir farklılık yaratmamıştır.

Bir başka çalışmada, Öner ve diğerleri (2004), 299 genç ve yetişkin ile kadınlarda ve erkeklerde karşı cinsle iletişimi kolaylaştıran ve zorlaştıran özellikler bazı değişkenlere göre incelenmiştir. Çalışmada, kadınların karşı cinsle iletişim kurarken iletişimi kolaylaştıran ilk özellikler olarak anlayışlılık, ağırbaşlılık ve cana yakınlığın sıralarken; erkekler cana yakınlık, ağırbaşlılık ve alçakgönüllülüğü sıralamışlardır. Yaş değişkenine göre tercihlere bakıldığında cana yakınlık 15–35 tercih edilen ilk sırada yer alırken, duyarsızlık ve dırdırcılık ise karşı cinsle iletişimi zorlaştıran ilk özellikler olarak sıralanmıştır. 35 yaş ve üstünde anlayışlılık ve alçakgönüllülük tercih edilen ilk özellikler iken, iletişimi zorlaştıran özellikler açısından bir farklılık oluşmamıştır.

Kuzgun ve Sevim (2004), kadının çalışmasına karşı tutumlarla dini yönelim arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. 67'si kadın, 37'si erkek olmak üzere 104 yetişkinin katıldığı çalışmada Kadının Çalışmasına Karşı Tutum Ölçeği ve Dini Yönelim Envanteri kullanılmıştır. Elde edilen verilere göre dini yönelim düzeyi ile kadının çalışmasına karşı olumlu tutum arasında ters yönde ve zayıf bir ilişki vardır. Ayrıca eğitim düzeyi yükseldikçe kadının çalışmasına karşı olumlu tutumların arttığını ve dini yönelim düzeyinin azaldığını yönünde bulgular elde edilmiştir.

Thornton, Pickus ve Aldrich (2005), cinsiyet rolünün kişilerarası ilişkilerde başa çıkma becerilerine etkisini araştırmışlardır. 165 üniversite öğrencisinin katıldığı çalışmadan elde edilen bulgular, sorumluluğu kabul etme ve duygusal benlik kontrolünün erkeksilik ve kadınsılığın karakteristik özellikleri olduğunu göstermektedir. Kadınsı özellik gösteren kadınların sosyal destek arama, kaçınma davranışı sergileme, durumu yeniden değerlendirme gibi stratejileri kullandıkları da ortaya konmuştur. Buna karşın androjen bireylerin, hem duygu odaklı hem de problem odaklı başa çıkma becerilerini kullandıkları rapor edilmiştir.

Kalkan ve Odacı (2005), cinsiyet ve cinsiyet rollerinin psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlara etkisini incelemiştir. 539 üniversite öğrencisinin katıldığı çalışmada BEM Cinsiyet Rollerini Envanteri ve Psikolojik Yardım Almaya İlişkin Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlar, kadınların psikolojik yardım almaya ilişkin erkeklere göre daha olumlu tutumlar gösterdiklerini ortaya koymaktadır. Ayrıca psikolojik yardım almaya ilişkin tutumların kadınsılık rolü ile ilişkili olduğu, erkeksilik rolü de ilişkili olmadığını gösteren bulgular elde edilmiştir.

Uyguç (2005) cinsiyetin değerlere verilen öncelikler veya önem dereceleri üzerindeki etkisini ve öğrencilerin meslek seçiminde değerlerin rolünü ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirdiği çalışmaya 740 öğrenci katılmıştır. Rokeach Değer Envanteri' nin kullanıldığı çalışmada, kız ve erkek öğrenciler arasında, değerlere verdikleri öncelikler veya önem dereceleri bakımından farklılıklar elde edilmiştir. Kız öğrencilerin bütün değerlere (hem toplulukçu ve dışıl değerlere hem de eril ya da erkeksi değerlere), erkek öğrencilere göre daha fazla önem verdikleri sonucu elde edilmiştir. Bulgular, kız öğrencilerin diğer insanlara ilgiyi ön planda tutan, eşitlik, sosyal onay, yardımseverlik, sevecenlik, kibarlık ve gerçek dostluk gibi dışıl değerlerin yanı sıra ben'e dönük eril değerlere de (mantıklı, hırslı, muktedir, sorumluluk sahibi, bağımsız, özgürlük, heyecanlı bir yaşam, rahat bir yaşam), erkek öğrencilere göre, daha fazla önem verdiklerini; erkek öğrencilerin de, aynı derecede olmasa bile, dışıl değerleri (evrensellik) eril değerlerden daha önde tuttuklarını göstermektedir. Araştırmacı bu sonuçları, ülkemizde kadınların eğitime giderek daha fazla önem verilmesinin, çocuk yetiştirmede önemli rolü olan annelerin de, özellikle, kız çocuklarının eğitimini daha fazla desteklemelerinin bir sonucu olarak yorumlamış ve kadınların iş hayatında yer alarak her alanda erkekler ile boy ölçüşebilecek düzeyde olduklarını işaret etmiştir.

Eken (2006), toplumsal cinsiyet rollerinin mesleki ve aile içi rolleri algılayışa etkisini incelemiştir. 209 kadın subayın katıldığı çalışmada, kadın subayların hem anne-babalarının hem de kendileri ve eşlerinin kadın erkek rollerini algılayışlarını incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre eğitim seviyesi arttıkça, kadın ve erkek rollerinin belirginliği azalmakta, eşit rol ve görev paylaşımı söz konusu olmaktadır.

Katılımcılar kendi ebeveyninde ailede karar verme sürecinde, geleneksel cinsiyet rollerinin belirleyici olduğu; annelerinin ev ve çocukla ilgili kararlarda daha fazla söz sahibi oldukları; babalarının ise gayrimenkul-araba alımı, ailece görüşülecek kişiler, tasarruf gibi daha çok ailenin dış hayatla bağlantılı kararların da daha aktif söz sahibi olduklarını belirtmişlerdir. Kadın subayların kendi ailelerinde ise kararları daha çok eşleri ile birlikte aldıkları, ebeveyn aileleri ile karşılaştırıldığında kadınların daha fazla söz sahibi oldukları görülmüştür. Kadın subayların eşlerinin ev işleri ve çocuk bakımı ile ilgili katkısı araştırıldığında ortaya çıkan sonuçlar, ev işlerine yardım amacı ile katıldıkları; çocukla da sadece vakit geçirme sorumluluğunu yerine getirdikleri belirtilmiştir. Çocuğun gereksinimi olan beslenme, temizlik, hastalık, gece kalkmaları vb. gibi işlerde kadınların oranı, erkeklere göre oldukça yüksek çıkmıştır.

Curun (2006) çalışmasında, evli çiftlerin yüklemeleri, iletişim çatışmaları ve cinsiyet rolü yönelimlerinin evlilik doyumu ile ilişkilerini incelemiştir. 22–64 yaşları arasında 102 evli çiftin katıldığı çalışmada, İlişki Yükleme Ölçeği, Evlilik İçin Karşılaştırma Düzeyi Ölçeği ve BEM Cinsiyet Rolü Envanteri veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Çitlerin evlilik doyumu ve alt boyutları ile yüklemeler ve alt boyutları açısından benzerlik gösterdiği ancak, iletişim çatışmaları ve kadınsılık-erkeksilik boyutları açısından benzer olmadıkları sonucu elde edilmiştir. Cinsiyetin evlilik doyumuna ilişkin algılamada bir farklılık yaratmadığı ancak yükleme ve çatışma boyutlarında farklılık yarattığı görülmüştür. Kadın katılımcıların erkekler göre daha fazla nedensel yüklemeler yaptıkları, erkek katılımcıların kadınlardan daha fazla çatışmaya girdiklerini gösteren sonuçlar elde edilmiştir.

2.4.3. Yalnızlık İle İlgili Çalışmalar

Aile ve Yalnızlık

İlk sosyal yaşantıların ve ilişkilerin başladığı yer olarak değerlendirilen aile ve aile ile ilişkilerin yalnızlık yaşantısına etkisi birçok araştırmaya konu olmuştur. *Aile ve yalnızlık* ile ilgili gerçekleştirilen çalışmaların bazıları şunlardır:

Özgüven, Akhun, Önsoy, Fidan ve Baykul (1988), Kredi ve Yurtlar Kurumu yurtlarında kalan öğrencilerle yaptıkları çalışmada, katılanların yaklaşık %75'inin aşırı kaygı, gerginlik, uykusuzluk şikâyetleri yanı sıra yalnızlık, insanlardan uzaklaşmak, iletişim kuramama gibi problemleri yoğun yaşadıklarını belirttiklerini bulgulamışlardır. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu (2000) tarafından öğrencilerin yurt yaşantısında karşılaştıkları problemleri belirlenmek amacıyla yapılan başka bir çalışmada, öğrencilerin yalnızlık, insanlarla iletişim kuramama, içe kapanma gibi sorunları yoğun yaşadıklarını ve bu problemlerin sosyal uyumlarını olumsuz etkilediği ifade ettikleri belirtilmiştir.

McWhirter (1997), yalnızlık tipi, öğrenilmiş kaynaklar, benlik saygısı ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre, benlik saygısı ve yalnızlık (hem duygusal hem sosyal yalnızlık) arasında ters yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna karşın öğrenilmiş kaynaklar, sadece sosyal yalnızlık ile ilişkili çıkmıştır. Sınırlı sosyal etkileşim içinde ve çıkarılara dayalı arkadaşlıkları olan bireyler, aynı zamanda kendini kontrol niteliğinde davranış repertuarını çok sınırlı düzeyde kullanmaktadırlar. Bu nedenle öğrenilmiş kaynaklar, sosyal yalnızlık ile ilişkili çıkmıştır. Cinsiyet değişkeni ise; genel, duygusal ve sosyal yalnızlık yaşantı düzeylerinde farklılıklara neden olmuştur. Kızlar, erkeklerden daha fazla düzeylerde yalnızlık yaşadıklarını belirtirken; öğrenilmiş kaynaklar ve yalnızlık, benlik saygısı ve yalnızlık arasındaki ilişki açısından cinsiyet bir farklılığa neden olmamıştır.

Aytekin ve Bulduk (2000), yüksek öğrenimde düzeyindeki öğrencilerin önemli bir bölümünün ailelerinden uzakta öğrenim görmeleri nedeniyle, barınma, beslenme, sağlık dışında sosyal uyum ve farklı psikolojik sıkıntılar ile ilgili problemler yaşadıklarını belirtmişlerdir. Sayılan tüm bu problemler içinde yalnızlık yaşantıları da yoğun bir şekilde yer almaktadır. Ayrıca yurtda kalan öğrencilerin ailelerinden uzakta olmaları dışında daha önce karşılaşmadıkları bir yaşam tarzı ile tanışmaları nedeniyle bu problemleri daha yoğun yaşayabilecekleri de ilave edilmiştir.

Bağlanma Stilleri ve Yalnızlık

Leondari ve Kiosseoglou (2000), 153 üniversite öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında, öğrencilerin bağlanma örüntüleri ile ebeveyden psikolojik ayrılma arasındaki karşılıklı ilişkiyi ve bu değişkenlerin sağlıklı psikolojik gelişime katkılarını incelemişlerdir. Bağlanma için Ebeveyn-Akran Bağlanma Envanteri (Inventory of Parent and Peer Attachment – IPPA), Ayrılma-Bireyselleşme için de Psikolojik Ayrılma Envanteri (Psychological Separation Inventory- PSI) kullanılmıştır. Uyum sağlayıcı psikolojik fonksiyonu ortaya koymak için UCLA Yalnızlık Ölçeği, Beck Kaygı Envanteri ve Rosenberg Benlik- Saygısı Envanteri’nden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular, güvenli bağlanma ile IPPA ölçeğinin “Güven” ve “İletişim” alt ölçekleri ile doğrusal; IPPA’ nın “Yabancılaşma” alt ölçeği ile PSI’ nin “Duygusal, Fonksiyonel ve Davranışsal Bağımsızlık” ile ters ilişki içinde olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, güvenli bağlanma geliştiren öğrencilerin, daha yüksek benlik saygısı, buna karşın daha az düzeyde kaygı ve yalnızlık geliştirdikleri sonucu elde edilmiştir. Cinsiyet değişkeninin, yalnızlık, kaygı, benlik saygısı, psikolojik sağlıklılık ve bireyselleşme de bir farklılık yaratmadığı da elde edilen sonuçlar arasındadır.

DiTommaso, McNulty, Ross ve Burgess (2003)’ de üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri, sosyal becerileri ve yalnızlık düzeylerini inceledikleri çalışmalarında,183 öğrenciye İlişki Ölçekleri Anketi, Yetişkinler İçin Sosyal ve Duygusal Yalnızlık Ölçeği-kısa form (SELSA) ve Sosyal Beceriler Envanteri’ni uygulamışlardır. Sonuçlara göre cinsiyet değişkeni bağlanma stillerinde, sosyal becerilerde ve yalnızlık düzeyinde farklılıklar oluşmasına neden olmuştur ancak araştırmanın amacı doğrultusunda bu etkinin bir kısmı değerlendirmeye alınmıştır. Örneğin, saplantılı bağlanma geliştiren kız öğrenciler, daha fazla duygu ifadesi, hassaslık buna karşın daha az duygusal kontrol ve romantik yalnızlık rapor etmişlerdir. Bağlanma ve yalnızlık arasındaki ilişki incelendiğinde; güvenli bağlanma puanı yüksek olan öğrencilerin daha düşük seviyede sosyal, ailesel ve duygusal yalnızlık yaşadıkları; yüksek korkulu bağlanma geliştirenlerin, üç tür yalnızlık seviyelerinin de yüksek olduğu; saplantılı bağlanma içinde olanların, daha fazla romantik ve ailesel yalnızlık hissettikleri ve kaçınan bağlanma geliştirenlerin de daha fazla sosyal yalnızlık yaşadıkları görülmektedir. Bu sonuçlara göre, güvenli

bağlanma ile sosyal beceriler, güvenlik ile sosyal beceriler de yalnızlık ile anlamlı bir ilişki içerisindedir.

Akbağ ve İmamoğlu (2006), üniversite öğrencilerinin bağlanma stilleri, suçluluk, utanç ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmaya 17-30 yaşları arasında 360 öğrenci katılmıştır. İlişki Ölçekleri Anketi, UCLA Yalnızlık Ölçeği ile Suçluluk ve Utanç Ölçeklerinin kullanıldığı çalışmadan elde edilen bulgular, utanç ve yalnızlığın güvenli bağlanma ile ters yönde ancak korkulu bağlanma ile doğrusal ilişkili olduğunu göstermektedir. Saplantılı bağlanmanın sadece yalnızlık ile ilişkili çıktığı araştırmada, kaçınan bağlanma da suçluluk ve utanç ile ters yönde, suçluluk ile olumlu yönde ilişkili çıkmıştır. Ayrıca bağlanma stillerinin, yalnızlığı yordayan temel değişkenler olduğu sonucu da elde edilen bulgular arasındadır. Demografik değişkenler açısından sonuçlar incelendiğinde, kız öğrencilerin daha fazla korkulu ve saplantılı bağlanma geliştirdikleri ve daha fazla utanç yaşadıkları gözlenmiştir. Yalnızlık açısından cinsiyet farklılık yaratmamıştır.

Kişilerarası İlişkiler ve Yalnızlık

Kişilerarası ilişkiler ve yalnızlık arasında ilişkiyi inceleyen çalışmalardan bazıları aşağıda sunulmuştur.

Asher, Hymel ve Renshaw (1984), akranlarınca daha az kabul edilenlerin diğer ergenlerin göre daha yalnız ya da daha mutsuz olup-olmadıklarını araştırmak için yalnızlık ve sosyal statüleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Sonuçlar, popüler olmayan ergenlerin, popüler olanlardan anlamlı düzeyde daha fazla yalnızlık çektiklerini ortaya koymuştur. Akran ilişkilerindeki aksaklıklar ya da sorunlar kadar sosyal ilişkilerde geri kalma da yalnızlık duygusunun yaşanmasına neden olmaktadır. Analizlerde geri çekilme davranışı, akranların zayıf kabulü, bir ya da birkaç arkadaşının olmaması, içsel-durağan (internal-stable) yükleme stili yalnızlığın yordacıları olarak çıkmıştır.

Spitzberg ve Hurt (1987)'un yalnızlığın nedenlerini inceledikleri çalışmada kişilerarası yetenek değişkenleri, toplam varyansın % 34-42'sini açıklamıştır. Yalnız

bireylerin, kişilerarası beceriler geliştirmekte yetersiz ve zayıf içsel denetimli bireyler oldukları; gözlemledikleri kişilerin kendilerinden daha fazla kişilerarası becerilere sahip olduklarına dair inanç geliştirdikleri ve kendi yetersizliklerine inandıkları ortaya çıkmıştır.

Vaux (1988) çalışmasında, sosyal ve kişisel faktörlerin yalnızlığı etkileyen bağımsız faktörler olduğu sonucunu elde etmiştir. Elde edilen bulgulara göre risk almama, düşük benlik saygısı, diğerlerine güvenmeme, olumsuz yönelim, sosyal kaygı gibi kişisel faktörler, sosyal etkileşimi ve ilişkiyi engellemektedir.

Booth, Barlett ve Bohnsack (1992), yalnızlık ile iletişim yetersizliği arasında doğrusal ilişki olduğunu ortaya koydukları çalışmada, yalnız öğrencilerin kendilerine yardım etmek isteyen öğretmen ve danışmanlara karşı da olumsuz tutum içerisine girdiklerini gözlemlemişlerdir. Bu bulguların yanı sıra yalnızlık ile utangaçlık arasında olumlu, mutluluk arasında olumsuz bir ilişki de elde edilen sonuçlar arasındadır.

Rokach (2001) çalışmasında, geliştirdiği ölçeği kullanarak, yaşam döngüsünde farklı yaş dönemlerindeki yalnızlıkla başa çıkma becerilerinin neler olduğunu incelemiştir. 13–80 yaş arasındaki 711 kişiyle gerçekleşen çalışmanın sonuçlarına göre, yaş yalnızlık ile başa çıkma becerilerde farklılıklara neden olmaktadır. Sosyal destek ağını kullanma, her yaş döneminde başvurular bir başa çıkma yoludur. 13–18 yaş arasındaki gençler kendini geliştirme ve anlayış ile yansıtma ve kabulde en düşük puan alırken, 31–58 yaş arası yetişkin grup aynı alt ölçeklerden en yüksek puanı almışlardır. Bu durum, yetişkinlerin yaşam boyu edindiği beceriler, olgunlaşma ve bilgeliğin yansıması olarak değerlendirilmiştir. açıklanmıştır. Öte yandan kadınların daha çok, din-inanç ve sosyal destek ağını kullanırken, erkeklerin aktivitede artış, uzaklaşma ve inkâr gibi stratejileri kullandıkları sonucu ile başa çıkmada cinsiyetin farklılık yarattığı ortaya konmuştur.

Uruk ve Demir (2003), aile yapısı, akran ilişkileri ve demografik değişkenlerin yalnızlık ile ilişkisini araştırdıkları çalışmalarında, 756 lise öğrencisine UCLA,

AYDA ölçekleri ve araştırmacıların hazırladığı açık uçlu sorulardan oluşan, akran ilişkileri ortaya çıkaran anket ve kişisel bilgi formu verilmiştir. Elde edilen sonuçlar; akran ilişkilerinin yalnızlıkta toplam varyansın % 35'ini, aile yapısının % 15'ini ve demografik değişkenlerin de % 4'ünü açıkladığını ortaya çıkarmıştır. Akran ilişkilerinden doyum ve yakınlık arttıkça, yalnızlık düzeyi azalmaktadır. Kendini açma, araştırmacıların beklentilerinin aksine, yalnızlık ile ilişkili bulunmamıştır. Aile yapısı ve iletişim yalnızlık ile pozitif yönde anlamlı bir ilişki sergilerken; bütünlük, duygusal bağ ve güç yalnızlık ile ilişkili çıkmamıştır. Demografik değişkenlerde de doğum sırası, kardeş sayısı ve ebeveynin eğitim düzeyi yalnızlık ile ilişki içerisinde çıkmazken, cinsiyet yalnızlık düzeylerini etkileyen bir değişken olarak ortaya çıkmıştır. Erkeklerin, kızlardan daha fazla yalnız oldukları sonucu elde edilmiştir.

Seginer ve Lilach (2004) yalnızlık düzeyinin ergenlerin gelecek oryantasyonlarına etkisini incelemişlerdir.131 ergenin katıldığı çalışmada UCLA Yalnızlık Ölçeği, Depressive Yaşam Soru Listesi, Beklenen Yaşam Olayları Soru Listesi, Ümit ve Korku Soru Listesi kullanılmıştır. Gelecek oryantasyonu sosyal ilişkiler, evlilik ve aile, yüksek eğitim ile iş ve kariyer olmak üzere dört alanda incelenmiştir. Elde edilen bulgular, yalnız ergenlerin -yakın vadeli gelecekte dâhil olmak üzere- geleceğe ilişkin oryantasyonlarında daha düşük puanlara aldıklarını göstermektedir. Bu alanda yalnız erkeklerin puanlarının yalnız kızlardan daha az olduğu da gözlemlenmiştir.

Gün (2006) Ankara İli Keçiören İlçesinin 3 ayrı bölgesinde, 3 ayrı sosyo-ekonomik özellikler sergileyen 16–72 yaşları arasındaki 108 kişi ile kent kültüründe yalnızlığı bazı sosyo-demografik değişkenler açısından incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan kişiler, üst gruptakilere göre daha fazla yalnızlık çekmektedir. Cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında kadınlar, erkeklere göre daha fazla yalnızlık duygusu yaşarken; en fazla yalnızlık yaşayan kadınların üst sosyo-ekonomik, en az yalnızlık yaşayanlarında orta sosyo-ekonomik grupta yer aldıkları gözlemlenmiştir. Erkeklerin yalnızlık yaşantıları incelendiğinde, en fazla yalnızlık yaşayan erkeklerin orta sosyo-ekonomik, en az yalnızlık yaşayan erkeklerin ise alt grupta yer aldıkları belirtilmiştir. Yaşa göre yalnızlık düzeyleri incelendiğinde,

20–30 yaşları arasındaki genç yetişkinlerin en fazla yalnızlık yaşadıkları elde edilen bulgular arasındadır. Ailesi olmayanların yalnızlık düzeyleri belirgin şekilde yüksek olmakla birlikte, arkadaşlarla görüşme sıklığının yalnızlık derecesini azalttığını gösteren sonuçlar elde edilmiştir.

Kozaklı (2006), 385 üniversite öğrencisinin katılımı ile gerçekleştirdiği çalışmasında öğrencilerin algıladıkları sosyal destek ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Elde edilen bulgulara göre yaş, sınıf, yurtda ya da aile yanında kalma, kardeş sayısı, ebeveynin eğitim düzeyi ve meslekleri öğrencilerin algıladıkları sosyal destek ve yalnızlık düzeylerini etkilemiştir. Cinsiyet değişkeni yalnızlık düzeyi üzerinde anlamlı bir farklılık yaratmazken; yaşın büyümesi, ailenin daha az nüfus yoğunluğu olan merkezlerde ikamet etmesi, annenin eğitim düzeyinin artması yalnızlık düzeylerinin azalmasına neden olmuştur. Ayrıca sosyal destek ile yalnızlık düzeyleri arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Cinsiyet, Cinsiyet Roller ve Yalnızlık

Yalnızlık ile ilgili yapılan literatür çalışmasında, *yalnızlık yaşantısının, cinsiyet ve cinsiyet rolleri* değişkenleri açısından da incelendiği görülmektedir. Bu amaçla gerçekleştirilen çalışmalardan bazıları şunlardır:

Moore ve Leung (2001), üç kültürlerden (Angolo-Australian, Çin, ve Güney Avrupalı-Avusturya) gelen 433 genç yetişkinin romantik inançları, cinsiyet rolleri özellikleri, sosyal benlik yeterlilikleri ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yalnızlık ve Sosyal Doyumsuzluk Ölçeği (Loneliness and Social Dissatisfaction-LSDS), BEM Cinsiyet Roller Envanteri, Öğrenciler İçin Sosyal Benlik Yeterliği Ölçeği (Social Self-Efficacy Scale for Students) ve Sevgi Yolları Envanteri (The Love Ways Inventory) kullanılmıştır. Sonuçlar, halen devam eden bir ilişki içinde olmayış, düşük sosyal benlik, romantik ilişkide güvenli olmayan bir ilişki yaşama değişkenlerinin yalnızlık ile anlamlı bir ilişki içinde olduğunu ortaya koymuştur. Cinsiyetin etkisi incelendiğinde, erkeklerin kadınlardan daha fazla yalnızlık yaşadığı ve düşük kadınsılığın yalnızlığı yordayan bir değişken olduğu

sonucu elde edilmiştir. Kùltürlerarası farklılıklar açısından da, Çinliler'in diğer iki kùltürden gelenlerden daha fazla yalnız oldukları elde edilen sonuçlar arasındadır.

Kılınç (2005), ergenlerin yalnızlık düzeyleri ile kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaların arasındaki ilişkiyi incelemek üzere 9. ve 10. sınıf 429 öğrenciye UCLA ve Bilişsel Çarpıtmalar Ölçeği uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre öğrencilerin yakınlıktan kaçınma çarpıtmaları, yalnızlık düzeylerine ve cinsiyetlerine göre farklılaşmıştır. Kızların ve erkeklerin yalnızlık düzeyleri yükseldikçe, yakınlık kaçınma boyutundaki çarpıtmalar artmakta; orta yalnızlık düzeyine sahip erkeklerin bilişsel çarpıtma puanlarının aynı düzeye sahip kızlardan daha fazla olduğu bulunmuştur.

Deniz, Hamarta ve Arı (2005), üniversite öğrencilerinin sosyal becerileri ve yalnızlık düzeylerini bağlanma stilleri açısından incelemiştir. 383 öğrencinin katıldığı çalışmanın sonuçları, erkek öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin kız öğrencilere göre daha yüksek olduğunu; buna karşın duygusal hassasiyet, duyguların ifade edilmesi ve sosyal kontrol boyutlarında kızların daha yüksek puanlar aldıklarını göstermektedir. Bağlanma stilleri yalnızlığı yordarken, duygusal hassasiyet ve duygusal kontrolü yordamadığı sonucu elde edilmiştir. Ayrıca, yalnızlık ile güvenli bağlanma arasında olumlu, güvenli olmayan tüm bağlanma stilleri ile de olumsuz yönde ilişkili olduğu görülmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırmanın ilk aşaması, ölçek geliştirme çalışması niteliğindedir. Bu aşama, araştırmanın amaçlarına uygun olarak, Kişilerarası İlişki Boyutları (KİBÖ) ölçeğinin geliştirilmesi işlemlerini kapsamaktadır.

Araştırmanın ikinci aşamasında, ilişkisel tarama modeline uygun şekilde, genç yetişkinlerine kişilerarası ilişkileri, cinsiyet, cinsiyet rolleri ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiştir. İlişkisel tarama modeli, “iki ya da daha fazla değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modeli” olarak tanımlanmaktadır. İlişkisel tarama modellerinde, değişkenler arası ilişkiler, Korelasyon türü ve karşılaştırma türü olmak üzere iki şekilde incelenir. Korelasyon türü ilişkisel taramalarda, değişkenlerin birlikte değişip değişmediği, birlikte değişim söz konusu ise bunun nasıl olduğu saptanmaya çalışılır. Karşılaştırma türü ilişkisel tarama modelinde ise, en az iki değişken bulunur ve bunlardan birine (sınamak istenen bağımsız değişkene) göre gruplar oluşturularak, öteki değişkene (bağımlı değişkene) göre aralarında bir farklılaşma olup olmadığı incelenir (Karasar, 2002).

Bu araştırma da genç yetişkinlerin kişilerarası ilişkileri, cinsiyet, cinsiyet rolleri ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişkiler Korelasyon türü tarama modelinde incelenirken; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum gibi bağımsız değişkenlerin etkisi de karşılaştırma türü ilişkisel tarama modeli çerçevesinde incelenmiştir.

EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın evrenini, İstanbul ilinde yaşayan eğitimine devam eden ve/veya çalışma hayatına başlayan genç yetişkinler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, tesadüfi örnekleme yolu ile oluşturulan 354'ü kadın, 216'sı da erkek olmak üzere 570 genç yetişkin oluşturmaktadır. Ön görüşme yapılarak, gönüllülük esasına göre seçilen örnekleme grubunun yaş aralıkları 20-40 yaş olup, yaş ortalaması 27.75'dir. Örnekleimde yer alan 38 genç yetişkin ilk ve ortaokulu içeren ilköğretim kurumlarından, 126'sı lise, 297'si lisans, 109'u da üniversiteden mezundur. Ayrıca grubun 190'u bekâr, 380'i de evlidir.

Araştırmanın örneklem sayısı, örneklem büyüklüğü formülünden yararlanılarak aşağıdaki işlemler doğrultusunda hesaplanmıştır (Karasar, 2002):

h: Hata payı

k: Ölçekteki madde sayısı

max: Her bir maddeden alınabilecek maksimum puan

min: Her bir maddeden alınabilecek minimum puan

$$\varepsilon = h \times (k \times (\max - \min)) \quad \varepsilon = 0.05 \times (53 \times (5-1)) \quad \varepsilon = 10.6$$

$$s = (k \times (\max - \min)) / 6 \quad s = 53 \times (5-1) / 6 = 35,33$$

Her bir hücre için gerekli değer

$$n_m = (S^2 \times Z^2) / \varepsilon^2 = (35^2 \times 1.96^2) / 10.6^2 = (1225 \times 3.8416) / 112.36 \quad n_m = 41,883$$

olarak hesaplanır. Bulunan değer, her bir hücre için düşünüldüğünde maksimum seçenek sayısı (c= hücre sayısı= ölçekteki maksimum seçenek sayısı) $n = n_m \times 9 = 377$ olarak hesaplanmış olup, 570 kişi örneklem grubunda yer almıştır.

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ), BEM Cinsiyet Rollerini Envanteri ve UCLA Yalnızlık Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçeklerin yanı sıra demografik bilgileri sağlayacak "Kişisel Bilgi Formu" da veri toplama aracı olarak kullanılmıştır.

3.3.1. Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)

Bu aşamada, literatür taraması yapılarak, mümkün olduğunca çok kaynağa ulaşılıp, konu ile ilgili literatür taraması yapılmış, bir taraftan da benzer ölçekler incelenmiştir. Literatür ışığında, kişilerarası ilişkileri tanımlayarak 38 (20 kadın, 18 erkek) kişiye “Diğer insanlarla ilişkilerinizde (ilişkiyi başlatma ve devam ettirmede), sizin için önemli temel faktörler nelerdir?” şeklinde açık uçlu bir soru sorulmuş ve günlük yaşamda kişilerarası ilişkilerin neye göre şekillendiğine ilişkin ilk ağızdan veri elde edilmiştir. Bireylerin cevapları, isim ve sıfat şeklinde kelimelere dönüştürülmüştür, 138 kelime üzerinden işleme devam edilmiştir (Ek 1). Daha sonraki aşamada verilen cevapların, verilme sıklıklarına göre frekansları belirlenmiştir. Nitel analiz esasına dayanarak, konu ile ilgili kelimeler sıralanarak içerik analizi için gramatik birimler oluşturmuştur.

İçerik analizi yapılırken hem analizin gramatik birimleri hem de gramatik olmayan birimler kullanılabilir (Tavşancıl & Aslan, 2001). Bu çalışmada, içerik analizi birimi olarak kelimeler alınmıştır. Hem bireylerin cevaplarında hem de literatürde sıklıkla yer alan ortak ifadeler listelenmiş, hem çalışma grubundan elde edilen ifadeler hem de literatürden elde edilen ifadelerin hepsi için üst kodların neler olacağı belirlenmiştir. Üst kodların oluşturulmasından sonra kelimeler, bu üst kodlara göre yeniden gruplandırılmış ve frekans analizi yapılmıştır.

Bu kategoriler esas alınarak her bir gruba karşılık gelecek madde havuzu oluşturulmuştur. İçerik analizinden yola çıkarak ölçekte olması planlanan boyutlar tespit edilmiş ve şu isimler verilmiştir: Güven, kişilerarası ilişkilerde bağlılık, duygusal tutarlılık ve empati.

İtem havuzu oluşturmaya başlamadan önce verilen cevaplardan ve ilgili literatürden yola çıkarak oluşturulan kodlar, düşünülen alt boyutlar ve itemler uzman görüşüne sunulmuştur. Akademik alanda, doktora ve daha üst seviyede unvanı olan 10 akademisyene, “ölçekte yer alması düşünülen ana başlıklar, bu ana başlıkların ölçekte yer alıp-almaması gerektiğine ilişkin görüşleri (“kesinlikle olmalı”, “ olmalı” ya da “olmasına gerek yok” şeklinde derecelendirmeleri) ve uzmanların düşündüğü,

yer alması gereken başka alt başlıkların olup-olmadığı sorulmuştur. Ayrıca uzmanlardan, verilen cevaplardan ve literatürden yola çıkarak hazırlanan kelimelerin (isim ve sıfatların), hangi alt başlıklara uygun olabileceğini belirtmeleri istenmiştir (Ek 2).

Uzman görüşlerinin alınmasından sonra, elde edilen tüm veriler (bireylerin cevapları, literatürde yer alan ifadeler ve uzman görüşleri) bir araya getirilmiş, her üç incelemede yer alan ifadeler esas alınarak, alt boyutlar aynı kalmak kaydıyla madde havuzu oluşturulmuştur. Tek yönlü cevap verme eğilimini engellemek için ters ve düz ifadeli maddelerin sayısının eşitlenmesine dikkat edilmiştir. Maddeler 5’li Likert tipi dereceleme ölçeği halinde hazırlanmıştır. Maddelere verilecek yanıtlar, “Sizi ne kadar tanımlıyor?” sorusunun karşılığı olarak, “Tamamen Tanımlıyor”, Oldukça Tanımlıyor”, “Kısmen Tanımlıyor”, “Çok Az Tanımlıyor” ve “Hiç Tanımlamıyor” şeklinde sıralanmıştır. Daha sonraki aşamada, hazırlanan denemelik ölçek geçerlik ve güvenirlik analizlerine tabi tutulmuştur.

Ölçek geliştirme ve uyarlama çalışmalarında, ölçeğin psikometrik özelliğine ilişkin aranan iki temel bilgi güvenirlik ve geçerliktir. Ölçeğin ölçme hatasını en aza indirmek için güvenirliğin sağlanması beklenirken; en az onun kadar önemli bir diğer konu geçerliğin yani ölçeğin istenen tutum, davranış ya da özelliği doğru ölçtüğünün sınanması, testin bilimselliğini, kullanımını ve bulguların yorumlanmasını etkilemektedir.

3.3.1.1. Geçerlik Analizi

Geçerlik, “*bir ölçme aracının, ölçmeyi amaçladığı özelliği herhangi bir özellik ile karıştırmadan, doğru ve tam olarak ölçebilmesidir.*” Geçerlilikte “bir ölçeğin neyi, ne denli *isabetli/doğru* olarak ölçtüğü ile ilgilenilir (Ergin, 1995; Öner, 1996; Tezbaşaran, 1996; Karasar, 2002).

Geçerlik çalışması yapılırken dikkat edilecek noktalar şunlardır:

1. Ölçekte ya da testte ele alınan davranış ya da niteliğin operasyonel tanımının mantığa uygun olması,

2. Ölçek ya da testin talep nitelik ya da davranış ile, operasyonel tanım arasında paralelliğın olması,
3. Testin güvenilir olması.

Tüm bunlar incelenirken, ölçek ya da test performansını yansıtan puan ile ölçtüğü davranış hakkında ele alınan ölçüt karşılaştırılır. Bu karşılaştırma, elde edilen puan ile ölçüt arasındaki ilişkinin düzeyinin Pearson Momentler Çarpımı formülü ile saptanmasına dayanır (Vockel, 1983; Akt: Öner, 1996).

Ölçme araçlarının geçerliğinin sınanmasında genel olarak geçerlik, üç başlık altında ele alınır (Cronbach 1970; Anastasi, 1988; Özgüven, 1994; Tezbaşaran, 1996; Polit ve Hungler, 1997; Karasar, 2002). Bunlar;

1. İçerik / Kapsam Geçerliği (Content Validity),
2. Yapı Geçerliği (Construct Validity) ve
3. Ölçüt-Bağımlı Geçerlik (Criterion -Related Validity).

3.3.1.1.1. Kapsam Geçerliği

İçerik geçerliği olarak da isimlendirilen kapsam geçerliği (content validity), ölçek içeriğinin, ölçülen davranış örüntülerini yeterince kapsayıp-kapsamadığı ve temsil edip-etmediğinin sistematik bir şekilde incelenmesidir (Anastasi, 1988). Bu doğrultuda ölçme aracının, ölçülmek istenen ve tanımlanan davranış-tepki evrenini yeterince temsil edip etmemesi sınanır. Ölçme konusu evreni, yeterli ve dengeli olarak örnekler ve kapsadığı maddelerin her biri de, ölçmek istediğı davranışı / özelliğı gerçekten ölçüyor ise o ölçeğın kapsam geçerliğine sahip olduğı kabul edilir (Ergin, 1995; Öner, 1996; Tekin, 1993).

Kapsam geçerliğinin sınanmasında kullanılan en yaygın yol “uzman görüşü” ne başvurulmasıdır. Temel amaç, ölçme aracında bulunan maddelerin ölçülmek istenen alanı temsil edip-etmediğini bir uzman gruba inceleyerek, anlamlı maddelerden oluşan bir bütün oluşturmaktır. Geçerlik incelemesine katılan uzmanlar, hem ölçeğın hazırlandığı bilim alanını hem de ölçek sorusu hazırlama teknik ve yöntemlerini iyi bilen kişilerdir. Bu nedenle uzman öneri ve görüşleri, ölçeğın oluşmasında ve

yeninden yapılandırılmasında son derece önem taşımaktadır (Tezbaşaran, 1996; Özgüven, 1994).

Bu araştırmada geliştirilen ölçeğin kapsam geçerliliği, alanda uzman, soru hazırlama teknik ve yöntemlerini bilen, doktora ve daha üst seviyede unvanı olan 10 akademisyenin görüşü ile sınanmıştır. Ölçeğin oluşturulma aşamalarında, iki farklı süreçte uzman görüşüne başvurulmuştur. İlk aşamada, item havuzunun oluşturulmasından önce, verilen ana başlıkların ölçekte yer alıp-almaması gerektiği, yer alacaksa hangi ana başlık altına verilmesi gerektiğine ilişkin düşünceleri sorulmuştur. Böylece ölçeğin *yüzeysel geçerliği* de sınanmıştır. Anastasi (1988)'ye göre yüzeysel geçerliği, teknik açıdan bir geçerlik değildir. Yüzeysel geçerliği, testin ne ölçtüğü değil, ne ölçüyor görüldüğü ile ilgilidir. Bunun için uzman görüşüne başvurarak, ölçme aracının kullanılacağı amaç için gerekli veriyi toplamaya uygun olup-olmadığı yönünde bilgi alınması yeterli görünmektedir. Bu nedenle, geçerlik seviyesi sayısal değerler ile belirtilemez (Ergin, 1995).

Uzman görüşlerinin de alınmasından sonra, elde edilen tüm veriler (bireylerin cevapları, literatürde yer alan ifadeler ve uzman görüşleri) bir araya getirilmiş, her üç incelemede yer alan ifadeler esas alınarak, alt boyutlar aynı kalmak kaydıyla madde havuzu oluşturulmuştur. Hazırlanan 144 item pilot uygulamaya geçilmeden önce tekrar uzman görüşüne başvurulmuş, uzmanlardan “anlaşılmayan” ve “birbirine benzer” olduğunu düşündükleri ifadelerin belirtilmesi istenmiştir. Daha sonra ölçek, PDR 3. ve 4. sınıf öğrencilerinden 89 kişilik bir gruba uygulanmıştır. Uzman görüşleri ve pilot uygulama sonuçlarına göre, ölçekten 12 madde atılmış, 132 madde 440 kişiye uygulanmıştır.

3.3.1.1.2. Yapı Geçerliği

Yapı geçerliği (construct validity), ölçeğin ilgili kavram ya da kavramsal yapının tümünü ölçme yeteneğinin göstergesi olarak tanımlanır (Anastasi, 1988). Yapı geçerliğinde bir ölçeğin ve ondan elde edilen puanın gerçekten ne anlama geldiği araştırılır. Bu süreçte ölçeğin ölçtüğü faktörlerin incelenmesi ya da geçerliği araştırılan ölçeğin, diğer ölçek ve ölçülerle olan ilişkisinin araştırılması

gerekmektedir. Böylece her seferinde ölçekle ilgili yeni bir parça bilgi elde edilerek, yığılmalı bir şekilde ölçeğin yapısı ve puanın anlamı hakkında bilgiler elde edilir (Erkuş, 2003; Özgüven, 1994; Ergin, 1995).

Bir ölçeğin yapı geçerliğinin incelenmesinde yapılan ilk işlem faktör analizidir. Faktör analizi, ölçekteki maddelerin farklı boyutlar altında toplanıp-toplanamayacağını değerlendirmek üzere yapılan bir işlemdir. Ölçekteki maddelerin aynı ya da çok yakın nitelikleri ölçüp-ölçmediğini saptamada kullanılır (Özgüven, 1994; Karasar, 2002; Tezbaşaran, 1996). Faktör analizi ile, ölçülen yapıda birbiri ile yüksek Korelasyon gösteren özellikler (ya da test maddeleri) birer faktör altında kümelenir. Aynı bireyler üzerinden elde edilen n tane ölçüm takımı arasındaki $n \times n$ Korelasyon matrisi, n sayıdaki orijinal değişken (faktör) takımındaki varyans hesaplanır ve değişkenler kuramın öngördüğü sayıda faktöre indirgenir (Anastasi, 1988; Baykul, 2000).

Birçok faktör analizi yöntemi vardır. Ancak hepsinde temel mantık aynıdır. Literatürde en çok kullanılan faktör analizi yöntemi “temel bileşenler” (principal components) yöntemidir. Temel bileşenler analizinden sonra kavramsal anlamlılığın sağlanamadığı durumlarda “döndürme” (rotation) yöntemlerine başvurulabilmektedir. Bu yöntemler içinde de en yaygın kullanılanı “varimax rotasyonu” yöntemidir (Büyüköztürk, 2005).

Bu çalışmada hazırlanan 132 maddelik denemelik ölçek, 440 kişiye uygulanmıştır. Uygulamadan elde edilen veriler, ölçeğin yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla temel bileşenler (principal components) yöntemi kullanılarak faktör analizine tabi tutulmuştur. Ancak faktör analizinden önce, KMO testi ile örneklemin büyüklüğü ve değişkenlerin çok boyutluluğu sınanmıştır. KMO sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2

Kaiser-Mayer-Olkin Sonuçları

Kaiser- Mayer-Olkin Örneklem Yeterliliği		.862
Barlett's Test of Sphericity	Ki-kare Değeri	9811.71***
	S. Derecesi	1830

*** p<.001

Tablo 2’de sunulduğu gibi geliştirilen ölçeğin analizinde, KMO değeri .862 olarak bulunmuştur. Verilerin çok değişkenli dağılımdan gelip-gelmediğini ve ölçülen özelliğin evren parametresinde çok boyutlu olup olmadığını belirlemek için yapılan Barlett testi sonucu (9811.71, p<.001) manidardır. Bu veriler, örneklem büyüklüğünün yeterli ve değişkenlerin de çok boyutlu normal dağılımdan geldiğini işaret etmektedir (Kayış, 2006; Tarkun, 2005).

KMO ve Barlett testinin ardından, faktör analizi gerçekleştirilmiş olup, faktör analizi yük matrisi .30 ve üzerindeki maddeler gerçek ölçeğe alınmıştır. Faktör analizi sonucu Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo 3

Faktör Analizi Sonuçları

Faktör	Özdeğer	Açıklanan Varyans %	Kümülatif %
1	6.23	10.21	10.21
2	5.82	9.53	19.74
3	5.34	8.75	28.50
4	4.60	7.55	36.04

Tablo 3’de görüldüğü gibi, ölçek maddelerinin özdeğeri 1’den büyük olan 4 faktör altında toplandığı görülmektedir. Birinci faktörün özdeğeri 6.23’dür ve tek başına test toplam varyansının % 10.21’ini açıklamaktadır. İkinci faktörün özdeğeri 5.82 olarak bulunmuş ve tek başına test toplam varyansının 9.53’ünü karşılamaktadır. Üçüncü faktörün özdeğeri 5.34’dür ve tek açıkladığı test toplam varyansı 8.75’dir. Son faktörün özdeğeri 4.60 ve açıkladığı toplam varyans ise 7.55 olmuştur. Bu dört

faktörün birlikte, test toplam varyansını açıklama yüzdesi % 36.04'dür. Maddelerin yüklendikleri faktörler ve faktör yükleri Tablo 4'de verilmiştir

Tablo 4
Faktör Analizi Sonuçlarına Göre Faktörler ve Faktör Yükleri

Madde No	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör	4. Faktör
Md 109	.63			
Md 80	.62			
Md 77	.61			
Md 4	.58			
Md 117	.56			
Md 19	.56			
Md 91	.54			
Md 93	.52			
Md 58	.51			
Md 40	.50			
Md 41	.49			
Md 86	-.47			
Md 67	.47			
Md 99	.45			
Md 107	.44			
Md 78		.66		
Md 103		.61		
Md 126		.59		
Md 94		.56		
Md 106		.55		
Md 59		.54		
Md 122		.53		
Md 111		.48		
Md 114		.44		
Md 129			.63	
Md 89			.63	

Madde No	1. Faktör	2. Faktör	3. Faktör	4. Faktör
Md 21			.61	
Md 113			.60	
Md 50			.60	
Md 1			-.58	
Md 64			.54	
Md 124			.52	
Md 68			.51	
Md 104			-.48	
Md 75			-.46	
Md 72			.41	
Md 95			.41	
Md 89			-.36	
Md 121			.33	
Md 39				.76
Md 127				.70
Md 15				.69
Md 55				-.67
Md 54				-.61
Md 44				.55
Md 74				.46
Md 61				.43
Md 119				.42
Md 37				.42
Md 28				-.42
Md 76				.42
Md 123				.39
Md 22				-.38

Faktör analizi sonrasında, kalan 53 maddelik ölçeğin birinci alt boyutunun 15 maddeden oluşmakta ve bu maddelerin faktör yükleri 0.63 ile 0.43 arasında değişmektedir. 9 maddeden oluşan ikinci alt boyutunun faktör yükleri 0.66 ile 0.44

arasında değişiklik gösterirken; 15 maddeden oluşan üçüncü alt boyutun faktör yükleri de 0. 63 ile 0.33 arasında değişmektedir. Son faktör ise 14 maddeden oluşmakta ve faktör yükleri de 0. 76 ile 0.38 arasında değişiklik göstermektedir.

Madde analizine geçilmeden önce, maddelerin içerikleri dikkatte alınarak boyutlara isim verilmeye çalışılmıştır. Her alt boyut için, yanlılığı ve yığılmayı önlemek amacıyla olumlu ve olumsuz item sayısının eşit ya da eşite yakın olmasına özen gösterilmiştir. 440 kişinin cevapları doğrultusunda yapılan faktör analizi sonuçlarına göre atanan maddeler ve isimleri Tablo 5’de sunulmuştur.

Tablo 5
Faktör Analizi Sonucunda Belirlenen Alt Boyutlar, Maddeler ve İsimleri

Faktörler	Maddeler
1. Faktör: Kişilerarası Bağlılık	4, 19, 23, 41, 58, 67, 77, 80, 86, 91, 93, 99, 107, 109, 117.
2. Faktör: Empati	59, 78, 94, 103,106, 111, 114, 122, 126.
3.Faktör:Başkalarına Güven	1, 21, 50, 64, 68, 72, 75, 85, 89, 95, 104, 113, 121, 124, 129.
4. Faktör: Duygu Kontrolü	15, 22, 28, 37, 39, 44, 54, 55, 61, 74, 76, 119,123, 127.

1. Alt Boyut: Kişilerarası Bağlılık

İlk boyutta yer alan maddeler, bireyin kişilerarası ilişkilerinde kendi başına, bağımsız şekilde davranabilme, karar verme ve kendi kendine değer biçmesine yönelik kişilerarası ifadelerin yanı sıra, diğerlerinin onayını bekleme, kendi başına karar verememe ya da davranış geliştiremememe gibi ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeler kişilerarası ilişkilerdeki bağımlılığı taşımaktadır. Ancak kültürel olarak bu tutum ve davranışların bağılılığı yansıttığı düşünüldüğünden, bu alt boyut “*Kişilerarası Bağlılık*” olarak isimlendirilmiştir.

İnsanoğlu yaşamını devam ettirebilmek için, yetişkinlerin bakım ve korumasına bağımlı halde yaşama başlar. Büyüme ve gelişme ile birlikte temel gereksinimlerini kendi karşılayabilen ve zamanla kendine yetebilen insan için diğerleri artık yaşamda kalabilmenin koşulu olmaktan çıkmış, ilişkiden elde edilen sevgi ve ilgi ile bireyin yaşamına anlam katan öğeler haline gelmiştir. Bu aşamada bireyin diğer insanları gereksinimi için olmazsa olmaz olarak görme ve onlarsız yaşamı düşünememe gibi eğilimler sergilemek (yani kişilerarası bağımlılık) yerine diğerleri ile ilişkilerinde kişilerarası bağıllık davranışları ortaya çıkmaktadır.

Günlük yaşamda kişilerarası bağımlılık ve bağıllık kavramı birbirine karıştırılmaktadır. Kişilerarası bağımlılık, bireylerin kendi başlarına başa çıkabilecekleri durumlarda bile diğerlerinden yardım, destek arama, onların tavsiyelerine aşırı ihtiyacı olma gibi eğilimleri içinde barındıran kişilik stili olarak tanımlanmaktadır (Bornstein, 1992). Oysa kişilerarası bağıllık kişiye kendisini çevresinden ayrı, farklı ve kendine yeten bir birey olarak algılama, bu arada da çevresiyle bağıni koparmadan onların gereksinim ve beklentilerine duyarlı olmayı sürdürerek, gereksinim duyulduğunda yardım alışverişinde bulunarak yaşama olanağı sağlar. Bunu gerçekleştirebilmek için kişinin kazandığı fiziksel, zihinsel, duygusal özelliklerini kullanması, kendine yeterli olduğunu düşünmesi ve bundan hoşnutluk duyması gerekmektedir (Türküm, 1998).

Kağıtçıbaşı (1982a), özerklik ve bağlanma gereksinimlerinin evrensel şekilde işlediğini kabul etmekle birlikte, Türkiye’de yapılmış görgül araştırma sonuçlarına dayanarak bu kavramların bağımsızlık-karşılıklı bağımlılık parametreleri üzerinde incelenmesi gerektiğini savunmaktadır.

Kağıtçıbaşı (1990)’na göre bağımlılık, psikolojide kazandığı olumsuz anlamından ziyade olumlu anlam taşımaktadır. Ona göre Türk kültüründe ailevi ve komün yaşamın halen etkili olduğunu, bu nedenle bireysellik ve bağımsızlıktan ziyade “bağımlılığın” arzu edilen bir özellik olarak işlev görmesinin beklendiğini belirtmektedir.

Kağıtçıbaşı (1990), ülkemizde bağıllık kültürünün yaygın olduğunu, bireylerinde hem özerk olma hem de bağımlı olma ihtiyaçlarına doyum aradığını savunmaktadır. Toplumsal ilişkilerin farklı şekilde kendine has bir yapı içinde ele alınması gerekliliğini savunan Kağıtçıbaşı (1990), bağıllık/bağımlılık boyutu ile ayrışma/özerklik boyutlarını bağdaştıran alternatif bir insan modelini önermektedir. Bu modelde, bireysel kişilik ile ilişkisel kişiliğin birlikte ele alınması gerekliliği savunulmaktadır.

Bir başka çalışmada, Gürbüz (1988) BEM Cinsiyet Rollerini envanterinin geçerlik çalışmasını yaptığı araştırmasında “bağımlılığın” her iki cinsiyet için de arzu edilen özellik olduğu sonucunu elde etmiştir. Bu noktada bağımlılık, kişisel yetersizlik ya da otonominin karşıt kavramı olarak işlev görmemekte, toplumsal yaşamda ve kültürel olarak kişilerarası ilişkilerde fonksiyonel olarak olumlu katkı sağlamaktadır.

15 itemden oluşan bu boyuttan alınabilecek puan aralıkları 15-75 arasında değişmektedir. Bu boyutta yer alan 67. ve 80. itemler ters item niteliğindedir.

Bu boyuta giren örnek maddeler şunlardır:

3. Yaptıklarımı diğerlerinin onaylamaması beni üzer.
19. İnsanların benim hakkımda ne düşündükleri, benim duygularımı etkiler.
41. İnsanların hareketlerimi yanlış yorumlamalarından endişelenirim.
58. Bir başka insanın düşünce ve duygularından kolaylıkla etkilenirim.

2. Alt Boyut: Empati

İkinci faktör, başkalarının duygularını anlama, kendi duygularının farkında olma ve uygun şekilde karşı tarafa aktarabilme, kendi ile birlikte başkalarının duygu ve ihtiyaçlarını da göz önüne alma gibi itemleri barındırmaktadır. Bu nedenle bu alt boyuta “*empati*” alt boyutu ismi verilmiştir.

Rogers (1983) tarafından, ‘kişinin kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun, duygu ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, onun hissettiklerini hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci’ olarak tanımlanan empati hem bilişsel hem de duygusal

boyutu kapsayan bir kavram olarak, sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurmanın temelini oluşturmaktadır.

Hoffman (1977), empati tanımlarında iki noktaya dikkati çekmektedir. Bunlardan ilki bireyin, diğer insanların duygu ve düşüncesinden haberdar olması gerekmektedir. Diğer önemli nokta ise empatinin, diğer insanların duygularını imgeleme yoluyla anlamak ve benzer duygusal tepkiler verebilmeyi gerektirdiğidir (Akt: Fenster-Kuehl, 1993).

Bebeklikten itibaren gelişen bir süreç olarak değerlendirilen empati çocuğun, kendi ve diğerlerine dair farkındalık ile geliştirmesi başlamakta, hareket taklidi şeklinde empatik davranışlar sergilemesi ile gelişmeye devam etmektedir. Leavy (1997)'nin "motor mimikleme" olarak isimlendirdiği bu empatik tepkiler otomatik, ilkel ve öğrenilmemiş tepkiler olarak nitelendirilir (Akt: Bryant, 2003). Empatik tepkiler repertuarını geliştiren çocuk, zamanla başkalarına karşı hassasiyet ya da umursamazlık şeklinde empatik ilgi farklılığı oluşturmaya başlar. Bu noktada ailenin çocuk ile ilişkisi, bireyin diğerleri ile ilişkilerinin belirleyici rol oynamaktadır. Ebeveynlerden alınan olumlu geribildirimler, duygusal ihtiyaçlara yönelik hassasiyet ya da duyarsızlık, çocuğun geliştireceği empatik tepkileri belirleyen unsurla olmaktadır (Goleman, 1995).

Bryant (2003), empatik tepkilerin deneyim ve koşullanma yoluyla zaman içinde öğrenildiğini savunur. Duygulanım deneyimleri arttıkça, bireyin empati kapasitesi de artmaktadır. Birey, başlangıçta deneyimleri doğrultusunda empatik tepkiler verirken; gelişimle birlikte karşı tarafın yaşam durumlarına benzer deneyimler yaşanmamış olsa da o kişiyle empati kurabilmeye başlar.

Shamusander (1999)'a göre empati, dinamik bir süreçtir. Doğal ve spontan olarak gelişmesine rağmen, bireylerdeki farkındalığın derecesinden de etkilenir. Yansıtma ve özdeşleşmeyi de içeren empati, zihinsel yaşamda birleşme ve bütünleşme sağlamaktadır. Empati süreci ise, algılanarak elde edilen bilgilerin aktarılma yeteneği ile ilişkilidir. Empatik beceri kavramı ile ifade edilen bu durum, bireyin çevresindeki

insanların algılarını, düşüncelerini, duygularını ve tutumlarını doğru olarak anlama ve ona geri bildirim verme becerisini yansıtmaktadır. Bireyin sahip olduğu empatik beceriler, empatik eğilimin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Dökmen (1998) empatik eğilimi, kişilerin günlük yaşamdaki empati kurma potansiyeli ve sosyal duyarlılığı olarak tanımlamaktadır.

Empati kavramı, bireyin karşı tarafa dair algılaması, yorumlaması gibi bilişsel süreçlerin yanı sıra başka birleşenleri de içinde barındırmaktadır. Bunlardan biri “duygusal içgörü”dür. Duygusal içgörü, bireyin başkalarının duygularını anlamadan önce, kendi duygularını tanımlayabilmesidir. Goleman (1995) tarafından özbilinç olarak isimlendirilen bu kavram, bireyin empatik tepki vermesini kolaylaştıran bir faktör olarak değerlendirilir. Duygusal içgörüler, çıkarımlar yapma ile empatik tepkilere dönüşmektedir (Bryant, 2003).

Empatik tepkileri oluşturan bir diğer birleşen, dışavurumdur. Dışavurum, bireylerin duygularını ne yoğunlukta gösterdikleri ile ilgilidir. Orta düzeyde duygusal dışavurum, empatik tepkilerin sağlıklı şekilde oluşturulmasını sağlarken; düşük düzeyde dışavurum bireyin duygularını kontrol etme eğiliminde eksiklik olduğunu; aşırı dışavurum ise, bireyin benliğine yönelik aşırı odaklanmasını yansıtmaktadır (Roberts ve Strayer, 1996).

Empatik anlayış, günlük yaşamın hemen her kesiminde insanları birbirine yaklaştırma, iletişimi kolaylaştırma özelliğine sahiptir. Goleman (1995), empatinin kişilerarası ilişkilere etkisini şu sözleriyle özetlemiştir: “Başkalarının ne hissettiğini kaydedememek duygusal zeka bakımından büyük bir eksiklik, insan olma anlamında trajik bir başarısızlıktır. İlginin, şefkatin kökü olan duygusal ahenk, empati yetisinden kaynaklanır” (s. 126). Empatik becerilerin gelişmiş olması, bireyin sağlıklı kişilerarası ilişkiler kurma olasılığını arttıran önemli bir değişkendir. Benzer şekilde Dökmen (2004) empatik iletişimin kişilerarası yalnızlığı ortadan kaldırdığını savunmaktadır.

9 itemden oluşan “Empati” boyutundaki tüm ifadeler olumlu ifade niteliğindedir. Bu boyuttan elde edilebilecek puanlar 9-45 puan arasındadır. Bu boyuttaki maddelerden bazıları şunlardır:

- 94. Bir insanı önemsediyimi, ona ifade edebilirim.
- 78. Karşımdaki insanın bakış açısını anlamada zorluk çekmem.
- 111. Olumlu duygularımı, karşımdaki kişiyle paylaşabilirim.
- 122. Karşımdaki kişinin ihtiyaçlarını, göz önüne alırım.

3. Alt Boyut: Başkalarına Güven

Üçüncü alt boyut, diğer insanlara güven duyma ile ilişkili maddelerden oluşmaktadır. TDK Sözlüğü (2004)’ne göre güven kavramı, “korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma ve bağlanma duygusu, itimat” olarak tanımlanırken; psikoloji literatüründe birçok farklı tanım ile açıklanmaya çalışılmıştır (<http://www.tdk.gov.tr>). Erikson (1982) güveni, diğerlerinin iyi olduğuna dair bir inanç ya da sağlıklı kişilik özelliği (personality traits) olarak tanımlarken; Rotter (1967), “bireyin ya da grubun, diğer birey/lere ya da gruba/gruplara ilişkin söz, kelime, teminat gibi sözel ya da yazılı durumlara dayanarak olarak geliştirdiği beklentilerin genelleştirmesi” olarak tanımlanmıştır (Rotter, 1967, s. 651).

Tway (1995) güveni, bir kişi ya da bir şey ile garanti olmayan etkileşime girmeye hazır oluş olarak ele alır. Bu bakış açısına göre güven; güvenme kapasitesi, yeterlilik algısı ve niyetin algılanması öğelerinin bir araya gelmesi ile oluşan bir yapıdır. Güvenme kapasitesi, yaşam boyunca geliştirilen diğerlerine güven ve risk almaya istekliliği temsil etmektedir. Yeterlilik algısı, içinde bulunulan ortamın gerektirdiklerini yerine getirmede bireyin hem kendisinin hem de diğerlerinin yeterliliğine ilişkin algılamaları, niyetin algısı da hareketlerin, kelimelerin, yönlendirmelerin, kararların sadece bireyin egosuyla değil her iki tarafa da hizmet ettiğine ilişkin algılamaları kapsamaktadır. Bu doğrultuda güven karşılıklı gelişen, ancak bireyin bu karşılıklılığa ilişkin geliştirdiği öznel algılamaları ile gelişen bir yapıdır.

Rose-Ackerman (2001), güveni genelleştirilmiş, tek taraflı ve karşılıklı güven şeklinde bir sınıflama ile ele almıştır. “*Genelleştirilmiş güven*”, spesifik ortamlarda belli kişilere karşı olmaktan öte; kişilere, olaylara ve durumlara ilişkin öğrenilmiş ve daha sonra genellenmiş psikolojik tutumlar olarak görülmektedir. “*Tek taraflı güven*”de, güvenilen kişi ya da gruptan bağımsız olarak geliştirilmiş güven söz konusudur. Burada güvenilen partner ya da grubun o kişinin güvenilir olup olmadığına dair bir ilgisi ve fikri de yoktur. Örneğin saygın bir kişiye ilişkin geliştirilen güven, tek taraflı güvene bir örnektir.

Jian, Bisantz, ve Drury (2004), güven ve güvensizlik kavramları arasındaki farkı ve bu kavramların yaşamda nasıl işlediğini araştırdıkları çalışmalarına 120 üniversite öğrencisi katılmıştır. Elde edilen bulgular ile bilimsel olarak ilk kez, güven ve güvensizliğin zıt kavramlar olduğu ve bu kavramların “*tek boyutlu güven*” kavramının iki ucunda yer aldığı ortaya konmuştur.

15 itemden oluşan bu alt boyutta 1., 68., 85. ve 95. maddeler dışında kalan 11 item, ters itemleri oluşturmaktadır. Bu boyuttan alınabilecek puan 15-75 arasında değişmektedir.

Örnek maddeler şöyle sıralanabilir:

- 21. Kimseye kolay kolay güvenmem.
- 50. Başkalarına güvenmenin beni sıkıntıya sokacağını düşünürüm.
- 89. İnsanların iyi niyetli olmadıklarını düşünürüm.
- 129. İnsanlar sadece kendi çıkarları ile ilgilendiklerini düşünürüm.

4. Alt Boyut: Duygu Kontrolü

Son alt boyut ise, duyguları uygun şekilde ifade edebilme, uygun tepkiler verebilme gibi duyguları kontrol etme ile ilgili itemlerden oluşmaktadır. Bu boyuta “*Duygu Kontrolü*” ismi verilmiştir.

Duyguların kontrol edilmesi kendini düzenleme, kendini kontrol etme, kendini ayarlama, sosyal beceriler, duygusal duyarlılık gibi kavramlarla ilişkili olarak ele alınmaktadır.

Duygu kontrolü, öncelikle bireyin kendini kontrolü ile mümkün olan bir beceridir. Kendini kontrol, bireyin benliği ve dünya arasında en iyi uyumu sağlamak için, benliğini/ kendini değiştirebilme ve uyum sağlama kapasitesi olarak görülmektedir. Kendini kontrol etme, duygu uyandıran bir uyarıcı karşısında, bu duygu ile olumlu şekilde başa çıkma becerilerini gösterebilmeyi kapsar (Eliot ve Gresman, 1987).

Kendini kontrol, literatürde oto kontrol ya da benlik kontrolü kavramı ile birlikte ele alınmaktadır. Carver ve Scheier (1998) oto kontrolü (self-control), istenmeyen davranış eğilimlerini kesme ve bunlara bağlı dürtüsel olarak hareket etme yerine, seçerek almasını sağlama, böylece bireyin içsel tepkilerini değiştirme ve üstesinden gelme becerisi olarak tanımlanmaktadır (Akt: Tangney, Baumeister, ve Bone, 2004).

Dürtü kontrolü ve kişilerarası psikolojik uyum, oto kontrolün sağladığı yararlar olarak nitelendirilmektedir. Kişilerarası ilişkilerde psikolojik semptomların ortaya çıkmasında oto kontrol eksikliğinin ya da aşırı kontrolün etkili olduğu belirtilmektedir (Feldman, Martinez-Pons, ve Shadam, 1995).

Kendini kontrol kavramının kendini düzenleme (self-regulation) terimi ile kavramsallaştırılmasının daha açıklayıcı olacağını da savunan Carver ve Scheier (1998), kendini düzenlemeyi “hedefler, öncelikler ve çevresel taleplere karşı verilen öznel, “ben”e ait tepkisel stratejileri düzenleme becerileri” olarak tanımlanmıştır. Buradan yola çıkarak, aşırı kontrollü (overcontrolled) bireyler, kendilerini kontrol etme becerilerini kontrol edemeyen bireyler olarak nitelendirilmişlerdir. (Akt: Tangney, Baumeister, ve Bone, 2004).

Duygu kontrolünün oluşması için kişinin yaşadıklarına dair duygusal farkındalığının olması gerekmektedir. Duygusal farkındalık, kişinin kendisinin ve diğerlerinin

duygularını tanıma ve tanımlama becerisi olarak açıklanmaktadır (Lane ve ark., 2000).

Duygu kontrolü, kendini ayarlama becerisi ile ilişkili görülmektedir. Kendini ayarlama becerisi şu davranış ve ilgileri kapsamaktadır: Benliğin dışavurumuna sosyal ortamın uygunluğunun sınanması, sosyal karşılaştırmalardan elde edilen bilgilerin benliğin dışavurumunda ipucu olarak kullanılması, benlik dışavurumunun ve davranışın denetimi ve değiştirilme yeteneği, bu yeteneklerin belirli durumlarda kullanılması, farklı sosyal durumlarda kişinin davranış ve benlik dışavurumunun değişebilme ve uyum derecesi (Bacanlı, 1997).

14 itemden oluşan bu alt boyutta 22., 28., 54. ve 74. maddeler dışında diğer maddeler, ters itemlerden oluşturmaktadır. Alınabilecek puan 14-70 puan aralığındadır. Bu boyuta örnek maddeler ise şunlardır:

- 15. Kendimi kolayca kaybedip, öfkelenebilirim.
- 44. Eleştirildiğim zaman otomatikman savunmaya geçerim.
- 54. Öfkemi kolaylıkla kontrol edebilirim.
- 119. Duygularımı kontrol altında tutmak benim için oldukça zordur.

Yapı geçerliği çalışmaları dâhilinde, faktör analizinin yanısıra ölçeğin *sosyal beğenirlikten* etkilenip etkilenmediğinin belirlenmesinin de önemli olduğu belirtilmektedir (Kozan, 1984). Geliştirilen Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)'nin sosyal beğenirlikten etkilenme durumunu sınamak için ölçekle birlikte Sosyal Beğenirlik Ölçeği uygulanmıştır.

Sosyal Beğenirlik Ölçeği

Kozan (1984)'a göre sosyal beğenirlik etkisi, iki ayrı ögenin etkileşiminden ortaya çıkmaktadır. Bunlar; test sorusunda belirtilen özellik veya davranışın toplumca beğenilir olması ve yanıt veren kişinin kendini toplumca beğenilen özelliklere sahip görmesi veya görme isteğidir. Bu iki ögenin ölçülebilir olması, sosyal beğenirliğin de iki değişik yöntemle ölçülebilmesine olanak sağlamaktadır. Birinci yöntemle, test

maddelerinin ne ölçüde beğenilir davranışları içerdiğini ölçebilirken; ikinci yöntemle de, kişilik özelliği olarak kişilerin kendilerini ne ölçüde beğenilir davranışlar içinde görme ve gösterme eğiliminde olduklarını ölçebilme olanağı elde edilmiş olur (Kozan, 1984).

Sosyal Beğenirlik Ölçeği, bu kuramsal bilgiden yola çıkarak, Edwards ve Marlowe Crowne Sosyal Beğenirlik Ölçeklerinin geliştirilme çalışmalarına ve kuramsal temellerinden yararlanarak Kozan (1984) tarafından geliştirilmiştir. 20 maddeden oluşan ölçeğin güvenirlik analizlerinde iç tutarlılığı .76, test-tekrar test değeri de .91 olarak saptanmıştır. Geçerlik sınamaları, ölçek ile MMPI alt testleri arasındaki ilişkiden elde korelasyon değerleri, Marlowe Crowne'ın ölçeği ile MMPI arasındaki korelasyon değerlerinin karşılaştırılmasıyla yapılmıştır. Sonuçların paralel bulunması, ölçeğin geçerliği olduğuna dair bir kanıt olarak değerlendirilmiştir. Tek faktörlü olan ölçekte, 8 madde yanlış, 12 madde doğru olarak değerlendirmeye alınmaktadır. Alınan puanların yüksek olması, sosyal beğenirliğin de yüksek olduğunu göstermektedir (Kozan, 1984).

Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) ile Sosyal Beğenirlik arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere M. Ü. PDR bölümü 4. sınıfta okuyan 73 öğrenciye bu iki ölçek uygulanmıştır. Yapılan Pearson Moment Korelasyon Katsayısı Tablo 6'de sunulmuştur.

Tablo 6

Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) ile Sosyal Beğenirlik Ölçeği Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Pearson Moment Korelasyon Katsayısı Sonuçları

Değişkenler	Bağlılık	Empati	Başkalarına Güven	Duygu Kontrolü
Sosyal Beğenirlik	.14	-.14	-.11	-.06

Tablo 6'da görülebileceği gibi elde edilen sonuçlar, Sosyal Beğenirlik Ölçeği ile Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmadığını ortaya koymaktadır. Bu sonuç, Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)'nin sosyal beğenirlikten etkilenmediğini göstermektedir.

Ölçeğin yapı geçerliği tamamen sınıdıktan sonra, Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)'nin alt boyutları arasındaki ilişki araştırılmıştır. Pearson Çarpım Moment Korelasyon Katsayısı sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7
Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) Alt Boyutları Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Pearson Moment Korelasyon Katsayısı Sonuçları

Değişkenler	Kişilerarası Bağlılık	Empati	Başkalarına Güven	Duygu Kontrolü
Kişilerarası Bağlılık	r=1,00	-.35 ***	-.41 ***	-.45 ***
Empati		r=1,00	.30 ***	.42 ***
Başkalarına Güven			r=1,00	.43 ***
Duygu Kontrolü				r=1,00

*** p<.001

Tabloda da görüldüğü gibi, Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olup-olmadığını belirlemek üzere yapılan Pearson Çarpım Moment Korelasyon analizi sonucunda tüm alt boyutlar birbiri ile .001 düzeyinde orta derecede ilişkili çıkmıştır. *Kişilerarası bağlılık* boyutu ile empati ($r=-.35$), başkalarına güven ($r=-.41$). ve duygu kontrolü ($r=-.45$) boyutları arasında $p<.001$ düzeyinde ters yönde anlamlı ilişki elde edilmiştir. 2. alt boyut, *empati* boyutu, kişilerarası bağlılık ($r=-.35$) ile negatif yönde; başkalarına güven ($r=.30$) ve duygu kontrolü ($r=-.42$) boyutları ile pozitif yönde ve .001 düzeyinde anlamlı ilişkili bulunmuştur. *Başkalarına güven* alt boyutu ise kişilerarası bağlılık ($r=-.41$) ile olumsuz yönde ilişkili iken; empati ($r=.30$) ve duygu kontrolü ($r=.43$) boyutları ile olumlu yönde ilişkili bulunmuştur. Son olarak *duygu kontrolü* alt boyutu, kişilerarası bağlılık ($r=-.45$) .001 düzeyinde negatif ilişkili; empati ($r=.42$) ve başkalarına güven ($r=.43$) alt boyutları ile de .001 düzeyinde anlamlı ilişkili olduğu sonuçları elde edilmiştir. Elde edilen veriler, ölçeğin yapı olarak boyutlarının tutarlılığını gösterir mahiyette olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.

3.3.1.1.3. Ölçüt-Bağımlı Geçerlik

Kriter geçerliği olarak da isimlendirilen ölçüt-bağımlı geçerlikte (criterion-related validation), ölçek puanlarının bazı dış ölçütlerle ilişkisi aranmaktadır (Anastasi,

1988; Tezbaşaran, 1996; Özgüven, 1994). Ölçüt geçerliği sınamasında, geliştirilmekte olan ölçeğin puanları, geçerli olduğu bilinen bir ölçekten elde edilen puanları ölçüt ölçüsü olarak kullanılması ile değerlendirilir. Bu ölçütlere “dış ölçüt” denir (Anastasi, 1988; Tezbaşaran, 1996). Ölçüt-bağımlı geçerlik; uygulama geçerliği, halihazırda geçerlik ve yordayıcı geçerlik şeklinde incelenebilmektedir (Anastasi, 1988; Öner, 1996; Tezbaşaran, 1996; Özgüven, 1994).

Bu çalışmada, geliştirilen Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)’nin ölçüt geçerliği “halihazırda geçerlik” sınaması ile gerçekleştirilmiştir. *Halihazırda geçerlik (concurrent validity)*, Anastasi (1988)’ye göre varolan durumun tanısıyla ilgilidir ve ölçek puanlarının, ölçüm anında varolan bir ölçütle karşılaştırılması ile bu puanlar arasındaki korelasyonun hesaplanmasına dayanmaktadır. Halihazırda geçerlik için, bu korelasyonların yüksek olması beklenir (Özgüven, 1994).

Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)’nin ölçüt geçerliğini belirlemek amacıyla Ergenlerin Sosyal Becerilerini Değerlendirme Ölçeği (İKE), Sosyal Kaygı Ölçeği ve İletişim Becerileri Envanteri kullanılmıştır.

Ergenlerin Sosyal Becerilerini Değerlendirme Ölçeği (İKE)

Aydın, Palut ve Derelioğlu (2001) tarafından geliştirilen “Ergenlerin Sosyal Becerilerini Değerlendirme Ölçeği” (İKE), 44 maddeden oluşmakta ve 5’li Likert türünde hazırlanmıştır. “Varimax rotated” tekniği kullanılarak yapılan faktör analizde özdeğer 4 olarak alınmış ve faktör yükleri 0.40’ın üzerinde olan maddeler ölçekte kalmıştır. Kişilerarası ilişkiler, kendini kontrol ve empati alt boyutları olan ölçeğin, genel Cronbach Alfa korelasyon katsayısı .81 olarak bulunmuştur. Alt boyutlar bazında Cronbach Alfa korelasyon katsayıları ise, birinci faktör için 0.79, ikinci faktör için 0.72, üçüncü faktör için 0.71 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca ölçeğin test-tekrar test güvenilirlik korelasyon katsayısı 0.89 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 8

Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) ile Ergenlerin Sosyal Becerilerini Değerlendirme Ölçeği (İKE) Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Pearson Moment Korelasyon Katsayısı Sonuçları

Boyutlar	Kişilerarası İlişkiler	Empati	Kendini Kontrol	Toplam
Kişilerarası Bağlılık	-.39 **	-.53 ***	-.38 **	-.42 ***
Empati	.58 ***	.72 ***	.60 ***	.60 ***
Başkalarına Güven	.41***	.45 ***	.37 ***	.44 ***
Duygu Kontrolü	.38 **	.39 **	.29 *	.40 ***

N = 73

* p<.05

** p<.01

*** p<.001

Tabloda da görüldüğü gibi Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)'nin *kişilerarası bağlılık* boyutu, İKE'nin kişilerarası ilişki ($r = -.39$, $p < .01$), empati ($r = -.53$, $p < .001$), kendini kontrol ($r = -.38$, $p < .01$) alt boyutları ve toplam puanı ($r = -.42$, $p < .001$) ile negatif yönde anlamlı ilişki içindedir. Bu sonuçlar kişilerarası bağlılık arttıkça, iletişimin, empatinin ve kendini kontrolün azaldığını göstermektedir. Ölçeğin 2. alt boyutu, *empati* alt boyutu ile İKE'nin kişilerarası ilişki ($r = .58$), empati ($r = -.72$), kendini kontrol ($r = -.60$) alt boyutları ve toplam puanı ($r = -.60$) ile .001 düzeyinde anlamlı bir ilişki elde edilmiştir. *Başkalarına güven* boyutu ise, İKE'nin kişilerarası iletişim ($r = .41$), empati ($r = .45$), kendini kontrol ($r = .37$) ve İKE toplam puanı ile ($r = .44$) .001 düzeyinde olumlu yönde ilişkili çıkmıştır. Son alt boyut, *duygu kontrolü* boyutu, kişilerarası ilişkiler ($r = .38$, $p < .01$), empati ($r = .39$, $p < .01$), ve kendini kontrolün ($r = .297$, $p < .05$) yanısıra toplam İKE puanı ile de ($r = .40$, $p < .001$) istatistiksel olarak anlamlı ilişki göstermektedir.

Sosyal Kaygı Ölçeği

Üniversite öğrencilerinin yaşadığı “sosyal kaygı” içerikli sorunları belirlemek amacıyla Özbay-Palancı (2001) tarafından geliştirilen ölçek, 30 maddeden oluşmakta ve 0-4 aralığında 5’li Likert puanlaması şeklinde hazırlanmıştır. Alınan puanların yükselmesi sosyal kaygı düzeyinin yükseldiğini göstermektedir (Palancı, 2004).

Sosyal kaçınma, kritize edilme kaygısı ve bireysel değersizlik duygusu olmak üzere üç alt boyuttan oluşan ölçeğin kriter geçerliği için SCL-90 ölçeğinin ilgili beş ölçeği, Rathus Atılganlık Envanteri ve MMPI testinin Sosyal içedönüklük alt testleri kullanılmıştır. Sonuçlar, Sosyal Kaygı ölçeği'nin MMPI Si alt testi ile $r=.43$, $p<.001$, SCL alt testlerinden kişiler arası ilişkilerde duyarlılık alt testi ile, $r=.51$, $p<.001$, kaygı testi ile, $r=.25$, $p<.01$, fobik anksiyete alt testi ile $r=.36$, $p<.001$, depresyon alt testi ile $r=.40$, $p<.001$ düzeyinde anlamlı ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Güvenirlik hesaplamaları için test içi tutarlılık yöntemi ile hesaplanan Cronbach Alfa değeri .89'dur.

Tablo 9

Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) ile Ergenlerin Sosyal Kaygı Ölçeği Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Pearson Moment Korelasyon Katsayısı Sonuçları

Boyutlar	Sosyal Kaçınma	Kritize Edilme	Bireysel Değersizlik Duygusu	Toplam
Kişilerarası Bağlılık	.40 ***	.41 ***	.47 ***	.46 ***
Empati	-.32 **	-.26 *	-.27 *	-.30 *
Başkalarına Güven	-.38 **	-.34 **	-.26 *	-.37 **
Duygu Kontrolü	-.32 **	-.34 **	-.35 **	-.37 **

N = 64

* $p<.05$

** $p<.01$

Tablo 9'da görüldüğü gibi Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)'nin ölçeğinin alt boyutları ile Sosyal Kaygı ölçeği arasında istatistiksel açıdan anlamlı ilişki elde edilmiştir. Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)'nin *kişilerarası bağlılık* alt boyutu; sosyal kaçınma ($r=.40$), kritize edilme ($r=.41$) ve bireysel değersizlik duygusu ($r=.47$) ile .001 düzeyinde pozitif yönlü anlamlı ilişki sergilemektedir. *Empati* boyutu ise, sosyal kaçınma ($r=-.32$, $p<.01$), kritize edilme kaygısı ($r=-.26$, $p<.05$), bireysel değersizlik ($r=-.27$, $p<.05$) boyutları ve toplam sosyal kaygı puanı ($r=-.30$, $p<.05$) ile ters yönde anlamlı ilişki göstermektedir. Üçüncü alt boyut, *başkalarına güven* boyutu, sosyal kaçınma ($r=-.38$), kritize edilme ($r=-.34$), bireysel değersizlik duygusu ($r=-.26$) ve toplam sosyal kaygı puanı ($r=-.37$) ile .01 düzeyinde ters yönlü anlamlı ilişki sergilemektedir. *Duygu kontrolü* alt boyutu

da, sosyal kaçınma ($r=-.32$, $p<.01$), kritize edilme ($r=-.34$, $p<.01$), bireysel değersizlik duygusu ($r=-.35$, $p<.01$) ve toplam kaygı puanları ($r=-.34$, $p<.01$) ile yine ters yönde anlamlı ilişki göstermektedir.

İletişim Becerileri Envanteri

Ersanlı ve Balcı (1998) tarafından geliştirilen İletişim Becerileri Envanteri, iletişim beceri düzeylerini davranışsal, bilişsel ve duygusal boyutlara ayırarak incelemektedir. 45 maddeden oluşan ölçek, 5'li Likert puanlaması şeklinde hazırlanmıştır. 500 katılımcı ile gerçekleştirilen geçerlik-güvenirlik sınamalarında, güvenilirlik için envanterin alt boyutlarının ile envanterin genel toplam puanları arasındaki ilişkiye bakılmış, $r=.73$ ile $.83$ arasında Korelasyon elde edilmiştir. Test tekrar test yöntemiyle yapılan güvenilirlik çalışması sonucunda, güvenilirlik katsayısı $.68$, test yarılama yöntemiyle yapılan çalışmada güvenilirlik katsayısı $.64$ olarak bulunmuştur. Ölçeğin iç tutarlılığını belirlemek amacıyla hesaplanan Cronbach alpha değeri $.72$ olarak bulunmuştur. Envanterin geçerlik çalışması ile ilgili olarak Korkut (1996)'un geliştirmiş olduğu İletişim Beceri Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Yapılan geçerlik çalışmasında benzer ölçek geçerlik katsayısı $.70$ bulunmuştur.

Tablo 10

Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) ile Ergenlerin İletişim Becerileri Envanteri Arasındaki İlişkiyi Belirlemek Üzere Yapılan Pearson Moment Korelasyon Katsayısı Sonuçları

Boyutlar	Bilişsel	Davranışsal	Duygusal	Toplam
Kişilerarası Bağlılık	-.47 ***	-.59 ***	-.38 ***	-.54 ***
Empati	.37 ***	.44 ***	.54***	.50 ***
Başkalarına Güven	.34 **	.37 **	.33 **	.39 **
Duygu Kontrolü	.38 **	.46 ***	.23 *	.41 ***

N = 73

* $p<.05$

** $p<.01$

*** $p<.001$

Tablo 10 incelendiğinde, Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) ile İletişim Becerileri Envanterinin ilişkili olduğu görülmektedir. Alt boyutlar arasında ilişkiye

bakıldığında, *kişilerarası bağlılık* boyutunun, iletişim becerilerinin bilişsel ($r = -.47$), davranışsal ($r = -.59$), duygusal alt boyut ($r = -.38$) ve toplam puan ($r = -.54$) ile .001 düzeyinde negatif yönde anlamlı ilişkili olduğu bulunmuştur. *Empati* alt boyutu ile, bilişsel ($r = .37$) ve davranışsal ($r = .44$), duygusal ($r = .54$) alt boyutları ve toplam puan ($r = .50$) ile .001 düzeyinde negatif ilişki elde edilmiştir. *Başkalarına güven* alt boyutu ile bilişsel ($r = .34$), davranışsal ($r = .37$) ve duygusal ($r = .33$) alt boyutlar ile toplam puan ($r = .39$) arasında .01 düzeyinde anlamlı ilişki gösterirken; son alt boyut olan *duygu kontrolü* boyutu ise, bilişsel ($r = .38$, $p < .01$), davranışsal ($r = .46$, $p < .001$), duygusal ($r = .23$, $p < .05$) alt boyutları ve toplam puan ($r = .41$, $p < .001$) ile doğrusal yönde anlamlı ilişkili bulunmuştur.

3.3.1.2. Güvenilirlik Analizi

Güvenirlik, bir test veya ölçme aracının ölçtüğü şeyi ne derece doğru ölçtüğü ile ilgilidir (Tekin, 1993). Özgüven (1994) güvenilirliği, “bir ölçme aracının ölçme sonuçlarındaki kararlılık derecesi” olarak tanımlar. Bir testin güvenilirliği, bir şeyin birbirinden bağımsız ölçümlerinin ya da kişinin aynı testin iki farklı uygulamasından aldığı puanların veya eşdeğer iki testte alacağı puanların birbirleriyle tutarlı olması ile sağlanır. Güvenilir bir test, ölçülen özellikte bir değişim olmadığı sürece aynı sonucu veriyorsa ve ölçülmek istenen özelliği tutarlı bir şekilde ölçüyorsa o ölçek güvenilirdir (Anastasi, 1988; Savran, 1993; Karasar, 2002).

Ölçeğin güvenilirlik sınamasında, ölçülen maddeler ya da verilen cevaplar arasındaki ilişki incelenir. Korelasyon katsayısı olarak ifade edilen “güvenirlik katsayısı”, gerçek ölçümlerin varyansının, gözlenen puanlarının varyansına oranı ile elde edilir. 0 ile 1 arasında değerler alan güvenilirlik katsayısının 1.00’e yaklaşması, testin güvenilirliğinin yüksek olduğunun göstergesidir (Karasar, 2002).

Ölçeğin güvenilirlik katsayısını bulmada test-tekrar test ve iç tutarlılığın hesaplanması yönteminden yararlanılmıştır. *Test-tekrar test güvenilirliğinde*, aynı test belirli bir zaman aralığı ile ve benzer şartlar altında aynı kişilere tekrar verilir ve iki ayrı uygulamadan elde edilen puanlar arasındaki korelasyona bakılır. Bunun için Pearson

Momentler Çarpımı korelasyon katsayısından yararlanılmaktadır. Bu yöntemle test sonuçlarının genellenebilirliği ölçülür (Anastasi, 1988). Ölçeğin dış tutarlığını belirlediği test-tekrar test yönteminde, iki test arasındaki zaman aralığının 2-4 hafta arasında olması önerilir (Özgüven, 1994).

Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ), PDR 3. sınıf öğrencilerine 2 hafta ara ile uygulanmıştır. İki uygulama sonucu elde edilen ile Pearson Momentler Çarpımı korelasyon katsayısı sonuçları Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 11
Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)’nin Alt Ölçekler Bazında Test-Tekrar-Test Sonuçları

	N	r
1. Faktör: Kişilerarası Bağlılık	40	.68 **
2. Faktör : Empati	40	.96 ***
3. Faktör : Başkalarına Güven	40	.81 ***
4.Faktör : Duygu Kontrolü	40	.62 ***

**p<.01, *** p<.001

Tablo 11’de görüldüğü gibi Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)’nin birinci ve ikinci uygulama sonuçları arasındaki ilişki faktör bazında incelendiğinde; 1.Faktörün birinci ve ikinci uygulamaları arasındaki ilişki $r=.68$, $p<.01$; 2. Faktörün birinci ve ikinci uygulamaları arasında $r=.96$, $p<.001$ düzeyinde; 3. Faktörün birinci ve ikinci uygulamaları arasında $r=.81$, $p<.001$ ve 4. Faktörün birinci ve ikinci uygulamaları arasında da $r=.62$, $p<.001$ düzeyinde anlamlı ilişki bulunmuştur.

İç tutarlılık yolu ile güvenilirlik sınanmasında ise, Likert tipi ölçeklerde, ölçeğin bütünü ve alt boyutları için *Cronbach alfa katsayısı* hesaplanır. Cronbach alfa katsayısı, ölçeğin homojenliği hakkında bilgi verir. Cronbach alfa katsayısının yüksek oluşu, o ölçekteki maddelerin birbiriyle tutarlı oluşunu ve ölçülen değişken her ne ise aynı değişkeni ölçtüğünü gösterir. Bu değer düşük olması, ölçülmek istenen değer istenildiği gibi temsil edilmediğini işaret eder ki, bu değeri taşıyan madde ya da madde grubu elimine edilir (Başaran, 1996; Ergin, 1995; Karasar, 2002).

İç tutarlılığın hesaplanmasında kullanılan bir diğer yöntem, *iki-yarı test güvenilirliği* (split-half reliability)'dir. Bir testin eşit iki yarıya bölünüp bu yarıların toplam değerleri arasındaki Korelasyonuna bakılır. Ortaya çıkan ilişkinin yüksek olması, güvenilirliğin de yüksek olduğunu gösterir. İç tutarlılığın hesaplanması için kullanılan yöntemler Pearson, Spearman-Brown, Guttman, Rulon, Horst, Flanagan, Stanley, Mosier, Kuder Richardson ve Cronbach alfa'dır (Ergin 1995; Anastasi, 1988).

İç tutarlılığın hesaplanmasında bir diğer yol, "*madde toplam puan ve madde kalan korelasyonlarının hesaplanması*"dır. "*Madde toplam korelasyon (Item-total correlation)*," her test maddesinden elde edilen puan (her bir test maddesinin varyansı) ile testten elde edilen toplam puan arasındaki ilişkinin araştırılmasına dayanır. Pearson Momentler Çarpımı korelasyonunun düzeltilmiş formülü (madde çıkartma korelasyonu) ile, her bir madde için elde edilen sonucun anlamlılık düzeyine bakılır. O maddenin ölçtüğü değişken, tüm testin ölçtüğü değişken ile ilişkili ise, o madde testte kalır, aksi durumda ilişkili olmayan maddeler, testten atılır. "*Madde geri kalan korelasyonu*"nda ise, belli bir maddeden alınan puan ile o madde hariç tüm testten alınan puan arasındaki ilişkiye bakılır (Ergin, 1995).

"*Ayırt edicilik analizi*" (*discriminant analysis*), iç tutarlılığın hesaplanmasında kullanılan bir başka yöntemdir. Ölçeğin ayırt edicilik gücünü hesaplamanın yolu ölçeğin değer ayrımının ve ilişkisiz gruplar için kullanılan t-testi analizinin yapılmasıdır. Ölçeğin değer ayrımı (D_a), ölçek toplam puanına göre üst çeyrekte yer alanların ortalamasının (μ_u), alt çeyrekte yer alanlarınkinden (μ_a) çıkarılması ile elde edilen katsayıdır. Ölçek değer katsayısı ne kadar büyükse, ilgili madde o ölçüde ayırt edici değere sahiptir. T- testi içinde t katsayısı (kritik oranı)'nın ne kadar büyük olduğuna değil, manidarlık düzeyinin yüksekliğine bakılarak ayırt ediciliğine karar verilir (Ergin, 1995).

Bu çalışmada, Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)'nin güvenilirlik sınaması Cronbach alfa katsayısı, iki-yarı test güvenilirliği (Spearman-Brown ve Guttman), madde toplam puan ve madde kalan Korelasyonlarının hesaplanması ve ayırt edicilik analizi işlemleri ile gerçekleştirilmiştir. Bu analizler önce tüm ölçeğin genel

güvenirligi için, daha sonra boyutlar bazında tekrar yapılmış olup tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 12
Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)'nin İç Tutarlılık Katsayıları

	N	r
Cronbach α	440	.90
Spearman-Brown	440	.84
Guttman	440	.83

Tablo 12'de görüldüğü gibi, her bir sorunun varyansına dayalı olarak hesaplanan Cronbach α yönteminde güvenirlik katsayısı 0.89 olarak bulunmuştur. Buna karşılık, testin iki ayrı yarıya ayrılmasına dayalı olarak hesaplanan güvenirlik katsayılarından Spearman-Brown değeri 0.84 ve Guttman değeri de 0.83 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar testin, maksimum düzeyde % 90, minimum düzeyde ise % 83 düzeyinde güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 13
Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)'nin Madde Analizi Sonuçları

Madde No	N	Madde Toplam		Madde kalan		Madde Ayırtedicilik		
		r	p	r	p	t	sd	p
M1	440	.22	.000	.19	.000	-3.60	236	.000
M4	440	.40	.000	0.34	.000	-8.72	236	.000
M15	440	.43	.000	0.37	.000	-9.09	236	.000
M19	440	.42	.000	0.36	.000	-8.62	236	.000
M21	440	.32	.000	0.26	.000	-6.50	236	.000
M22	440	-.31	.000	-0.38	.000	6.97	236	.000
M23	440	.36	.000	0.30	.000	-7.26	236	.000
M28	440	-.32	.000	-0.39	.000	-6.69	236	.000
M37	440	.47	.000	0.41	.000	-10.58	236	.000
M39	440	.39	.000	0.33	.000	-7.93	236	.000
M41	440	.32	.000	0.31	.000	-7.03	236	.000
M44	440	.47	.000	0.41	.000	-9.20	236	.000
M50	440	.50	.000	-0.22	.000	-10.25	236	.000
M54	440	-.21	.000	0.45	.000	3.49	236	.000
M55	440	.49	.000	-0.28	.000	-10.27	236	.000
M58	440	.37	.000	0.44	.000	-7.38	236	.000
M59	440	.19	.001	0.31	.000	-1.17	236	.022

Madde No	N	Madde Toplam		Madde kalan		Madde Ayırtedicilik		
		r	p	r	p	t	sd	p
M61	440	.50	.000	0.03	.010	-11.39	236	.000
M64	440	.56	.000	0.44	.000	-12.28	236	.000
M67	440	-.19	.000	0.51	.000	2.77	236	.000
M68	440	-.18	.000	-0.26	.000	3.82	236	.000
M72	440	.53	.000	-0.26	.000	-11.52	236	.000
M74	440	.30	.000	0.48	.000	2.93	236	.000
M75	440	.39	.000	0.32	.000	-7.93	236	.000
M76	440	.43	.000	0.37	.000	-9.40	236	.000
M77	440	.41	.000	0.35	.000	-8.68	236	.000
M78	440	.20	.000	0.09	.051	-2.14	236	.001
M80	440	-.21	.000	-0.28	.000	3.84	236	.000
M85	440	-.46	.000	-0.52	.000	9.48	236	.000
M86	440	.46	.000	0.41	.000	-10.02	236	.000
M89	440	.54	.000	0.50	.000	-11.54	236	.000
M91	440	.45	.000	0.39	.000	-10.23	236	.000
M93	440	.47	.000	0.41	.000	-9.52	236	.000
M94	440	.28	.000	0.22	.000	-4.59	236	.000
M95	440	-.26	.000	-0.33	.000	4.86	236	.000
M99	440	.43	.000	0.38	.000	-8.01	236	.000
M103	440	.30	.000	0.25	.000	-5.29	236	.000
M104	440	.42	.000	0.37	.000	-8.20	236	.000
M106	440	.34	.000	0.16	.010	-3.95	236	.000
M107	440	.32	.000	0.27	.000	-7.35	236	.000
M109	440	.46	.000	0.40	.000	-10.45	236	.000
M111	440	.31	.000	0.26	.000	-4.92	236	.000
M113	440	.45	.000	0.40	.000	-9.17	236	.000
M114	440	.15	.001	0.10	.050	-2.60	236	.001
M117	440	.54	.000	0.49	.000	-11.73	236	.000
M119	440	.51	.000	0.46	.000	-11.09	236	.000
M121	440	.47	.000	0.42	.000	-10.36	236	.000
M122	440	.20	.000	0.15	.010	-2.95	236	.001
M123	440	.48	.000	0.43	.000	-10.15	236	.000
M124	440	-.39	.000	-0.45	.000	-11.50	236	.000
M126	440	.18	.000	0.13	.010	-3.89	236	.000
M127	440	.53	.000	0.48	.000	-11.21	236	.000
M129	440	.52	.000	0.47	.000	-11.84	236	.000

Ölçeğin madde analiz sonuçları Tablo 13’de gösterilmiştir. Bir maddenin test kapsamında kalabilmesi için madde analiz işlemlerinde kullanılan üç ayrı teknikten hiç olmazsa birinde en az .05 düzeyinde anlamlı bir sonucun elde edilmesi gerekmektedir (Tarkun, 2002; Büyüköztürk, 2005). Tablo 17’in incelenmesinden anlaşılacağı üzere tüm maddeler tüm tekniklerde en az .05 düzeyinde anlamlı

sonuçlar vermiştir. Bu sonuçlara dayalı olarak tüm maddelerin güvenilir olduğu anlaşılmış ve test kapsamında kalmasına karar verilmiştir.

Kalan 53 madde, ölçek maddeleri olarak kabul edildikten sonra aritmetik ortalama ve standart sapmalar hesaplanmıştır. Sonuçlar Tablo 14’de sunulmuştur.

Tablo 14
Ölçek Maddelerinin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Maddeler	N	$\bar{x}$	SS
M1	440	3.23	0.84
M4	440	2.88	0.98
M15	440	3.40	1.11
M19	440	2.59	0.98
M21	440	2.96	1.10
M22	440	2.54	1.04
M23	440	2.67	1.05
M28	440	2.94	1.14
M37	440	4.10	1.05
M39	440	3.62	1.12
M41	440	2.69	1.09
M44	440	3.09	1.00
M74	440	2.43	1.03
M50	440	3.21	1.04
M54	440	2.63	0.98
M55	440	3.62	1.07
M58	440	3.44	0.96
M59	440	3.98	0.93
M61	440	3.49	1.11
M64	440	3.13	1.10
M67	440	1.97	0.98
M68	440	2.50	1.02
M72	440	3.71	1.03
M75	440	3.56	1.13
M76	440	2.88	1.10
M77	440	3.50	1.01
M78	440	4.01	0.88
M80	440	2.40	1.01
M85	440	2.17	1.06
M86	440	3.17	0.96
M89	440	3.25	0.96
M91	440	3.07	1.02
M93	440	3.30	1.09
M94	440	3.96	0.96
M95	440	2.47	1.02

Maddeler	N	$\bar{x}$	SS
M99	440	4.00	0.96
M103	440	3.92	0.78
M104	440	3.14	1.00
M106	440	3.68	0.99
M107	440	2.72	1.00
M109	440	3.09	1.07
M111	440	4.03	0.89
M113	440	3.56	1.08
M114	440	3.87	0.87
M117	440	3.76	1.02
M119	440	3.75	1.00
M121	440	3.58	1.07
M122	440	3.75	0.85
M123	440	3.65	0.98
M124	440	2.14	0.97
M126	440	3.83	0.83
M127	440	3.85	1.03
M129	440	3.07	1.03

53 iteme ait ortalamaların değişim aralığı 2.130 ve varyansların değişim aralığı da 0.695 olarak elde edilmiştir.

Ölçeğin bir bütün olarak geçerli ve güvenilir olduğu saptandıktan sonra, dağılımın normal dağılımdan gelip gelmediği sınanmıştır. Bu incelemeler doğrultusunda yapılan betimsel istatistik sonuçları tablolarda verilmiştir.

Tablo 15

Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)'nin Bütününe İlişkin Betimsel İstatistikler

Betimsel İstatistikler	Değerler	
Madde Sayısı	53	
Ortalama	171.46	
Ortanca	172	
Mod	176	
Standart Sapma	14.40	
Varyans	207.33	
Genişlik	87	
Minimum	122	
Maksimum	209	
	Skewness	.25
Çarpıklık Katsayısı	Skewness St. Hata	.12
	z	2.11
	p	p > .05
	Kurtosis	.29
Basıklık Katsayısı	Kurtosis St. Hata	.23
	z	1.24
	p	p > .05

Tablo 15’de görüldüğü gibi, Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)'nin uygulanması sonucu en düşük puan 122, en yüksek puan ise 209 olarak bulunmuştur. Bu durumda dizinin genişliği 87’dir. Bu değer beklenen genişliğin yeterli kısmını kapsamaktadır. Ölçeğin puan ortalaması 171.46, ortanca değeri 172, standart sapması ise 14.40 olarak hesaplanmıştır. Dağılım için hesaplanan çarpıklık değeri (skewness) .25, basıklık değeri (kurtosis) ise .29’dur. Buna göre; Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)'nin çarpıklık katsayısı $z=2.11$ ($p>0.05$) olup; basıklık katsayısı ise $z=1.24$ ($p>0.05$)’dir. Bu değerler de ideal seviyededir.

Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)'nin puanların normal dağılıma ne kadar uyup uymadığını test etmek için non-parametrik testlerden “Tek Örneklemli Kolmogorov-Smirnov Uyum İyiliği Testi” uygulanmıştır. Yapılan analiz sonucunda Kolmogorov-Smirnov değeri ve anlamlılık düzeyi 0.755, $p=.618$ ($p>.05$) olarak tespit edilmiş ve Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)'nin normal dağılımdan geldiği hipotezi kabul edilmiştir.

Ölçeğin bir bütün olarak analizinden sonra ölçeğin alt boyutlarının güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki tablolarda sunulmuştur.

1. Alt Boyut, Kişilerarası Bağlılık Boyutu İçin Yapılan Güvenirlik Çalışmasına İlişkin Bulgular

Tablo 16
Kişilerarası Bağlılık Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları

	N	r
Cronbach α	440	.84
Spearman-Brown	440	.82
Guttman	440	.82

Tablo 16’da görüldüğü gibi, her bir sorunun varyansına dayalı olarak hesaplanan Cronbach α yönteminde güvenilirlik katsayısı 0.84 olarak bulunmuştur. Buna karşılık, testin iki ayrı yarıya ayrılmasına dayalı olarak hesaplanan güvenilirlik katsayılarından Spearman-Brown değeri ve Guttman değeri de 0.82 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar testin, maksimum düzeyde % 84, minimum düzeyde ise % 82 düzeyinde güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 17
Kişilerarası Bağlılık Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Madde No	N	Madde Toplam		Madde kalan		Madde Ayırtedicilik		
		r	p	r	p	t	sd	p
M4	440	0.56	.000	0.47	.000	-11.93	236	.000
M19	440	0.58	.000	0.49	.000	-13.21	236	.000
M23	440	0.47	.000	0.36	.000	-9.18	236	.000
M41	440	0.52	.000	0.41	.000	-11.33	236	.000
M58	440	0.51	.000	0.42	.000	-11.32	236	.000
M67	440	0.35	.000	0.24	.000	-6.98	236	.000
M77	440	0.51	.000	0.41	.000	-11.08	236	.000
M80	440	0.48	.000	0.34	.000	-9.06	236	.000
M86	440	0.63	.000	0.55	.000	-14.75	236	.000
M91	440	0.58	.000	0.48	.000	-12.07	236	.000
M93	440	0.62	.000	0.52	.000	-14.82	236	.000
M99	440	0.50	.000	0.40	.000	-9.73	236	.000
M107	440	0.52	.000	0.42	.000	-10.32	236	.000
M109	440	0.65	.000	0.56	.000	-16.62	236	.000
M117	440	0.62	.000	0.54	.000	-13.73	236	.000

Tablo 17'nin incelenmesinden anlaşılacağı üzere tüm maddeler tüm tekniklerde .01 düzeyinde anlamlı sonuçlar vermiştir. Bu sonuçlara dayalı olarak tüm maddelerin güvenilir olduğu anlaşılmış ve test kapsamında kalmasına karar verilmiştir.

Tablo 18
Kişilerarası Bağlılık Alt Ölçeğinin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Maddeler	N	$\bar{x}$	ss
M4	440	2.88	0.98
M19	440	2.59	0.98
M23	440	2.67	1.05
M41	440	2.69	1.09
M58	440	3.44	0.96
M67	440	4.03	0.98
M77	440	3.50	1.01
M80	440	3.60	1.01
M86	440	3.17	0.96
M91	440	3.07	1.02
M93	440	3.30	1.09
M99	440	4.00	0.96
M107	440	2.72	1.00
M109	440	3.09	1.07
M117	440	3.76	1.02

15 itemden oluşan “*Kişilerarası Bağlılık*” alt ölçeğinin ortalaması 48.49, standart sapması 8.16 olarak hesaplanmıştır. İtemlerin genel ortalaması 3.23 ve ortalama varyansı da 1.03'tür. 15 iteme ait ortalamaların değişim aralığı 1.45 ve varyansların değişim aralığı da 0.27 olarak elde edilmiştir.

2. Alt Boyut, Empati Boyutu İçin Yapılan Güvenirlik Çalışmasına İlişkin Bulgular

Tablo 19
Empati Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları

	N	r
Cronbach α	440	.78
Spearman-Brown	440	.77
Guttman	440	.76

Empati alt boyutu için, her bir sorunun varyansına dayalı olarak hesaplanan Cronbach α yönteminde güvenilirlik katsayısı 0.78 olarak bulunmuştur. Buna karşılık, testin iki ayrı yarıya ayrılmasına dayalı olarak hesaplanan güvenilirlik katsayılarından Spearman-Brown değeri 0.77 ve Guttman değerleri de 0.76 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar testin, maksimum düzeyde % 78 minimum düzeyde ise % 76 düzeyinde güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 20
Empati Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Madde No	N	Madde Toplam		Madde kalan		Madde Ayırtedicilik		
		r	p	r	p	t	sd	p
M59	440	0.98	.000	0.46	.000	-11.22	236	.000
M78	440	0.98	.000	0.44	.000	-10.62	236	.000
M94	440	1.05	.000	0.48	.000	-14.45	236	.000
M103	440	1.09	.000	0.39	.000	-9.28	236	.000
M106	440	0.96	.000	0.36	.000	-12.73	236	.000
M111	440	0.98	.000	0.57	.000	-13.49	236	.000
M114	440	1.01	.000	0.47	.000	-10.03	236	.000
M122	440	1.01	.000	0.53	.000	-12.46	236	.000
M126	440	0.96	.000	0.51	.000	-11.82	236	.000

Tablo 20’de görüldüğü gibi empati alt boyutunda yer alan tüm maddeler tüm tekniklerde .01 düzeyinde anlamlı sonuçlar vermiştir. Bu sonuçlar, tüm maddelerin güvenilir olduğunu ve test kapsamında kalmasının gerekli olduğunu göstermektedir.

Tablo 21
Empati Alt Ölçeğinin Ölçek Maddelerinin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Maddeler	N	$\bar{x}$	ss
M59	440	3.98	0.93
M78	440	4.01	0.87
M94	440	3.96	0.96
M103	440	3.92	0.77
M106	440	3.68	0.98
M111	440	4.03	0.88
M114	440	3.87	0.87
M122	440	3.75	0.85
M126	440	3.83	0.82

9 itemden oluşan empati alt ölçeğin ortalaması 35.03, standart sapması 4.81 olarak hesaplanmıştır. İtemlerin genel ortalaması 3.89 ve ortalama varyansı da 0.79'dur. 9 iteme ait ortalamaların değişim aralığı 0.35 ve varyansların değişim aralığı da 0.36 olarak elde edilmiştir.

3. Alt Boyut, Başkalarına Güven Alt Boyutu İçin Yapılan Güvenirlik Çalışmasına İlişkin Bulgular

Tablo 22
Başkalarına Güven Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları

	N	r
Cronbach α	440	.83
Spearman-Brown	440	.82
Guttman	440	.81

Tablo 22'de görüldüğü gibi, bu alt boyutun Cronbach α güvenirlik katsayısı 0.83; Spearman-Brown değeri 0.82 ve Guttman değeri de 0.81 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar testin, maksimum düzeyde % 83, minimum düzeyde ise % 81 düzeyinde güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 23
Başkalarına Güven Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Madde No	Madde Toplam		Madde kalan		Madde Ayırtedicilik			
	N	r	p	r	p	t	sd	p
M1	440	0.47	.000	0.38	.000	-9.46	236	.000
M21	440	0.51	.000	0.40	.000	-11.08	236	.000
M50	440	0.62	.000	0.54	.000	-14.45	236	.000
M64	440	0.58	.000	0.47	.000	-11.79	236	.000
M68	440	0.57	.000	0.47	.000	-12.20	236	.000
M72	440	0.59	.000	0.50	.000	-13.17	236	.000
M75	440	0.57	.000	0.46	.000	-13.58	236	.000
M85	440	0.57	.000	0.48	.000	-11.90	236	.000
M89	440	0.67	.000	0.59	.000	-14.87	236	.000
M95	440	0.59	.000	0.49	.000	-13.16	236	.000
M104	440	0.61	.000	0.52	.000	-14.87	236	.000
M113	440	0.48	.000	0.37	.000	-9.67	236	.000
M121	440	0.63	.000	0.55	.000	-14.38	236	.000
M124	440	-0.25	.000	-0.36	.000	5.52	236	.000
M129	440	0.68	.000	0.60	.000	-14.71	236	.000

Tablo 23'nin incelenmesinden anlaşılacağı üzere tüm maddeler tüm tekniklerde .01 düzeyinde anlamlı sonuçlar vermiştir. Bu sonuçlara dayalı olarak tüm maddelerin güvenilir olduğu anlaşılmış ve test kapsamında kalmasına karar verilmiştir.

Tablo 24
Başkalarına Güven Alt Ölçeğinin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Maddeler	N	$\bar{x}$	SS
M1	440	3.23	0.84
M21	440	2.96	1.10
M50	440	3.21	1.04
M64	440	3.13	1.10
M68	440	3.50	1.02
M72	440	3.71	1.03
M75	440	3.56	1.13
M85	440	3.83	1.06
M89	440	3.25	0.96
M95	440	3.53	1.02
M104	440	3.14	1.00
M113	440	3.56	1.08
M121	440	3.58	1.07
M124	440	2.14	0.97
M129	440	3.07	1.03

Tablo 24'de görüldüğü gibi 15 itemden oluşan "Başkalarına Güven" alt ölçeğin ortalaması 49.40, standart sapması da 8.15 olarak hesaplanmıştır. İtemlerin genel ortalaması 3.29 ve ortalamaların varyansı 1.06'dır. 15 iteme ait ortalamaların değişim aralığı 1.69 ve varyansların değişim aralığı da 0.58 olarak elde edilmiştir.

4. Alt Boyut, Duygu Kontrolü Boyutu İçin Yapılan Güvenirlik Çalışmasına İlişkin Bulgular

Tablo 25
Duygu Kontrolü Alt Ölçeğinin İç Tutarlılık Katsayıları

	N	r
Cronbach α	440	.85
Spearman-Brown	440	.82
Guttman	440	.82

Tablo 25’de görüldüğü gibi, her bir sorunun varyansına dayalı olarak hesaplanan Cronbach α yönteminde güvenilirlik katsayısı 0.85 olarak bulunmuştur. Buna karşılık, testin iki ayrı yarıya ayrılmasına dayalı olarak hesaplanan güvenilirlik katsayılarından Spearman-Brown ve Guttman değeri de 0.82 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar testin, maksimum düzeyde % 85, minimum düzeyde ise % 82 düzeyinde güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 26
Duygu Kontrolü Alt Ölçeğinin Madde Analizi Sonuçları

Madde No	N	Madde Toplam		Madde kalan		Madde Ayırtedicilik		
		r	p	r	p	t	sd	p
M15	440	0.65	000	0.56	000	-15.82	236	.000
M22	440	0.56	000	0.46	000	-11.76	236	.000
M28	440	0.57	000	0.48	000	-12.26	236	.000
M37	440	0.54	000	0.43	000	-12.39	236	.000
M39	440	0.67	000	0.58	000	-15.87	236	.000
M44	440	0.63	000	0.56	000	-13.99	236	.000
M54	440	0.54	000	0.45	000	-11.81	236	.000
M55	440	0.62	000	0.53	000	-14.01	236	.000
M61	440	0.56	000	0.46	000	-12.05	236	.000
M74	440	0.52	000	0.42	000	-10.74	236	.000
M76	440	0.53	000	0.43	000	-11.07	236	.000
M119	440	0.68	000	0.60	000	-15.93	236	.000
M123	440	0.54	000	0.44	000	-11.48	236	.000
M127	440	0.57	000	0.47	000	-12.62	236	.000

Tablo 26’nın incelenmesinden anlaşılacağı üzere tüm maddeler tüm tekniklerde .01 düzeyinde anlamlı sonuçlar vermiştir. Bu sonuçlara dayalı olarak tüm maddelerin güvenilir olduğu anlaşılmış ve test kapsamında kalmasına karar verilmiştir.

Tablo 27

Duygu Kontrolü Alt Ölçeğinin Aritmetik Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Maddeler	N	$\bar{x}$	ss
M15	440	3.40	1.11
M22	440	3.46	1.04
M28	440	3.06	1.14
M37	440	4.10	1.05
M39	440	3.62	1.12
M44	440	3.09	1.00
M54	440	3.37	0.98
M55	440	3.62	1.07
M61	440	3.49	1.11
M74	440	3.57	1.03
M76	440	2.88	1.10
M119	440	3.75	1.00
M123	440	3.65	0.98
M127	440	3.85	1.03

14 itemden oluşan “*Duygu Kontrolü*” alt ölçeğin ortalaması 48.90, standart sapması da 8.60 olarak hesaplanmıştır. İtemlerin genel ortalaması 3.50 ve ortalama varyansı 1.11’dir. 14 iteme ait ortalamaların değişim aralığı 1.22 ve varyansların değişim aralığı da 0.34 olarak elde edilmiştir.

3.3.2. BEM Cinsiyet Rollerı Envanterı

Bem (1974) tarafından geliştirilen ölçek, bireylerin kadınsı ve erkeksi özelliklerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. 7’li Likert tipinde geliştirilen ölçek, 60 sıfattan oluşmaktadır. 20 sıfatı erkeksi (maskülen), 20’si kadınsı (feminen) ve 20’si de her iki cinsiyete de atfedilecek nötr sıfatlardır (Öner, 1996).

K ve E ölçeklerinden “Kadınsılık ve Erkeksilik” olmak üzere iki ayrı puan elde edilmektedir. Bu puanların ortancalarına (median) göre deneğin androjen, erkeksi, kadınsı ve belirsiz cinsiyet rollerinden hangisine sahip olduğu belirlenmektedir. Kadınsılık puanlarının ortancanın altında, erkeksilik puanlarının ortancanın üzerinde olması erkeksi; kadınsılık puanlarının ortancanın üstünde ve erkeksilik puanlarının da ortancanın altında olması da kadınsı olarak kabul edilmektedir. Bu iki puanın dışında kadınsılık puanı ve erkeksilik puanı ortancanın üstünde olması durumu

“androjen”i tanımlarken; her iki puanı da iki ortancanın altında olanlar da “belirsiz” cinsiyet rolü olarak tanımlanmaktadır. (Öner, 1996).

Ölçeğin Türkçe uyarlaması Kavuncu (1997) tarafından yapılmıştır. Güvenirlik ve geçerlik çalışmalarının üniversite öğrencileri ile gerçekleştirildiği çalışmada, güvenirlik katsayısı kadınsılık için .75, erkeksilik için .89 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Sosyal Beğenirlik Ölçeği ile ilişkisine de bakılmış olup, iki ölçek arasında .87 düzeyinde ilişki elde edilmiştir. Geçerlilik sınamalarında yapı geçerliği Pearson Moment Çarpım tekniği ile hesaplanmış; erkeksilik ve kadınsılık arasında .21, sosyal beğeni ve erkeksilik arasında .34, sosyal beğeni ile kadınsılık arasında ise .59 düzeyinde korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Ölçüt bağımlı geçerlilik için, MMPI erkeklik-kadınlık alt testleri kullanılmış, erkeklik ölçeği için .47 ve kadınlık ölçeği ile de .39’luk korelasyon elde edilmiştir (Öner, 1996).

3.3.3. UCLA Yalnızlık Ölçeği

UCLA (University of California, Los Angeles) Yalnızlık Ölçeği, Russell, Peplau ve Ferguson (1978) tarafından geliştirilmiştir. 4’lü Likert tipinde hazırlanan ölçek, yalnız insanların yaşantılarını nasıl tanımladıkları yansıtan 20 ifadeden oluşmaktadır. Ölçek daha sonra Russell, Peplau, ve Cutrona (1980) tarafından ve son olarak da Russell (1996) tarafından revize edilmiştir. Ölçeğin son halinde itemlerin yarısı olumlu yarısı da olumsuz olacak şekilde düzenlenmiştir.

Yapılan ilk geçerlik ve güvenirlik çalışmasında, çalışma grubunu 1200 öğrenci oluşturmuş olup, yüksek içtutarlık ($\alpha = .96$), depresyon ve benlik-saygısı ile .40 ile .50 ranj aralığında ayırt edici geçerlik değerleri elde edilmiştir. Ölçeğin test-tekrar test yöntemi ile elde edilen güvenirlik katsayısı da .73 olarak bulunmuştur. Ölçeğin gözden geçirildiği çalışmada Russell, Peplau, ve Cutrona (1980), ilk ölçek ile revize edilmiş hali arasında .91 düzeyinde ilişki elde edilmiş olup, iç tutarlılık da .94 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin üçüncü revizyon çalışması Russell (1996) tarafından, ergen, genç ve yaşlılardan oluşan 1416 kişi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar, 3. versiyonunun oldukça güvenilir ($\alpha = .89$ ile .94 arasında, test-tekrar test korelasyonu .73) olduğu göstermektedir.

Ölçeğin Türkçeye uyarlaması, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları ilk defa Yaparel tarafından yapılmıştır. Beck Depresyon Envanteri'nin ölçüt olarak kullanıldığı geçerlik çalışmalarında ölçüt geçerliği .50 olarak bulunmuştur. Bir başka uyarlama çalışmasında, Demir (1989) ölçeğin yalnızlıktan yakınan ile yakınmayanı ayırt etmede yeterli olup-olmadığını sınamıştır. 18-47 yaş aralığında, SSK Dış Kapı Hastanesi'nde "Nörotik depressif" tanısı almış ve yalnızlıktan yakınan 36 hasta ile 36 sağlıklı kişinin oluşturduğu çalışmada, BDI ve Çok ve Yönlü Depresyon Envanterinin İçedönüklük alt ölçeğinden yararlanılmıştır. Bulgular, yalnızlıktan yakınan ve yakınmayan gruplar arasında anlamlı farklılıkların olduğunu, yalnızlığın BDI ve Sosyal İçedönüklük ile anlamlı düzeyde ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir. Güvenirlik çalışmasında, ölçeğin içtutarlık katsayısının (.96) ve test-tekrar test (beş hafta ara ile) korelasyon katsayısının da yüksek (.94) olduğunu göstermektedir (Demir, 1990).

3.3.4. Kişisel Bilgi Formu

Bu form, araştırmanın bağımsız değişkenleri hakkında veri toplamak amacıyla katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durumu gibi demografik özelliklerine ilişkin sorulardan oluşmaktadır.

VERİLERİ ÇÖZÜMLEME YÖNTEMLERİ

Verilerin toplanmasından sonra, ölçekler puanlanmış, eksik ve hatalı doldurulan ölçekler puanlama işlemine tabi edilmemişlerdir. Daha sonra ham veriler SPSS for WINDOWS 10.0 istatistik paket programına girilmiş ve istatistiksel çözümler bu program yardımıyla gerçekleştirilmiştir.

İstatistiksel çözümlerde, öncelikle "Kişisel Bilgi Formu"ndaki sorulara verdikleri cevaplar doğrultusunda grubun genel yapısını tanıtıcı frekans ve yüzde dağılımları çıkartılmış, ayrıca tüm katılımcıların kullanılan iki ölçme aracından aldıkları puanların ortalama ($\bar{x}$) ve standart sapma (ss) değerleri hesaplanmıştır. Örneklem grubunu araştırmada ele alınan değişkenler açısından tanımlamak üzere

yapılan bu betimsel istatistik işlemlerini, araştırmanın amaçlarına ve değişkenlerine uygun olarak gerçekleştirilen şu ilişkiyel çözümler incelenmiştir:

Örneklem grubunu oluşturan genç yetişkinlerin kişilerarası bağıllık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarının cinsiyetlerine, cinsiyet rollerine ve her ikisinin ortak etkisine bağılı olarak kişilerarası bağıllıklarının farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla, 2 x 4'lük gruplar arası faktöriyel desene uygun olarak, gruplar arası (ilişkisiz ölçümler için) iki faktörlü ANOVA tekniğinden yararlanılmıştır.

Örneklem grubunu oluşturan genç yetişkinlerin kişilerarası bağıllık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarının yalnızlık algı düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla, ikiden fazla grubun ortalamalarının karşılaştırılması söz konusu olduğundan ilişkiyel çözümler için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanmıştır.

Genç yetişkinlerin kişilerarası bağıllık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarının yaş ve eğitim düzeylerine göre anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla, ikiden fazla grubun ortalamalarının karşılaştırılması söz konusu olduğundan ilişkiyel çözümler için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) uygulanırken; medeni durum değişkenine göre bu alt boyutlarda anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak amacıyla da, iki grup ortalaması arasındaki farkın anlamlılığını sınavan Bağımsız Grup t Testi tekniğinden yararlanılmıştır.

Varyans analizi sonucunda, grup ortalamaları arasında anlamlı bir farkın çıkması durumunda, farkın hangi gruplardan kaynaklandığını saptamak amacıyla Levene Testi'nden yararlanılmıştır. Levene testi sonuçlarına göre varyansların eşit olduğu durumlarda ($p>0.05$), farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere çoklu karşılaştırmalarda post-hoc olarak Scheffe testinden yararlanılmıştır. Varyansların eşit olmadığı durumlarda ($p<0.05$) ise Tamhane post-hoc tekniğinden yararlanılmıştır.

Elde edilen istatistiklerin anlamlılığı en az .05 düzeyinde ve çift yönlü olarak sınınmış, $p<.01$ ve $p<.001$ düzeyindeki anlamlılıklar da ayrıca belirtilmiştir. Bulgular araştırmanın amaçlarının veriliş sırasına uygun olarak tablolar halinde sunulmuştur.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Araştırma raporunun bu bölümünde, araştırmada ele alınan amaçlar doğrultusunda toplanan verilerin istatistiksel çözümlenmeleri sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulguların sunumunda öncelikle, “Kişisel Bilgi Formu”ndan elde edilen bilgiler doğrultusunda, örneklem grubunun genel yapısını tanımak amacıyla frekans ve yüzde dağılımları, ardından istatistiksel çözümlenmeler sonucu saptanan diğer bulgular, araştırmanın amaçları ve bu amaçların sunuluş sırası da dikkate alınarak sunulmuştur.

4.1. Örneklem Grubunun Genel Yapısına İlişkin Frekans ve Yüzdeler

- *Örnekleme oluşturan genç yetişkinlerin cinsiyetlerine göre dağılımları*

Tablo 28
Örneklem Grubunun Cinsiyet Değişkenine Göre Dağılımı

Cinsiyet	f	%
Kadın	354	62.1
Erkek	216	37.9
Total	570	100.0

Tablo 28’de de görüldüğü gibi araştırmaya katılan 570 genç yetişkinin 354 (% 62.1)’ü kadın, 216 (% 37.9)’ı da erkektir.

• *Örnekleme oluşturan genç yetişkinlerin yaşlarına göre dağılımları*

Tablo 29
Örneklem Grubunun Yaş Değişkenine Göre Dağılımı

Yaşlar	f	%
20-25 yaş	243	42.6
26-30 yaş	137	24.0
31-35 yaş	110	19.3
36-40 yaş	80	14.0
Toplam	570	100.0

Araştırmaya katılan 20-40 yaşları arasındaki genç yetişkinlerin yaş ortalaması 27.75, standart sapması da 5.737'dir. Yaşlara göre dağılımına bakıldığında; örneklem grubunun 243 (% 42.6)'ü 20-25 yaşlarında, 137 (% 24)'ü 26-30 yaşları arasında, 110 (% 19.3)'ü 31-35 yaşları arasında ve 80 (% 14)'ü de 36-40 yaşları arasındadır.

• *Örnekleme oluşturan genç yetişkinlerin eğitim düzeyine göre dağılımları*

Tablo 30
Örneklem Grubunun Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Dağılımı

Eğitim Düzeyi	f	%
İlk ve Ortaokul Mezunu	38	6.7
Lise Mezunu	126	22.1
Lisans Mezunu	297	52.1
Lisansüstü Eğitim	109	19.1
Toplam	570	100.0

Tablo 30'da görüldüğü gibi örnekleme oluşturan genç yetişkinlerin 38 (% 6.7)'si ilk ve ortaokulu içeren ilköğretim düzeyinde eğitim görmüş iken; 126 (% 22.1)'si lise mezunu, 297 (% 52.1)'si lisans düzeyinde lisans mezunu ve 109 (% 19.1)'u da yüksek lisans ve doktora eğitimi görmüş lisansüstü eğitim düzeyindedirler.

- *Örnekleme oluşturan genç yetişkinlerin medeni durumlarına göre dağılımları*

Tablo 31
Örnekleme Grubunun Medeni Durum Değişkenine Göre Dağılımı

Medeni Durum	f	%
Evli	190	33.3
Bekâr	380	66.7
Toplam	570	100.0

Araştırma grubunda yer alan 4 boşanmış genç yetişkin, örneklem dağılımının evreni temsili açısından evli gruba dâhil edilmiştir. Bu durumda Tablo 4’de görüldüğü gibi örneklem grubunun 190 (% 33.3)’u evli, 380 (% 66.7)’i de bekâr genç yetişkinden oluşmaktadır.

4.2. Genç Yetişkinlerin Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ), Bem Cinsiyet Rollerini Envanteri Ve UCLA Yalnızlık Ölçeği’nden Aldıkları Puanların Aritmetik Ortalama, Aritmetik Ortalamasının Standart Hatası ve Standart Sapma Değerlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci amacı, genç yetişkinlerin kişilerarası ilişkilerinde belirleyici olan kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü becerilerinin cinsiyet, cinsiyet rolleri ve yalnızlık düzeylerine göre farklılaşp-farklılaşmadığını saptamaktır. Bu amaçla, genel grubun Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ), Cinsiyet Rollerini Envanteri ve UCLA Yalnızlık Ölçeği’nden aldıkları puanların aritmetik ortalamaları, aritmetik ortalamalarının standart hatası ve standart sapma değerleri Tablo 32’de verilmiştir.

Tablo 32

Genç Yetişkinlerin Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ), Cinsiyet Rollerini Envanteri ve UCLA Yalnızlık Ölçeği'nden Aldıkları Puanların Kişi Sayısı Aritmetik Ortalama, Aritmetik Ortalamanın Standart Hatası ve Standart Sapması

Ölçek	Puan	N	$\bar{x}$	ss	SH
Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği	Kişilerarası Bağlılık	570	41.10	9.32	0.39
	Empati	570	36.22	5.01	0.21
	Başkalarına Güven	570	51.97	6.90	0.29
	Duygu Kontrolü	570	49.87	7.82	0.33
BEM Cinsiyet Rollerini Envanteri	Erkeklik	570	4.95	0.72	0.03
	Kadınsılık	570	5.41	0.72	0.03
UCLA	Yalnızlık	570	41.10	9.32	0.41

Tablo 32’de görüldüğü gibi, Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)’nin “Kişilerarası Bağlılık” alt boyutunun ortalaması 41.10, standart sapması 9.32; “Empati” alt boyutunun ortalaması 36.22, standart sapması 5.01; “Başkalarına Güven” alt boyutunun ortalaması 51.97, standart sapması 6.90 ve “Duygu Kontrolü” alt boyutunun ortalaması da 49.87, standart sapması ise 7.82 olarak hesaplanmıştır. Örneklem grubunun BEM Cinsiyet Rollerini Envanteri’nden elde ettiği puanlara göre grubun erkeklik ortalaması 4.95, standart sapması 0.72; kadınsılık ortalaması ise 5.41 ve standart sapması da 0.72 bulunmuştur. UCLA Yalnızlık Ölçeği’ne bakıldığında ortalamasının 41.10, standart sapmanın da 9.32 olduğu görülmektedir.

4.3. Kişilerarası İlişki Boyutlarının, Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerini Değişkenlerine Göre Farklılaşım Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda kişilerarası ilişki belirleyicilerinden kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarının, cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre farklılaşım-farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaca yönelik olarak kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarının ortalama ve standart sapmaları ile yapılan istatistiksel analizler tablolar

halinde sunulmuştur. Analizlerin sunulmasından önce örneklemin cinsiyet rolüne göre dağılımını Tablo 33’de sunulmuştur.

Tablo 33
Genç Yetişkinlerin Cinsiyetlerine Göre Cinsiyet Rollerine Dağılımları

Cinsiyet Rolü	Kadınlar		Erkekler		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Kadınsılık	117	33.1	8	3.7	125	21.9
Erkeksilik	38	10.7	69	31.9	107	18.8
Androjen	108	30.5	79	36.6	187	32.8
Belirsiz	91	25.7	60	27.8	151	26.5
Toplam	354	100.0	216	100.0	570	100.0

Tabloda da görüldüğü gibi androjen cinsiyet rolü tüm örneklem açısından en yüksek dağılıma sahip olan cinsiyet rolüdür. Kadınların cinsiyet rolüne göre dağılımları incelendiğinde, % 33’ü kadınsı ve % 30.5’inin androjen özellik taşıırken, en düşük oranın belirsiz cinsiyet rolüne (% 25.7) denk geldiği görülmektedir. Erkeklerin cinsiyet rolü dağılımına bakıldığında ise, en yüksek oranın androjen (% 36.6) cinsiyet rolünde olduğu, bunu erkeksi cinsiyet rolünün (% 31.9) takip ettiği görülmektedir. Kadınlar için erkeksilik (% 10.7), erkekler için de kadınsılık (% 3.7) cinsiyet rolü en az sahip olunan cinsiyet rolü olarak bulunmuştur.

4.3.1. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin cinsiyetine, cinsiyet rollerine ve her ikisinin ortak etkisine bağlı olarak kişilerarası bağlılıklarının farklılaşp farklılaşmadığı, 2 x 4’lük gruplar arası faktöriyel desene uygun olarak, gruplar arası (ilişkisiz ölçümler için) iki faktörlü ANOVA tekniği ile sınınmıştır. Bu doğrultuda Tablo 34’de kişilerarası bağlılık puanlarının cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre betimsel istatistikleri sunulmuş, ardından Tablo 35’de de iki faktörlü ANOVA sonuçları tablolaştırılmıştır.

Tablo 34

Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Cinsiyet Rolü	Kız			Erkek			Toplam		
	N	$\bar{x}$	ss	N	$\bar{x}$	ss	N	$\bar{x}$	ss
Kadınsılık	117	48.63	12.88	8	43.28	9.14	125	43.62	9.45
Erkeksilik	38	39.71	8.39	69	36.87	8.37	107	38.70	8.46
Androjen	108	42.44	9.46	79	39.56	9.10	187	40.78	9.34
Belirsiz	91	42.07	9.27	60	40.47	9.37	151	41.11	9.33
Toplam	354	41.69	9.33	216	40.74	9.30	570	41.10	9.32

Tablo 34’de genç yetişkinlerin cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre kişilerarası bağlılık puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Kadınsılık özelliklerine sahip olan 125 bireyin kişilerarası bağlılık ortalamaları 43.62, erkeksilik özelliklerine sahip olan 107 bireyin kişilerarası bağlılık ortalamaları 38.70, androjen cinsiyet rolüne sahip 187 bireyin kişilerarası bağlılık ortalamaları 40.78 ve belirsiz cinsiyet rolüne sahip 151 bireyin kişilerarası bağlılık ortalamaları da 41.11 olarak bulunmuştur.

İki faktörlü ANOVA testi ile kişilerarası bağlılık puanlarının cinsiyet, cinsiyet rollerine ve ikisinin etkileşimine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sınınanmıştır. Sonuçlar Tablo 35’de verilmiştir.

Tablo 35

Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İki Faktörlü ANOVA Analizi ile Karşılaştırılması

Varyansın Kaynağın	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Cinsiyet	715.40	1	715.40	8.54**
Cinsiyet Roller	1452.46	3	484.15	5.78***
Cins x Cins. Rolü	97.81	3	32.60	0.39
Hata	47114.56	562	83.84	
Toplam	1012277.00	570		

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 0.68; sd=7,562; p=0.69

Bu doğrultuda ilk olarak, kişilerarası bağlılık puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp-farklılaşmadığı incelenmiştir. Tablo 35’de görüldüğü gibi kişilerarası bağlılık puanları, cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır ($F_{(1 - 562)} = 8.54$, $p < .01$). Örneklem grubunda yer alan kızların kişilerarası bağlılık ortalaması 41.69; erkeklerin kişilerarası bağlılık puan ortalaması da 40.74’dür. Bu bulgu, kişilerarası bağlılık puanlarının cinsiyete göre farklılaştığını ve bu farklılığın kadınlar lehine olduğunu göstermektedir.

Kişilerarası bağlılık puanlarının, cinsiyet rollerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde ise elde edilen sonuçlar, cinsiyet rollerinin istatistiksel açıdan anlamlı şekilde farklılık yarattığını göstermektedir ($F_{(3-562)} = 5.78$, $p < .001$). Bununla birlikte, Levene Testine göre varyanslar eşit olduğu için ($F = 0.68$; $p = 0.69$), farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere çoklu karşılaştırmalarda post-hoc olarak Scheffé testinden yararlanılmıştır.

Tablo 36

Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Cinsiyet Rollerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

	Kadınsılık	Erkeksilik	Androjen	Belirsiz
Kadınsılık	$\bar{x} = 43.62$			
Erkeksilik	$p < .001$	$\bar{x} = 38.70$		
Androjen	-	-	$\bar{x} = 40.78$	
Belirsiz	-	-	-	$\bar{x} = 41.11$

Tabloda da görüldüğü üzere, erkeksi cinsiyet rollerine sahip bireyler ile kadınsı cinsiyet rollerine sahip bireylerin kişilerarası bağlılık puan ortalamaları arasında $p < .001$ düzeyinde anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Ortalamalara bakıldığında farklılığın “kadınsılık özelliklerine sahip” olan grubun lehine olduğu görülmektedir.

Cinsiyet ve cinsiyet rollerinin etkileşimi (ortak etki) açısından kişilerarası bağlılık puanları incelendiğinde; Tablo 35’de görüldüğü gibi cinsiyet ve cinsiyet rollerinin ortak etkisi istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($F_{(3-562)} = 0.39, p > .05$).

4.3.2. Empati Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin empati puanlarının cinsiyete, cinsiyet rollerine ve her ikisinin ortak etkisine bağlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı, 2 x 4’lük gruplar arası faktöriyel desene uygun olarak, gruplar arası (ilişkisiz ölçümler için) iki faktörlü ANOVA tekniği ile sınanmıştır. Cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre empati puanlarının betimsel istatistikleri ve iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 37 ve Tablo 38’de sunulmuştur.

Tablo 37

Empati Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Cinsiyet Rolü	Kız			Erkek			Toplam		
	N	$\bar{x}$	ss	N	$\bar{x}$	ss	N	$\bar{x}$	ss
Kadınsılık	117	37.12	4.19	8	37.00	4.27	125	37.11	4.18
Erkeksilik	38	35.05	3.74	69	35.39	4.99	107	35.27	4.57
Androjen	108	38.10	4.80	79	37.71	4.72	187	37.94	4.76
Belirsiz	91	34.42	5.32	60	33.42	5.19	151	34.02	5.28
Toplam	354	36.50	4.87	216	35.75	5.19	570	36.22	5.00

Tabloda da görüldüğü gibi, kadınsı cinsiyet rolüne sahip olan bireylerin empati puan ortalamaları 37.11, erkeksilik özelliklerine sahip olan bireylerin 35.27, androjen cinsiyet rolüne sahip bireylerin ortalamaları 37.94 ve belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireylerin empati ortalamaları da 34.02 olarak bulunmuştur.

İki faktörlü ANOVA testi ile empati puanlarının cinsiyet, cinsiyet rolleri ve ikisinin etkileşimine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sınınmıştır. ANOVA sonucu Tablo 38'de verilmiştir.

Tablo 38

Empati Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İki Faktörlü ANOVA Analizi ile Karşılaştırılması

Varyansın Kaynağın	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Cinsiyet	6.16	1	6.16	0.27
Cinsiyet Roller	1383.01	3	461.00	20.33***
Cins x Cins. Rolü	27.01	3	9.00	0.39
Hata	12743.55	562	22.67	
Toplam	761942.00	570		

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 1.49; sd=7,562; p=0.167

İki faktörlü tek yönlü ANOVA ile ilk olarak, genç yetişkinlerin empati puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp-farklılaşmadığı incelenmiştir. Tablo 38’de görüldüğü gibi genç yetişkinlerin empati puanları, cinsiyetlerine göre farklılaşma göstermemektedir ($F_{(1-562)} = .27, p > .05$).

Tablo 38’de verilen sonuçlar, cinsiyet rollerine açısından incelendiğinde; cinsiyet rollerine göre bireylerin empati puan ortalamalarının istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir ($F_{(3-562)} = 20.33, p < .001$). Levene Testine göre varyanslar eşit olduğu için ($F = 1.49; p = 0.167$) ve farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere çoklu karşılaştırmalar yapmada post-hoc Scheffe testinden yararlanılmıştır.

Tablo 39

Empati Puanlarının Cinsiyet Rollerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

	Kadınsılık	Erkeksilik	Androjen	Belirsiz
Kadınsılık	$\bar{x} = 37.11$			
Erkeksilik	p < .001	$\bar{x} = 35.27$		
Androjen	-	p < .001	$\bar{x} = 37.94$	
Belirsiz	p < .001	-	p < .001	$\bar{x} = 34.02$

Tabloda da görüldüğü gibi Scheffe testi sonuçlarına göre; erkeksi özelliklere sahip bireylerin empati puanları ile kadınsı ve androjen özelliklere sahip bireylerin empati puanları arasında .001 düzeyinde anlamlı farklılıklar oluşmuştur. Erkeksi özelliklere sahip bireyler, kadınsı ve androjen bireylerden daha düşük empati puanı elde etmişlerdir. Ayrıca belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireyler ile kadınsı ve androjen cinsiyet rolüne sahip bireyler arasında da anlamlı farklılık elde edilmiştir ($p < .001$). Belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireyler, kadınsı ve androjen cinsiyet rolüne sahip bireylerden daha düşük empati puanı elde etmişlerdir.

Cinsiyet ve cinsiyet rollerinin ortak etkisine bağılı olarak, genç yetişkinlerin empati puanlarının farklılaşp farklılaşmadığının da incelendiği, Tablo 38’de verilen ANOVA testi sonucuna göre, iki değışkenin etkileşimsel olarak (ortak etki), empati puanlarında farklılık elde edilmemiştir ($F_{(3-562)} = .39, p > .05$).

4.3.3. Başkalarına Güven Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İncelenmesi

Başkalarına güven puanlarının cinsiyet, cinsiyet rolleri ve her ikisinin ortak etkisine bağılı olarak farklılaşp farklılaşmadığı da, 2 x 4’lük gruplar arası faktöriyel desene uygun olarak, gruplar arası (ilişkisiz ölçümler için) iki faktörlü ANOVA tekniğı ile sınanmıştır. Cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre başkalarına güven puanlarının betimsel istatistikleri ve iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 40 ve Tablo 41’de sunulmuştur.

Tablo 40
Başkalarına Güven Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Cinsiyet Rolü	Kız			Erkek			Toplam		
	N	$\bar{x}$	ss	N	$\bar{x}$	ss	N	$\bar{x}$	ss
Kadınsılık	117	52.15	6.62	8	49.25	12.42	125	51.97	7.09
Erkeksilik	38	53.79	7.17	69	51.17	6.80	107	52.10	7.01
Androjen	108	51.88	7.25	79	52.13	8.02	187	51.98	7.56
Belirsiz	91	52.25	5.80	60	51.27	5.73	151	51.86	5.77
Toplam	354	52.27	6.68	216	51.48	7.24	570	51.97	6.90

Tablo 40’da genç yetişkinlerin cinsiyet rollerine göre başkalarına güven puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapma değıerleri yer almaktadır. Kadınsılık özelliklerine sahip olan 125 bireyin başkalarına güven ortalamaları 51.97, erkeksilik özelliklerine sahip olan 107 bireyin başkalarına güven ortalamaları 52.10, androjen cinsiyet rolüne sahip 187 bireyin başkalarına güven ortalamaları 51.98 ve belirsiz cinsiyet rolüne sahip 151 bireyin başkalarına güven ortalamaları da 51.86 olarak bulunmuştur.

İki faktörlü ANOVA testi ile başkalarına güven puanlarının cinsiyet, cinsiyet rolleri ve ikisinin etkileşimine göre farklılaşp farklılaşmadığı sınanmış, sonuçlar Tablo 41’de verilmiştir.

Tablo 41

Başkalarına Güven Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İki Faktörlü ANOVA Analizi ile Karşılaştırılması

Varyansın Kaynağın	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Cinsiyet	174.91	1	174.91	3.66
Cinsiyet Roller	80.09	3	26.69	.56
Cins x Cins. Rolü	161.93	3	53.97	1.13
Hata	26832.04	562	47.74	
Toplam	1566617.00	570		

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 3.43; sd=7,562; p=0.001

Tablo 41’de görüldüğü gibi, başkalarına güven puanları genç yetişkinlerin cinsiyetine ($F_{(1-562)}= 3.66, p>.05$), cinsiyet rollerine ($F_{(3-562)}= .56, p>.05$) ve her ikisinin ortak etkisine ($F_{(3-562)}= 1.13, p>.05$) bağlı olarak farklılaşmamaktadır.

4.3.4. Duygu Kontrolü Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İncelenmesi

Son olarak, genç yetişkinlerin duygu kontrolü puanlarının cinsiyet, cinsiyet rolleri ve her ikisinin ortak etkisine bağlı olarak farklılaşp farklılaşmadığı, 2 x 4’lük gruplar arası faktöriyel desene uygun olarak, gruplar arası (ilişkisiz ölçümler için) iki faktörlü ANOVA tekniği ile sınanmıştır. Cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre başkalarına güven puanlarının betimsel istatistikleri ve iki faktörlü ANOVA sonuçları Tablo 42 ve Tablo 43’de sunulmuştur.

Tablo 42

Duygu Kontrolü Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Cinsiyet Rolü	Kız			Erkek			Toplam		
	N	$\bar{x}$	ss	N	$\bar{x}$	ss	N	$\bar{x}$	ss
Kadınsılık	117	50.81	5.97	8	52.38	7.30	125	50.91	6.04
Erkeksilik	38	49.84	6.79	69	50.17	8.85	107	50.06	8.14
Androjen	108	49.08	8.44	79	50.91	9.53	187	49.86	8.94
Belirsiz	91	48.41	7.39	60	49.60	7.27	151	48.88	7.34
Toplam	354	49.56	7.28	216	50.37	8.62	570	49.87	7.82

Tablo 42’de görüldüğü gibi kadınsılık özelliklerine sahip bireylerin duygu kontrolü ortalamaları 50.91, erkeksilik cinsiyet rolüne sahip bireylerin ortalamaları 50.06, androjen cinsiyet rolüne sahip bireylerin duygu kontrolü ortalamaları 49.86 ve belirsiz cinsiyet rolüne sahip bireylerin duygu kontrolü ortalamaları da 48.88 olarak hesaplanmıştır.

Genç yetişkinlerin duygu kontrolü puanlarının cinsiyet, cinsiyet rolleri ve ikisinin etkileşimine göre farklılaşp farklılaşmadığı iki faktörlü ANOVA testi ile sınanmış, sonuçlar Tablo 43’de verilmiştir.

Tablo 43

Duygu Kontrolü Puanlarının Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İki Faktörlü ANOVA Analizi ile Karşılaştırılması

Varyansın Kaynağın	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F
Cinsiyet	107.93	1	107.93	1.76
Cinsiyet Roller	199.44	3	66.48	1.09
Cins x Cins. Rolü	36.60	3	12.20	0.20
Hata	34305.69	562	61.04	
Toplam	1452228.00	570		

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 4.38; sd=7,562; p=0.001

Tablo 43’de görüldüğü gibi, genç yetişkinlerin duygu kontrolü puanları cinsiyete ($F_{(1-562)}= 1.766, p>.05$), cinsiyet rollerine ($F_{(3-562)}= 1.09, p>.05$) ve her ikisinin ortak etkisine ($F_{(3-562)}= .20, p>.05$) bağlı olarak farklılaşmamaktadır.

4.4. Kişilerarası İlişki Boyutlarının, Yalnızlık Algısı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Araştırmanın temel amaçlarından bir diğeri de, kişilerarası ilişkilerde belirleyici olan kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarının olan yalnızlık algısına göre farklılaşp-farklılaşmadığını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda yalnızlık puanları, grubun ortalama ve standart sapması esas alınarak; düşük, orta ve yüksek yalnızlık düzeyleri şeklinde kategorize edilmiştir. Örneklem grubunun yalnızlık düzeylerine göre kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarının ortalama ve standart sapmaları ile tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları tablolar halinde sunulmuştur.

4.4.1. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre İncelenmesi

Tablo 44
Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Yalnızlık Düzeyi	N	$\bar{x}$	ss
Düşük	165	38.14	8.50
Orta	268	40.51	9.12
Yüksek	137	45.81	8.92
Toplam	570	41.10	9.32

Tablo 44’de genç yetişkinlerin yalnızlık düzeylerine göre kişilerarası bağlılık puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri sunulmuştur. Elde edilen verilere düşük düzeyde yalnızlık algısına sahip grubun kişilerarası bağlılık ortalaması

38.14; orta düzeyde yalnızlık algısına sahip grubun kişilerarası bağlılık ortalaması 40.51 ve yüksek düzeyde yalnızlık algısına sahip olan grubun ortalaması da 45.81'dir. Yalnızlık düzeyine göre kişilerarası bağlılık puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı belirlemek üzere tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tekniği kullanılmış, sonuçlar Tablo 45'de verilmiştir.

Tablo 45
Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	η^2
Gruplar Arası	4577.50	2	2288.75		
Gruplar İçi	44849.80	567	79.10	28.94***	0.092
Toplam	49427.30	569			

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 0.49; sd=2,567; p=0.608

Tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçlarına göre, genç yetişkinlerin kişilerarası bağlılık puanları yalnızlık düzeylerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermektedir (F=28.96; p<0.001). Eta-kare (η^2) ilgileşim katsayısına göre, genç yetişkinlerin yalnızlık düzeyleri, kişilerarası bağlılık puanının toplam varyansının % 9.2'sini açıklamaktadır. Bu büyüklük orta seviyede etki payını göstermektedir. Bununla birlikte, Levene Testine göre varyanslar eşit olduğu için (F=0.49; p=0.608), farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere post-hoc tekniklerinden Scheffe testinden yararlanılmıştır.

Tablo 46
Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

	Düşük	Orta	Yüksek
Düşük	$\bar{x} = 38.14$		
Orta	p<.001	$\bar{x} = 40.51$	
Yüksek	p<.001	p<.001	$\bar{x} = 45.81$

Tablo 46’da görüldüğü gibi, yalnızlık düzeyi düşük olan bireyler ile yalnızlık düzeyi orta ve yüksek olan bireyler arasında kişilerarası bağlılık puan ortalamaları açısından .001 düzeyinde anlamlı farklılıklar elde edilmiştir. Ayrıca orta düzeyde yalnızlık puanı olan grup ile yüksek düzeyde yalnızlık algısına sahip olan grup arasında da .001 düzeyinde farklılık elde edilmiştir. Bu farklılıklara bakıldığında yalnızlık düzeyi düşük olan bireylerin bağlılık puan ortalamalarının en az, yalnızlık düzeyi orta olan bireylerin bağlılık ortalamalarının orta düzeyde ve yalnızlık algısı yüksek olan bireylerin de en yüksek kişilerarası bağlılık puan ortalamasına sahip oldukları görülmektedir. Algılanan yalnızlık düzeyi arttıkça, kişilerarası bağlılık puanlarının da arttığı görülmektedir.

Empati Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin yalnızlık düzeylerine göre empati puanları incelenmiş, sonuçlar aşağıda tabloleştirilmiştir.

Tablo 47

Empati Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Yalnızlık Düzeyi	N	$\bar{x}$	ss
Düşük	165	38.42	4.60
Orta	268	35.97	4.78
Yüksek	137	34.05	4.88
Toplam	570	36.22	5.01

Genç yetişkinlerin yalnızlık düzeylerine göre empati puanlarının aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri incelendiğinde, düşük düzeyde yalnızlık algısına sahip bireylerin ortalaması 38.42; orta düzeyde yalnızlık ortalaması 35.97 ve yüksek düzeyde yalnızlık ortalamasının da 34.05 olduğu görülmektedir.

Tablo 48

Empati Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	η^2
Gruplar Arası	1463.38	2	731.69	32.40***	0.102
Gruplar İçi	12803.64	567	22.58		
Toplam	14267.03	569			

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 0.81; sd=2,567; p=0.443

Tablo 48’de görüldüğü gibi genç yetişkinlerin empati puanları, yalnızlık düzeylerine göre tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile karşılaştırılmış ve istatistiksel bakımdan manidar farklılıklar saptanmıştır (F=32.40; p<0.001). Eta-kare (η^2) ilişileşim katsayısına göre, genç yetişkinlerin yalnızlık düzeyleri, empati puanlarının toplam varyansının % 10.2’sini açıklamaktadır. Bu büyüklük orta seviyede etki payını göstermektedir. Bununla birlikte, Levene Testine göre varyanslar eşit olduğu için (F=0.81; p=0.443), farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere post-hoc tekniklerinden Scheffe testinden yararlanılmıştır.

Tablo 49

Empati Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

	Düşük	Orta	Yüksek
Düşük	$\bar{x} = 38.42$		
Orta	p<.001	$\bar{x} = 35.97$	
Yüksek	p<.001	p<.001	$\bar{x} = 34.05$

Tabloda görüldüğü gibi, empati puan ortalamaları açısından yalnızlık düzeyi düşük olan bireyler ile yalnızlık düzeyi orta ve yüksek olan bireyler arasında, yalnızlık algısı orta olan bireyler ile de yalnızlık algısı yüksek olan bireyler arasında .001 düzeyinde anlamlı farklılıklar elde edilmiştir. Bu farklılıklara bakıldığında yalnızlık düzeyi düşük olan bireylerin en fazla, yalnızlık düzeyi yüksek olan bireylerin ise en

düşük empati puan ortalamasına sahip oldukları görülmektedir. Sonuçlar, yalnızlık düzeyi arttıkça, empati puanlarının azaldığını göstermektedir.

4.4.3. Başkalarına Güven Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin yalnızlık düzeylerine göre başkalarına güven puanları incelenmiş, sonuçlar aşağıda tablolandırılmıştır.

Tablo 50
Baskalarına Güven Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Yalnızlık Düzeyi	N	$\bar{x}$	ss
Düşük	165	56.03	5.59
Orta	268	52.28	5.72
Yüksek	137	46.47	6.84
Toplam	570	51.97	6.90

Tablo 50’de başkalarına güven puanlarının, yalnızlık düzeylerine göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Düşük düzeyde yalnızlık algılayan grubun başkalarına güven ortalaması 56.03, orta düzeyde yalnızlık algılayan grubun başkalarına güven ortalaması 52.28 ve yüksek düzeyde yalnızlık algılayan grubun başkalarına güven ortalaması da 46.47 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 51
Baskalarına Güven Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	η^2
Gruplar Arası	6895.09	2	3447.54	96.73***	0.25
Gruplar İçi	20209.39	567	35.64		
Toplam	27104.49	569			

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 2.24; sd=2,567; p=0.107

Tablo 51’de başkalarına güven puanlarının, yalnızlık düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sınınamak üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile sonuçları verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmıştır (F=96.73; p<0.001). Eta-kare (η^2) ilgileşim katsayısına göre, genç yetişkinlerin yalnızlık düzeyleri, başkalarına güven puanının toplam varyansının % 25’ini açıklamaktadır. Bu büyüklük yüksek seviyede etki payını göstermektedir. Bununla birlikte, Levene Testine göre varyanslar eşit olduğu için (F=2.24; p=0.107), farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere Scheffe testinden yararlanılmıştır.

Tablo 52

Başkalarına Güven Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

	Düşük	Orta	Yüksek
Düşük	$\bar{x} = 56.03$		
Orta	p<.001	$\bar{x} = 52.28$	
Yüksek	p<.001	p<.001	$\bar{x} = 46.47$

Tablo 52’de görüldüğü gibi, başkalarına güven puan ortalamaları açısından yalnızlık algısı düşük olan bireyler ile yalnızlık algısı orta ve yüksek olan bireyler arasında ve yalnızlık algı orta olanlar ile yüksek olanlar arasında .001 düzeyinde anlamlı farklılıklar elde edilmiştir. Başkalarına güven puan ortalamalarına bakıldığında; düşük düzeyde yalnızlık algılayan bireylerin en fazla, yüksek düzeyde yalnızlık algılayan bireylerinde en yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmektedir. Algılanan yalnızlık arttıkça, başkalarına güven azalmaktadır.

4.4.4. Duygu Kontrolü Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin yalnızlık düzeylerine göre duygu kontrolü puanları incelenmiş, sonuçlar aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo 53

Duygu Kontrolü Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Yalnızlık Düzeyi	N	$\bar{x}$	ss
Düşük	165	53.63	7.04
Orta	268	49.48	7.14
Yüksek	137	46.09	8.01
Toplam	570	49.87	7.82

Tablo 53’de genç yetişkinlerin duygu kontrolü puan ortalamalarının yalnızlık düzeylerine göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri sunulmuştur. Yalnızlık düzeyi düşük grubun duygu kontrolü puan ortalaması 53.63; orta düzeyde yalnız olan grubun duygu kontrolü puan ortalaması 49.48 ve yüksek düzeyde yalnız olan grubun duygu kontrolü puan ortalaması da 46.09 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 54

Duygu Kontrolü Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	η^2
Gruplar Arası	4326.78	2	2163.39	40.23***	0.12
Gruplar İçi	30491.08	567	53.77		
Toplam	34817.86	569			

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 1.682; sd=2,567; p=0.187

Tablo 54’de görüldüğü gibi genç yetişkinlerin duygu kontrolü puanları, yalnızlık düzeylerine göre tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile karşılaştırılmış ve istatistiksel bakımdan manidar farklılık saptanmıştır (F=40.23; p<0.001). Eta-kare (η^2) ilişim katsayısına göre, genç yetişkinlerin yalnızlık düzeyleri, duygu kontrolü puanları toplam varyansının % 12’sini açıklamaktadır. Bu büyüklük yüksek seviyede etki payını göstermektedir. Bununla birlikte, Levene Testine göre varyanslar eşit

olduğu için (F=1.68; p=0.187), farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere post-hoc tekniklerinden Scheffe testinden yararlanılmıştır.

Tablo 55

Duygu Kontrolü Puanlarının Yalnızlık Düzeylerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

	Düşük	Orta	Yüksek
Düşük	$\bar{x} = 53.63$		
Orta	p<.001	$\bar{x} = 49.48$	
Yüksek	p<.001	p<.001	$\bar{x} = 46.09$

Tabloda görüldüğü gibi, duygu kontrolü puan ortalamaları açısından algılanan yalnızlık düzeyi düşük olan bireyler ile orta ve yüksek olan bireyler arasında; algılanan yalnızlık düzeyi orta düzeyde olan bireyler ile yüksek düzeyde olan bireyler arasında .001 düzeyinde anlamlı farklılıklar elde edilmiştir. Bu farklılıklara bakıldığında yalnızlık düzeyi düşük olan bireylerin en fazla, yalnızlık düzeyi yüksek olan bireylerin ise en düşük duygu kontrolü puan ortalamalarına sahip oldukları görülmektedir. Sonuçlar, yalnızlık düzeyi arttıkça, duygu kontrolü puanlarının azaldığını göstermektedir.

4.5. Kişilerarası İlişki Boyutlarının, Bazı Demografik Değişkenlere Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Araştırmada, temel değişken olan kişilerarası belirleyicilerin (kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü) cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, medeni durum ve çocuk sahibi olup-olamama değişkenlerine göre farklılaşp-farklılaşmadığının sınanması da amaçlanmıştır. Bu doğrultuda örneklem grubunun demografik değişkenlere göre kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarının ortalama ve standart sapmaları hesaplanmış; iki grup ortalaması arasındaki farkın anlamlılığını sınamak için “Bağımsız Grup t-Testi”

teknikinden, ikiden fazla grubun ortalamalarının karşılaştırılmasında da “Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)” teknikinden yararlanılmıştır.

4.5.1. Kişilerarası İlişki Boyutlarının, Yaş Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Genç yetişkinlerin kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarının yaş değişkenine ortalama ve standart sapmaları hesaplanmış ve yaş değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmanın olup-olmadığı belirlemek üzere yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları tablolar halinde sunulmuştur.

4.5.1.1. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Yaşa Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin yaşlarına göre kişilerarası bağlılık puanları incelenmiş, sonuçlar aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo 56

Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Yaşlar	N	$\bar{x}$	ss
20-25	243	41.64	9.41
26-30	137	40.42	8.48
31-35	110	41.37	9.11
36-40	80	40.25	10.63
Toplam	570	41.10	9.32

Tablo 56’da kişilerarası bağlılık puanlarının yaşlara göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Kişilerarası bağlılık ortalamaları 20-25 yaşları arasında yer alan grubun 41.64; 26-30 yaşları arasında yer alan grubun 40.62; 31-35 yaşları arasında yer alan grubun 41.37 ve 36-40 yaşları arasında yer alan grubun kişilerarası bağlılık ortalaması da 40.25 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 57

Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplar Arası	201.45	3	67.14	0.77
Gruplar İçi	49225.85	566	86.97	
Toplam	49427.30	569		

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 1.28; sd=3,566; p=0.278

Tablo 57’de kişilerarası bağlılık puanlarının yaşlara göre farklılaşıp farklılaşmadığı sınamak üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile sonuçları verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır (F=0.77; p>.05).

4.5.1.2. Empati Puanlarının Yaş Değişkenine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin yaşlarına göre empati puanları incelenmiş, sonuçlar aşağıda tablolandırılmıştır.

Tablo 58

Empati Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Yaşlar	N	$\bar{x}$	ss
20-25	243	36.39	4.92
26-30	137	36.15	4.98
31-35	110	35.92	4.98
36-40	80	36.21	5.42
Toplam	570	36.22	5.01

Empati puanlarının yaşlara göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri şöyledir: 20-25 yaşları arasında yer alan grubun empati ortalaması 36.39; 26-30 yaşları arasında yer alan grubun empati ortalaması 36.15, 31-35 yaşları arasında yer alan grubun empati puan ortalaması 35.92 ve 36-40 yaşları arasında yer alan grubun empati ortalaması 36.21 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 59

Empati Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplar Arası	17.73	3	5.91	0.24
Gruplar İçi	14249.29	566	25.17	
Toplam	14267.02	569		

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 0.53; sd=3,566; p=0.665

Tablo 59’da görüldüğü gibi empati puanlarının yaşlara göre farklılaşıp farklılaşmadığı sınınamak üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile sonuçlarına göre, yaş değişkenine göre gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar elde edilmemiştir (F=0.24; p>.05).

4.5.1.3. Başkalarına Güven Puanlarının Yaş Değişkenine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin yaşlarına göre başkalarına güven puanları incelenmiş, sonuçlar aşağıda tablolandırılmıştır.

Tablo 60

Başkalarına Güven Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Yaşlar	N	$\bar{x}$	ss
20-25	243	52.15	6.46
26-30	137	51.95	7.58
31-35	110	51.95	6.88
36-40	80	51.48	7.10
Toplam	570	51.97	6.90

Tablo 60’da başkalarına güven puanlarının yaşlara göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi, 20–25 yaşları arasında yer alan grubun başkalarına güven ortalaması 52.15; 26–30 yaşları arasında

yer alan grubun başkalarına güven ortalaması 51.95; 31–35 yaşları arasında yer alan grubun başkalarına güven ortalaması 51.95; 36–40 yaşları arasında yer alan grubun başkalarına güven ortalaması da 51.48 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 61

Başkalarına Güven Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplar Arası	27.76	3	9.25	0.19
Gruplar İçi	27076.73	566	47.83	
Toplam	27104.49	569		

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 1.42; sd=3,566; p=0.235

Başkalarına güven puanlarının, yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sınamak üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile sonuçları, yaş değişkenine göre oluşan gruplar arasında anlamlı farklılıkların olmadığını göstermektedir (F=0.19; p>.05).

4.5.1.4. Duygu Kontrolü Puanlarının Yaş Değişkenine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin yaşlarına göre duygu kontrolü puanları incelenmiş, sonuçlar aşağıda tablolandırılmıştır.

Tablo 62

Duygu Kontrolü Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Yaşlar	N	$\bar{x}$	ss
20-25	243	49.88	7.90
26-30	137	49.90	8.31
31-35	110	49.58	7.51
36-40	80	50.16	7.27
Toplam	570	49.87	7.82

Tablo 62’de sunulan verilere göre, 20-25 yaşlarından oluşan grubun duygu kontrolü puan ortalaması 49.88; 26-30 yaş grubunun 49.90; 31-35 yaş grubunun 49.58 ve 36-40 yaş grubunun da 50.16’dır.

Tablo 63

Duygu Kontrolü Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplar Arası	16.10	3	5.3	0.09
Gruplar İçi	34801.76	566	61.48	
Toplam	34817.86	569		

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 0.88; sd=3,566; p=0.452

Tablo 63’de duygu kontrolü puanlarının yaşlara göre farklılaşıp farklılaşmadığı sınamak üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, yaş değişkenine göre duygu kontrol puanları açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır (F=0.09; p>.05).

4.5.2. Kişilerarası İlişki Boyutlarının, Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Genç yetişkinlerin kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarının, katılımcıların eğitim düzeylerine göre, ortalama ve standart sapmaları hesaplanmış ve eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşmanın olup-olmadığı belirlemek üzere yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) sonuçları tablolar halinde sunulmuştur.

4.5.2.1. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin eğitim düzeylerine göre kişilerarası bağlılık puanları incelenmiş, sonuçlar aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo 64

Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Eğitim Düzeyi	N	$\bar{x}$	ss
İlk ve Ortaokul	38	45.76	10.04
Lise	126	43.84	9.19
Lisans	297	39.81	9.23
Lisansüstü	109	39.83	8.33
Toplam	570	41.10	9.32

Tablo 64’de kişilerarası bağlılık puanlarının katılımcıların eğitim düzeylerine göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Buna göre ilkokul ve ortaokul mezunu bireylerin kişilerarası bağlılık ortalaması 45.76; lise mezunu olanların kişilerarası bağlılık ortalaması 43.48; lisans mezunu bireylerin ortalaması 39.81 ve lisansüstü eğitim derecesine sahip bireylerin kişilerarası bağlılık ortalamaları da 39.83’tür.

Tablo 65

Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	η^2
Gruplar Arası	2445.85	3	815.28		
Gruplar İçi	46981.44	566	83.01	9.82***	0.05
Toplam	49427.30	569			

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 0.65; sd=3,566; p=0.582

Tablo 65’de görüldüğü gibi, kişilerarası bağlılık puanlarının eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığına tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sınıanmıştır. Sonuçlar, eğitim düzeyine göre kişilerarası bağlılık puanlarında farklılaşma olduğunu göstermektedir (F=9.82; p<0.001). Eta-kare (η^2) ilgilışim katsayısına göre, genç yetişkinlerin eğitim düzeyleri, kişilerarası bağlılık puanları toplam varyansının % 5’ini açıklamaktadır. Levene Testine göre varyanslar eşit olduğu için (F=0.65; p=0.582), farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere post-hoc tekniklerinden, Scheffe testinden yararlanılmıştır.

Tablo 66
Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Eğitim Düzeylerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

	İlk ve Ortaokul	Lise	Lisans	Lisansüstü
İlk ve Ortaokul	$\bar{x} = 45.76$			
Lise		$\bar{x} = 43.84$		
Lisans	p<.001	p<.001	$\bar{x} = 39.81$	
Lisansüstü	p<.001	p<.001		$\bar{x} = 39.83$

Tablo 66’da verilen Scheffe testi sonuçlarına göre, kişilerarası bağlılık puan ortalamaları açısından ilkokul ve ortaokul mezunu ile lisans ve lisansüstü mezunu bireyler arasında .001 düzeyinde anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde bu farklılık, lise mezunları ile lisans ve lisansüstü mezunu bireyler arasında da oluşmuştur (p< .001). Grupların ortalamalarına bakıldığında lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin kişilerarası bağlılık puanlarının, ilkokul-ortaokul ve lise mezunu bireylerinkinden daha düşük olduğu görülmektedir.

4.5.2.2. Empati Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin eğitim düzeylerine göre empati puanları incelenmiş, sonuçlar aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo 67

Empati Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Eğitim Düzeyi	N	$\bar{x}$	ss
İlk ve Ortaokul	38	37.11	5.05
Lise	126	36.63	4.84
Lisans	297	35.94	5.21
Lisansüstü	109	36.19	4.60
Toplam	570	36.22	5.01

Tablo 67’de görüldüğü gibi, ilkokul ve ortaokul mezunu bireylerin empati puan ortalamaları 37.11; lise mezunlarının empati ortalamaları 36.63; lisans mezunu grubun ortalaması 35.94 ve lisansüstü mezunu bireylerden oluşan grubun empati puan ortalaması da 36.19 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 68

Empati Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F
Gruplar Arası	75.50	3	25.17	1.00
Gruplar İçi	14191.52	566	25.07	
Toplam	14267.02	569		

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 0.27; sd=3,566; p=0.846

Tablo 68’de empati puanlarının eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı sınamak üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları verilmiştir. Elde edilen bulgulara göre empati puanları açısından, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık saptanmamıştır (F=1.00; p>.05).

4.5.2.3. Başkalarına Güven Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin eğitim düzeylerine göre başkalarına güven puanları incelenmiş, sonuçlar aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo 69

Başkalarına Güven Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Eğitim Düzeyi	N	$\bar{x}$	ss
İlk ve Ortaokul	38	48.61	9.93
Lise	126	50.62	6.71
Lisans	297	52.64	6.69
Lisansüstü	109	52.88	5.84
Toplam	570	51.97	6.90

Tablo 69’da başkalarına güven puanlarının eğitim düzeylerine göre aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri yer almaktadır. Sonuçlara bakıldığında ilkököl ve ortaokul mezunlarının başkalarına güven puan ortalamasının 48.61; lise mezunlarının puan ortalamalarının 50.62; lisans mezunu bireylerin başkalarına güven puan ortalamalarının 52.64 ve lisansüstü mezunların başkalarına güven puan ortalamalarının da 52.88 olduğu görülmektedir.

Tablo 70

Başkalarına Güven Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	η^2
Gruplar Arası	883.79	3	294.60		
Gruplar İçi	26220.69	566	46.32	6.36***	0.033
Toplam	27104.49	569			

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 6.60; sd=3,566; p=0.000

Tablo 70’de görüldüğü gibi, başkalarına güven puanlarının eğitim düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığına tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sınınanmıştır. Sonuçlar, eğitim düzeyine göre başkalarına güven puanlarında farklılaşma olduğunu göstermektedir (F=6.36; p<0.001). Eta-kare (η^2) ilgileşim katsayısına göre, genç yetişkinlerin eğitim düzeyleri, kişilerarası bağlılık puanları toplam varyansının % 3’ünü açıklamaktadır. Bununla birlikte, Levene Testine göre varyanslar eşit olmadığı için (F=6.60; p=0.000), farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere post-hoc teknik olarak Tamhane testinden yararlanılmıştır.

Tablo 71

Başkalarına Güven Puanlarının Eğitim Düzeylerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Tamhane Testi Sonuçları

	İlk ve Ortaokul	Lise	Lisans	Lisansüstü
İlk ve Ortaokul	$\bar{x} = 48.61$			
Lise		$\bar{x} = 50.62$		
Lisans		p<.001	$\bar{x} = 52.64$	
Lisansüstü		p<.001		$\bar{x} = 52.88$

Tablo 71’de verilen Tamhane testi sonuçlarına göre, başkalarına güven puan ortalamaları açısından lise mezunlarından oluşan grup ile lisans ve lisansüstü mezunu bireyler arasında .001 düzeyinde anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Grupların ortalamalarına bakıldığında bu farklılıkların lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin lehine olduğu görülmektedir. Lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin başkalarına güven puanları, lise mezunu bireylerden daha yüksek bulunmuştur.

4.5.2.4. Duygu Kontrolü Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin eğitim düzeylerine göre duygu kontrolü puanları incelenmiş, sonuçlar aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo 72

Duygu Kontrolü Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapmaları

Eğitim Düzeyi	N	$\bar{x}$	ss
İlk ve Ortaokul	38	47.89	9.19
Lise	126	48.43	7.46
Lisans	297	50.53	8.02
Lisansüstü	109	50.40	6.90
Toplam	570	49.87	7.82

Tablo 72’de eğitim düzeylerine göre duygu kontrolü puanlarının ortalamaları verilmiştir. İlkokul ve ortaokul mezunların duygu kontrolü puan ortalamaları 47.89, lise mezunlarının 48.43, lisans mezunlarının 50.53 ve lisansüstü mezunların 50.40 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 73

Duygu Kontrolü Puanlarının Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Tek Yönlü Varyans Analizi ile Karşılaştırılması

	Kareler Toplamı	sd	Kareler Ortalaması	F	η^2
Gruplar Arası	571.24	3	190.41		
Gruplar İçi	34246.62	566	60.50	3.15*	0.02
Toplam	34817.86	569			

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F= 0.98; sd=3,566; p=0.402

Tablo 73’de duygu kontrolü puanlarının eğitim düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığı sınamak üzere yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları verilmiştir. Elde edilen bulgular, eğitim düzeyine göre duygu kontrolü puanlarında

farklılaşma olduğunu göstermektedir ($F=3.15$; $p<0.05$). Eta-kare (η^2) ilgileşim katsayısına göre, genç yetişkinlerin eğitim düzeyleri, kişilerarası bağlılık puanları toplam varyansının yaklaşık % 2'sini açıklamaktadır. Levene Testine göre varyanslar eşit olduğu için ($F=0.98$; $p=0.402$), farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek üzere post-hoc tekniklerinden Scheffe testi kullanılmıştır.

Tablo 74

Duygu Kontrolü Puanlarının Eğitim Düzeylerine Göre Hangi Gruplar Arasında Farklılık Gösterdiğini Belirlemek Üzere Yapılan Scheffe Testi Sonuçları

	İlk ve Ortaokul	Lise	Lisans	Lisansüstü
İlk ve Ortaokul	$\bar{x} = 47.89$			
Lise	-	$\bar{x} = 48.43$		
Lisans	p<.05	-	$\bar{x} = 50.53$	
Lisansüstü	p<.05	-	-	$\bar{x} = 50.40$

Tablo 74'de verilen Scheffe testi sonuçlarına göre, duygu kontrolü puan ortalamaları açısından ilkokul-ortaokul mezunu bireyler ile lisans ve lisansüstü mezunu bireyler arasında .05 düzeyinde anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Grupların ortalamalarına bakıldığında bu farklılıkların lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin lehine olduğu görülmektedir. Lisans ve lisansüstü mezunu bireylerin duygu kontrolü puanları, ilkokul-ortaokul mezunu bireylerden daha yüksek bulunmuştur.

4.5.3. Kişilerarası İlişki Boyutlarının, Medeni Durum Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Genç yetişkinlerin medeni durumlarına göre kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarının istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılaşp farklılaşmadığı belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonucu tablolar halinde sunulmuştur.

4.5.3.1. Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin medeni durumlarına göre kişilerarası bağlılık puanları incelenmiş, sonuçlar aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo 75

Kişilerarası Bağlılık Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre Bağımsız Grup t-Testi ile Karşılaştırılması

Puan	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	ss	t Testi	
					sd	t
Kişilerarası	Evli	190	41.72	9.42	568	1.13
Bağlılık	Bekar	380	40.79	9.27		

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: $F=.07$; $p=0.792$

Tablo 75’de görüldüğü gibi evli genç yetişkinlerin kişilerarası bağlılık puanlarının ortalaması 41.72, bekarların kişilerarası bağlılık puanlarının ortalamaları ise 40.79’dur. Kişilerarası bağlılık puanlarının medeni durum değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonucunda gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($t= 1.13$; $p>.05$).

4.5.3.2. Empati Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin medeni durumlarına göre empati puanları incelenmiş, sonuçlar aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo 76

Empati Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre Bağımsız Grup t-Testi ile Karşılaştırılması

Puan	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	ss	t Testi	
					sd	t
Empati	Evli	190	36.08	5.57	568	0.47
	Bekar	380	36.29	4.71		

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: $F=2.271$; $p=0.100$

Tablo 76’da medeni duruma göre genç yetişkinlerin empati puan ortalamaları ve yapılan bağımsız grup t-testi sonucu yer almaktadır. Tablo incelendiğinde evli genç yetişkinlerin empati puanlarının ortalaması 36.08, bekar genç yetişkinlerin empati puanlarının ortalamaları ise 36.29’dur. Bağımsız grup t testi sonucuna göre medeni durum değişken açısından, empati puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmanın olmadığı saptanmıştır ($t= 0.47$; $p>.05$).

4.5.3.3. Başkalarına Güven Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin medeni durumlarına göre başkalarına bağlılık puanları incelenmiş, sonuçlar aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo 77

Başkalarına Güven Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre Bağımsız Grup t-Testi ile Karşılaştırılması

Puan	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	ss	t Testi	
					sd	t
Başkalarına Güven	Evli	190	52.07	7.03	568	0.24
	Bekar	380	51.92	6.85		

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: $F=0.083$; $p=0.774$

Tablo 77’de görüldüğü gibi evli genç yetişkinlerin başkalarına güven puanlarının ortalaması 52.07, bekarların başkalarına güven puanlarının ortalamaları ise 51.92’dir. başkalarına güvenk puanlarının medeni durum değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık saptanmamıştır ($t= 0.24$; $p>.05$).

4.5.3.4. Duygu Kontrolü Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre İncelenmesi

Genç yetişkinlerin medeni durumlarına göre duygu kontrolü puanları incelenmiş, sonuçlar aşağıda tablolaştırılmıştır.

Tablo 78

Duygu Kontrolü Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre Bağımsız Grup t-Testi ile Karşılaştırılması

Puan	Cinsiyet	N	$\bar{x}$	ss	t Testi	
					sd	t
Duygu Kontrolü	Evli	190	48.94	7.83	568	2.00*
	Bekâr	380	50.33	7.79		

*p<.05, **p<.01, *** p<.001

Varyans Homojenliği İçin Levene Testi: F=0.099; p=0.753

Tablo 78’de medeni durum değişkenine göre, genç yetişkinlerin duygu kontrolü puanlarının ortalamaları ve bağımsız grup t-testi sonucu yer almaktadır. Tabloda da görülebileceği gibi evli genç yetişkinlerin duygu kontrolü puanlarının ortalaması 48.94, bekârların duygu kontrolü puanlarının ortalamaları ise 50.33’tür. Duygu kontrolü puanlarının medeni durum değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek üzere yapılan bağımsız grup t testi sonucunda, gruplar arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık elde edilmiştir (t=2.00, p<.05). Ortalamalara bakıldığında bu farklılığın bekârlar lehine olduğu gözlemlenmektedir.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma bulguları literatür doğrultusunda tartışılmış, yorumlanmış ve öneriler sunulmuştur. Araştırmanın temel problemi kişilerarası ilişkilerin, cinsiyet ve cinsiyet rolü ile yalnızlık algılarına göre incelenmesidir. Çalışmanın kapsamında Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) özgün bir ölçek olarak oluşturulmuş, geçerlik ve güvenirlik analizleri de gerçekleştirilmiştir.

Geliştirilen Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ), kişilerarası ilişkilerde etkili olan temel boyutları yansıtan alt boyutlar ve ifadelerden oluşmaktadır. Ölçek geliştirme sürecinde yapılan literatür taraması ile paralel şekilde bireylerin kişilerarası ilişkilerinde etkili olan temel faktörlerin ortaya çıkarılmasında, kuramsal temeller doğrultusunda içerik analizi gerçekleştirilmiştir.

Ölçek ifadeleri oluşturulurken; kuramsal temeller açısından aynı amaçlara yönelik olarak hazırlanan benzer ölçeklerin yapı ve alt boyutları da dikkate alınmıştır. Kişisel uyumu ve kişilerarası problemleri saptamak amacıyla Horowitz, Rosenberg, Bear, Ureno ve Villasenor (1988)'un geliştirdiği, 5'li Likert tipinde 127 itemden oluşan ölçek benzer altı alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar; baskın olmada güçlük, sosyal olabilmede güçlük, boyun eğici olmada güçlük, yakınlık kurmada güçlük, aşırı sorumluluk sahibi olma ve aşırı kontrol olarak isimlendirilmiştir. Ölçek, kişilerarası ilişkilerde sosyal ilişkiyi başlatma, baskın olma, etki altında kalmadan kendi fikirlerini devam ettirme, diğerlerine güven ve empati geliştirme, duyguların ifade edilmesinde güçlük yaşama, çabuk tepki verme, kızma, öfke ile başa çıkmada güçlük yaşama gibi sorunları ölçmektedir. Ülkemizde geliştirilen ya da uyarlanan benzer ölçeklerde ölçek geliştirme aşamasında dikkatle incelenmiştir. Bunlardan biri Şahin, Durak ve Yasak (1994) tarafından geliştirilen Kişilerarası İlişkiler Ölçeği'dir. Bu ölçek açık, saygılı, küçümseyici ve saygısız ilişkiler olmak üzere dört alt boyuttan

oluşmaktadır. Bir diğer ölçek Kişilerarası İlişkiler Tarzı Ölçeği'dir. Lorr (1986) tarafından geliştirilen ölçeğin Türkçe uyarlaması Öztan tarafından yapılmıştır. Sosyalleşme, başkalarına güvenme, tolerans (hoşgörü) kararlılık, otonomi, kendini kontrol, ısrarlı ve dengeli olma gibi konularda da fikir veren ölçeğin; alt boyutları sosyallik, destekleyicilik, dengelilik ve başkalarına güven olarak isimlendirilmiştir. Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) geliştirilirken, bahsedilen ölçekler dikkatlice incelenmiş, Çağdaş Kişilerarası İlişki Teorileri ve Sosyal Yaklaşımlar kuramsal temelleri oluşturmuştur. Ancak kültürel faktörler, ülke koşulları, ölçeğin hedef kitlesi olan yaş grubu düşünülerek, ağırlıklı olarak bu kuramlar temel alınmakla birlikte eklektik bir yaklaşım esas alınmıştır.

Yöntem bölümünde detayları ile açıklandığı gibi ölçeğin oluşturulmasında 38 kişilik bir çalışma grubu üzerinde açık uçlu sorular yardımıyla kişilerarası ilişkilerde etkili olan temel boyutlar saptanmış, literatür desteği ve içerik analizi metodlarından frekans analizi sonucunda elde edilen üst kodlar karşılaştırılarak, oluşan tüm boyutlar için bir madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzu 440 genç yetişkine uygulanmış, geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapıldığında da Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ);

- kişilerarası bağlılık,
- empati,
- başkalarına güven ve
- duygu kontrolü olmak üzere dört alt boyutlu likert tipi bir ölçek halini almıştır.

Bu boyutların tesbit edilmesini takiben, genç yetişkinlerin çalışma kapsamında özgün olarak geliştirilen Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ) puan ortalamaları arasındaki farklar, cinsiyet, cinsiyet rolleri ve yalnızlık algılarına göre karşılaştırılmıştır. Bu bölümde, araştırmada ele alınan amaçların sırası göz önünde tutularak istatistiksel çözümler sonucu elde edilen bulguların, mevcut kuramsal literatür ve ampirik çalışmaların desteğiyle tartışılmasına ve değerlendirilmesine ve önerilere yer verilmiştir.

Araştırmanın ikinci aşamasında, geliştirilen ölçek de kullanılarak, genç yetişkinlerin kişilerarası ilişkileri, cinsiyet ve cinsiyet rolleri, yalnızlık algıları açısından incelenmiştir. Bu bölümde, araştırmada ele alınan amaçların sırası göz önünde tutularak istatistiksel çözümler sonucu elde edilen bulguların, mevcut kuramsal literatür ve ampirik çalışmaların desteğiyle tartışılmasına ve değerlendirilmesine ve önerilere yer verilmiştir.

5.1. Kişilerarası İlişki Boyutlarının, Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar

5.1.1. Cinsiyet Rollerinin Dağılımı

Araştırmanın ilk amacı kişilerarası ilişkilerde belirleyici faktörler olan kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolünün cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelemektir. Bu amaç doğrultusunda öncelikle, genç yetişkinlerin cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre dağılımları incelenmiştir.

Araştırmaya katılan 570 genç yetişkinin 354'ü kadın, 216'sı erkektir. Tüm örneklem cinsiyet rollerine göre dağılımlarına bakıldığında, en yüksek dağılımın androjen cinsiyet rolü olduğu, belirsiz cinsiyet rolünün onu izlediği, erkeksiliğin ise en düşük dağılım gösteren cinsiyet rolü olduğu görülmektedir (Tablo 34). Cinsiyet açısından dağılım incelendiğinde, kadınların cinsiyet rolüne göre dağılımları şöyledir: Kadınsı (% 33.1) ve androjen (% 30.5) cinsiyet rolü puan dağılımlarında en fazla, erkeksi (% 10.7) cinsiyet rolünde ise en düşük dağılımın olduğu görülmektedir. Erkeklerin cinsiyet rollerine göre dağılımda ilk sırada androjen (% 36.6) cinsiyet rolünün yer almış olup, bunu erkeksi cinsiyet rolü (% 31.9) takip etmiştir. Kadınların erkeksilik dağılımı % 10.7 iken, erkeklerin kadınsı cinsiyet rolüne göre dağılımı % 3.7'dir.

Bulgular, kadınların kadınsı özellikleri sergilemeye devam ederken, erkeklerin rol ve davranışlarında değişimler olduğunu göstermektedir. Toplumun geleneksel kadın algılayışı, kadının kendini algılayışını da etkilemektedir. Eğitim seviyesi ve çalışma koşulları fark etmeksizin hem kadın hem de erkekler için kadının yeri “evi”, görevi

de “iyi eş ve iyi anne olmak” tır. Elde edilen sonuç, kadınlara yönelik bu tür beklentilerin ve cinsiyet kalıp yargılarının halen işler olduğu düşünülmektedir.

Ülkemizde cinsiyet rolleri ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında, sonuçların tutarlılık göstermediği görülmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda (Kağıtçıbaşı, 1982a; Kandiyoti, 1982; Baykal, 1988; Balkır, 1989; Aşılı, 2001) elde edilen bulguları destekler sonuçlar mevcut iken; bazılarında da farklı yönde bulgular elde edilmiştir. Aydın ve Kavuncu (1991)’nin ergenler ile gerçekleştirdiği çalışmada, kızların erkeklerden daha yüksek erkeksi cinsiyet dağılım gösterdikleri; Girginer (1994)’in araştırmasında, androjen bireylerin tüm örneklem grubu içinde yalnızca % 2.23 oranında olduğu, erkeklerin kadınlardan daha geleneksel cinsiyet rolü tutumlarına sahip oldukları sonuçları elde edilmiştir. Dökmen (2000)’in üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmasında en yüksek dağılımın belirsiz cinsiyet rolüne ait olduğu; benzer grupta çalışan Ümmet (2006)’in araştırmasında da en yüksek oranın belirsiz cinsiyet rolünde olduğu, bunu kadınsı cinsiyet rolünün izlediği; en düşük dağılımın ise erkeksi cinsiyet rolünde meydana geldiği görülmektedir. Eken (2006) ise, eğitim seviyesi arttıkça kadın ve erkek rollerinin belirginliği azaldığı yönünde bulgular elde etmiştir.

Elde edilen bulgulardaki farklılıklar, Gürbüz (1988) ifade ettiği gibi, kadınsılık ve erkeksilik ile ilişkilendirilen araçsallık ve ifade edicilik özelliklerinin Türk toplumu için tam olarak keskin bir şekilde ayrılıp sınıflandırılmadığını göstermektedir.

Cinsiyet rollerine göre dağılımın ardından kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolünün cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre farklılaşp farklılaşmadığı sınılanmıştır.

5.1.2. Kişilerarası İlişki Boyutlarının, Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar

- *Kişilerarası Bağlılık Alt Boyutunun, Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İncelenmesine*

Kişilerarası bağlılığın, cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde, kişilerarası bağlılık puanlarının, cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir (Tablo 35). Bulgular, genç yetişkin kadınların, erkeklerden daha fazla kişilerarası bağlılık kurma arzusunda olduklarını göstermektedir. Cinsiyetin yanı sıra, cinsiyet rolleri göre de kişilerarası bağlılık puanlarında farklılaşma oluşmuştur. Elde edilen bu bulgu, “kadınsı” cinsiyet rolüne sahip olan bireylerin, ilişkilerinde “erkeksi” cinsiyet rolüne sahip olan bireylerden daha fazla kişilerarası bağlılık geliştirdiğini ya da bu yönde davranma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Cinsiyet ve cinsiyet rolü birlikte ele alındığında ise, iki değişkenin etkileşimsel olarak bir farklılık yaratmadığı sonucu elde edilmiştir.

Kağıtçıbaşı (1990), ülkemizde bağlılık kültürünün yaygın olduğunu, bireylerinde hem özerk olma hem de bağımlı olma ihtiyaçlarına doyum aradığını savunmaktadır. Hem Kağıtçıbaşı (1990), hem de Gürbüz (1988), bu bağlılığın kişisel yetersizlik ya da otonomi eksikliği anlamına gelmeyen bağımlılık olduğunu ve her iki cinsiyet için de arzu edilen özellik olduğunu ortaya koymuşlardır.

Cinsiyet ve cinsiyet rolleri değişkenlerine göre, kişilerarası bağlılık boyutunda oluşan farklılıkların, kadınların yanı sıra kadınsı cinsiyet rolüne sahip olan bireylerin daha fazla bağlılık yaşamaları ya da bu yönde davranış geliştirmeleri, kültürel yapının bir sonucu olarak yorumlanabilir. Elde edilen bu bulgu, aile ve çevrenin çocuk yetiştirme yöntemleri ve bunun doğal bir sonucu olarak, erkek ve kızların farklı sosyalleşme süreçlerinden geçmeleri ile de açıklanabilmektedir. Bağlılığın gelişmesinde cinsiyetin mi, yoksa cinsel rolün mü daha etkili olduğu yeterince açık değildir. Ancak eğer çocuk yetiştirme ve sosyalleşme süreçlerinin etkisinin olduğu kabul ediliyor ise, biyolojik bir kavram olan cinsiyetten ziyade, sosyal psikolojik bir kavram olan cinsel rol kavramının bu ilişkiyi açıklamada daha etkili olduğu

düşünülebilir. Bu noktada cinsiyetin, sadece cinsiyet rollerini algılayışta bir başlangıç noktası olarak işlev gördüğü kabul edilebilir. Cinsiyet rollerinden, kadınsılık ve erkeksilik cinsiyet rolleri arasında gelişen kişilerarası bağlılık puanlarının farklılığı, bir anlamda cinsiyet değişkeninin yarattığı farkı da açıklamaktadır.

Cinsiyet rolleri açısından elde edilen bulgu, ilgili literatür ile paralellik göstermektedir. Kadınsılık ve erkeksilik cinsiyet rolüne sahip bireylerin kişilerarası bağlılıklarında ortaya çıkan farklılıklar, cinsiyet rollerinin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Anlayışlı, sadık, sevecen, merhametli, hassas, tatlı dilli, yumuşak, nazik ve boyun eğen gibi özellikler ile karakterize olan kadınsı cinsiyet rolüne sahip olan bireylerin; baskın, cömert, duygularını açığa vurmeyen, gözü pek, atılgan, idealist, kendi ihtiyaçlarını savunan, kendine güvenen, kuralcı, katı, lider gibi davranan şeklinde davranış kalıpları ile karakterize olan erkeksi cinsiyet rolüne sahip bireylerden daha fazla kişilerarası bağlılık geliştireceği beklenmektedir (Bem, 1975).

Zuroff ve deLorimier (1989) kadınların cinsiyet rolleri gereği daha fazla bağlılık eğiliminde olduklarını belirtmiş, bu durumun yakın ilişki kurma ve sevgiye daha fazla isteklilik ile ilişkili olduğunu vurgulamıştır.

Elde edilen bu bulgu, diğer çalışmalardan elde edilenler ile paralellik göstermektedir. Rusbult ve ark. (1986), kadınların erkeklere göre daha fazla ifade etme ve sadakat, daha az ihmal stilini kullandıklarını, ilişkilerinde daha fazla sosyal ve duygusal konulara odaklandıkları sonucunu elde etmişlerdir. Nowicki ve Yaughn (1999), erkekler ve kadınların yakın ilişkilerindeki davranışlarının farklılaşıp farklılaşmadığını inceledikleri çalışmalarında, kadınların hem cinsleri ile olan yakın ilişkilerinde tamamlayıcılığın etkili olduğunu; yakın arkadaşları ile daha fazla aktivitede başından sonuna kadar ve daha fazla farklı aktivitelerde birlikte vakit geçirdikleri sonucunu elde etmişlerdir. Bir başka çalışmada Thornton, Pickus ve Aldrich (2005), kadınsı özellik gösteren kadınların sosyal destek arama, duygu odaklı başa çıkma becerilerini ve durumu yeniden değerlendirme gibi stratejileri kullandıklarını ortaya koymuşlardır.

- *Empati Alt Boyutunun, Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İncelenmesi*

Genç yetişkinlerin empati puanlarının cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre farklılaşp farklılaşmadığı incelendiğinde, cinsiyetin bir farklılığa neden olmadığını ancak cinsiyet rollerinin empati becerilerinde farklılık yarattığı görülmektedir. Bulgular, kadınsı ve androjen cinsiyet rollerine sahip olan bireylerin, erkeksi ve belirsiz cinsiyet rolüne sahip olan bireylerden daha fazla empatik davrandıklarını göstermektedirler. Cinsiyet ve cinsiyet rolünün birlikte etkileşimsel olarak bir farklılık yaratmadığı da elde edilen sonuçlar arasındadır (Tablo 38).

Girginer (1994), Türk toplumunda cinsiyet rolleri algısını incelediği araştırmasına dayanarak, toplumumuzda geleneksel yapıların halen baskın olduğunu ve geleneksel cinsiyet rollerinin işlevselliğini sürdürdüğünü, bu nedenle empatik becerilerin kadınsı bir özellik olarak yalnızca kızlarda destekleneceğini savunmaktadır. Benzer şekilde Kısaç (1999) da, Türk toplumunda ebeveynin ve toplumun çoğunlukla kız çocuklarının sempatik, duygusal, başkalarının duygularına duyarlı ve edilgen olmaları yönünde pekiştirildiği; erkek çocukların ise saldırgan, atılgan, akılcı, mantıksal ve sorunların üstesinden gelebilen davranışlar sergilemeleri beklenmektedir. Aydın (1996) ve Duru (2002)'nin çalışmaları da bu bulguyu destekler tarzdadır. Kadınsı ve androjen bireylerin daha empatik olmaları, bu kültürel kalıp yargılar ve beklentiler ile açıklama bulmaktadır.

Farklı toplumda yapılan çalışmalar da da (Fenster-Kuehl, 1993; Watson, Biderman, ve Sawrie, 1994; Hill ve Zrull,1997), benzer sonuçlar elde edilmiştir. Kadınlar, kendilerini erkeklere göre daha empatik olarak değerlendirmişlerdir. Ancak literatürde bu bulgularla zıtlık gösteren çalışmalarda yer almaktadır. Bunlardan biri olan Öner (2001)'in çalışmasında, cinsiyet ve cinsiyet rollerinin empati becerilerinde farklılık yaratmadığı sonucu elde edilmiştir.

Bu araştırmadan elde edilen bulgu, kadınsı cinsiyet rolünün karakteristik özellikleri ile açıklanabilir. Kadınların diğerlerine karşı daha duyarlı, anlayışlı ve kabul edici tarzda ifade edici özelliklerle sahip olması, ilişkilerinde diğerlerini anşama ve onların bakış açısını yakalayabilme olanağı sunmaktadır. Bu durum, kadınsı cinsiyet rolüne

sahip olanlar bireylerin, kararlı, kuralcı, otoriter, katı ve bağımsız gibi özellikler ile karakterize olan erkeksi cinsiyet rolüne sahip bireylerden daha fazla empati becerisi geliştirmesini sağlamaktadır. Benzer şekilde androjen cinsiyet rolüne sahip olan bireylerin erkeksi ve belirsiz cinsiyet rolüne sahip olanlardan daha fazla empati becerisine sahip olması da kadınsılık özelliklerinin yanı sıra, erkeksi özellikleri de barındırması ile açıklanabilir. Her iki cinsiyet rolüne sahip olan bu bireyler, daha geniş davranış repertuarına sahip olmaları nedeniyle, ilişkilerinde daha empatik davranabildikleri düşünülebilir.

- *Başkalarına Güven Alt Boyutunun, Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İncelenmesi*

Cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre başkalarına güven puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiş, ancak ne cinsiyetin ne de cinsiyet rollerinin genç yetişkinlerin başkalarına güven duyma ya da duymamalarında bir farklılığa neden olmadığı görülmüştür (Tablo 41).

Literatürde cinsiyet ve başkalarına güven ile ilgili çalışmalarda da tutarlı bulgular elde edilememiştir. Tracey ve Schneider (1995) ve Hill ve Zrull (1997) çalışmalarında, erkeklerin kadınlardan daha fazla başkalarına güvenmeme gibi kişilerarası sorunlar yaşadıkları sonucunu elde etmişlerdir. Buna karşın Saymaz (2003) çalışmasında, erkeklerin başkalarına güven puanlarının, kızların puanlarına oranla anlamlı şekilde yüksek olduğu sonucunu elde etmiştir.

Güven, diğerlerinin iyi olduğuna dair bir inanç ya da sağlıklı kişilik özelliği olarak tanımlanmaktadır (Erikson, 1982). Psikanalitik bakış açısına göre Freud'un "Oral Dönem"inde; yeni Freudian akım içerisinde yer alan Erikson (1982)'un psiko-sosyal gelişim dönemlerinden "Güvene karşı Güvensizlik" dönemlerinde kazanılan güven ya da güvensizlik duygusunun, bağlanma teorisi (Bowlby, 1973) ve Kişilerarası Şemalar Kuramı (Safran, 1990) olmak üzere birçok teoride, erken dönem ilişkilerinin genelleştirilmesinden kaynaklandığı kabul edilmektedir.

Hupcey, Penrod, Morse, ve Mitcham (2001), yaptıkları literatür taramalarında, “diğerlerine güvenin, bir kişisel özellik mi yoksa yaşam içinde mi öğrenildiği?” sorusuna cevap aramışlardır. Bu soruya farklı cevaplar bulan araştırmacılar güvenin, Erikson ve Rotter’e göre güvenin öğrenilerek kazanıldığını, Gyrtman’a göre ise bir özellik olarak nitelendirildiğini ortaya koymuşlardır. Deutsch’e göre kişisel eğilimler, güvenin gelişiminde ya engel ya da olumlu katkı sağlayacak bir faktör iken, Mayer’e göre de güvenin gelişmesi için hem kişisel özellikler hem de deneyimler önemli rol oynamaktadır.

Başkalarına güvenin oluşmasında bireyin erken dönem ilişkileri, kişinin kendini ve diğerlerine dair algılamaları ve yüklemeleri de son derece önemlidir. Kökleri erken döneme dayanan, algılama ve yüklemelerin etkin olduğu güven duygusunun gelişmesinde, cinsiyet ve cinsiyet rolleri gibi, biyolojik yapıdan gelen ya da toplumsal kalıp yargılarla edinilen yapılardan öte, öznel yaşantıların etkili olduğu kabul edilebilir. Bu nedenle, cinsiyet ya da cinsiyet rollerinin, bireylerin başkalarına güvenmelerinde etkili bir değişken olarak işlev görmediği düşünülebilir.

- *Duygu Kontrolü Alt Boyutunun, Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerine Göre İncelenmesi*

Duygu kontrolü açısından, cinsiyet ve cinsiyet rollerinin farklılık yaratmadığı sonucu elde edilmiştir (Tablo 43).

Literatürde yer alan çalışmalar farklı yönde sonuçlar sunmaktadır. Sprecher (1986), kişilerarası ilişkilerde sorun yaşanması durumunda, her iki cinsiyetin de duygu kontrolünde sorun yaşadıklarına ancak verdikleri tepkilerin farklı olduğuna dikkat çekmektedir. Erkeklerin duygu tepkileri öfke ve karşı tarafı suçlamak iken; kadınlar tepkileri de depresyon, kendini suçlama ve üzüntü şeklinde olmuştur. Roothman, Kirsten ve Winssing (2003), duygusal denge açısından cinsiyetin farklılık yaratmadığını gösteren sonuçlar elde etmiştir. Hill ve Zrull (1997)’da cinsiyetten ziyade, kişilik özelliği olarak benlik odaklı mükemmeliyetçilik geliştiren erkeklerin güç, müdahale etme, saldırgan yönelimleri engelleme gibi duygu kontrolünde daha çok güçlük yaşadıklarını gösteren bulgular elde etmişlerdir. Bacanlı (1997) ise

çalışmasında, cinsiyetin bireylerin kendileri ortaya koyma, duygusal kontrol ve uygun tepkileri vermede bir farklılık yaratmadığını gösteren sonuçlar elde etmiştir.

Duygu kontrolü, duyguların farkında olma, yerinde ve zamanında uygun tepkiler verebilme, kendini kontrol, kendini ayarlama ve düzenleme becerilerini içermektedir. Bu beceriler, hem kişinin karakteristik özelliklerine dayanmakta hem de öznel yaşantılar ile zaman içerisinde edinilmektedir. Ebeveynin model olması, ailenin ve yakın sosyal çevrenin geribildirimleri ve pekiştirmeleri, kişilik özelliği gibi pek çok değişken bireyin duygu kontrolünü etkilemektedir. Cinsiyet ve cinsiyet rollerinin duygu kontrolünde farklılık yaratmaması, bu becerilerin daha kişisel eğilimler ve özellikler ile ilişkili olması ile açıklanabilir.

Bireylerin içinde bulunduğu gelişim dönemi de duygu kontrolünün etkileyen bir değişken olarak düşünülebilir. Aydın (2002), toplumda yer edinme, iş bulma ve eş seçmenin yanı sıra sağlıklı ilişkiler geliştirebilmek için, genç yetişkinlerin “belli bir olgunluk düzeyine erişme” gibi gelişimsel görevleri olduğuna dikkati çekmektedir. Örneklem grubunun genç yetişkin olduğu göz önüne alındığında, duygu kontrolünde cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre farklılık oluşmaması, belli bir düzeyde olgunluğa erişmenin bir sonucu olarak yorumlanabilir.

5.1.3. Kişilerarası İlişki Boyutlarının, Yalnızlık Düzeylerine Göre İncelenmesine İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın bir diğer amacı, kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarının, genç yetişkinlerin yalnızlık düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir.

- *Kişilerarası Bağlılık Alt Boyutunun, Algılanan Yalnızlık Düzeyine Göre İncelenmesi*

Kişilerarası bağlılığın, algılanan yalnızlık düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde, elde edilen sonuçlar kişilerarası bağlılık puanlarının, bireylerin algıladıkları yalnızlık düzeylerine göre farklılaştığı görülmektedir (Tablo 45). Bulgular, yalnızlık düzeyi arttıkça, kişilerarası bağlılık puanlarının da arttığını

göstermektedir. Elde edilen bu bulgu, yalnızlık algısı yüksek olan bireylerin ilişkilerinde daha fazla bağıllık kurmaya çalıştıklarını, o yönde davranış geliştirme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Yalnızlık algısı düşük olan bireylerin ise, kişilerarası ilişkilerinde daha az bağıllık geliştirdikleri görülmektedir.

Vitkus ve Horowitz (1987), yalnız insanların yalnızlıklarının, aslında beceri eksikliğinden çok, durumlara ilişkin olumsuz yüklemeler ve edilgen rollerin benimsenmesi sonucu ortaya çıktığını savunmaktadırlar.

Bireyin kendine ilişkin bilişsel algılamaları, olumsuz yönde ise, kaçınılmaz şekilde diğerlerine bağıllık geliştirmeye yönelmektedir. Bu bağıllık o derece yoğun yaşanır ki, diğer insanlar ile yakın ilişki kurma ve bu ilişkiyi devam ettirme ihtiyacından öteye geçip, kişilerarası ilişkilerde boyun eğici özellikler ve davranışlar şeklinde bağımlılık ile ifade edilmektedir (Pincus ve Wilson, 2001).

Yalnızlık algısı yüksek olan bireylerin, daha fazla kişilerarası bağıllık elde etme istekleri, benlik saygısı ile de ilişkili olabilmektedir. Benlik saygısı ile yalnızlık arasındaki ilişkinin incelendiği çalışmalardan (Russell ve ark, 1980; Jones, Freeman ve Goswick, 1981; Russell, 1982; Vaux, 1988; McWhirter, 1997) elde edilen bulgular, yalnız bireylerin yalnız olmayanlara göre, düşük benlik algısına sahip olduklarını, ilişkilerinde kendilerini ayarlamada yetersiz olduklarını ortaya koymuştur.

Bir başka çalışmada (Anderson, Horowitz ve French, 1983), yaşanan yoğun yalnızlık algısının, bireylerin ilişkilerinde düşük sosyal beceri, biriyle doyum sağlayıcı ilişkiler kuramayacağına ilişkin işlevsel olmayan algılara sahip olma, reddedilmekten ve üzülmekten korkma gibi olumsuz yaşantılara neden olduğunu göstermektedir.

Spitzberg ve Hurt (1987)'de yalnız bireylerin, kişilerarası beceriler geliştirmekte yetersiz ve zayıf içsel denetimli bireyler oldukları; gözlemledikleri kişilerin kendilerinden daha fazla kişilerarası becerilere sahip olduklarına dair inanç

geliştirdikleri ve kendi yetersizliklerine inandıklarını gösteren bulgular elde etmişlerdir.

Yalnızlık algısı artıkça kişilerarası bağlılığında arttığı yönündeki elde edilen bulgu, bireyin kendisini ve sosyal ilişkilerini nasıl algıladığı ve değerlendirdiğinin bir sonucu olarak yorumlanabilir. Yoğun yalnızlık algısına sahip olma, bireyin kendini yetersiz hissetmesine, sağlıklı ilişkiler kuramamasına ve kısır döngü şeklinde yalnızlık yaşamasına neden olmaktadır. Bu durumun bireyin benlik algısını olumsuz yönde etkilediği, diğer insanları kendinden daha güçlü ve değerli görmesine neden olduğu düşünülebilir. Yalnızlık algısı yüksek olan bireylerin, daha fazla kişilerarası bağlılık arzuları, bu tür olumsuz düşünce ve duygulanımların sonucu olarak değerlendirilebilir.

- *Empati Alt Boyutunun, Algılanan Yalnızlık Düzeyine Göre İncelenmesi*

Empati alt boyutu açısından sonuçlar değerlendirildiğinde elde edilen bulgular; genç yetişkinlerin empati puanlarının yalnızlık düzeyine göre farklılaştığını göstermektedir (Tablo 48). Sonuçlar, algılanan yalnızlık düzeyi düşük olan bireylerin en fazla, algılanan yalnızlık düzeyi yüksek olan bireylerin ise en düşük empati puan ortalamasına sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Elde edilen bu bulgular, algılanan yalnızlık düzeyi ile empati arasında ters yönde bir etkileşim olduğunu göstermektedir. Yaşanan yoğun yalnızlık algısı, bireyin empati kurmasını, empatik beceriler geliştirip, sergilemesini olumsuz etkilemektedir.

İnsanlarla birlikte olma ve etkileşimde bulunma, sosyal becerilerin gelişmesine olanak sağlamaktadır. Empatinin oluşabilmesi için öncelikle bireyin diğer insanlarla birlikte olması ve diğer insanların duygu ve düşüncelerinden haberdar olması gerekmektedir. Diğer insanların duygularını imgeleme yoluyla anlamının, benzer duygusal tepkiler verebilmenin de gerekli olduğu kabul edilirse, yalnızlık algısının bu tür becerileri olumsuz etkileyeceğide kabul edilebilir. Oysa yoğun yalnızlık duygusu yaşayan insanlar, kendi duygu ve düşüncelerine odaklanmaları nedeniyle diğer insanların istek ve ihtiyaçlarını anlama ve uygun tepkiler vermede başarısız olabilmektedirler. Yoğun yalnızlık algısı, bireylerin sağlıklı ilişki kurmasına engel

olduğu gibi, sosyal becerilerinin zayıflamasına da neden olmaktadır. Bu nedenle yoğun yalnızlık yaşayanların, daha az empati becerileri sergiledikleri düşünülebilir.

Wittenberg ve Reis (1986), sosyal beceri ile yalnızlık arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında da benzer bulgular elde etmişlerdir. Yalnızlık düzeyi yüksek olan bireylerin, diğer insanlar hakkında olumsuz algılamalara sahip oldukları, onları ve duygularını anlama çabasına giremediklerini ortaya koymuştur. Ayrıca sosyal ilişkiyi başlatma ve sürdürme becerilerinin de eksik olduğuna dair sonuçlar elde edilmiştir.

- *Başkalarına Güven Alt Boyutunun, Algılanan Yalnızlık Düzeyine Göre İncelenmesi*

Başkalarına güven puanlarının, yalnızlık açısından incelendiğinde elde edilen bulgular; başkalarına güvenin yalnızlık düzeylerine göre farklılaştığını ortaya koymaktadır (Tablo 51). Yalnızlık algısı düşük olan bireylerin, orta düzeyde ve yoğun düzeyde yalnızlık algısı olan bireylere göre diğer insanlara daha fazla güven duydukları sonucu elde edilmiştir. Aynı şekilde, orta düzeyde yalnızlık algısı olan ile yüksek yalnızlık algısına sahip olan bireyler arasında da farklılaşma oluşmuştur. Genel olarak bakıldığında, düşük düzeyde yalnızlık algısı olan bireylerin, başkalarına en fazla güvenenler; yüksek düzeyde yalnızlık algısı olan bireylerin ise başkalarına en az güven bireyler oldukları görülmektedir. Tüm bunlar, algılanan yalnızlık düzeyi arttıkça, başkalarına güvenin azaldığını işaret etmektedir.

Yapılan çalışmalara bakıldığında benzer sonuçlar elde edildiği görülmektedir. Jones, Freemon ve Goswick (1981), üniversite öğrencileri ile gerçekleştirdiği çalışmalarında yalnız bireylerin sadece kendilerini değil, diğer insanları da olumsuz algıladıklarını ve bu olumsuz algılamaların diğer insanlara güvenmemeye yol açtığını ortaya koymuştur.

Riggio, Throckmorton, ve DePaola (1990), Hazan ve Shaver (1993), Leondari ve Kiosseoglou (2000), çalışmalarında, başkalarına güvenen bireylerin, daha yüksek benlik saygısına sahip oldukları, daha fazla sosyal beceriler geliştirdikleri, daha az düzeyde kaygı ve yalnızlık yaşadıkları sonucunu elde etmişlerdir. Youniss ve Lorr

(1972)'un elde ettikleri bulgular da benzerlik göstermektedir. Sosyal olarak geri duran, dikkat çekmekten hoşlanmayan, içe dönük bireylerin, başkalarına güven duymadıkları, düşmanlık duydukları sonucunu elde etmişlerdir.

Booth, Barlett ve Bohnsack (1992), yalnızlık ile iletişim yetersizliği arasında doğrusal ilişki olduğunu ortaya koydukları çalışmada, yalnız öğrencilerin kendilerine yardım etmek isteyen öğretmen ve danışmanlara karşı da olumsuz tutum içerisine girdiklerini ve onlara güvenmediklerini gözlemlemiştir.

Başkalarına güvenin gelişmesinde, erken dönem ilişkilerinin etkili olduğu kabul edildiğinde, elde edilen bu bulgunun erken dönem ilişkileri ve bireyin yüklemelerinin bir sonucu olduğu söylenebilir. Birey, erken çocukluk döneminde ebeveyni (özellikle bakım veren) ile ilişkilerinden temel alarak, kendine ve diğerlerine ait geliştirdiği zihinsel modeller sayesinde başkalarına güvenmeyi ya da güvenmemeyi öğrenir. Yaşanan ilişkisi doyum sağlayıcı ve güven verici ise birey kendini sevilen, başkalarının tercih ettiği, ilişkide bulunulmak istenen, saygıdeğer ve önemli bir birey olarak algılamakta aksi durum söz konusu olduğunda birey, değersizlik algıları yaşar, ilişki kurmaktan ya kaçınır ya da başkalarına aşırı bağımlılık geliştirir. Bu da bireyin yalnızlık algısı geliştirmesine neden olur. Benzer şekilde diğerlerine karşı geliştirilen olumlu model, onlara güven, ilişki kurma istekliliği şeklinde yaşamda yerini alır. Eğer birey diğerlerine dair olumsuz model geliştirmiş ise onları güvenilmez, tutarsız, soğuk olarak algılayacaktır. Özellikle erken dönemde olumlu duygusal ilişkiler yaşayan ve karşılıklı besleyici paylaşımlarda bulunma şansı yakalamış olan birey, daha sonraki ilişkilerinde de benzer yaşantıları arayacak ya da sergileyecektir. Aynı şekilde olumsuz yaşantıları olan, sürekli kandırılmış, aldatılmış olan bir birey, kendini koruma duygusu ile hareket edecek ve diğerlerine güvenmekte zorluk çekecektir. Yoğun yalnızlık algısının, bireyin doyum sağlayıcı ilişkiler kuramayacağına ilişkin işlevsel olmayan algılara sahip olma, reddedilmekten ve üzülmekten korkma ile ilişkili olduğu; kendine ve diğerleri dair olumsuz algı ve yüklemelerden kaynaklandığı göz önüne alındığında, yalnızlık algısı ile başkalarına güvenmemenin aynı nedenlerden kaynaklandığı da kabul edilebilir.

- *Duygu Kontrolü Alt Boyutunun, Algılanan Yalnızlık Düzeyine Göre İncelenmesi*

Duygu kontrolü puanlarına bakıldığında, bulgular bireylerin yalnızlık düzeylerine göre duygu kontrol becerilerinde anlamlı bir farklılaşma oluştuğunu göstermektedir (Tablo 54). Bu farklılık, algılanan düşük düzeyde yalnızlık algısı olan bireyler ile orta ve yüksek düzeyde yalnızlık algısı olanlar arasında oluşurken; orta düzeyde yalnızlık algısı olanlar ile de yüksek yalnızlık düzeyi olanlar arasında da gerçekleşmiştir. Sonuçlar; algılanan yalnızlık düzeyi arttıkça, duygu kontrolü puanlarının azaldığını göstermektedir.

Elde edilen bu bulguyu destekleyecek tarzda çalışmalar literatürde yer almaktadır. Young (1982), yoğun yalnızlık algısına sahip olan bireylerin, anlamadıklarına inandıklarını ve bu nedenle insanlarla iletişim kuramadıkları belirtmektedir. Anlamadıklarına dair geliştirilen bu otomatik düşünce, bireylerin duygu ve düşüncelerini ifade etmekten ziyade kendi içlerinde saklama eğilimi geliştirmesine neden olduğu, ancak bu durumun zaman zaman patlamalara ve duygusal tutarsızlıklara yol açabildiği de belirtilmiştir.

Bir başka çalışmada, Whisman ve Friedman (1998)'nin elde ettiği sonuçlar, yoğun yalnızlık algısının işlevsel olmayan tutumlardan kaynaklandığını, bu durumun bireylerin duyguları ifade etmede ve davranışları kontrol etmede güçlük yaşama, duyarsızlık, şüphelenme, kızgınlık ve sosyal kaygı gibi kişilerarası problemlere neden olduğunu göstermektedir.

Yalnızlık algısının, bir kişilik özelliği olarak görüldüğü ve bu bağlamda duygusal tepkilerin incelendiği çalışmalardan bazılarında da, bu araştırmadan elde edilen sonuçları destekler bulgular elde edilmiştir. Youniss ve Lorr (1972), çalışmasında pasif-geri çekilen davranışlar sergileyen kişiler ile utangaç- nörotik alt grupta yer alan sosyal içe dönük bireylerin, duygusal tutarlılıklarının olmadıkları sonucunu elde etmişlerdir. Benzer şekilde Spitzberg ve Hurt (1987) ve Hill ve Zrull (1997), yoğun yalnızlık algısı yaşayan bireylerin içsel denetimlerinin yetersiz olduğunu, duygusal tutarsızlıklar yaşadıklarını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, yalnızlık algısının işlevsel olmayan düşüncelerin bir sonucu olarak değerlendirildiğinde (Peplau ve Perlman, 1982), yoğun yalnızlık algısında, bu tarz düşüncelerin de yoğun olacağı beklenmektedir. Bu durum, bireyin duygularının farkına varma ve uygun şekilde ifade etmesinde sorun yaşamasına neden olmaktadır. dolayısıyla yalnızlık arttıkça duygu kontrolü azalmaktadır.

5.2. Kişilerarası İlişki Boyutlarının, Bazı Demografik Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Sonuçlar

Araştırmada temel amacın yanı sıra kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolünün, bazı demografik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek de amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda yaş, eğitim düzeyi ve medeni durum değişkenleri ele alınmıştır.

5.2.1. Kişilerarası İlişki Boyutlarının, Yaş Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Genç yetişkinlerin kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere katılımcıların yaşları kategorize edilmiş ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) tekniğinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü puanlarının yaş değişkenine göre farklılaşmadığını göstermektedir (Tablo 57, Tablo 59, Tablo 61 ve Tablo 63).

Kişilerarası bağlılığın yaşa göre farklılaşmadığı yönündeki bulgu, Theodore ve Llody (2000)'un çalışmalarından elde edilen bulgular ile tutarlılık göstermektedir. 18–24, 36–45 ve 60-üstü şeklinde üç ayrı yaş kategorisine ayrılan araştırmada, yaş değişkeninin duygusal ifade edicilik ve yakınlık düzeylerinde bir farklılık yaratmadığı sonucu elde edilmiştir. Genç yetişkin ve yetişkin subaylar ile çalışan Gürsoy (2005) da yaş değişkeninin subayların toplam duygusal zeka puanları ve kişilerarası ilişki puanlarında farklılık yaratmadığını ortaya koymuştur.

Ülkemizde genç yetişkin ve yetişkinler ile yapılan benzer çalışmalara rastlanmamakla beraber, benzer amaçla üniversite ve lise öğrencileri ile yapılan çalışmalara bakıldığında, bulgular arasında tutarlılığın olmadığı görülmektedir.

Erözkan (2003), 18-19 yaş grubundaki bireylerin daha fazla onaylanma ihtiyacı içinde oldukları ve daha fazla kırılmalı iç benlik puanı aldıkları yönünde sonuçlar elde ederken, bir diğeri çalışmasında ise (Erözkan, 2004), yaşın reddedilme duyarlılığı açısından farklılık yaratmadığını; ancak 18-19 yaşlarındaki bireylerin daha yüksek kişilerarası duyarlılık puanına sahip oldukları sonucunu elde etmiştir. Benzer yaş grupları ile çalışan Ümmet (2006) ise, yaş arttıkça sosyal kaçmanın azaldığı yönünde bulgular elde etmiştir.

Empati'nin yaşa göre farklılaşmadığı sonucu, literatürde yer alan bazı çalışmalar ile desteklenirken, bazıları ile çelişmektedir. Aydın (1996), empati ile yaş arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucunu elde ederken; Uygun (2006)'un hemşirelerle gerçekleştirdiği çalışmasında, yaş ilerledikçe empati puanlarının da arttığı sonucu elde edilmiştir.

Araştırmada *başkalarına güveninin*, yaşa göre farklılaşmadığı sonucu elde edilmiştir. Hupcey, Penrod, Morse, ve Mitcham (2001), güvenin yaştan ziyade tekrarlanmış yaşantılarla geliştiğini savunmaktadırlar. Genç yetişkinlik, kendi ve başkalarını algılama anlama, diğeriğine güvenme ya da güvenmeme gibi kişilerarası davranış yapılarının oturduğu bir yaş dönemi olması nedeniyle böyle bir farklılığın ortaya çıkmaması beklenen bir sonuçtur.

Duygu kontrolünün yaş değişkenine göre farklılaşmadığını gösteren bulgu, farklı yaş dilimlerini kapsayan çalışmalarının sonuçları ile farklılık göstermektedir. Yaş ile duygu kontrolü arasında olumlu ilişki olduğunu gösteren Stoner ve Spencer (1987), genç yetişkin, orta yaş ve yaşlı yaş gruplarının duygusal tepkilerini incelemiştir. Bulgular, gençlerin daha öfkeli olduklarını, yaşlılara göre daha fazla saldırgan davranışlarda bulduklarını; genç ve orta yaşlıların, yaşlı gruba göre daha fazla şekilde öfkelerini dışa yansıttıklarını göstermektedir. Bu durum, araştırmacılar

tarafından, “yaşlı grubun yaşam süreci içerisinde öfkelerini kontrol etmeyi öğrenmiş olmalarından kaynaklanmaktadır” şeklinde yorumlanmıştır.

Theodore ve Llody (2000) 18–24, 36–45 ve 60-üstü şeklinde üç ayrı yaş kategorisine ayrılan katılımcılar, sonuçlar, orta yaştaki erkeklerin gençlere göre bu yaşam alanlarında daha sağlıklı şekilde kararlar ve tepkiler verdiklerini duygularını kontrol edebildiklerini göstermektedir. Duygusal ifade edicilik ve yakınlık boyutlarında ise yaş, bir farklılık yaratmamıştır.

Genç yetişkinlerin kişilerarası bağlılık, empati, güven ve duygu kontrollerinde yaşın bir farklılık yaratmaması, kişilerarası ilişkilerde biyolojik ve fizyolojik yapıdan ziyade yaşam içinde edinilen öznel yaşantıların, içinde yaşanılan sosyal ve kültürel çevrenin, kişinin kendine ve diğerlerine ilişkin yüklemelerinin, benlik algısı, özerklik, farkındalık gibi kişisel karakteristik yapıların daha belirleyici olabileceğine işaret ettiği düşünülebilir.

Kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü ile ilişkili çalışmalarda, yaşın etkisine dair farklı sonuçların elde edilmesi bu konuların farklı ve büyük gruplar üzerinde araştırılmasını gerekli kılmaktadır.

5.2.2. Kişilerarası İlişki Boyutlarının, Eğitim Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

- *Kişilerarası Bağlılık Alt Boyutunun, Eğitim Değişkenine Göre İncelenmesi*

Eğitim düzeyine göre kişilerarası bağlılık puanları incelendiğinde, genç yetişkinlerin kişilerarası bağlılıklarının eğitim düzeylerine göre farklılaştığı görülmektedir (Tablo 65). Bu farklılık ilkökul-ortaokul ve lise mezunları ile lisans ve lisansüstü mezunları arasında oluşmuştur. Bu bulgu, ilkökul-ortaokul ve lise mezunu bireylerin, lisans ve lisansüstü mezunu bireylerden daha fazla kişilerarası bağlılık geliştirdiklerini ya da böyle bir eğilim içinde olduklarını göstermektedir.

Erkut (1987)’da kızlar için eğitimin, sosyal statü kazandıran ve sınıf atlatan bir değişken olarak görüldüğüne işaret etmektedir. Yıldırım (1997)’ın kız ve erkek

öğrencilerin benlik tasarımlarında ve kendini tanımlarında etkili olan faktörleri incelediği çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Üniversite eğitimi, bireylerin benlik tasarımında etkili bir değişken olarak görülmüştür.

Eğitim, bireyin kendini ve diğerlerini algılamalarını etkileyerek, olumlu benlik algısı geliştirmeye ve kendine güven ile kendine yetebilmeye olanak sağlamaktadır. Ayrıca eğitim, bireyin diğer insanlarla olan ilişkilerinde de etkili bir değişken olarak işlev görmektedir. İlköğretim ve ortaöğretim temel bilgi ve becerilerin kazanıldığı eğitim düzeyi iken; yüksek öğretim bireye sosyal statü ve kimlik kazandırma yolunda bireyi donanımlı kılarak, kendine yetebilecek duruma gelmesine olanak sağlayan yaşantılara ortam hazırlamaktadır.

Bireyi geliştiren, hayatını şekillendirecek iş ve mesleği kazandıran üniversite eğitimi, bireyin daha üst düzey bilişsel beceriler edinmesine yardımcı olacaktır. Belli bir eğitim donanımına sahip olmanın verdiği algılama ve yüklemeler ile birey, kendine dair olumlu benlik algısı geliştirmekte, kendine güvenerek yaşamının sorumluluğunu daha rahat taşıyabilmektedir.. Bu eğitimi alma şansı olmayan bireylerin (ilkokul, ortaokul ve lise mezunlarının), ilişkilerinde diğer insanlara daha fazla bağlılık geliştirme eğiliminde olmaları bu nedenlere yüklenebilmektedir.

- *Empati Alt Boyutunun, Eğitim Değişkenine Göre İncelenmesi*

Genç yetişkinlerin empati becerileri, eğitim düzeyine göre incelenmiş ve eğitim düzeyinin empatik davranım geliştirmede bir farklılık yaratmadığı sonucu elde edilmiştir (Tablo 68).

Eisenberg ve Fabes, (1998), empatinin bir değer olduğunu ve aile ortamında gözlenerek, model alma yolu ile öğrenildiğini savunmaktadır. Goleman (1995), ailenin çocuk ile ilişkisinin, bireyin diğerleri ile ilişkilerin de belirleyici rol oynadığına dikkat çekmektedir. Ebeveynden alınan olumlu geribildirimler, duygusal ihtiyaçlara yönelik hassasiyet ya da duyarsızlık, çocuğun geliştireceği empatik tepkileri belirleyen unsurla olmaktadır. Empati becerisinin eğitime göre farklılaşmadığı yönünde elde edilen sonuç, bu şekilde açıklanabilmektedir.

Rogers (1983)'a göre empati, hem bilişsel hem de duygusal boyutu kapsayan bir kavramdır. Mevcut eğitim sisteminde, geleneksel olarak temel teorik bilgi ve becerilerin kazandırılmasına öncelik verilmiş; bilişsel alan ön plana çıkarken, duygusal kazanımlar arka planda kalmıştır. Genç yetişkinlerin eğitimlerine göre empati becerilerinde farklılığın oluşmaması, eğitim sisteminin içeriği ve öncelikleri ile açıklanabilir.

Aydın (1996), alınan eğitimden öte yapılan mesleklerin empati ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, yardım meslekleri olarak isimlendirilen, kişilerarası ilişkilerin yoğun yaşandığı öğretmenlik, doktorluk, polislik gibi mesleklerde çalışan kişilerin empati düzeyleri, ilişkilerin daha az olduğu mühendis ve teknisyenlerden oluşan ikinci gruptan daha yüksek bulunmuştur. Benzer bir diğer çalışmada, Uygun (2006), hemşirelerin empati düzeylerini incelemiştir. Sonuçlar, eğitim düzeyinin empati puanlarında farklılıklar yarattığını göstermektedir. 4 yıllık yüksek eğitim ve üstünde eğitim gören hemşirelerin empati puanları, diğer meslektaşlarına göre anlamlı derecede yüksek çıkmıştır.

- *Başkalarına Güven Alt Boyutunun, Eğitim Değişkenine Göre İncelenmesi*

Genç yetişkinlerin başkalarına güvenlerinin, eğitim düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığı sınındığında elde edilen bulgular, eğitim düzeyinin başkalarına güven duymalarını etkileyen bir değişken olduğunu göstermektedir (Tablo 70). Elde edilen sonuçlar, lise mezunları ile lisans ve lisansüstü mezunu genç yetişkinler arasında, başkalarına güven açısından farklılık oluştuğunu göstermektedir. Bu bulgu, lisans ve lisansüstü mezunu genç yetişkinlerin, lise mezunlarından daha fazla düzeyde başkalarına güvendiklerini göstermektedir.

Başkalarına güven, yaşam içerisinde öğrenilir. Yaşam zenginleştikçe, farklı uyarıcılara maruz kaldıkça birey, başkalarına dair farklı algılamalar geliştirmekte ve kendini bilişsel anlamda zenginleştirmektedir. Farklı yaşantılar sağlayan üniversite eğitimi, farklı kişilerarası iletişim becerilerinin yaşanmasına da olanak verdiği için, diğerlerine dair olumsuz yüklemeler azalacak ve daha rahat başkalarına güvenilecektir.

Eğitimin bireyin benlik saygısını olumlu yönde etkilediği kabul edilirse, yüksek öğretimin farklı ve zengin yaşantılar sağlaması, bireyin hem kendini hem de diğerlerini olumlu algılamasına yardımcı olduğu düşünülebilir. Böylece bireyin, başkalarına daha fazla güveneceği de kabul edilebilir.

- *Duygu Kontrolü Alt Boyutunun, Eğitim Değişkenine Göre İncelenmesi*

Son olarak eğitim düzeyine göre duygu kontrolü puanları incelenmiş ve eğitim düzeyinin duygu kontrolünde farklılaşmaya neden olduğu yönünde bulgular elde edilmişti (Tablo 73). İlkokul-ortaokul mezunu bireyler ile lisans ve lisansüstü mezunu bireyler arasında oluşan farklılık, lisans ve lisansüstü mezunu genç yetişkinlerin, duygularını ilkokul-ortaokul mezunu bireylere göre daha fazla kontrol edebildiklerini ortaya koymuştur.

Duygu kontrolü kendini anlama, duygularını fark etmenin yanı sıra başkalarının duygularını da tanıma ve fark etmeyi kapsamaktadır. Farkında oluş ile birlikte, uygun ortamlarda uygun tepkiler verebilme de, duygu kontrolü başlığı altında ele alınır (Carver ve Scheier, 1998).

Daha önce de bahsedildiği gibi, lisans ve lisans üstü eğitim, bireyin kendi yakın sosyal çevresi dışında başka kişi ve kişilerle farklı yaşantıların yaşanmasına olanak sağlamaktadır. Farklı kişilerle yaşanan deneyimler, bireyin duygu kontrolü sağlamasında olumlu yönde desteklemektedir.

Aydın ve İmamoğlu (2001) 20-45 yaşları arasındaki 275 kadın ile gerçekleştirdikleri çalışmalarında, eğitim düzeyinin öfke ve öfke ifade stillerinde farklılık yarattığını gösteren sonuçlar elde etmişlerdir. Bulgular, genel olarak bakıldığında, lise mezunu olmanın kadınların öfke yaşantıları ve öfke ifade tarzlarında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Eğitim ve öfke ifade tarzları arasındaki ilişkiye bakıldığında; ilkokul ve ortaokul mezunlarının lise ve üniversite mezunu olan kadınlara oranla daha fazla sürekli öfke yaşadıkları buna karşın daha fazla öfke içe ifade tarzını kullandıkları; ilkokul mezunlarının en yüksek oranda öfkelerini kontrol ettikleri ortaya çıkmıştır.

5.2.3. Kişilerarası İlişki Boyutlarının, Medeni Durum Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığına İlişkin Bulgular

Medeni duruma göre genç yetişkinlerin kişilerarası bağlılık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrollerinin farklılaşp farklılaşmadığı da incelenmiştir. Bulgulara göre kişilerarası bağlılık, empati ve başkalarına güven alt boyutlarında medeni duruma göre bir farklılık oluşmazken (Tablo 75, Tablo 76 ve Tablo 77); duygu kontrolü boyutunda farklılaşmanın oluştuğunu görülmektedir (Tablo 78). Bu farklılaşma, bekârların lehine oluşurken, bekârların duygularını evli olanlara göre daha fazla kontrol edebildiklerini de işaret etmektedir.

Yapılan çalışmalarda, evliliğin kişilerarası ilişkilerde farklılık yaratmadığı ortaya konmuştur. Gürsoy (2005), KKK'da görev yapan subayların kişilerarası ilişkileri ve duygusal zeka arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında da medeni durum değişkeni toplam duygusal zeka puanları, kişilerarası ilişki puanları ve diğer temel boyutlarda istatistiksel açıdan bir farklılık elde edilmemiştir. Benzer şekilde Uygun (2006)'un çalışmasında da, medeni durumun hemşirelerin empati puanlarında bir farklılık yaratmamıştır.

Duygu kontrolünde ilk adım, duyguların farkında oluşu ve onları sağlıklı şekilde ifade edilmesini kapsamaktadır. İşlevsel olmayan, olumsuz bilişler, otomatik düşünceler duyguların kontrol edilmesini ve ifade edilmesini engellemektedir. Evlilik stresli yaşam olayı olarak görülmektedir (Ünal ve ark. 2002). Daha fazla sorumluluk, toplumsal beklentiler ve farklı alanlarda baş edilmesi gereken sorunlar, bireyde daha fazla baskı oluşturmakta, bu durum duyguların kontrol edilmesini zorlaştırmaktadır. Evli olmanın ve evlilikle ilgili yaşantıların, bir stres faktörü olarak değerlendirilmesi bireyin birikimler yaşamasına, kendine ve diğerlerine dair olumsuz yüklemeler yapmasına neden olabilmektedir. Bu durum, duygu kontrolü güçleştiren bir değişken olarak değerlendirilebilir.

5.3. Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, getirilebilecek öneriler şu şekilde sıralanabilir:

1. Bu araştırmada kullanılan ve geliştirilen ölçek, genç yetişkin grubu için oldukça tatminkar sonuçlar vermiştir. Diğer gelişim dönemleri açısından kişilerarası ilişkilerin değerlendirilmesinde, ölçeğin kullanışlı olup olmadığı sınınanarak; farklı gelişim dönemlerindeki bireylerin, kişilerarası ilişkilerinin karşılaştırılmalı olarak incelenmesinde ölçekten yararlanılabilir.

2. Kişilerarası ilişkilerde bağıllık ve bağımlılık kavramları birbiriyle iç içe geçen yapılar şeklinde işlev görmektedir. Farklı çalışmalar ile kültürel olarak bağıllık ve bağımlılık kavramları, farklı gelişim dönemlerini içine alan çalışmalar ile incelenmelidir.

3. Bireysel farklılıklar ve erken dönem ilişkileri, bireyin kişilerarası ilişkilerini etkileyen temel değişkenler olarak görülmektedir. Bu nedenle bireyselleşme ve özerklik için ana-babaya çocuk yetiştirmede bilinçli uygulama becerisi verecek eğitim verilebilir.

4. Ailelerin bilinçlendirilmesinde konu ile ilgili uzmanların ve üniversitelerin öncülüğünde, tüm Türkiye'yi içine alacak bir kamuoyunun yaratılması, var olan etkinliklerin sürdürülmesi, yeniliklerin geliştirilmesinin gerekliliğine inanılmaktadır.

5. Kişilerarası bağıllık, empati, başkalarına güven ve duygu kontrolü ile ilişkili çalışmalarda, yaşın etkisine dair farklı sonuçların elde edilmesi bu konuların farklı popülasyonlarda ve daha geniş yaş aralıklarında incelenmesini gerekli kılmaktadır.

6. Kültürel yapıların, cinsiyet rolleri üzerindeki belirleyici etkisi dikkate alınarak, çalışmanın daha farklı ve geniş örneklem üzerinde incelenmesinde fayda vardır.

KAYNAKLAR

- Acton, S.G. (1999). *Interpersonal theory and circumplex structure*. Unpublished Dissertation. Northwestern University. Illinois.
- Adelman, H.S. ve Taylor, L. (1993). *Learning problems and learning disabilities*. Pacific Grove: Brooks / Cole.
- Agnew, C. R., Van Lange, P.A.M., Rusbult, C. E., ve Langsten, C. A. (1998). Cognitive interdependence: Commitment and mental representation of close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74 (4), 939-954.
- Ainsworth, M. (1969). Object relations, dependency and attachment: A theoretical review of infant-mother relationship. *Child Development*, 40, 969-1025.
- Akbağ, M. ve İmamoğlu, S. (2006). Attachment styles, shame, guilt, and loneliness. *I. International Acceptance-Rejection Congress*. İstanbul.
- Akbağ, M. ve Çelik, H. (2007). Parental acceptance rejection and personality factors: their impacts on interpersonal sensitivity and romantic relationship satisfaction. *X. European Congress of Psychology, Prague, Czech Republic*.
- Akgül, A. ve Çevik, O. (2003). *İstatistiksel analiz teknikleri*. Ankara: Emek Ofset Baskı
- Alberti, R. ve Emmons, M. (1998). *Atılganlık hakkınızı kullanın*. (S. Kaplan, Çev.). Ankara: HYB Yayıncılık.
- Alden, L.E. ve Phillips, N. (1990). An interpersonal analysis of social anxiety and depression. *Cognitive Therapy and Research*, 14, 499-513.

- Alden, L.E., Wiggins, J.S., ve Pincus, A.L (1990). Construction of circumplex scales for the inventory of interpersonal problems. *Journal of Personality Assessment*, 55, 521- 536.
- Allport, G. W. (1985). The historical background of social psychology. In G. Lindzey ve E. Aronson (Eds.), *The handbook of social psychology*. New York: McGraw Hill.
- Altıntaş, M. (1991). *Kendini ayarlama becerisi ve arkadaşlık ilişkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Amidon, E., Kumar, V.K. ve Treadwell, T. (1983). Measurement of intimacy attitudes: The intimacy attitude scale-revised. *Journal of Personality Assessment*, 47 (6), 635-639.
- Anastasi, A. (1988). *Psychological testing*. New York: Macmillan Publishing Company.
- Anderson, C.A., Horowitz, L.M. ve French, R.D. (1983). Attributional style of lonely and depressed people. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45 (1), 127-136.
- Antill, J. K. (1983). Sex role complementarity versus similarity in married couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45(1), 145-155.
- APA (1994). *DSM-IV: Mental bozuklukların tanılma ve sayımsal elkitabı*. 4. Baskı, (E. Köroğlu, Çev.). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.
- Aron, A. ve Aron, E. (1986). *Love and the expansion of self: Understanding attraction and satisfaction*. New York, NY: Hemisphere Publishing.

- Asher, S.R., ve Dodge, K.A. (1986). Identifying children who are rejected by their peers. *Developmental Psychology*, 22, 444–449.
- Asher, S.R., Hymel, S., ve Renshaw, P.D. (1984). Loneliness in children. *Child Psychology*, 55, 1456–1464.
- Aşılı, G. (2001). *Üniversite öğrencilerinin cinsiyet rolleri ve ego (ben) durumları arasındaki ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., ve Hilgard, E. R. (1995). *Psikolojiye giriş*. (K. Atakay, M. Atakay ve A. Yavuz, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Attridge, M., Berscheid, E., ve Sprecher, S. (1998). Dependency and insecurity in romantic relationships: Development and validation of two companion scales. *Personal Relationships*, 5, 31-58.
- Aydın, A. (1996). *Empatik becerilerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, B. (1991). Cinsiyet ve cinsiyet rolleri açısından atılganlık seviyesinin incelenmesi. *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3, 25-36.
- Aydın, B. (2002). Genç yetişkinlik. *İçn:Gelişim psikolojisi*. (Ed: B. Aydın). Ankara: Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.
- Aydın, B. (2004). **Çocuk ve ergen psikolojisi**. Ankara: Atlas Yayın Dağıtım

- Aydın, B. ve İmamoğlu, S. (2001). Anger expression styles of women with psychological abuse and nonabuse backgrounds. *İstanbul: VIII. ISPCAN Europeran Child Abuse and Neglect Conference, ISPCAN ve TSPCAN.*
- Aydın, B ve Kavuncu, A. N.(1991). Farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki lise öğrencilerinde cinsiyet rollerinin araştırılması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 1 (2), 53-66.*
- Aydın, B., Malkoç, A., Erginsoy, D. ve Onat, O. (2008). Üniversite öğrencilerinin rekabetçi tutum özellikleri ile aile ortamı, durumluk-sürekli kaygı ve iletişim becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *IX. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.*
- Aydın, B., ve Öztütüncü, F. (2001). Examination of adolescents' negative thoughts, depressive mood, and family environment. *Adolescence, 36 (141), 77-84.*
- Aytekin, F. ve Bulduk, S. (2000). Üniversite öğrencilerine verilen eğitim modellerinin davranış değişikliğine etkisinin incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi, 148, 33-37.*
- Bacanlı, H. (1997). *Sosyal ilişkilerde benlik: Kendini ayarlamanın psikolojisi.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Baldwin, M. W. (1992). Relational schemas and the processing of social information. *Psychological Bulletin, 112, 461-484.*
- Balkır, A. (1989). *Kadınların kendini algılaması.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

- Bankier, S. (1997). *Attachment styles and interpersonal problems in identity formation*. A Doctoral Dissertattion. Long Island University.
- Bartholomew, K. (1994). Assessment of individual differences in adult attachment. *Psychological Inquiry*, 5, 23-27.
- Bartholomew, K., ve Horowitz, L, M. (1991). Attachment styles among young adults: a test of a four-category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226-244.
- Baxter, L. A. ve Montgomery, B. M. (1996) *Relating: Dialogues and dialectics*. New York: Guilford Press.
- Baykal, S. (1988). *Üniversite öğrencilerini cinsiyet rolleriyle ilgili kalıpyargıların bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Befu, Harumi (1977). Social exchange. *Annual Review of Anthropology*, 6, 225-281.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 155-162.
- Bem, S. L. (1975). Sex role adaptability: One consequence of psychological androgyny . *Journal of Personality and Social Psychology*, 31, 634-643.
- Bem, S. L. (1984). Androgyny and gender schema theory: A conceptual and empirical integration. In T. B. Sonderegger (Ed.), *Psychology and gender: Nebraska Symposium on Motivation*, Nebraska: University of Nebraska Press.
- Benjamin, L. S. (1979). Use of structural analysis of social behavior (SASB) and Markov chains to study dyadic interactions. *Journal of Abnormal Psychology*, 88, 303–319.

- Berscheid, E. ve Reis, H. T. (1998). Attraction and close relationships. In D. T. Gilbert, S. T. Fiske, ve G. Lindzey, (Eds.), *Handbook of social psychology*, (4th Ed.), (pp. 193-281). Boston: McGraw-Hill.
- Berker, M.J. (1993). The development of an autonomy scale based on recent insight into gender identity. *European Journal of Personality*, 7, 177-194.
- Bierman, K.L. (1984). Process of change during social skills training with preadolescents and its relation to treatment outcome. *Child Development*, 57, 230-240.
- Birtchnell, J. (1987). Attachment-detachment, directiveness-receptiveness: A system for classifying interpersonal attitudes and behavior. *British Journal of Medical Psychology*, 60, 17-27.
- Blatt, S.J., Zohar, A.H., Quinlan, D.M., Zuroff, D.C., ve Mongrain, M. (1995). Subscales within the dependency factor of the Depressive Experiences Questionnaire. *Journal of Personality Assessment*, 64, 319-339.
- Blumer, Herbert (1969). **Symbolic interactionism: Perspective and method.** Berkeley: University of California Press.
- Booth, R. (2000). Loneliness as a component of psychiatric disorders. *Medscape Psychiatry and Mental Health eJournal*, 5(2).
<http://www.medscape.com/viewarticle/430545>. web adresinden 10 Ekim 2007 tarihinde edinilmiştir.
- Booth, R., Barlett, D. ve Bohnsack, J. (1992). An examination of the relationship between happiness, loneliness, and shyness in college students. *Journal of College Students Development*, 33, 157-162.
- Bornstein, R.F. (1992). The dependent personality: Developmental, social, and clinical perspectives. *Psychological Bulletin*, 112, 3-23.

- Bornstein, R.F. (1995). Sex differences in objective and projective dependency tests: A meta-analytic review. *Assessment*, 2, 319-331.
- Bornstein, R.F., Bowers, K.S., ve Robinson, K.J. (1995). Differential relationships of objective and projective dependency scores to self-report of interpersonal life events in college students subjects. *Journal of Personality Assessment*, 65 (2), 255-269.
- Bornstein, R.F. ve Cecero, J.J. (2000). Deconstructing dependency in a five factor world: A meta-analytic review. *Journal of Personality Assessment*, 74 (2), 324-343.
- Bornstein, R.F., Hilsenroth, M.J., Padawer, J.R., ve Fowler, J.C. (2000). Interpersonal dependency and personality pathology: Variations in Roschach Oral Dependency scores across axis II diagnoses. *Journal of Personality Assessment*, 75 (3), 478-491.
- Bornstein, R.F., Languirand, M. A., Geiselman, K.J., Creighton, J.A., West, M. A., Gallagher, H.A., ve Eisenhart, E.A. (2003). Construct validity of the relationship profile test: A self-report of dependency-detachment. *Journal of Personality Assessment*, 80 (1), 64-74.
- Bornstein, R.F., Ng, M.H., Gallagher, H.A., Kloss, D. M., Regier, N.G. (2005). Constrasting effects of self-schema priming on decisions and interpersonal strop task performance: Evidence for a cognitive/interactionist model of interpersonal dependency. *Journal of Personality*, 73 (3), 732-761.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss. Volume II: Separation: anxiety and anger*. New York: Basic Books.

- Bowlby, J. (1977). The making and breaking of affectional bonds: Aetiology and psychopathology in the light of attachment theory. *British Journal of Psychiatry*, 130, 201-210.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss. Volume III: Loss, sadness and depression*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss. Volume I: Attachment*. (2nd ed.). New York: Basic Books.
- Bozgeyikli, H. (2001). *Üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri ile kişilerarası ilişkilerde farkında olma düzeyleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Brennan, T. (1982). Loneliness and adolescence. In L.A. Peplau ve D. Perlman (Eds.), *Loneliness: A sourcebook of current theory, research and therapy* (pp. 269-290). New York: Wiley.
- Bretherton, I. (1985). Attachment Theory: Retrospect and prospect. In I. Bretherton ve E. Waters (Eds.), *Growing points of attachment: Theory and research. Monographs of The Society for Research in Child Development*, 50 (Vol.1-2, Serial No: 209, pp. 3-35). Chicago: University of Chicago Press.
- Bretherton, I. (1987). New perspective on attachment relations: security, communication, and internal working models. In J. Osofsky (Ed.), *Handbook of infant development*, (pp. 1061-110). New York: Wiley.
- Bryant, J. (2003). *Communication and emotion: Essay in honor of Dolf Zillman*. (pp. 107-126). NJ: USA: Lawrence Erlbaum Associates Inc.
- Bucholz, S. (1999). Adolescents' perception of aloneness and loneliness. *Adolescence*, 34 (133), 203-214.

Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. (Erguvan-Sarioğlu, D.İ., Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Buss, D. (1981). Sex differences in the evaluation and performance of dominant acts. *Journal of Personality and Social Psychology*, 40 (1), 147-154.

Büyüksahin, A. (2006). *Yakın ilişkilerde bağlanım: yatırım modelinin bağlanma stilleri ve bazı ilişkisel değişkenler yönünden incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Büyüköztürk, Ş. (2005). *Veri analizi el kitabı*. (5. Basım), Ankara: PegemA Yayıncılık.

Cannava, P. (2002). *Attachment styles and the interpersonal circumplex*. Unpublished Doctorate Thesis. California: Pacific Graduate School of Psychology.

Caplan, M.Z., Weissberg, R.P., Grober, J.S., Sivo, P.J., Grady, K., ve Jacoby, C. (1992). Social competence promotion with inner-city and suburban young adolescents: The effects of social adjustment and alcohol use. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 60, 56-63.

Carli, L. L., Ganley, R., ve Pierce-Otay, A. (1991). Similarity and satisfaction in roommate relationships. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 17(4), 419-426.

Carson, R. (1969). *Interaction concepts of personality*. Chicago, IL: Adline.

Carson, R. C. (1991). The social-interactional viewpoint. In Hersen, M., Kazdin, A. ve Bellack, A. (Eds.), *Handbook of clinical psychology*, (2. ed.), (pp.185-199). New York: Pergamon.

- Caruso, J.C., ve Spirrison, L.C. (1994). Early memories, normal personality variation, and coping. *Journal of Personality Assessment*, 63 (3), 517-533.
- Carver, C.S., ve Scheier, M.F. (1998). *On the self-regulation of behavior*. New York: Cambridge University Press.
- Catterell, J. (1992). The relation of attachments and supports to adolescence. *Journal of Adolescence*, 17, 28-42.
- Chandler, D. (2006). *Television and gender roles*.
<http://www.aber.ac.uk/media/modules/TF33120/gendertv.html>. web adresinden 11.09.2007 tarihinden edinilmiştir.
- Collins, N.L., ve Read, S.J. (1990). Adult attachment working models, and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(4), 644-663.
- Cooper, M.L., Shaver,, P.R., ve Collins, N.L. (1998). Attachment styles, emotion regulation, and adjustment in adolescence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1380-1397.
- Covert, M. V., Tangney, J. P., MAddux, J. E., ve Helleno, N. M. (2003). Shame,-proneess, guilt-proneess, and interpersonal problem solving: A social cognitive analysis. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 22 (1), 1-12.
- Cramer, K.M., ve Barry, J.E. (1999).Conceptualizations and measures of loneliness: A comparison of subscales. *Personality and Individual Differences*, 27, 491-502.
- Cramer, M. K. ve Nedeyley, K. A. (1998). Sex differences in loneliness: The role of masculinity and femininity. *Sex Roles: A Journal of Research*, 38, 645–652.

- Cramer, K.M.; Ofosu, H. B., ve Barry, J.E. (2000). An abbreviated form of the social and emotional loneliness scale for adults (SELSA). *Personality and Individual Differences*, 28, 1125–1131.
- Cronbach, L.J. (1970). *Essentials of psychological testing*. (3rd Ed.). New York: Harper ve Row Publishers, Inc.
- Curun, F. (2006). *Yüklemeler, iletişim çatışmaları, cinsiyet ve cinsiyet rolü yönelimi ile evlilik doyumunu arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, H. (2006). *Üniversite birinci sınıf öğrencilerinin saldırganlık tepkileri, bağlanma tarzları ve kişilerarası şemalarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimler Enstitüsü.
- Dacey, J. S., ve Travers, J. F. (1996). *Human development across life span*. Chicago: Brown ve Benmark Publishers.
- Darcy, K., Davila, J., ve Beck, J. G. (2005). Is social anxiety associated with both interpersonal avoidance and dependence? *Cognitive Therapy and Research*, 29, 171-186.
- Davis, J.L. ve Rusbult, C.E. (2001). Attitude alignment in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 81, 65-84.
- De Jong Gierveld, J. (1988). A review of loneliness: Concept and definitions, determinants, and consequences. *Review in Clinical Gerontology*, 8, 73-80.
- Demir, A. (1989). UCLA yalnızlık ölçeğinin geçerlik ve güvenirliği. *Psikoloji Dergisi*, 7 (23), 14-18.
- Demir, A. (1990). *Üniversite öğrencilerinin yalnızlık düzeylerini etkileyen bazı etmenler*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi.

- Demir, A. (2001). Loneliness and social dissatisfaction in Turkish adolescents. *Journal of Psychology, 135 (1)*, 113-124.
- Demir, A., ve Fisiloglu, H. (1999). Loneliness and marital adjustment of Turkish couples. *Journal of Psychology, 133 (2)*, 230-241.
- Demir, A., ve Tarhan, N. (2001). Loneliness and social dissatisfaction in Turkish Adolescents. *Journal of Psychology, 135 (1)*, 113–124.
- Deniz, E., Hamarta, E. ve Arı, R. (2005). An investigation of social skills and loneliness levels of university students wiht respect to their attachment styles in a sample of Turkish students. *Social Behavior and Personality, 33 (1)*, 19-32.
- Dereboy, İ. F. (1993). *Kimlik bocalaması*. M alatya: Özmert Ofset.
- DiTommaso, E., Brannen-McNulty, C., Ross, L., ve Burgess, M. (2003). Attachment styles, social skills and loneliness in young adults. *Personality and Individual Differences, 35(2)*, 303-312.
- Downey, G. ve Feldman, S. (1996). Implications of rejection sensitivity for intimate relationships. *Journal of Personality and Social Psychology, 70*, 1327-1343.
- Dökmen , Ü. (2004). *İletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dökmen Z. Y. (1998) Kendi cinsiyetine ve diğer cinsiyete ilişkin algının cinsiyet ve cinsiyet rollerine göre karşılaştırılması. *3P Psikoloji Psikiyatrı Psikofarmakoloji Dergisi, 6 (43)*, 276–284
- Dökmen, Z. Y. (1999). BEM cinsiyet rolü envanteri kadınsılık ve erkeksilik ölçekleri Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *Kriz Dergisi 7(1)*, 27–40

- Dökmen, Z. Y. (2000). Kendi cinsiyetindekilere ve diğer cinsiyettekilere ilişkin algı, cinsiyet rolleri ve depresyon ilişkileri. *Kriz Dergisi*, 9(1), 9-19.
- Duck, S.(1993). *Individuals in relationships: Understanding relationships processes series. Volume I*. UK: SAGE Publications.
- Duck, S., West, L., ve Acitelli, L.K. (1997). Sewing the field: The tapestry of relationships in life and research. In S. Duck (Ed.), *Handbook of personal relationships*. (2nd ed.). new York: John Wiley ve Sons Ltd.
- Dunkley, D. M., Blankstein, K.R., Zuroff, D.C., Lecce, S., ve Hui, D. (2006). Neediness and connectedness and the five-factor model of personality. *European Journal of Personality*, 20, 123-136.
- Duru, E. (2002). Öğretmen adaylarında empatik eğilim düzeyinin bazı sikososyal değişkenler açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 12-21.
- Duy, B. (2003). *Bilişsel-davranışçı yaklaşıma dayalı grupla psşkolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin yaşadığı yalnızlık ve fonksiyonel olmayan tutumlarını azaltmadaki etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Eisenberg, N. (2000). Emotion, regulation, and moral development. *Annual Review of Psychology*, 51, 665-697.
- Eisenberg, N. ve Lennon, R. (1983). Sex differences in empathy and related capacities. *Psychological Bulletin*, 94, 100–131.
- Eken, H. (2006). Toplumsal cinsiyet olgusu temelinde mesleğe ilişkin rol ile aile içi rol etkileşimi: Türk Silahlı Kuvvetlerindeki kadın subaylar. *Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15, 247- 278.

- Eliot, S.N. ve Gresman; F.M. (1987). Children's social skills: Assessment and classification practices. *Journal of Counseling and Development*, 66, 96-99.
- Ember, C. R. ve Ember, M. (2004). *Encyclopedia of sex and gender- men and women in the world's culture, volume 1*, 14. New York: Kluwer Academic Plenum Publishers.
- Engler, B. (1985). *Theories of personality*. Boston: Houghton Mifflin.
- Ergin, D. Y. (1995). Ölçeklerde geçerlik ve güvenilirlik. *Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Dergisi, Sayı 7*, 125-148.
- Erginsoy, D. (2002). *Duygusal zeka ve kişilerarası ilişkiler tarzları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Erikson, E. (1982). *The life cycle completed*. New York: Norton.
- Ernst, J.M., ve Cacioppo, J.T. (1999). Lonely hearts: Psychological perspectives on loneliness. *Applied and Preventive Psychology*, 8, 1-22.
- Ersanlı, K. ve Balcı, S. (1998). İletişim becerileri envanterinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 22 (10), 7-12.
- Erözkan, A. (2003). Üniversite öğrencilerinin kişilerarası duyarlılık ve depresyon düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. (Özet kitabı). VII. *Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi* (74-75). Malatya: İnönü Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.
- Erözkan, A. (2004). Üniversite öğrencilerinin kişilerarası duyarlılık ile reddedilme duyarlılıklarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (2), 85-98.

- Esen, Y. ve Bağlı, M. (2003). İlköğretim ders kitaplarındaki kadın ve erkek resimlerine ilişkin bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35, (1-2), 143-154.
- Eylen-Özyurt, B. (2004). Cinsiyet. İçn: *Eğitimde bireysel farklılıklar*. (Y. Kuzgun ve D. Deryakulu, Eds.), 315-343, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Falk, D. R. ve Wagner, P. N. (1985). Intimacy of self-disclosure and response process as factors affecyng the development of interpersonal relationships. *Journal of Social Psychology*, 125, 557-570.
- Feldman, S.C., Martinez-Pons, M., ve Shaham, D. (1995). The relationship of self-efficacy, self-regulation, and collaborative verbal behavior with grades: Preliminary findings. *Psychological Reports*, 77, 971-978.
- Felmlee, D. ve Sprecher, S. (2000). Close relationships and social psychology: Intersections and future paths. *Social Psychology Quarterly*, 63 (4), 365-376.
- Feng, J., Lazar, J., ve Preece, J. (2004). Empathy and online interpersonal trust: A fragile relationship. *Behavior and Information Technology*, 25, 24-62.
- Fenster-Kuehl, E. D. (1993). *Gender differences in empathy and seperation-individuation: An investigation of self-in-relation theory*. Unpublished Doctorate Thesis, Fairleigh Dickinson University.
- Festinger, L. ve Carlsmith, J. M. (1959). Cognitive consequences of forced compliance. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 58, 203-211.
- Fishbane, M. D. (2001). Relational narratives of the self. *Family Process*, 40 (3), 273-292.
- Fiske, S. ve Taylor, S. (1991). *Social cognition*. New York: McGraw-Hill.

- Flett, G.L., ve Davis, R.A: (2003). Self-criticism, dependency, silencing the self, and loneliness: A test of a mediational model. *Personality and Individual Differences*, 35(8), 1735–1752.
- Freedman, J. L., Sears, D.O., ve Carlsmith, J.M. (2003). *Sosyal psikoloji*. (4. Baskı) (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge Kitapevi.
- Freeman, N. (1998). *Constructive thinking and early maladaptive schemas as predictors of interpersonal adjustment and marital satisfaction*. Unpublished Doctorate Thesis. Biola University: Faculty of the Rosemead School of Psychology.
- Galanaki, E.P., ve Kalantzi-Azizi, A. (1999). Loneliness and social dissatisfaction: Its relation with children's self-efficacy for peer interaction. *Child Study Journal*, 29 (1), 1–22.
- Geçtan, E. (1993). *Psikanaliz ve sonrası*. (5. Basım). Ankara: Remzi Kitabevi
- Geçtan, E. (2004). *İnsan olmak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Gergen, K. J. (1973). Social psychology as history. *Journal of Personality and Social Psychology*, 26, 309-320.
- Girginer, H. U. (1994). *Türk toplumunda cinsiyet rolleri algısı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Goleman, D. (1995). *Duygusal zeka: EQ neden IQ'den daha önemlidir?* (BANu Seçkin-Güzel ve Osman Öztekin, Çev.). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Greenberg, M.; Siegel, J., ve Leitch, C. (1983). The nature and importance of attachment relationships to parents and peers during adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 12, 373–386.

- Goto, S.G. (1996). To trust or not to trust: Situational and dispositional determinants. *Social Behavior and Personality*, 24 (2), 119-132.
- Graham, G., ve LaFollette, H. (1989). *Person to person*. Philadelphia: Temple University Press.
- Gravetter, F. J. Ve Wallnau, L. B. (2000). *Statistics for the behavioral science*. Belmont: Wadsworth Thomson Learning.
- Gregory, R. J. (1996). *Pschological testing: History, priniples and applications*. Massachausettes: Allyn and Bacon.
- Grossarth-Maticek,R., Eysenck, H. J. ve Boyle, G.J. (2000). Interaction of psychological and physical risk factors in the causation of mammary cancer and its prevention through psychological methods of treatment. *Journal of Clinical Psychology*, 56, 35-50.
- Gurtman, M.B. (1992). Construct validity of interpersonal dependency measures: The interpersonal circumplex as a nomological net. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 105-118.
- Gün, F. (2006). *Kent kültüründe yalnızlık duygusu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güney, S. (2000). *Davranış bilimleri*. İstanbul:Nobel Yayın Dağıtım
- Gürbüz, E. (1988). *A measurement of sex-trait streotypes*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gürsoy, A. (2005). *Liderlikte duygusal zeka (liderlik özellikleri ile duygusal zekalı liderlere ulaşılması): Türk Silahlı Kuvvetleri'nde örnek bir uygulama*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Haney, C., Banks, W.C. ve Zimbardo, P.G. (1973). Interpersonal dynamics in a simulated prison. *International Journal of Criminology and Penology*, 1, 69-97.

Hartz, A., Watson, D., ve Noyes, R. (2005). Applied study of affinities for personal attributes using an epidemiological model. *Social Behavior and Personality*, 33 (7), 635-650.

Hagemoser, S.D. (1999). *The inventory of interpersonal problems and its relationship to subjective distress and social dysfunction*. Unpublished Doctorate Thesis. University of Kentucky, Lexington.

Haigler, V.F., Day, H.D., ve Marshall, D.D. (1995). Parental attachment and gender-role identity. *Sex Roles: A Journal of Research*, 33 (3-4), 203-220.

Hamamcı, Z. (2002). *Bilişsel davranışçı yaklaşımla bütünleştirilmiş psikodrama uygulamasının kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar ve temel inançlar üzerine etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Hartup, W.W. ve Steven, S.R. (1999). Friendships and adaptations across the life span. *Current Directions in Psychological Science*, 8 (3), 76–79.

Hazan, C., ve Shaver, P.R. (1987). Conceptualizing romantic love as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52, 511–524.

Hewitt, P.L., ve Flett, G.I. (1991a). Dimensions of perfectionism in unipolar depression. *Journal of Abnormal Psychology*, 109, 98-101.

Hewitt, P.L., ve Flett, G.I. (1991b). Perfectionism in the self and social contexts: Conceptualization, assessment, and association with psychopathology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 456–470.

- Hickey, B.B. (2001). *The self- schematic processing of adolescents diagnosed with depressive disorders*. Unpublished Doctorate Thesis. Texas University, Austin.
- Hill, R.W., ve Zrull, M.C. (1997). Perfectionism and interpersonal problems. *Journal of Personality Assessment*, 69 (1), 81–103.
- Hirschfeld, R.M., Klerman, G.L., Gough, H.G., Barrett, J., Korchin, S. J., ve Chodoff, P. (1977). A measure of interpersonal dependency. *Journal of Personality Assessment*, 41(6), 610-618.
- Hojat, M. (1982). Loneliness as a function of parent-child and peer relations. *The Journal of Psychology*, 112, 129–133.
- Hogg, C.A., Deffenbacher, J. L.(1986). Irrational beliefs, depression, and anger among college students. *Journal of College Student Personal*, 349–353.
- Hoglund, C.L. ve Collison, B.B. (1989). Loneliness and pathways to disease. *Brain, Behavior and Immunity*, 17, 98–105.
- Holmen, K., Ericsson, K., Andersson, L., ve Winblad, B. (1992). Loneliness among elderly living in Stockholm. A population study. *Journal of Advanced Nursing*, 17, 451.
- Holmes, J.G., ve Rempel, J.K. (1989). Trust in close relationships. In C. Hendrick (Ed.), *Review of personality and social psychology: Close relationships (Vol. 10)*. Newbury Park, CA: Sage.
- Horney, K. (1998). *Çağımızın nevrotik kişiliği*. (3. Baskı).(Selçuk Budak, çev.), Ankara: Öteki Yayınevi.

- Horowitz, L.M. (1979). On the cognitive structure of interpersonal problems treated in psychotherapy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 47*, 5-15.
- Horowitz, L. M. (1996). The study of interpersonal problems: A Leary legacy. *Journal of Personality Assessment, 66* (2), 283–300.
- Horowitz, L.M., Rosenberg, S.E., ve Bear, B.A., Ureno, G., ve Villasenor, V.S. (1988). Inventory of interpersonal problems: Psychometric properties and clinical applications. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 56*, 885–892.
- Horowitz, L.M., Rosenberg, S.E., ve Bartholomew, K. (1993). Interpersonal problems, attachment styles, and outcome in brief dynamic psychotherapy. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 61*, 549–560.
- Hortaçsu, N. (2003). *İnsan ilişkileri*. (3. Baskı). Ankara: İmge Yayınları
- Hortaçsu, N. ve Cesur, S. (1993). Relationships between depression and attachment styles in parent- and institution-reared Turkish children. *Journal of Genetic Psychology, 154*(3), 329–338.
- Hovardaoğlu, S. (2000). *Davranış bilimleri için araştırma teknikleri*. Ankara: Ve-GA
- Hoza, B., Bukowski, W. M., ve Beery, S. (2000). Assessing peer network and dyadic loneliness. *Journal of Clinical Psychology, 29* (1), 119–136.
- Hupcey, J.E., Penrod, J., Morse, J.M., ve Mitcham C. (2001). An exploration and advancement of the concept of trust. *Journal of Advanced Nursing, 36* (2), 282-293.
- Huston, T. L., ve Levinger, G. (1978). Interpersonal attraction and relationships. In M. R. Rosenzweig, ve L. W. Porter, (Eds.), *Annual review of psychology, 29*, 115-156.

- Ibanez, M. I., Ruipérez, M.A., Moya, J., Marqués, M.J., ve Ortet, G. (2005). A short version of the self-regulation inventory. *Personality and Individual Differences*, 39, 1055-1059.
- İkiz, E. F. (2006). *Danışma becerileri eğitiminin danışmanların empatik eğilim, empatik beceri ve tükenmişlik düzeyleri üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- İmamoğlu, O. ve Yasak- Gültekin, Y. (1993). Gazetelerde kadın ve erkeğin temsil edilişi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 8 (2), 23–30.
- İmamoğlu, S. (2003). *Öğretmen adaylarının öfke ve öfke ifade tarzları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Jian, J., Bisantz, M., Drury, C.G. (2004). Towards an empirically determined scale of trust in computerized systems: Distinguishing concepts and types of trusts. *Human Factors and Ergonomics Society 42nd Annual Meeting, Santa Monica, CA*. 501-505.
- Jones, W.H., Carpenter, B.N., ve Quinnata, D. (1985). Personality and interpersonal predictors of loneliness in two cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48, 1503–1511.
- Jones, W.H. Freemon, J.E. ve Goswick, R.A. (1981). The persistence of loneliness: Self and other determinants. *Journal of Personality*, 49 (1), 27-48.
- Kalehzan, B.M. (1993). The relationship between adult attachment style, interpersonal problems, and manifestation of the symptoms in clinical depression. *Dissertation Ph. Pacific Graduate School of Psychology, California*.

- Kağıtçıbaşı, C. (1982a). Introduction. In C. Kağıtçıbaşı (Ed.), *Sex roles, family and community in Turkey*, ss: 1-32. Bloomington, IN: Indiana University Turkish Studies 3.
- Kağıtçıbaşı C. (1982b). Sex roles, values of children and fertility in Turkey. In C. Kağıtçıbaşı (Ed.), *Sex roles, family and community in Turkey*, ss: 151-180. Bloomington, IN: Indiana University Turkish Studies 3.
- Kağıtçıbaşı C. (1990). *İnsan, aile, kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). *Kültür ve benlik. kültürel psikoloji: insan bağlamında insan ve aile*. İstanbul: Altan Yayınları.
- Kalkan, M. ve Odacı, H. (2005). Cinsiyet, cinsiyet rolü ve psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlar. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (23), 57-65.
- Kandiyoti, D. (1982). Urban change and women's roles in Turkey: An overview and evaluation. In C. Kağıtçıbaşı (Ed.), *Sex roles, family and community in Turkey*, ss: 101-120. Bloomington, IN: Indiana University Turkish Studies 3.
- Kapıkıran, Ş. (2002). Üniversite öğrencilerinin sınav kaygısının bazı psiko-sosyal değişkenlerle ilişkisi üzerine bir inceleme. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 34-43.
- Karadayı, F. (1994). Üniversite gençlerinin algılanan ana-baba tutumları, ana-babayla ilişkileri ve bunların bazı kişilik özellikleri ile bağlantısı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9, 15-25.
- Karasar, N. (1994). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (5. Basım). Ankara: 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd.

- Kasoff, M.B. (2001). *Interpersonal subtypes of Generalized Anxiety Disorder: Derivation and Differentiation in Patterns of Adult Attachment and sychiatric Comorbidity*. Unpublished Doctotare Thesis. Pennsylvania: Pennsylvania State University
- Katz, H.A. ve Rotter, J.B. (1969). Interpersonal trust scores of college students and their parents. *Child Development*, 40, 637-661.
- Kılınç, H. (2005). *Ergenlerin yalnızlık düzeyleri ve kişilerarası ilişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmaları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kiesler, D. J. (1983). The 1982 Interpersonal circle: A taxonomy for complementarity in human transactions. *Psychological Review*, 90, 185–214.
- Kiesler, D. J. (1996). *Contemporary interpersonal theory and research*. New York: John Wiley ve Son.
- Kobak, R.R., Cole, H.E., Frenz-Gillies, R., Fleming, W.S., ve Gamble, W. (1993). Attachment and emotion regulation during mother-teen problem solving: a control theory analysis. *Child Development*, 64, 231–245.
- Kobak, R.,R., ve Sceery, A. (1988). Attachment in late adolescence: Working models, affect regulation, and representations of self and others. *Child Development*, 59, 135–146.
- Kohlberg, L. (1969). Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization. In D.A. Goslin (Ed.). *Handbook of socialization theory and research*, ss: 347–480. Chicago: R. ve McNally.
- Koller, M. (1988). Risk as a determinant of trust. *Basic and Applied Social Psychology*, 9(4), 265-276.

- Kozaklı, H. (2006). *Üniversite öğrencilerinde yalnızlık ve sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkilerin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kozan, K. (1984). Davranış bilimleri araştırmalarında sosyal beğenirlik boyutu ve Türkiye için bir sosyal beğenirlik ölçeği. *ODTU Gelişme Dergisi*, 10 (3), 447-478.
- Kulaksızoğlu, A. (2000). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuzgun, Y. ve Sevim, S.A. (2004). Kadınların çalışmasına karşı tutum ve dini yönelim arasındaki ilişki. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 14-27
- Kuzucu, Y. (2006). *Duyguları fark etme ve ifade etmeye yönelik bir psiko-eğitim programının, üniversite öğrencilerinin duygusal farkındalık düzeylerine, duyguları ifade etme eğilimlerine, psikolojik ve öznel iyi oluşlarına etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- LaFollette, H. (1997). *Kişisel ilişkiler: Sevgi, kimlik ve ahlak*. (Çev: F. Lekesizalın). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- LaForge, R., ve Suczek, R.F. (1955). The interpersonal dimensions of personality: III. An interpersonal check list. *Journal of Personality*, 24, 94–112.
- Lane, R. D., Sechrest, L., Riedel, R., Shapiro, D., ve Kaszniak, A. (2000). Pervasive emotion recognition deficit common to alexitymia and repressive coping style. *Psychosomatic Medicine*, 62, 492-501.

- Larsen, L.N. (1996). *Attachment, Interspersal Style, and Personality of College Students and Their Primary Caregiver*. Unpublished Doctorate Dissertation. Kentucky: Kentucky University.
- Larson, R. (1990). The solitary side of life: An examination of the time people spend alone from childhood to old age. *Developmental Review, 10*, 155–183.
- Lau, S., ve Gruen, G.E. (1992). The social stigma of loneliness: Effect of target person's and perceiver's sex. *Personality and Social Psychology Bulletin, 18*, 182–189.
- Le, B., ve Agnew, C.R. (2001). Need fulfillment and emotional experience in interdependent romantic relationships. *Journal of Social and Personal Relationships, 18*, 423-440.
- Leary, T. (1957). *Interpersonal diagnosis of personality*. New York: The Ronald Press Company.
- Leondari, A., ve Kiosseoglou, G. (2000). The relationship of parental attachment and psychological separation to the psychological functioning of young adults. *Journal of Social Psychology, 140 (4)*, 451–466.
- Levinger, G. (1980). Toward the analysis of close relationships. *Journal of Experimental and Social Psychology, 16*, 510-544.
- Levinger, G. (1994). Figure versus ground: Micro and macro perspectives on the social psychology of personal relationships. *In Theoretical Frameworks for Personal Relationships*. (R. Erber ve R. Gilmour, Eds.). Hillsdale, NJ.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Littlejohn, Stephen W. (1996). *Theories of human communication*. (5th. Ed). Belmont, Ca: Wadsworth.

- Locke, K. D. (2000). Circumplex scales of interpersonal values: Reliability, validity, and applicability to interpersonal problems and personality. *Journal of Personality Assessment, 75* (2), 249–267.
- Long, C., ve Averill, J.R. (2003). Solitude: An exploration of benefits of being alone. *Journal for the Theory of Social Behaviour, 33* (1), 21–44.
- Lopez, F. G.; Watkins, C.E.; Manus, M., ve Hunton-Shoup, J. (1992). Conflictual independence, mood regulation, and generalized self-efficacy: test of a model of late-adolescent identity. *Journal of Counseling Psychology, 39*, 375–384.
- Lorry, M., Youniss, R.P., ve Kluth, C. (1992). The Interpersonal Style Inventory and the five-factor model. *Journal of Clinical Psychology, 48*, 202-206.
- Mahalik, J.R. (2000). Gender role conflict in men as a predictor of self-ratings of behavior on the interpersonal circle. *Journal of Social and Clinical Psychology, 19*(2), 276–283.
- Main, M. (1990). Cross-cultural studies of attachment organization: Recent studies, changing methodologies and the concept of conditional strategies. *Human Development, 33*, 48–61.
- Markus, H.J.R. (1975). *Self schemas, behavioral inference, and the processing of social information*. Unpublished Doctorate Thesis, Michigan University. United States.
- Markus, H. (1977). Self schemata and processing information about the self. *Journal of Personality and Social Psychology, 35*, 63–78.
- Markus, H. J.R. ve Wurf, E. (1987). The dynamic self-concept: A social psychological perspective. *Annual Reviewed Psychology, 38*, 299–337.

- Martin, P. ve Thomas, G. (2000). Interpersonal relationships as a metaphor for human-nature relationships. *Australian Journal of Outdoor Education*, 5 (1), 39-45.
- McAdams, D. P. (1989). *Intimacy: The need to be close*. New York: Doubleday.
- McBride, C., Zuroff, D.C., BAcchiochi, J., ve Bagby, R. M. (2006). Depressive Experiences Questionnaire: Does it measure maladaptive and adaptive forms of dependency? *Social Behavior and Personality*, 34 (1), 1-16.
- McClelland, D.C., Koestner, R., ve Weinberger, J. (1989). How do implicit and self-attributed motives differ? *Psychological Review*, 96, 690-702.
- McWhirter, B. T. (1990). Loneliness: A review of current literature with implications for counseling and research. *Journal of Counseling ve Development*, 68 (4), 417-422.
- McWhirter, B. T. (1997). Loneliness, learned resourcefulness, and self-esteem in college students. *Journal of Counseling ve Development*, 75 (6), 460-470.
- Mikulincer, M.; Florian, V., ve Tolmacz, R. (1990). Attachment styles and fear of personal death: A case study of affect regulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(2), 278-290.
- Miller, P. H. (1993). *Theories of developmental psychology*. New York: W.H. Freeman
- Miller, Katherine (2002) *Communication theories: perspectives, processes, and contexts*. Boston: McGraw Hill.
- Mitchell, C. E. (1990). Development of resoration of trust in interpersonal relationships during adolescence and beyond. *Adolescence*, 25 (100), 847-854.

- Moeschl, M. J. (1983). *The effects of gender and sex role on the conceptualization and expression of nurturance*. Unpublished Doctorate Thesis, Lexington: University of Kentucky.
- Moore , S. M., ve Leung, C. (2001). Romantic beliefs, styles, and relationships among young people from Chinese, Southern European, and Anglo-Australian backgrounds. *Asian Journal Of Social Psychology* 4 (1), 53–68.
- Neto, F., ve Barros, J. (2000). Psychosocial concomitants of loneliness among students of Cape Verde and Portugal. *Journal of Psychology*, 134 (5), 245–255.
- Nichols, M., ve Schwartz, R. (1998). *Family therapy: concepts and methods*. Boston: Allyn ve Bacon.
- Nowicki Jr., S. ve Yaughn, E. (1999). Close relationships and complementary interpersonal styles among men and women. *The Journal of Social Psychology*, 139 (4), 473–489.
- Nurmi, J.E., ve Salmela-Aro, K. (1997). Social strategies and loneliness: A prospective study. *Personality and Individual Differences*, 23 (2), 205–215.
- Onur, B. (1993). *Çocuk ve ergen gelişimi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Oral, N. (2006). *Yeme tutum bozukluğu ile kişilerarası şemalar, bağlanma stilleri, kişilerarası ilişki tarzları ve öfke arasındaki ilişkilerin incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öner, N. (1996). *Türkiye’de kullanılan psikolojik testler: bir başvuru kaynağı*. (3.Basım). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.

- Öner, U., Sezer, S., Akgün, E., Haran, S., Yerlikaya, İ., Ayas, T., Yumşak, Ş., Doğru, N., Elmacı, F., ve Erdoğan, F. (2004). Kadınlarda ve erkeklerde karşı cinsle iletişimi kolaylaştıran ve zorlaştıran özelliklerin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bülteni*, 2 (9), 34–46.
- Örüng, S. (1998). *Interdependency and the family in Turkey*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbay, M.H. ve Canpolat, B. I. (2003). Psikoterapide empati-nesnellik ikilemi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 6 (1), 39–45.
- Palancı, M. (2004). Üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı problemlerini açıklama ve gidermeye yönelik gerçeklik terapisi oryantasyonlu bir yardım modelinin geliştirilmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özgüven, İ.E. (1994). *Psikolojik testler*. Ankara: Yeni Doğu Matbaası.
- Özgüven, İ. E., Akhun, İ., Önsoy, R., Fidan, N. ve Baykul, Y. (1988). *Yurtkur yurtlarında barınan öğrencilerin beklenti ve problemleri*. Ankara: Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Yayınları.
- Parker, J.G. ve Asher, S.R. (1993). Friendship and friendship quality in middle childhood links with peer acceptance and feelings of loneliness and social dissatisfaction. *Developmental Psychology*, 29, 611–621.
- Parkhurst, J.T. ve Asher, S.R. (1992). Peer rejection in middle school: Subgroup differences in behavior, loneliness, and interpersonal concerns. *Developmental Psychology*, 28, 231–241.
- Pearson, J.L., Reinhart, M.A., Strommen, E.A., Donelson, E., Barnes, C., Blank, L., Cebollero, A.M., Cornwell, K., ve Kamptner, N.L. (1998). Connected and

separate selves: Development of an inventory and initial validation. *Journal of Personality Assessment*, 71 (1), 29-48.

Peplau, L.A., ve Miceli, M. ve Morasch, B. (1982). Loneliness and self evaluation. In L.A. Peplau ve D.Perlman (Eds), *Loneliness: A sourcebook of current theory, research, and threapy* (pp. 135–151). New York: Wiley Interscience.

Peplau, L.A., ve Perlman, D. (1982). Perspective on loneliness. In L.A. Peplau ve D.Perlman (Eds), *Loneliness: A sourcebook of current theory, research, and threapy* (pp. 1–8). New York: Wiley Interscience.

Pierce, A.G. (1995). Measurement. In L. A. Talbot. *Principles and practice of nursing research*. (pp. 265–290). St Louis: Mosby-Year Book, Inc.

Pincus, A. L.(1994). The interpersonal circumplex and the interpersonal theory: Perspectives on personality and it's pathology. In Strack, S. ve Lorr, M. (Eds.), *Differentiating normal and abnormal personality* (pp. 245–303). New York: Springer.

Pincus, A.L. ve Gurtman, M.B. (1995). The three faces of interpersonal dependency: Structural analyses of self-report dependency measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 744-758.

Pincus, A., ve Wiggins, J. (1990). Interpersonal problems and conceptions of personality disorders. *Journal of Personality Disorders*, 4, 342–352.

Pincus, A.L. ve Wilson, K.R. (2001). Interpersonal variability in dependent personality. *Journal of Personality*, 69, 223-251.

- Plutchik, R. (1997). The circumplex as a general model of the structure of emotions and personality. In Plutchik, R. ve Conte, R. H. (Eds.), *Circumplex models of personality and emotions* (pp. 17-45). USA: American Psychological Association Press.
- Polit, L.G., ve Hungler, B.P. (1997). *Essential of nursing research methods, appraisal and utilization*. (4th Ed.). St Louis: Lippincott Raven Publishers.
- Power, C.M. ve Heriot , K. C. (2001). The interaction of holistic and dyadic trust in social relationships: An investigative theoretical model. *Journal of Social Behavior and Personality*, 15 (3), 387-398.
- Powers, R. S. ve Reiser, C. (2005). Gender and self-perceptions of social power. *Social Behavior and Personality*, 33 (6), 553–568.
- Prager, K. J. (1995). *The psychology of intimacy*. New York: Guilford.
- Quarter, P., ve Munn, P. (2002). The separateness of social and emotional loneliness in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 43 (2), 233–244.
- Rempel, K. J., Holmes, J.G., ve Zanna, M.P. (1985). Trust in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 49, 95-112.
- Renshaw, P:D., ve Brown, P.J. (1993). Loneliness in middle childhood: Concurrent and longitudinal predictors. *Child Development*, 64, 1271–1284.
- Rice, K.G.; Cummins, P.N.(1996). Late adolescent and parent perceptions of attachment: An exploratory study of personal and social well-being. *Journal of Counseling And Development*, 75(1), 50–58.

- Riding, N., ve Cartwright, A. (1999). Interpreting the inventory of interpersonal problems: Subscales based on an interpersonal theory model. *British Journal of Medical Psychology*, 72, 407–420.
- Riggio, R., Throckmorton, B., ve DePaola, S. (1990). Social skills and self-esteem. *Journal of Personality and Individual Differences*, 11, 799–804.
- Roberts, W., ve Strayer, J. (1996). Empathy, emotional expressiveness, and prosocial behavior. *Child Development*, 67, 449-470.
- Robins, R.W. ve John, O.P. (1996). Toward a broader agenda on self-and other perception. *Psychological Inquiry*, 7 (3), 279-287.
- Robinson, L.C. (2000). Interpersonal relationship quality in young adulthood: a gender analysis - statistical data included, *Adolescence*, 35 (140), 125-134.
- Rogers, C. R. (1983). Empatik olmak değeri anlaşılmamış bir varoluş şeklidir. (F. Akkoyun, Çev.). *Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16 (1), 103–123.
- Rokach, A, ve Brock, H.(1998). Coping with loneliness. *Journal of Psychology*, 132(1), 107–127.
- Rokach, A: (1999). Cultural background and coping with loneliness. *Journal of Psychology*, 133 (2), 217–230.
- Rokach, A. (2001). Strategies of coping with loneliness throughout the life span. *Current Psychology*, 20(1), 3–19.
- Rokach, A. (2003). Causes of loneliness of those afflicted with life-hreatining illnesses. *Social Behavior and Personality*, 31 (7), 663–674.

- Rook, K.S. (1984). Research on social support, loneliness, and social isolation: Toward an integration. *Review of Personality and Social Psychology*, 5, 239–264.
- Rose-Ackerman, S. (2001). Trust, honesty, and corruption: Reflection on the state-building process. *Yale Law School, John M. Olin Center for Studies in Law, Economics, and Public Policy Working Paper Series*, 255.
<http://Isr.nellco.org/yale/lepp/papers/225>. web adresinden 06.10.2006 tarihinde edinilmiştir.
- Roothman, B., Kirsten, D. K., ve Wissing, M. (2003). Gender differences in aspects of psychological well-being. *South African Journal of Psychology*, 33 (4), 212-218.
- Rothbaum, F., Weisz, J.R., ve Synder, S.S. (1982). Changing the world and chancing the self: A two-process model of perceived control. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42, 5–37.
- Rotter, J.B. (1967). A new scale for the measurement of interpersonal trust. *Journal of Personality*, 35, 651-665.
- Rusbult, C.E. (1980). Commitment and satisfaction in romantic associations: A test of the investment model. *Journal of Experimental Social Psychology*, 16, 172-186.
- Rusbult, C.E. (1983). A longitudinal test of the investment model: The development (and deterioration) of satisfaction and commitment in heterosexual involvements. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 101-117.
- Rusbult, C.E. ve Arriage, X. B. (1997). Interdependence theory. In S. Duck (Ed.), *Handbook of personal relationships*, (ss: 221-250), England: John Wiley ve Sons Ltd.

- Rusbult, C.E., ve Buunk, B.P. (1993). Commitment processes in close relationships. An interdependence analysis. *Journal of Social and Personality Relationships*, 10, 174-201.
- Rusbult, C.E. ve Farrrell, D. (1983). A longitudinal test of the investment model: The impact on job satisfaction, job commitment and turnover of variations in rewards, costs, alternatives, and investment. *Journal of Applied Psychology*, 68 (3), 429-438.
- Rusbult, C.E., ve VanLange, A.M. (2003). Interdependence, interaction, and relationships. *Annual Review Psychology*, 54, 351–375.
- Russell, D., Cutrona, C.E., Rose, J., ve Yurko, K. (1984). Social and emotional loneliness: An examination of Weiss'typology of loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46 (6), 1313–1321.
- Sabuncuoğlu, A. (2006). *Televizyon reklâmlarında toplumsal cinsiyet*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sacchi, C. (2004). Interpersonal trust in different ages. *Interdisciplinaria, Numero Especial*, 81-107.
- Safran, J. D. (1990). Towards a refinement of cognitive therapy in interpersonal theory: I. Theory. *Clinical Psychology Review*, 10, 87–105.
- Saffrey, C., Bartholomew, K., Hernderson, A.J., ve Kopman, R. (2003). Self- and partner-perceptions of interpersonal problems and relationship functioning. *Journal of Social and Personal Relationships*, 20 (1), 117–139.
- Saklofske, D. H., Yackulic, R.A., ve Kelly, I.W. (1986). Personality and loneliness. *Personality and Individual Differences*, 7, 899–901.

- Santor, D.A. ve Zuroff, D.C. (1997). Interpersonal responses to threats to status and interpersonal relatedness: Effects of dependency and self-criticism. *Journal of Clinical Psychology*, 36, 521-542.
- Santrock, J. W. (1997). *Life-span development*. London, Chicago: Brown ve Benchmark.
- Sargut, A.S. (2001), *Kültürlerarası farklılaşma ve yönetim*. (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Sassenberg, K. ve Postmes, T. (2002). Cognitive and strategic processes in small groups: Effects of anonymity of the self and anonymity of the group on social influence. *British Journal of Social Psychology*, 41, 463-480.
- Savran, C. (1993). *Sıfat listesinin (adjective check list) türkiye koşullarına uygun dilsel eşdeğerlilik, geçerlilik*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Saymaz, İ. (2003). *Üniversite öğrencilerinin kişilerarası ilişkileri ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Scherer, F. R. (1988). Dimensionality of coping: Factor stability using the ways of coping questionnaire, *Psychological Report*, 62, 76-770.
- Scott, J. ve Alwin, D. A. (1989). Gender differences in parental strain. *Journal of Family Issues*, 10 (4), 482-503.
- Seginer, R. ve Lilach, E. (2004). How adolescents construct their future: the effect of loneliness on future orientation. *Journal of Adolescence*, 27 (6), 625-643.

- Seitel, L. E. (1992). *The effect of parental marital relations on young adults' interpersonal functioning: A longitudinal investigation*. Unpublished Doctorate Thesis, Pacific Graduate School of Psychology, California.
- Shamusander, C. (1999). Understanding empathy and related phenomena. *American Journal of Psychotherapy*, 53 (2), 232–245.
- Simpson, J.A., Rholes, W. S., ve Nelligan, J. S. (1992). Conflict in close relationship: An attachment perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71(5), 899–914.
- Singer, J.L. ve Salovey, P. (1991). Organized knowledge structures and personality. In J. Horowitz (Ed.), *Person schemas and maladaptive interpersonal patterns* (pp.33-79). Chicago: University of Chicago Press.
- Smart, D. ve Sanson, A. (2001). Children's social competence. *Family Matters*, 59, 6–10.
- Spitzberg, B. H. ve Hurt, H.T. (1987). The relationship of interpersonal competence and skills to reported loneliness across time. In M. Hojat ve R. Crandall (Eds.), *Loneliness: Theory, research and applications* (pp. 157-172). San Rafael, CA: Select Press.
- Sprecher, S. (1986). The relation between inequity and emotions in close relationships. *Social Psychology Quarterly*, 49 (4), 309-321.
- Sprecher, S. (1986). Investment model, equity, and social determinants of relationship commitment. *Social Psychology Quarterly*, 51 (4), 318-328.
- Sprecher, S., Metts, S., Burleson, B., Hatfield, E., ve Thompson, A. (1995). Domains of expressive interaction in intimacy relationships: Associations with satisfaction and commitment. *Family Relations*, 44 (2), 203-210.

- Stokes, J. P. (1985). The relation of social network and individual difference variables to loneliness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 48 (4), 981-990.
- Stoner, S.B., ve Spencer, W.B. (1987). Age and gender differences with the anger expression scale. *Educational and Psychological Measurement*, 47, 487-492.
- Sullivan, H. S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. New York, NY: W. W. Norton ve Company.
- Sümer, N., ve Derya, G. (1999). Yetişkin bağlanma stilleri ölçeklerinin türk örnekleme üzerindeki psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(43), 71-106.
- Şahin, N. Durak ve Yasak ((1995). Kişilerarası İlişkiler Ölçeği geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *VIII. Ulusal Psikolojik Kongresi*, İzmir.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel ve W. G. Austin (Eds.), *Psychology of intergroup relations*. Chicago, IL: Nelson-Hall.
- Taştan, S. (2004). Kültürlerarası farklılıklar, yönetim ve insan kaynakları yönetimine etkisi. *Human Resources Focus*, <http://www.humanresourcesfocus.com/proje5.asp> web adresinden 16.11.2004 tarihinde edinilmiştir.
- Tangney, J.P., Baumeister, R. F., ve Bone, A.L. (2004). High self-control predicts good adjustment, less pathology, better grades, and interpersonal success. *Journal of Personality*, 72 (2), 271-324.

- Tanis, M. ve Postmes, T. (2005). Short communication. A social identity approach to trust: Interpersonal perception, group membership and trusting behavior. *Journal of Social Psychology*, 35, 413-424.
- Tarkun- Tavşancıl, E. (2002). *Tutumların ölçülmesi ve SPSS ile veri analizi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Taylor, S. E. (1998). The social being in social psychology. In Daniel T. Gilbert, Susan T. Fiske, and Gardner Lindzey (Eds.). *The handbook of social psychology*, pp 58–95. Boston: McGraw-Hill.
- Tekin, H. (1993). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Temel, A., Yakın, M., ve Misci, S. (2006). Örgütsel cinsiyetlerin örgütsel davranışa yansımaları. *Celal Bayar Üniversitesi, İ.İ.B.F, Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 13 (1), 27–38.
- Tezbaşaran, A. (1996). *Likert tipi ölçek geliştirme kılavuzu*. Psikoloji Derneği Yayınları, Ankara: Özyurt Matbaası.
- Theodore, H. ve Lloyd, B. F. (2000). Age and gender role conflict: A cross-sectional study of australian men. *Sex Roles: A Journal of Research*, 42 (11-12), 1027-1042.
- Theories Used in Research. www.istheory.yorku.ca/Socialexchangetheory web adresinden 11.02.2007 tarihinde edinilmiştir.
- Thornton, B., Pickus, J., ve Aldrich, M. (2005). Ways of coping in relationship and achievement situations: Further consideration of gender and gender-role typing. *Journal of Worry and Affective Experience*, 1 (2), 60–71.

- Torbahn, K. (1997). *Interpersonal rigidity and intensity in personal and interpersonal adjustment*. Unpublished doctoral dissertation, University of Louisville.
- Tracey, T.J. ve Schneider, P.L. (1995). An evaluation of the circular structure of the checklist of interpersonal transaction and the checklist of psychotherapy. *Journal of Counseling Psychology*, 42, 496–507.
- Turan, M. (1997). *Erzurum'daki evli çiftlerin evlilik ilişkilerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu, Güncel Türkçe Sözlük, (2004), Türk Dil Kurumu web sitesi, <http://www.tdk.gov.tr>. web adresinden 12.10. 2007 tarihinde edinilmiştir.
- Türküm, S. (1998). Çağdaş yaşamda kişilik ve kişilerarası ilişkiler. İçn: *Çağdaş yaşam çağdaş insan*. G. Can (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programı, 133–152.
- Tway, D. (1995). *Leadership and trust: An imperative for the transition decade and beyond*. Unpublished study. <http://humanresources.about.com> web adresinden 11.06. 2006 tarihinde edinilmiştir.
- Uruk, A.Ç. ve Demir, A. (2003). The role of peers and families in predicting the loneliness level of adolescents. *Journal of Psychology*, 137 (2), 179–194.
- Uyguç, N. (2003). Cinsiyet, bireysel değerler ve meslek seçimi. *D.D.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 18 (1), 93–103.
- Uygun, E. (2006). *Psikiyatri servisinde çalışan hemşirelerin empati beceri düzeylerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

- Uzamaz, F. (2000). *Sosyal beceri eğitiminin ergenlerin kişilerarası ilişki düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü.
- Ümmet, D. (2006). *Üniversite öğrencilerinde sosyal kaygının cinsiyet rolleri ve aile ortamı bağlamında incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ünal, S., Küey, L., Güleç, C., Bekaroğlu, M., Evlice, Y.E. ve Kırılı, S. (2002). Depressif bozukluklarda risk etkenleri. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 8-15.
- Vangelisti, A. (2002). *Stability and change in relationships*. (Ed. Reis, Harry, T.). West Nyack, USA: Cambridge University Press.
- Vaux, A. (1988). Social and personal factors in loneliness. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 6 (3/4), 462–471.
- Vera, E.S., Shin, R. Q., Montgomery G.P., Mildner, C., ve Speight, S.L. (2004). Conflict resolution styles, self-efficacy, self-control and future orientation of urban adolescents. *Professional School Counseling*, 8 (1), 213–314.
- Vitkus, J. ve Horowitz, L.M. (1987). Poor social performance of lonely people: Lacing a skills or adopting a role. *Journal of Personality and social Psychology*, 84 (4), 981–990.
- Voltan, N. (1980). Grupla atılmanlık eğitiminin bireylerin atılmanlık düzeyine etkisi. *Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler*, 3, 62-66.
- Wakimoto, S. ve Fujihara, T. (2004). Correlation between intimacy and objective similarity in interpersonal relationships. *Social Behavior and Personality*, 32 (1), 95-102.

- Wang, J.J., Snyder, M., ve Kaas, M. (2001). Stres, loneliness, and depression in Taiwanese rural community-dwelling elders. *International Journal of Nursing Studies*, 38 (3), 339–347.
- Watson, P.J., Biderman, M.D., ve Sawrie, S. M. (1994). Empathy, sex role rientation, and narcissism. *Sex Roles: A Journal of Research*, 30, 701–723.
- Weiss, R.S. (1973). *Loneliness: The experience of emotion and social isolation*. Cambridge: MIT Pres.
- West, D.A., Kellner, R., ve Moore-West, M. (1986). The effect of loneliness: A review of the literature. *Comprehensive Psychiatry*, 27 (4), 351–363.
- Whiffen, V.E., Aube, J.A., Thompson, J.M., ve Campbell, T.L. (2000). Attachment beliefs and interpersonal contexts associated with dependency and self-criticism. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 19, 188-205.
- Whisman, M.A. ve Friedman, M. A. (1998). Interpersonal problem behaviors associated with dsyfunctional attitudes. *Cognitive Therapy and Research*, 22 (2), 149-160.
- Williams, D. E. (1985). Gender, masculinity-feninity and emotioanl intimacy in some sex friends. *Sex Roles*, 12 (516), 587-599.
- Williams, J. E. ve Best, D. L. (1990). *Measuring sex roles streotypes*. London: The International Proffessional Publishers.
- Wiggins, J. (1982). Circumplex Modals of Interpersonal Behavior in Clinical Psychology. In P.C. Kendall ve J. N. Butcher (Eds.), *Handbook of reseach methods in clinical psychology*. New York: Wiley.
- Winstead, A.B., ve Derlega, J.V. (1993). Gender and close relationships: An introduction. *Journal of Social Issues*, 49 (3), 1–9.

- Wiseman, H., Barber, J.P., Raz, A., Yam, I., Foltz, C, ve Livne-Snir, S. (2002). Parental communication of Holocaust experiences and interpersonal patterns in offspring of Holocaust survivors. *International Journal of Behaviour Development, 26 (4)*, 371–381.
- Wittenberg, M.T. ve Reis, H. (1986). Loneliness, social skills, and social perception. *Personality and Social Psychology, 12*, 121–130.
- Woodward, L.E., Stanley A.M., Betler, R.F. (2005). Stability, reliability, and norms for the inventory of interpersonal problems. *Psychotherapy Research, 15 (3)*, 272–286.
- Wuerker, A.K., Fu, V.K., Gretchen, L. H., ve Bellack, A.S. (2002). Age, expressed emotion, and interpersonal control patterning in families of persons with schizophrenia. *Psychiatry Research, 109*, 161–170.
- Yang, M.K. ve Wang, G. S. (2001). The effects of an emotional management programme on the work emotional stability and interpersonal stability of vocational school students. *Global Journal of Engineering Education, 5 (2)*, 175-183.
- Yaughn, E. ve Nowicki, S. (1999). Close relationships and complementary interpersonal styles among men and women. *Journal of Social Psychology, 139 (4)*, 473–478.
- Yıldırım, A. (1997), Gender role influences on Turkish adolescents' self-identity. *Adolescence, 32 (125)*, 217–240.
- Young, J. E. (1982). Loneliness, depression and cognitive therapy: Theory and application. In L.A. Peplau ve D. Perlman (Eds.), *Loneliness: A sourcebook of current theory, research and therapy* (pp. 379-406). New York: Wiley.

- Youniss, R.P. ve Lorr, M. (1972). Varieties of personality style. *Journal of Clinical Psychology, 28* (2), 140-145.
- Youniss, J., ve Smollar, J. (1985). *Adolescent relations with mothers, fathers and friends*. Chicago: University of Chicago Press.
- Zak, A.M., Gold, J.A., Ryckman, R. M. ve Lenney, E. (1988). Assessment of trust in intimate relationships and the self-perception process. *The Journal of Social Psychology, 138* (2), 217-228.
- Zuroff, D.C., ve deLorimier, S. (1989). Ideal and actual romantic partners of women varying in dependency and self-criticism. *Journal of Personality, 57*, 825-846.
- Zuroff, D.C., Moskowitz, D.S., ve Cote, S. (1999). Dependency, self-criticism, interpersonal behavior and affect: Evolutionary perspective. *British Journal of Clinical Psychology, 38*, 231-250.

EKLER¹

---

¹ Eklerdeki ölçeklerin etik kaygılar nedeniyle tamamı değil örneklecek şekilde bir kısmı verilmiştir.

EK 1. Bireylerin Cevapları

Diğer insanlarla ilişkilerinizde (ilişkiyi başlatma ve devam ettirmede), sizin için önemli temel faktörler nelerdir?

1. Güven
2. Saygı
3. Sevgi
4. Art niyetin olmaması
5. Dalaverenin olmaması
6. Bencilliğin olmaması
7. Değer verme
8. Değerlerine saygı duyma
9. İğneleyici, ima edici davranışların olmaması
10. İhanet etmemek
11. İkiyüzlülüğün olmaması
12. Bağlanma
13. Sadakat
14. Samimiyet
15. Sır saklama
16. Sırdaş olabilmek
17. Tutarlı olmak
18. Yakınlık hissetme
19. Onaylanma
20. Önemsenmek ve bunu hissetmek
21. Bireyselliğin korunması
22. Hoşgörü
23. İlimli olma
24. İçtenlik
25. Açık olma
26. Objektif değerlendirme
27. Açık sözlülük
28. Birliktelik
29. Ortak ilgiler
30. Empati kurabilmek

EK 2: Uzman Görüşleri Formu

ÖLÇEK ÇALIŞMASI

“Kişilerarası İlişkiler”e yönelik ölçek çalışmasını kapsayan tezimde, bireylere kişilerarası ilişkilerinde önemli olan faktörlerin neler olduğu sorulmuştur. Bireylerin cevapları ve literatür çalışmasından elde edilen bilgilere göre, ölçeğin ana başlıkları aşağıda sıralanmıştır. Sizden istenen bu başlıkların konuya ne oranda uygun olduğunu ve ölçekte yer alıp-almamasına ilişkin görüşlerinizi “kesinlikle olmalı”, “ olmalı” ya da “olmasına gerek yok” şeklinde belirtmenizdir. Ayrıca, bu başlıkların yanısıra, sizce yer alması gereken başka alt başlıklar var ise lütfen bunları “diğer” kısmında belirttiniz. Daha sonra, aşağıda yer alan ifadelerin size göre hangi alt başlıklara uygun olabileceğini, ifadenin başında yer alan parantez içine o başlığa ait harfi yazarak belirtiniz. Ölçeğin sağlıklı şekilde geliştirilebilmesi için yardımlarınız son derece önemli bir yol gösterici olacaktır.

Yardımlarınız ve katkılarınız için şimdiden teşekkürler.

Arş. Gör. Seval İmamoğlu

A.Size göre aşağıda yer alan alt başlıklar, “Kişilerarası İlişkiler Ölçeği”nde yer almalı mıdır? Bu başlıkların yanı sıra, sizce yer alması gereken başka alt başlıklar var ise lütfen diğer kısmında belirttiniz.

Ana Başlıklar	Kesinlikle olmalı	Olmalı	Olmasına gerek yok
Güven			
Bağımsızlık			
Eleştiri			
Kendini Açma			
Kendini Kontrol			
Empati			
Mükemmeliyetçilik			
Baskınlık			
Saygı			
Kontrolcülük			
Düşmanlık			
Dostluk			
Samimiyet			
Olumsuz Duygusal Tepkiler			
Diğer			

B. Aşağıda yer alan ifadelerin hangi alt başlık altında olması gerektiğini, ifadenin başında yer alan parantez içine o başlığa ait harfi yazarak belirtiniz.

- A. Güven
- B. Bağımsızlık
- C. Eleştiri
- D. Kendini Açma
- E. Kendini Kontrol
- F. Empati
- G. Mükemmeliyetçilik
- H. Baskınlık
- İ. Saygı
- J. Kontrolcülük
- K. Düşmanlık
- L. Dostluk
- M. Samimiyet
- N. Olumsuz Duygusal Tepkiler
- O. Diğer

- 1. ( ) Açık olma
- 2. ( ) Açık sözlülük
- 3. ( ) Adalet
- 4. ( ) Adaletli olmak
- 5. ( ) Adil olma
- 6. ( ) Art niyetin olmaması
- 7. ( ) Aşırı gelenekçi olmama
- 8. ( ) Bağımsız davranabilmek
- 9. ( ) Baskının olmaması
- 10. ( ) Başkasına bağımlı olmama
- 11. ( ) Başkalarını kullanmamak
- 12. ( ) Bencilliğin olmaması
- 13. ( ) Bir tarafın ezilmesinin söz konusu olmaması
- 14. ( ) Birinin diğerini taşımaması
- 15. ( ) Birlikte karar vermek
- 16. ( ) Birlikteliğin olması
- 17. ( ) Birliktelik
- 18. ( ) Çabuk duygusal tepkiler vermeme

EK 3. Kişilerarası İlişki Boyutları Ölçeği (KİBÖ)

Aşağıdaki ifadeleri okuyup, ifadenin sizi ne kadar tanımladığını düşünerek, size en uygun olanına çarpı (X) işareti koyunuz. Katkılarınız için teşekkürler...

Aşağıdaki ifadeler “SİZİ NE KADAR TANIMLIYOR?”	Tamamen Tanımlıyor	Oldukça Tanımlıyor	Kısmen Tanımlıyor	Çok Az Tanımlıyor	Hiç Tanımlamıyor
1. İnsanların sözünde duracağına güvenirim.					
2. Yaptıklarımı diğerlerinin onaylamaması beni üzer.					
3. Kendimi kolayca kaybedip, öfkelenebilirim.					
4. İnsanların benim hakkımdaki düşünceleri, benim duygularımı etkiler.					
5. Kimseye kolay kolay güvenmem.					
6. Karşımdaki insana duygularımı belli etmekte zorlanmam.					
7. Fikirlerimi söylemeden önce, başkalarının ne düşündüğünü bilmek isterim					
8. Tartışma durumlarında konuyu kişiselleştirmem.					
9. Benimle ters düşen insanlardan öğ almak isterim					
10. Öfkelendiğimde ağzıma geleni söylerim.					
11. İnsanların hareketlerimi yanlış yorumlamalarından endişelenirim.					
12. Eleştirildiğim zaman otomatikman savunmaya geçerim.					
13. Bir kişi ile bir sorun yaşadığımda, sakın kafa ile düşünmeye, öfkelenmemeye çalışırım.					
14. Başkalarına güvenmenin beni sıkıntıya sokacağı düşünürüm.					
15. Öfkemi kolaylıkla kontrol edebilirim.					
16. Başkasının, haklı da olsa, beni eleştirmesine dayanmam.					
17. Karşımdaki insanların beni inciteceklerinden korkarım.					
18. Sırlarımı paylaştığım insanların, sırlarımı tutacaklarına güvenirim.					
19. İnsanların beni kullandıklarını düşünürüm.					
20. Ailemden başka hiç kimseye güvenmem.					

EK 4: BEM Cinsiyet Rollerı Envanteri

Lütfen Aşağıdaki her bir sıfat sizi ne kadar ifade ediyorsa karşısındaki kutulara ilgili rakamı yazınız

- 1- Bana göre hiçbir zaman doğru değil
- 2- Bana göre genellikle doğru değil
- 3- Bana göre çoğunlukla doğru değil
- 4- Bana göre ne doğru ne de değil
- 5- Bana göre çoğunlukla doğru
- 6- Bana göre genellikle doğru
- 7- Bana göre her zaman doğru

1	Kendine güvenen	
2	Sıkılğan	
3	Dürüst	
4	Kendi inançlarını savunan	
5	Fedakâr	
6	Kıskanç	
7	Girişken	
8	Boyun eğen	
9	Güvenilir	
10	Etkileyici, güçlü	
11	Ağırbaşlı, ciddi	
12	Karamsa	
13	Riski göze almaktan çekinmeyen	
14	Duygusal	
15	Konuksever	
16	Hırslı	
17	Gönül alan	
18	Dedikodu yapan	
19	Lider dibi davranan	
20	Kadınsı	

EK 5: UCLA Yalnızlık Ölçeği

Açıklama: Aşağıda çeşitli duygu ve düşünceleri içeren ifadeler verilmektedir. Sizden istenen her ifadeye tanımlanan duygu ve düşünceleri ne sıklıkta hissettiğinizi ya da düşündüğünüzü her ifade için bir tek rakamı daire içine alarak belirtmenizdir.

	Ben bu durumu HİÇ yaşamam	Ben bu durumu NADİREN yaşarım.	Ben bu durumu BAZEN yaşarım.	Ben bu durumu SIK SIK yaşarım
1. Kendimi çevremdeki insanlarla uyum içinde hissediyorum.	1	2	3	4
2. Arkadaşım yok.	1	2	3	4
3. Başvuracağım kimse yok.	1	2	3	4
4. Kendimi tek başıyım gibi hissetmiyorum.	1	2	3	4
5. Kendimi bir arkadaş grubunun parçası olarak hissediyorum.	1	2	3	4
6. Çevremdeki insanlarla pek çok ortak yönüm var.	1	2	3	4
7. Artık kimseyle samimi değilim.	1	2	3	4
8.İlgilerim ve fikirlerim çevremdekilerce paylaşılmıyor.	1	2	3	4
9. Dışa dönük bir insanım.	1	2	3	4
10. Kendimi yakın hissettiğim insanlar var.	1	2	3	4